Alexandre Dumas

Cele două Diane

**

roman

ALEXANDRE DUMAS

Cele două Diane

* *

73

Traducere de Teodora Popa-Mazilu

EDITURA EMINESCU
1973

Cuprins

I În timpul canonadei _____ 5
II Sub cort _____ 14
III Bărcuțele salvează uneori vapoarele mari _____ 21
IV Obscuri sola sub nocte _____ 30
V Între două prăpăstii _____ 36
VI Arnauld du Thill, absent, exercită asupra bietului Martin-Guerre o influență mortală _____ 42
VII Lordul Wentworth la strâmtoare _____ 49
VIII Dragoste disprețuită _____ 56
IX Iubire împărtăşită _____ 63
X Însemnatul _____ 68
XI Deznodământ parțial _____ 76
XII Auspicii fericite _____ 84
XIII Un catren _____ 94
XIV Vicontele de Montgommery _____ 104
XV Bucurie şi spaimă _____ 112
XVI Precauții _____ 117
XVII Prizonierul de la secret _____ 122
XVIII Contele de Montgommery _____ 126
XIX Gentilomul rătăcitor _____ 132
XX Unde-l regăsim pe Arnauld du Thill _____ 140
XXI Justiția în încurcătură _____ 147
XXII Confuziile par să înceapă din nou _____ 155
XXIII Rechizitoriul unul criminal împotriva lui însuşi _____ 162
XXIV Dreptate _____ 169
XXV Două scrisori _____ 175
XXVI O adunare secretă a protestanților _____ 180
XXVII Alte încercări _____ 188
XXVIII Un demers periculos _____ 196
XXIX Imprudența precauției _____ 201

XXX Ocazia 208
XXXI Între două datorii 213
XXXII Preziceri 219
XXXIII Turnirul fatal 224
DOMNIA LUI FRANCISC AL II-LEA **Error! Bookmark not defined.**
I Noua stare de lucruri 231
II Urmarea răzbunărilor lui Gabriel 237
III Schimbarea temperaturii 245
IV De Guise şi Coligny 254
V Rapoarte şi denunțuri 259
VI Un spion 265
VII Un delator 272
VIII Rege şi regină, copii 279
IX Sfârşitul călătoriei în Italia 286
X Două chemări 295
XI O încredere periculoasă 299
XII Necinstea cinstei 307
XIII Începutul sfârşitului 313
XIV Pădurea de la Château-Regnault 320
XV Despre politica secolului al XVI-lea 325
XVI Zarva din Amboise 330
XVII Un „Act de credință” 336
XVIII Alt exemplu de politică 343
XIX Licărul speranței 349
XX Un somn bine păzit 354
XXI Patul de moarte al regilor 360
XXII Adio, Franța! 368
Concluzie 375

I

În timpul canonadei

LORDUL DERBY NU SE ÎNŞELASE deloc în presupunerile sale. Iată ce se întâmplase: trupele domnului de Nevers, unindu-se noaptea cu cele ale ducelui de Guise, sosiseră pe neaşteptate, datorită unui marş forţat, în faţa fortului Sainte-Agathe. Trei mii de archebuzieri luaseră acest fort în mai puţin de un ceas. Lordul Wentworth sosit, împreună cu lordul Derby, la fortul Nieullay apucă doar să-i vadă pe ai săi în goană pe pod, alergând să caute refugiu în cel de al doilea şi cel mai bun loc întărit din Calas. Dar trebuie să recunoaştem că odată primul moment de surpriză trecut, lordul Wentworth îşi veni numaidecât în fire.

— Sigur că aceşti francezi sunt nebuni, spuse el, de bună-credinţă, lordului Derby. Dar o să-i facem să plătească scump această nebunie. Acum două secole, Calaisul a rezistat un an împotriva englezilor, acum însă va rezista zece alături de ei. Noi nu vom avea nevoie de fapt de un atât de lung efort. Înainte de sfârşitul săptămânii, Derby, îl vei vedea pe duşman stând, în mod ruşinos, în retragere. A pus mâna pe tot ceea ce putea lua prin surprindere. Dar acum suntem pregătiţi. O să te linişteşti şi o să râzi împreună cu mine de această greşeală grosolană a domnului de Guise.

— Aţi cerut întăriri din Anglia? întrebă lordul Derby.

— La ce bun? Dacă în imprudenţa lor continuă să creadă în zăpăceala noastră, în timp ce fortul Nieullay îi va ţine la respect, trupele spaniole şi engleze care se află în Franţa vor veni înainte de trei zile în ajutorul nostru. Dacă aceşti

mândri cuceritori se încăpățânează cu orice preț, în douăzeci şi patru de ore, o ştire trimisă la Dover ne va aduce zece mii de oameni. Dar până atunci să nu le facem onoarea de a ne teme de ei. Cei nouă sute de soldați ai noştri şi zidurile zdravene ale oraşului le vor da destul de furcă. Nu vor ajunge mai departe de podul de la Nieullay.

Fapt este că a doua zi, 1 ianuarie 1558, francezii se şi aflau pe acest pod. Săpaseră în timpul nopții un tranşeu şi, începând de la amiază, tunurile lor atacară fortul Nieullay. În timpul zgomotului formidabil şi regulat al celor două artilerii care bubuiau, în vechea casă a familiei Peuquoy avea loc o scenă solemnă şi tristă. Întrebările adresate de Pierre Peuquoy trimisului lui Gabriel l-au înştiințat pe cititor că Babette nu putuse ascunde multă vreme fratelui şi varului ei lacrimile şi mai ales pricina acestor lacrimi. Reparația pe care urma să i-o pretindă lui Martin-Guerre nu-i era necesară numai ei, ci mai ales copilului. Căci Babette avea să fie mamă. Totuşi, mărturisindu-şi greşeala şi neplăcuta consecință a acestei greşeli, ea nu îndrăznise să mărturisească, față de fratele şi vărul ei, că n-avea de fapt nicio ieşire, că Martin-Guerre era însurat. Nu admitea asta nici față de propria ei inimă. Îşi spunea că e imposibil, că domnul d'Exmès se înşelase şi că Dumnezeu nu copleşeşte astfel o biată ființă nenorocită a cărei singură vină fusese de a fi iubit. Îşi repeta, cu naivitate, toată ziua aceste raționamente copilăreşti şi nădăjduia. Spera în Martin-Guerre. Spera în vicontele d'Exmès? Nici ea nu ştia, dar, în sfârşit, spera. Totuşi, tăcerea păstrată în timpul acestor două luni fără sfârşit, atât de către stăpân cât şi de către servitor, îi dăduse o lovitură cumplită. Aştepta cu o nerăbdare amestecată cu spaimă ziua de 1 ianuarie, această limită pe care Pierre cutezase s-o fixeze el însuşi vicontelui d'Exmès. Astfel, în 31 decembrie, ştirea, mai întâi vagă, dar în curând sigură, că francezii se îndreaptă spre Calais îi pricinui o tresărire de bucurie de nespus. Îi auzise pe fratele şi pe vărul ei susținând că vicontele d'Exmès se afla printre asediatori; deci trebuia să fie şi Martin-Guerre; deci avea

motive să spere. A doua zi, 1 ianuarie, ea primi totuşi, cu strângere de inimă, invitaţia de a pofti în sala scundă unde fratele ei şi Jean urmau să chibzuiască ce e de făcut. Se prezentă, palidă şi tremurând, în faţa acestui tribunal de familie alcătuit totuşi din singurele două fiinţe care-i purtau o afecţiune aproape paternă.

— Vere, frate, spuse ea cu voce emoţionată, am venit cum mi-aţi poruncit..

— Aşează-te, Babette, îi zise Pierre arătându-i un scaun pregătit pentru ea. Apoi reluă cu blândeţe, dar şi cu gravitate: Când, învinsă de insistenţele noastre, ne-ai încredinţat tristul adevăr, îmi amintesc cu regret că nu mi-am putut stăpâni prima mişcare de mânie şi de durere, că te-am ocărât, ba chiar te-am şi ameninţat. Dar, din fericire, a intervenit Jean.

— Fie binecuvântat pentru generozitatea şi indulgenţa lui, zise Babette întorcând spre vărul ei o privire înecată în lacrimi.

— Să nu mai vorbim despre asta, Babette, zise Jean, mai emoţionat decât ar fi voit să pară. Nu urmăream decât să-ţi uşurez pedeapsa...

— Asta am priceput şi eu, zise Pierre. Dealtfel, Babette, căinţa şi lacrimile tale ne-au mişcat. Furia mea s-a preschimbat în milă, milă în dragoste şi ţi-am iertat pata pe care ai pus-o pe numele nostru până acum nepătat.

— Domnul va fi bun cu tine cum ai fost şi tu cu mine, frate!

— Apoi, continuă Pierre, Jean m-a făcut să observ că nenorocirea ta poate că nu e fără leac şi că cel care te-a târât în greşeală are dreptul şi datoria să te scoată din ea.

Babette îşi plecă şi mai mult fruntea, roşind. Acum, când altcineva părea să creadă că lucrurile se vor aranja, ea nu mai credea. Pierre continuă:

— În ciuda acestei nădejdi pe care am primit-o cu bucurie, de a vedea cinstea ta şi a noastră reabilitate, Martin-Guerre continua să tacă şi mesagerul pe care domnul d'Exmès l-a trimis acum o lună la Calais nu ne-a

adus din partea seducătorului tău nicio veste. Dar iată că francezii sunt în fața zidurilor noastre. Îmi închipui că vicontele d'Exmès şi scutierul său se află printre ei.

— Poți fi sigur de asta, Pierre, îl întrerupse Jean Peuquoy.

— N-o să te contrazic tocmai eu, Jean. Să admitem deci că domnul d'Exmès şi scutierul său nu sunt despărțiți de noi decât de zidurile şi şanțurile care ne păzesc, sau mai curând care-i păzesc pe englezi. În acest caz, Babette, cum socoți că trebuie să ne purtăm cu ei? Ca prieteni ori ca duşmani?

— Oricum vei face, frate, va fi bine, zise Babette, speriată de întorsătura pe care o luase discuția.

— Dar nu bănui nimic din intențiile lor?

— Nimic! Aştept. Atâta tot!

— Deci nu ştii dacă vin să te salveze, dacă tunul pe care-l auzim în această clipă vesteşte familiei noastre eliberatori care trebuiesc binecuvântați, ori infami care trebuiesc pedepsiți? Chiar nu ştii nimic Babette?

— Vai, zise Babette, de ce mă întrebi pe mine, o biată fată care nu mai ştie decât să se roage şi să se resemneze?

— De ce te întreb, Babette? Ascultă... Îți aminteşti ce sentimente ne-a insuflat tata cu privire la Franța şi la francezi. Englezii n-au fost niciodată pentru noi compatrioți, ci duşmani şi, în urmă cu trei luni, nicio muzică n-ar fi fost mai plăcuta urechilor mele decât cea pe care o aud în acest moment.

— Ah! Pentru mine, strigă Jean, continuă să fie glasul patriei care mă cheamă.

— Jean zise Pierre Peuquoy, patria înseamnă căminul cel mare; înseamnă familia multiplicată, fraternitatea lărgită. Dar cutezi să-i sacrifici cealaltă fraternitate, celălalt cămin cealaltă familie?

— Dumnezeule, unde vrei să ajungi, Pierre? întrebă Babette speriată.

— În mâinile aspre, de simplu muncitor, ale fratelui tău, Babette, stă poate în acest moment soarta oraşului Calais. Da, aceste biete mâini înnegrite de munca aspră de fiecare zi ar putea să-i redea lui Henric cheia Franței...

— Şi ele ezită? strigă Babette care supsese odată cu laptele mamei ura împotriva jugului străin.

— Ah, nobilă fată, zise Jean Peuquoy, eşti demnă de încrederea noastră!

— Nici inima, nici aceste mâini n-ar şovăi, zise Pierre imperturbabil, dacă aş avea posibilitatea să redau frumoasa cetate a Calaisului direct lui Henric al II-lea sau reprezentantului său, domnul duce de Guise. Dar împrejurările sunt de aşa natură încât suntem siliţi să ne servim de domnul d'Exmès.

— Şi ce-i cu asta? întrebă Babette, surprinsă de această rezervă.

— Ei bine, zise Pierre, pe cât am fost de fericit şi de mândru să-l fac părtaş la această mare acţiune pe cel care ne-a fost oaspete şi al cărui scutier trebuia să-mi devină frate, pe atât mi-e de silă să fac această cinste gentilomului fără inimă care a contribuit la dezonoarea noastră.

— Domnul d'Exmès, atât de compătimitor, atât de loial! strigă Babette.

— Şi el şi Martin-Guerre au ştiut de nenorocirea ta, dar vezi bine că amândoi tac.

— Dar ce putea să spună şi să facă domnul d'Exmès? întrebă Babette.

— Putea încă de la înapoierea lui la Paris, să-l trimită încoace pe Martin-Guerre şi să-i poruncească să te ia de nevastă. Putea, ca în loc de acel necunoscut, să-l trimită pe scutierul lui şi să ne plătească astfel odată cu datoria în bani şi datoria de inimă!

— Nu, nu, nu putea, zise sinceră Babette plecând cu tristeţe capul.

— Cum! Nu-i putea porunci servitorului său?

— Şi la ce bun să-i poruncească? zise Babette.

— Cum la ce bun? strigă Pierre Peuquoy. La ce bun să salveze o reputaţie? Ai înnebunit, Babette?

— Vai, nu, spre nenorocirea mea, zise biata fată înlăcrimată. Căci nebunii uită...

— Atunci, continuă Pierre, cum, dacă ţi-ai păstrat minţile,

poți spune că domnul d'Exmès a făcut bine că nu s-a folosit de autoritatea lui de stăpân ca să-l constrângă pe seducător să te ia de nevastă?

— Să mă ia de nevastă! Să mă ia de nevastă! Dar dacă nu poate? zise Babette pierdută.

— Dar cine-l împiedică? strigară în acelaşi timp Jean şi Pierre.

Amândoi se ridicară brusc. Babette căzu la picioarele lor.

— Ah! strigă ea rătăcită, mai iartă-mă o dată, frate! Voiam să-ți ascund acest lucru! Mi-l ascundeam până şi mie însămi. Dar iată că-mi vorbeşti despre onoarea noastră pătată, despre Franța, despre domnul d'Exmès, despre acest nedemn Martin-Guerre... Ah! Simt că-mi pierd mințile. Mă întrebai dacă n-am înnebunit? Cred într-adevăr că mă cuprinde sminteală. Tu eşti mai calm, spune-mi dacă mă înşel, dacă am visat, sau dacă e într-adevăr cu putință ceea ce mi-a spus domnul d'Exmès...

— Ce ți-a spus? întrebă Pierre cuprins de spaimă.

— În odaia mea, în ziua plecării sale, când l-am rugat să-i dea lui Martin-Guerre acest inel... Nu cutezam să-i mărturisesc lui, un străin, greşeala mea. Şi totuşi el m-a înțeles. Căci dacă nu m-ar fi înțeles, cum ar fi putut să-mi spună...

— Ce? Ce ți-a spus? Zi odată! strigă Pierre.

— Că Martin-Guerre e însurat! zise Babette.

— Nenorocito! strigă Pierre Peuquoy năpustindu-se fără să vrea, şi ridicând mâna asupra surorii sale.

— Ah! Deci e adevărat! zise cu o voce sfârşită nefericita copilă; acum simt că e adevărat.

Şi căzu leşinată pe podea.

Jean abia avu vreme să-l apuce pe Pierre şi să-l tragă înapoi.

— Ce faci, Pierre? îi zise el cu severitate. Nu pe nenorocita asta trebuie s-o bați, ci pe ticălosul ăla.

— E drept, zise Pierre Peuquoy, ruşinat de mânia lui oarbă. Se trase deoparte, înverşunat şi sumbru, în vreme ce Jean, aplecat deasupra Babettei, se străduia s-o readucă la

viață. Urmă o lungă tăcere. Afară, la intervale aproape egale, tunul bubuia întruna. În sfârşit, Babette deschise ochii şi încercă mai întâi să-şi recheme amintirile.

— Ce s-a întâmplat? întrebă ea.

Se uită, cu o privire vagă, la obrazul, plecat spre ea, al lui Jean Peuquoy.

Ciudat lucru! Jean nu părea prea trist. Avea chiar, pe blândul lui chip, o expresie de înduioşare şi un soi de mulțumire tainică.

— O, bunul meu văr! zise Babette întinzându-i mâna.

Primele cuvinte ale lui Jean Peuquoy adresate necăjitei sale verişoare fură:

— Nădăjduieşte, Babette, nădăjduieşte!

Dar ochii Babettei se opriră în acel moment pe figura mohorâtă a fratelui ei şi tresări, căci totul îi reveni dintr-o dată în minte.

— Iertate, Pierre, iertate! gemu ea.

La un semn al lui Jean, care-l îndemna la milă, Pierre înaintă spre sora lui, o ridică şi o aşeză pe scaun.

— Linişteşte-te, îi spuse el. Nu pe tine vreau să mă răzbun. Tu ai suferit destul! Ți-o repet şi eu după Jean: nădăjduieşte!

— Ce mai pot spera acum?

— Nu o căsătorie, e adevărat, dar cel puțin răzbunarea, răspunse Pierre cu sprâncenele încruntate.

— Iar eu, strecură Jean în şoaptă, eu spun: şi răzbunarea şi căsătoria.

Fata îl privi mirată. Dar, înainte ca să-l poată întreba ceva, Pierre zise:

— Din nou, biata mea soră, te iert. Greşeala ta, la urma urmei, nu e prea mare; un laş te-a înşelat de două ori. Te iubesc, Babette, aşa cum te-am iubit întotdeauna.

Babette se aruncă în brațele fratelui ei.

— Dar, reluă Pierre, în timp ce-o îmbrățişa, mânia mea nu s-a stins, ea şi-a schimbat doar obiectul. Cel asupra căruia ea se va revărsa acum este, ți-o repet, acel ademenitor ticălos, acel odios Martin-Guerre.

— Frate! îl întrerupse îndurerata Babette.

— Nu, pentru el nicio milă! strigă burghezul rigid. Abia acum văd că stăpânul său, domnul d'Exmès, n-are nicio vină.

— Aşa e, zise Jean.

— Da, Jean, aveai dreptate, l-am judecat greşit pe acest demn senior. Acum totul se explică. Până şi tăcerea lui, căci tăcea din delicatețe. De ce ne-ar mai fi amintit de o nenorocire de nereparat? N-avem dreptate. Şi când mă gândesc că, dintr-o prostie, eram pe cale să mă dezmint, să fac această țară, pe care o iubesc atâta, să plătească o greşeală care nici măcar nu exista.

— De ce fleacuri țin, Dumnezeule, marile evenimente ale acestei lumi? zise filosofic Jean Peuquoy; dar, din fericire, nimic nu este încă pierdut, adăugă el şi, grație încrederii Babettei, ştim acum că vicontele d'Exmès merita prietenia noastră. Auzi-l ce le face englezilor!

Şi bravul țesător le făcu semn să asculte bubuitul formidabil al tunului care răsuna din ce în ce mai des.

— Jean, zise Pierre Peuquoy, ştii ce ne spune această canonadă?

— Ne spune că domnul d'Exmès e acolo!

— Da, frate, dar, adăugă Pierre la urechea vărului său, ne mai spune: „Amintiți-vă de ziua de 5!"

— Iar noi ne vom aminti, Pierre, nu-i aşa?

Aceste confidențe şoptite o neliniştiră pe Babette care, cu ideea ei fixă, murmură:

— Ce complotați? Dacă domnul d'Exmès e acolo, facă cerul ca acel Martin-Guerre să nu fie cu el!

— Martin-Guerre? zise Jean care auzise. Oh! Cred că domnul d'Exmès a izgonit de mult această slugă nedemnă. Şi bine va fi făcut în chiar interesul acestui laş; căci noi l-am fi provocat la duel şi l-am fi ucis la primul lui pas în Calais, nu-i aşa, Pierre?

— În orice caz, zise Pierre cu accentul lui inflexibil, dacă nu e în Calais, atunci este la Paris şi tot îl voi ucide!

— Oh! strigă Babette, astea-s urmările de care mă

temeam. Nu pentru el, căci nu-l mai iubesc, îl disprețuiesc, ci pentru tine, Pierre pentru tine, Jean, pentru voi amândoi, atât de buni şi de devotați!

— Deci, Babette, zise Jean, emoționat, într-o luptă între el şi mine, nu pentru el, ci pentru mine te vei ruga...

— Această singură întrebare, Jean, este cea mai crudă pedeapsă pentru greşeala mea. Între tine, atât de bun şi de milos şi el, atât de josnic şi de trădător, cum aş mai putea şovăi?

— Mulțumesc, strigă Jean. Ce-ai spus acum mă bucură mult, Babette!

— Cât despre mine, eu sunt sigur, zise Pierre, că cerul îl va pedepsi pe vinovat. Dar să nu ne gândim acum la el, Pierre, în momentul de față avem alte lucruri de făcut şi doar trei zile pentru a pregăti aceste lucruri. Trebuie să ieşim, să ne vedem prietenii, să numărăm armele... Repetă în şoaptă: „Jean, să ne amintim de ziua de 5!”

Un sfert de oră mai târziu, în timp ce Babette, mai calmă, se retrăsese în camera ei, armurierul şi țesătorul plecară în oraş. Nu păreau să se mai gândească la Martin-Guerre, care, în acel moment, o spunem în trecere, se sinchisea prea puțin de soarta care i se pregătea în Calais, unde el nu pusese niciodată piciorul. Totuşi tunurile bubuiau întruna şi, aşa cum zice Rabutin, „încărcau şi descărcau, cu furie uluitoare, furtuna artileriei lor”.

II

Sub cort

LA TREI ZILE DUPĂ ACEASTĂ scenă, în seara de 4 ianuarie, francezii, în ciuda prezicerilor lordului Wentworth, înaintau. Ei depăşiseră nu numai podul, ci şi fortul Nieullay, ai cărui stăpâni erau încă de dimineaţă, odată cu toate armele şi muniţiile pe care le conţinea. De pe această poziţie puteau de acum încolo să închidă trecerea oricărui ajutor venit de pe uscat din partea spaniolilor sau englezilor. Un asemenea rezultat merita, desigur, trei zile de luptă înverşunată şi pustiitoare.

— Nu poate fi aievea! strigase trufaşul guvernator al Calaisului când îşi văzuse trupele fugind în dezordine spre oraş, în ciuda curajoaselor sale eforturi de a le opri la posturi. Şi, culmea umilinţei, trebuise să le urmeze. Datoria lui era să moară ultimul.

— Din fericire, îi zise lordul Derby când fură în siguranţă, Calais şi Vieux-Château, chiar cu puţinele forţe care ne mai rămân, vor mai rezista încă două sau trei zile. Fortul Risbank şi intrarea dinspre mare rămân libere şi Anglia nu-i departe.

Sfatul lordului Wentworth, adunat în grabă, declară într-adevăr că într-acolo era salvarea. Acum nu mai era vreme de ascultat orgoliul. Trebuia trimisă imediat o ştire la Dover. A doua zi aveau să sosească întăriri puternice şi Calaisul era salvat. Lordul Wentworth adoptă cu resemnare această hotărâre. O barcă plecă imediat, ducând un mesaj grabnic către guvernatorul din Dover. Apoi, englezii luară

măsuri pentru a-şi concentra toată energia asupra apărării de la Vieux-Château. Aici era latura vulnerabilă a Calaisului. Căci marea, dunele şi câțiva ostaşi din garda civică ajungeau să protejeze fortul Risbank.

În vreme ce asediații organizau, în Calais, rezistența, să vedem puțin ce se întâmpla în afara oraşului în acea seară de 4 ianuarie, cu vicontele d'Exmès, Martin-Guerre şi vitejii lor recruți. Soldați de atac şi nu ostaşi care minează, neavând treabă în tranşee său la lucrările de asediu, ci la luptă şi la asalt, la ora aceea ei trebuiau să se odihnească. N-avem decât să ridicăm pânza cortului aşezat puțin mai departe de tabăra franceză, spre dreapta, pentru a-i regăsi pe Gabriel şi mica lui trupă de voluntari. Tabloul pe care-l înfățişau era pitoresc şi colorat. Gabriel, cu capul plecat, aşezat într-un colț, pe singurul scaun fără spetează care exista acolo, părea absorbit de o profundă preocupare. La picioarele sale, Martin-Guerre potrivea catarama unui centiron. Ridica din vreme în vreme ochii, cu solicitudine, către stăpânul său, dar îi respecta tăcuta meditație în care-l vedea cufundat. Nu departe de ei, pe un fel de pat făcut din mantale, zăcea şi gemea un rănit. Vai! Acest rănit nu era altul decât nefericitul Malemort. La celălalt capăt al cortului, cucernicul Lactance, care avusese ghinionul de a ucide de dimineață, la luarea fortului Nieullay, trei din frații săi întru Domnul. Datora deci conştiinței sale trei sute de *Pater noster* şi tot atâtea *Ave*. Era pedeapsă obişnuită pe care i-o impusese, pentru cei ucişi, duhovnicul lui. Pentru răniți spunea doar jumătate din aceste rugăciuni. Lângă el, Yvonnet; după ce-şi curățase şi-şi periase hainele pătate de noroi şi de praf, căuta cu ochii un colț, nu prea umed, ca să se întindă şi să se odihnească puțin, veghile şi oboselile prelungite fiind contraindicate firii sale delicate. La doi paşi de Yvonnet, Scharfenstein-unchiul şi Scharfenstein-nepotul făceau, cu degetele lor enorme, nişte calcule complicate. Socoteau cam ce-ar putea să le aducă prada din cursul dimineții. Scharfenstein-nepotul avusese norocul de a pune mâna pe o armură de preț şi cei doi teutoni, cu mutre

încântate, împărțeau dinainte banii pe care socoteau să-i scoată din aceasta bogată pradă. Restul soldaților, strânşi în mijlocul cortului, jucau zaruri şi cei care pariau urmăreau cu însufleţire şansele diverselor partide. O lumânare groasă, fumegândă, înfiptă direct în pământ, lumina chipurile vesele sau necăjite şi arunca chiar unele licăriri slabe pe celelalte chipuri. La un geamăt mai dureros scos de bietul Malemort, Gabriel ridică încet capul şi-l întrebă pe scutierul său:

— Martin-Guerre, ce oră să fie acum?

— Monseniore, nu prea ştiu, răspunse Martin-Guerre, seara asta ploioasă a stins toate stelele. Dar cred că nu mai e mult până la şase; căci e mai bine de un ceas de când s-a întunecat.

— Şi acel chirurg ți-a făgăduit să vină la şase? întrebă Gabriel.

— La şase precis, monseniore. Iată că se dă la o pare pânza cortului; el e, iată-l.

Vicontele d'Exmès aruncă o privire asupra noului sosit şi-l recunoscu pe loc. Nu-l văzuse totuşi decât o dată. Dar chipul chirurgului era dintre acelea care nu se uită după ce le-ai întâlnit.

— Jupânul Ambroise Paré! strigă Gabriel sculându-se în picioare.

— Monseniorul viconte d'Exmès! zise Paré cu o plecăciune.

— Ah, jupâne, nu te ştiam în tabără, atât de aproape de noi, zise Gabriel.

— Încerc să fiu întotdeauna acolo unde pot fi de folos, răspunse chirurgul.

— Oh, cum te recunosc în aceste vorbe! Şi cu atât mai bucuros te recunosc, cu cât vreau să recurg astăzi atât la ştiința cât şi la iscusința dumitale.

— Sper că nu în ce vă priveşte, zise Ambroise Paré. Despre cine este vorba?

— Despre unul dintre oamenii mei, care, de dimineață, năpustindu-se ca un leu asupra ticăloşilor de englezi, a primit de la unul o lovitură de lance în umăr.

— În umăr? Poate că nu e grav, zise chirurgul.

— Ba dimpotrivă, mi-e teamă, zise Gabriel coborând vocea, căci unul dintre camarazii rănitului, Scharfenstein, cel de colo, a încercat atât de grosolan şi de neîndemânatic să-i scoată lancea din rană, încât a rupt-o şi fierul a rămas în trup.

Ambroise Paré lăsă să-i scape o strâmbătură de rău augur.

— Să-l vedem totuşi, zise el cu calmul lui obişnuit.

Îl duseră la patul rănitului. Toți soldații se sculară şi-l înconjurară pe chirurg, lăsându-şi care jocul, care socotelile, care curățitul hainelor. Singur Lactance rămase, mormăind, în colțul lui: când îşi ispăşea pedeapsa nu se întrerupea niciodată decât pentru a face alte penitențe. Ambroise Paré îndepărtă cârpele care înfăşurau umărul lui Malemort şi examină cu atenție rana. Scutură din cap cu îndoială şi nemulțumire, dar spuse cu glas tare:

— Nu se va întâmpla nimic.

— Oh! Bombăni Malemort, deci mâine voi putea să mă reîntorc la luptă...

— Nu cred, zise Ambroise Paré, care-i sondă rana.

— Aiii! Mă cam doare, ştii? spuse Malemort.

— Te cred, răspunse chirurgul; curaj!

— Oh! Curaj am! făcu Malemort. Până acum e destul de suportabil. O să fie mai rău când o să scoți afurisitul ăla de fier?

— Nu, căci iată-l, zise Ambroise Paré triumfător, ridicând şi arătându-i lui Malemort fierul lancei, pe care-l extrăsese.

— Vă sunt foarte obligat, domnule chirurg, zise cu politețe Malemort.

Isprava jupânului Ambroise Paré fu primită cu un murmur de admirație şi de uimire.

— Cum? Totul s-a terminat? zise Gabriel. Dar e o minune.

— Trebuie să recunoaştem, zise Ambroise surâzând, că rănitul nu este prea sensibil.

— Nici cel care i-a rupt lancea nu-i mai breaz! strigă din spatele soldaților un nou venit pe care, în emoția generală,

nimeni nu-l văzuse intrând.

La această voce bine cunoscută, toți se dădură respectuoşi la o parte.

— Domnul duce de Guise! zise Paré, recunoscându-l pe generalul-şef.

— Da, jupâne, zise ducele, domnul de Guise, care este uluit şi încântat de ştiința dumitale. Pe sfântul Francisc, patronul meu! Am văzut adineauri, colo jos, în ambulanță, nişte dobitoci de medici care, jur, făceau cu instrumentele lor mai mult rău soldaților noştri decât englezii cu armele lor. Dar dumneata ai smuls acest țăruş cu tot atâta uşurință ca pe un fir de păr alb. Şi eu care nici nu te cunosc... Cum te numeşti, jupâne?

— Ambroise Paré, monseniore, zise chirurgul.

— Ei bine, jupâne Ambroise Paré, află că ți-ai văzut sacii în car, dar cu o singură condiție.

— Aş putea să ştiu care, monseniore?

— Dacă mi s-o întâmpla să capăt vreo rană sau vreun cucui, ceea ce e foarte posibil în aceste zile, te vei ocupa de mine şi mă vei trata fără fasoane şi fără ceremonie, la fel ca pe soldatul ăsta...

— Monseniore, aşa voi face, zise Ambroise înclinându-se. Toți oamenii sunt egali în fața suferințelor.

— Hmm! făcu François de Lorena, să încerci, în cazul în care-ți spun, să fie la fel de egali şi în fața vindecării.

— Monseniorul îmi va îngădui acum, zise chirurgul, să închid şi să bandajez rana acestui om. Atâția răniți au nevoie astăzi de îngrijirile mele!

— Fă-ți treaba. Fă-o fără să te mai ocupi de mine. Mă grăbesc eu însumi să te trimit să scapi cât mai mulți soldați cu putință. Dealtfel, eu am ceva de discutat cu domnul d'Exmès.

Ambroise Paré se apucă deci de îndată să-l bandajeze pe Malemort.

— Domnule chirurg, vă mulțumesc din nou, zise rănitul, dar iertați-mă, mai am să vă mai cer un serviciu.

— Despre ce e vorba, voinicule? întrebă Ambroise.

— Iată, domnule chirurg, zise Malemort. Acum, că nu mai simt în carne acel ghimpe groaznic care mă supăra cumplit, mi se pare că sunt ca şi vindecat...

— Da, aproape, zise Ambroise Paré strângând bandajul.

— Ei bine, atunci, făcu Malemort pe un ton simplu şi degajat, vreți să aveți bunătatea să-i spuneți stăpânului meu, domnul d'Exmès, că, dacă se vor bate mâine, sunt în stare să mă lupt...

— Să te bați mâine? strigă Ambroise Paré. Nici pomeneală de aşa ceva! Nici să nu te gândeşti!

— Ba mă gândesc...

— Dar, deşteptule, zise chirurgul, află că-ți poruncesc opt zile de odihnă absolută, cel puțin opt zile de stat la pat, opt zile de regim, auzi?

— Regim de mâncare, fie, zise Malemort, dar nu regim de luptă, vă rog!

— Eşti nebun! continuă Ambroise Paré; dacă ai să cutezi doar să te dai jos din pat, te va cuprinde febra şi eşti pierdut. Am spus opt zile şi nu las mai puțin nici măcar un ceas.

— Ei! bâigui Malemort, în opt zile asediul va fi isprăvit. Nu mă voi bate niciodată pe săturate.

— Iată un viteaz de temut! zise ducele de Guise, care trăsese cu urechea la acest ciudat dialog.

— Ăsta e Malemort, spuse surâzând Gabriel şi chiar v-aş ruga, monseniore, să dați poruncă să fie transportat la ambulanță şi să fie supravegheat, căci, dacă aude zgomotul vreunei învălmăşeli, e în stare să sară din pat cu orice risc.

— Ei bine, nimic mai simplu, zise ducele de Guise. Porunceşte dumneata să fie transportat de camarazii săi.

— Numai că, monseniore, spuse Gabriel oarecum încurcat, s-ar putea să am nevoie de oamenii mei în noaptea asta.

— Ah! făcu ducele, privindu-l pe viconte cu surpriză.

— Dacă domnul d'Exmès doreşte, zise Ambroise Paré, care se apropiase după ce terminase de făcut pansamentul, voi trimite două dintre ajutoarele mele cu o brancardă ca să-l ia pe acest rănit bătăios.

— Mulțumesc şi accept, zise Gabriel. Îl recomand atenției dumitale celei mai straşnice.

— Ei! strigă Malemort cu disperare.

Ambroise Paré ieşi, după ce-şi luă ziua bună de la duce şi de la viconte. La un semn al lui Martin-Guerre, oamenii domnului d'Exmès se retraseră în celălalt capăt al cortului şi Gabriel putu rămâne singur cu generalul-şef al asediului.

III

Bărcuţele salvează uneori vapoarele mari

CÂND VICONTELE D'EXMÈS SE găsi astfel singur cu ducele de Guise, începu prin a-i spune:

— Ei bine, sunteți mulțumit, monseniore?

— Da, răspunse François de Lorena, da, mulțumit, dar şi neliniştit de rezultatul obținut. Această neliniște m-a făcut să ies din cort, să rătăcesc pe câmp şi să vin să caut la dumneata încurajare şi sfat bun.

— Dar ce s-a întâmplat? zise Gabriel. Evenimentul a depăşit, mi se pare, toate speranțele dumneavoastră. În patru zile, iată-vă stăpân pe două puncte importante ale Calaisului. Apărarea oraşului şi cea Vieux-Château-ului nu vor mai rezista acum nici patruzeci şi opt de ore.

— Adevărat, zise ducele, dar vor rezista patruzeci şi opt de ore şi asta ajunge ca să ne piardă pe noi şi să-i salveze pe ei.

— Ah! Monseniorul să-mi îngăduie să mă îndoiesc, zise Gabriel.

— Nu, îndelunga mea experiență nu mă înşeală, zise ducele de Guise. Fără o lovitură neprevăzută a soartei, întreprinderea noastră dă greş.

— Cum asta? întrebă Gabriel cu un surâs care nu se potrivea cu gravitatea unei asemenea mărturisiri.

— Am să ți-o demonstrez în două vorbe şi chiar pe planul făcut de dumneata. Urmăreşte-mă cu atenție.

— Sunt numai urechi, zise Gabriel.

— Fapta ciudată şi cutezătoare la care tinerețea dumitale înflăcărată a îndemnat ambiția mea prudentă n-avea alt

rezultat posibil decât izolarea şi uluirea garnizoanei engleze. Calaisul era de necucerit, da, dar nu de neînvins. Pe ideea asta s-a bazat nebunia noastră, nu-i aşa?

— Şi până în prezent faptele nu v-au contrazis calculele.

— Nu, sigur, zise ducele de Guise şi ai dovedit, Gabriel, că te pricepi să cântăreşti oamenii la fel de bine ca şi faptele, că ai sondat inima guvernatorului oraşului Calais cu tot atâta dibăcie cât şi interiorul cetății sale. Lordul Wentworth n-a dezmințit nici una din ipotezele dumitale. El a crezut că cei nouă sute de oameni şi avanposturile sale de temut vor fi de ajuns ca să ne facă să ne căim pentru îndrăzneață noastră faptă. Ne-a luat prea puțin în serios ca să se alarmeze şi n-a catadicsit să cheme în ajutor o singură companie nici de pe continent, nici din Anglia.

— Am fost chiar în stare să prevăd cum se va comporta disprețuitorul lui orgoliu într-o asemenea împrejurare.

— Aşa că, datorită acestei înfumurări, am putut lua fortul Sainte-Agathe aproape fără lupte şi fortul Nieullay după trei zile de luptă.

— Aşa că, zise vesel Gabriel, englezii sau spaniolii care vor veni acum de pe continent, în ajutorul amicului lor, vor găsi, în locul tunurilor lordului Wentworth pentru a-i sprijini, bateriile ducelui de Guise pentru a-i zdrobi.

— Se vor teme şi nu se vor apropia prea mult, zise ducele de Guise, cucerit de buna dispoziție a lui Gabriel.

— Ei bine, n-am pus oare mâna pe un punct important?

— Sigur, sigur, dar din nenorocire nu este singurul important. Am închis ajutoarelor din afara Calaisului, unul dintre drumurile pe care puteau s-o apuce, una dintre porțile cetății. Dar le rămâne o altă poartă, un alt drum...

— Care, monseniore? întrebă Gabriel făcând pe naivul.

— Aruncă-ți privirea pe harta asta refăcută de mareşalul Strozzi, zise generalul-şef. Calaisul poate fi ajutat pe două căi: ori prin fortul Nieullay care apără şoselele şi drumurile, pe pământ...

— Dar care acum le apără pentru noi, îl întrerupse Gabriel.

— ...Ori pe aici, prin partea dinspre mare, protejată de turnul Octogon; fortul Risbank comandă întregul port. Dacă pleacă de aici o veste pentru Dover, în câteva ceasuri navele engleze aduc întăriri şi oameni care să apere cetatea ani în şir. Fortul Risbank păzeşte oraşul şi marea păzeşte fortul Risbank. Or, Gabriel ştii ce face la ora asta, după recentul lui asalt, lordul Wentworth?

— Ştiu perfect, răspunse cu calm vicontele d'Exmès. Lordul Wentworth, în urma părerii unanime a Consiliului său, expediază în grabă la Dover un avertisment, până acum întârziat şi socoate să primească mâine, pe la ora asta, întăririle pe care, în sfârşit, le recunoaşte necesare.

— Şi pe urmă? N-ai isprăvit! zise ducele de Guise.

— Mărturisesc, monseniore, că nu văd mai departe.

— Pentru că imaginația dumitale se opreşte la jumătatea drumului, voi continua eu.

— Să binevoiască monseniorul să-mi arate ceea ce, după domnia-sa, se va întâmpla... zise Gabriel înclinându-se.

— E cât se poate de simplu, zise domnul de Guise. Asediații, ajutați la nevoie de întreaga Anglie, vor putea, începând de mâine, să ne opună, la Vieux-Château, forțe de neînvins. Dacă totuşi ne ținem bine, toți spaniolii şi englezii din Andrés, din Ham, din Saint-Quentin or să se adune ca neaua în jurul Calaisului. Apoi, când vor socoti că sunt destul de numeroşi, ne vor asedia şi ei. Admit că nu vor lua imediat fortul Nieullay, dar vor sfârşi prin a-l lua pe cel de la Sainte-Agathe. Va fi destul ca să ne zdrobească între două focuri.

— O astfel de catastrofă ar fi de temut, într-adevăr, recunoscu liniştit Gabriel.

— E totuşi foarte probabilă, zise ducele de Guise, care-şi strânse descurajat fruntea în palme.

— Dar, spuse vicontele d'Exmès, nu v-ați gândit, monseniore, la mijloacele de a preveni această teribilă catastrofă?

— Nu mă gândesc decât la asta, la dracu'! zise ducele de Guise.

— Şi? întrebă Gabriel.

— Şi, singura şansă care ne rămâne, foarte precară din păcate, este, cred, să dăm mâine, la Vieux-Château, indiferent de situaţie, un asalt disperat. Trebuie intensificate lucrările la maximum în noaptea asta. Alta hotărâre socot că nu poate fi luată şi asta e oricum mai puţin nebunească decât să aşteptăm sosirea întăririlor din Anglia. Poate că „furia franceză", cum se spune în Italia, va veni de hac acestor ziduri de necucerit.

— Nu, se va zdrobi de ele, răspunse cu răceală Gabriel. Iertaţi-mă, monseniore, mi se pare că armata Franţei nu este, în acest moment, destul de puternică pentru a se aventura astfel într-o faptă imposibilă. Vă apasă o mare răspundere, monseniore. Căci după ce am pierde jumătate din oameni, la sfârşit, am fi respinşi. Ce socoate să facă atunci ducele de Guise?

— Să nu mă expun unei ruini totale, unui eşec complet, zise îndurerat François de Lorena, să-mi retrag, dintre aceste ziduri blestemate, trupele care-mi vor mai rămâne şi să le păstrez pentru zile mai bune.

— Învingătorul de la Metz şi de la Renty bate în retragere? strigă Gabriel.

— E mai bine decât să te încăpăţânezi într-o înfrângere, cum a făcut conetabilul în ziua Sfântului Laurenţiu, spuse ducele de Guise.

— Mă rog! Dar retragerea va fi dezastruoasă şi pentru gloria Franţei şi pentru reputaţia monseniorului.

— Eh! Ştiu asta cât se poate de bine! strigă ducele de Guise. Iată ce înseamnă succesul şi soarta! Dacă aş fi reuşit, aş fi fost un erou, un geniu, un semizeu. Dau greş şi nu voi mai fi decât un înfumurat care va merita din plin ruşinea căderii. Aceeaşi faptă pe care toţi ar fi numit: o „grandioasă" şi „surprinzătoare", dacă s-ar fi sfârşit cu bine, îmi va atrage râsetele întregii Europe şi va amâna sau chiar va opri în faşă toate proiectele şi toate nădejdile mele. De ce atârnă bietele ambiţii ale acestei lumi...

Ducele tăcu, amărât, consternat. Urmă o destul de lungă

tăcere pe care Gabriel nu încercă s-o întrerupă. Voia să-l lase pe domnul de Guise să măsoare cu ochiul lui de expert cumplitele dificultăți ale situației sale. Apoi, când socoti că ducele le măsurase îndeajuns, zise:

— Vă văd, monseniore, într-unul din acele momente de îndoială care, în toiul celor mai mari opere, îi cuprinde pe cei mai de seamă artişti.

— Stai, zise ducele de Guise, mi-ai făgăduit că dacă devenim, în câteva zile, stăpâni pe cele două forturi de la Sainte-Agathe şi Nieullay, prietenii din cetate ne vor da în mână fortul Risbank şi astfel Calaisul nu va putea fi ajutat nici de pe mare, nici de pe uscat...

— Ei bine? zise vicontele fără să pară câtuşi de puțin tulburat.

— Ei bine. Reluă ducele, prietenii dumitale din Calais nu şi-au ținut cuvântul, nu-i aşa? Nu sunt încă siguri de victoria noastră şi le e teamă...

— Scuzați-mă, monseniore, cine v-a spus asta? întrebă Gabriel.

— Păi chiar tăcerea dumitale. Socot că a sosit momentul în care oamenii dumitale ar trebui să ne ajute şi ar putea să ne ajute. Dar ei tac mâlc şi dumneata la fel. Am tras deci concluzia că eşti obligat să renunți la acest ajutor...

— Dacă m-ați cunoaşte mai bine, monseniore, ați şti că nu-mi place câtuşi de puțin să trăncănesc atunci când pot face treabă...

— Cum? Tot mai nădăjduieşti? zise ducele de Guise.

— Da, monseniore, răspunse Gabriel cu o expresie melancolică şi gravă, câtă vreme trăiesc, nădăjduiesc.

— Astfel fortul Risbank...

— Vă va aparține, ori de nu, mă omor...

— Dar ştii că ar trebui să fie al nostru mâine, mâine dimineață!

— Mâine dimineață va fi al nostru, răspunse calm Gabriel, dar cu o condiție: să nu mor mai înainte; în acest caz nu veți mai putea reproşa lipsa de cuvânt celui care şi-a dat viața ca să-şi țină făgăduiala.

— Gabriel, zise ducele de Guise, ce vrei să faci? Să sfidezi vreun pericol de moarte, să alergi după vreo şansă smintită? Nu vreau aşa ceva! Franța are prea multă nevoie de oameni ca dumneata.

— Nu vă neliniştiți, monseniore. Dacă pericolul este mare; scopul este şi mai mare şi partida prețuieşte mult mai mult decât riscurile. Gândiți-vă să profitați de rezultat şi lăsați-mă să fac ce ştiu eu.

— Cu ce-aş putea să te ajut? zise ducele de Guise. Ce parte mi-ai rezervat în planurile dumitale?

— Monseniore, dacă nu mi-ați fi făcut favoarea să veniți astă-seară în acest cort, veneam eu la dumneavoastră ca să vă fac o rugăminte...

— Vorbeşte, vorbeşte, zise cu însuflețire François de Lorena.

— Mâine dimineața, monseniore, cam spre ora opt, puneți pe cineva de strajă pe acel promontoriu de unde se vede fortul Risbank. Dacă drapelul englez încă mai flutură acolo, încercați acel asalt disperat la care v-ați hotărât, căci înseamnă că eu am dat greş, adică, cu alte cuvinte, voi fi mort.

— Mort! strigă ducele de Guise. Vezi, Gabriel, că te duci la pierzanie?

— Nu vă pierdeți vremea să mă jeliți, monseniore; ajutorul din Anglia nu poate sosi înainte de amiază; veți avea deci patru ceasuri bune, înainte de a bate în retragere, ca să dovediți că francezii sunt tot atât de întreprinzători pe cât de prudenți.

— Dar dumneata, Gabriel, reluă ducele, ai totuşi unele şanse de reuşită?

— Da, am, fiți liniştit, monseniore. Fiți calm şi răbdător ca un om puternic ce sunteți. Să nu dați prea repede semnalul asaltului. Nu vă aruncați, înainte de a fi necesar, în această îndrăzneață lovitură. Dacă la ora opt vi se face semn de pe fortul Risbank cu steagul Franței, porunciți să se continue în liniște, de către domnul mareşal Strozzi şi soldații lui, lucrările asediului şi artileria să aştepte momentul favorabil

pentru asalt.

— Steagul Franței pe fortul Risbank! strigă ducele de Guise.

— Unde, la vederea lui, socot, navele care sosesc din Anglia vor face de îndată cale întoarsă.

— Şi eu gândesc la fel, zise ducele de Guise. Dar, prietene, cum vei face?

— Nu-mi smulgeți secretul, vă implor, monseniore. Dacă mi-ați cunoaşte planul, poate că m-ați întoarce din drum. Or, acum nu-i ceasul de a mai reflecta sau de a ne mai îndoi. Dealtfel, eu nu compromit în treaba asta nici armata, nici pe dumneavoastră. Oamenii care sunt acolo, singurii de care vreau să mă slujesc, sunt cu toții voluntarii mei şi v-ați angajat să-mi dați mână liberă. Doresc să-mi îndeplinesc planul fără alte ajutoare.

— Şi de ce acest orgoliu?

— Nu-i orgoliu, monseniore, vreau să răsplătesc cât mai bine făgăduiala pe care ați binevoit să mi-o faceți la Paris şi de care nădăjduiesc că vă amintiți.

— Despre ce făgăduială vorbeşti, Gabriel? Trec drept om cu memorie bună, mai ales în privința prietenilor. Dar mărturisesc, spre ruşinea mea, că nu-mi mai amintesc...

— Vai! Monseniore, lucru acesta este pentru mine deosebit de important! Iată ce am solicitat bunăvoinței dumneavoastră: să arătați că atât în ce priveşte execuția cât şi ideea, luarea oraşului Calais mi se datorează mie: v-am mai rugat să nu spuneți asta decât regelui şi nimănui altcuiva. Or, dumneavoastră ați binevoit să mă lăsați să nădăjduiesc că îmi veți acorda această răsplată...

— Asta era făgăduiala, Gabriel? Să fiu al naibii dacă nu uitasem! Numai că asta nu va fi o răsplată, ci *recunoaşterea* unui adevăr şi pe față sau în ascuns, oricând vei voi, eu voi fi întotdeauna gata să vorbesc despre meritele dumitale şi serviciile aduse țării.

— Ambiția mea nu râvneşte la asta, monseniore, zise Gabriel. Țin doar ca regele să fie informat de eforturile mele, căci luarea Calaisului trebuie să-mi rezolve un lucru care va

prețui pentru mine cât toate onorurile şi fericirile acestei lumi.

— Regele va afla tot ce-ai făcut pentru el; dar eu, eu nu pot face nimic pentru dumneata?

— Monseniore, vreau să vă mai rog unele lucruri...

— Vorbeşte, zise ducele.

— Mai întâi, am nevoie de o parolă ca să pot, în noaptea asta, la orice oră ar fi, să ies din tabără cu oamenii mei.

— N-ai decât să spui „*Calais* şi *Charles*", sentinelele te vor lăsa să treci.

— Pe urmă, monseniore, zise Gabriel. Dacă eu mor, să vă amintiți că doamna Diana de Castro, fiica regelui, este prizoniera lordului Wentworth şi are cele mai legitime drepturi la curtenitoarea dumneavoastră ocrotire.

— Îmi voi aminti de datoria mea de bărbat şi de gentilom. Pe urmă?

— În sfârşit, monseniore, în noaptea asta voi rămâne foarte îndatorat față de un pescar de prin locurile astea, numit Anselme. Dacă Anselme moare odată cu mine, i-am scris jupânului Elyot, cel care se ocupă de domeniile mele, să aibă grijă de familia acestui pescar. Dar, pentru mai multă siguranță, monseniore, v-aş rămâne îndatorat dacă ați veghea chiar dumneavoastră la executarea poruncilor mele.

— Se va face, zise ducele de Guise. Asta-i tot?

— Tot, monseniore. Dacă nu mă veți mai vedea, gândiți-vă uneori la mine cu oarecare regret şi vorbiți despre mine cu oarecare stimă fie regelui, care va fi cu siguranța mulțumit de moartea mea, fie doamnei de Castro, care va fi poate necăjită. Acum, vă spun adio, monseniore...

Ducele de Guise se sculă.

— Alungă-ți ideile astea triste, zise el. Te părăsesc ca să te concentrezi asupra misteriosului dumitale proiect; fii convins că până mâine la ora opt nu voi dormi nici eu. Ceva îmi spune totuşi că te voi revedea, deci eu nu-ți spun adio.

— Mulțumesc, monseniore! Dacă ne vom revedea, apoi întâlnirea va avea loc în Calaisul francez.

— În acest caz, te vei putea lăuda că ai salvat de la pericol şi onoarea Franței şi a mea personală.

— Bărcuțele, monseniore, salvează uneori vapoarele mari, zise Gabriel închinându-se.

Ducele de Guise, în pragul cortului, strânse mâna vicontelui d'Exmès şi reintră, foarte gânditor, în locuința sa.

IV

Obscuri sola sub nocte[1]

REÎNTORS LA LOCUL LUI, DUPĂ ce-l conduse până la uşă pe domnul de Guise, Gabriel îi făcu un semn lui Martin-Guerre, care se ridică şi ieşi fără să pară a avea nevoie de vreo explicaţie. Scutierul reintră după un sfert de oră, însoţit de un ins cu o faţă gălbejită şi îmbrăcat ca vai de lume. Martin se apropie de stăpânul lui, care recăzuse în meditaţie. Cât despre ceilalţi ostaşi, unii jucau zaruri, alţii dormeau pe unde se nimerise.

— Monseniore, zise Martin-Guerre, iată omul nostru.

— Bine. Dumneata eşti pescarul Anselme despre care mi-a vorbit Martin-Guerre?

— Da, sunt pescarul Anselme, monseniore.

— Ştii, zise vicontele d'Exmès, ce serviciu aşteptăm de la dumneata?

— Mi-a spus scutierul domniei-voastre şi sunt gata...

— Martin-Guerre trebuia totuşi să-ţi mai spună că, în această expediţie, s-ar putea că împreuna cu noi, să-ţi pierzi viaţa...

— Păi, reluă pescarul, nu era nevoie să-mi spuneţi asta. O ştiam la fel ca şi el, ba chiar mai bine.

— Şi totuşi ai venit?

— Da, zise Anselme.

— Bine, asta înseamnă că eşti un om cu inima vitează.

— Sau care nu dă doi bani pe viaţa lui, zise pescarul.

---

[1] Singuri în noaptea întunecată (lat.).

— Cum asta? Ce vrei să spui?

— Păi, făcu Anselme, eu mă lupt în fiecare zi cu moartea ca să aduc câțiva amărâți de peşti şi de cele mai multe ori nu aduc nimic. Aşa că ce mi-e dacă mă pun în slujba dumneavoastră? Dacă mor, cel puțin dumneavoastră o să aveți grijă de soarta nevesti-mi şi a celor trei copii ai mei...

— Da, zise Gabriel, dar pericolul pe care-l înfrunți zilnic este îndoielnic şi ascuns. Nu te îmbarci niciodată pe furtună. De data asta pericolul este vizibil şi sigur.

— Păi da, adevărul e ca numai un nebun s-ar aventura pe mare într-o noapte ca asta. Dar, mă rog, treaba dumneavoastră. Mi-ați cumpărat şi barca şi trupul. O să-i datorați Sfintei Fecioare o lumânare groasă de ceară curată dacă o să ajungem teferi şi sănătoşi...

— Numai că odată ajunşi, Anselme, zise Gabriel, sarcina dumitale nu-i terminată! După ce-ai făcut treabă de marinar vei mai face şi treabă de soldat. Adică la nevoie, o să trebuiască să mai şi lupți...

— Bine, zise Anselme... nu mă descurajați prea tare. Dumneavoastră îmi garantați viața celor care-mi sunt dragi; eu v-o dărui pe-a mea. Suntem chit, deci să nu mai vorbim despre asta...

— Eşti un om viteaz. Cât despre nevasta şi copiii dumitale, fii liniştit, nu le va lipsi niciodată nimic. I-am scris intendentului meu Elyot în legătură cu asta şi chiar domnul duce de Guise va avea grijă de acest lucru...

— E mai mult decât îmi trebuie, zise pescarul sunteți mai generos decât un rege. Nu-mi veți da decât suma făgăduită, care, în vremurile astea grele, ne va scoate din încurcătură; şi cum eu sunt mulțumit de dumneavoastră, nădăjduiesc că şi dumneavoastră veți fi mulțumit de mine...

— Vom vedea, zise Gabriel; crezi că încap paisprezece oameni în barca dumitale?

— Au încăput şi douăzeci, monseniore.

— Ai nevoie de brațe ca să te ajute să vâsleşti, nu-i aşa?

— Da, eu o să am destule de făcut la cârmă şi la pânză, dacă pânza ne-o ține...

— Păi îi avem, zise Martin-Guerre, pe Ambrozio, pe Pilletrousse şi pe Landry care vâslesc ca şi cum n-ar fi făcut decât asta toată viaţa şi apoi chiar eu însumi vâslesc ca unul de meserie.

— Oh! Prea bine, zise vesel Anselme; un singur lucru nu mi-a spus jupânul Martin: locul precis unde trebuie să debarcăm.

— Fortul Risbank, răspunse vicontele d'Exmès.

— Fortul Risbank? Aţi spus fortul Risbank? strigă Anselme uluit.

— Da, zise Gabriel, ai ceva de obiectat?

— Nimic, răspunse pescarul, doar că, în ce mă priveşte, n-am aruncat niciodată ancora acolo. Sunt numai stânci.

— Deci nu ne poţi duce acolo?

— Ba da, deşi cunosc prea puţin acele pustietăţi, voi face tot ce voi putea să ajungem acolo! Tata, care era ca şi mine un pescar înnăscut, avea obiceiul să spună: „Nu trebuie decât să vrei ca să fii stăpân şi pe peşte şi pe meserie". Dacă voi putea, vă voi duce la fortul Risbank.

— La ce oră va trebui să fim gata? întrebă Gabriel.

— Presupun că vreţi să ajungeţi pe la patru, zise Anselme.

— Între patru şi cinci.

— Ei bine, din locul de unde plecăm, ca să nu fim văzuţi şi să nu stârnim nicio bănuială, socotiţi cam două ceasuri de drum; apoi, să mai socotim o oră de mers până în golfuleţ.

— Vom părăsi atunci tabăra la un ceas după miezul nopţii, zise Gabriel.

— S-a făcut, răspunse Anselme.

— Atunci, am să înştiinţez oamenii, spuse vicontele.

— Da, monseniore. Vă voi cere doar îngăduinţa să dorm şi eu până la ora unu alături de ei. Mi-am luat rămas bun de la ai mei barca ne aşteaptă ascunsă cu grijă şi legată solid; nu mai am deci cu ce-mi pierde vremea pe afară.

— Ai dreptate, odihneşte-te, Anselme, zise Gabriel; ai să ai destulă bătaie de cap la noapte. Martin-Guerre, spune-le-o şi celorlalţi.

— Hei, voi ceilalţi, care jucaţi zaruri sau dormiţi! strigă

Martin-Guerre.

— Ce e? Ce s-a întâmplat? spuseră soldații apropiindu-se.

— Expediția plănuită are loc la ora unu.

— Bun, foarte bine! Perfect! răspunseră într-un glas soldații.

Malemort îşi amestecă şi el uralele de bucurie cu ale celorlalți. Dar chiar în acel moment intrară două ajutoare ale lui Ambroise Paré care veneau să-l ia pe rănit şi să-l ducă la ambulanță. Malemort începu să strige. În ciuda protestelor sale îl aşezară pe targă. În zadar le făcu el camarazilor săi cele mai aspre reproşuri, numindu-i trădători şi laşi ce se duceau să se bată fără el. Nu ținură seama de ocările lui şi-l duseră pe sus la ambulanță.

— Acum nu ne mai rămâne, zise Martin-Guerre, decât să împărțim sarcinile.

— Ce fel de treabă vom face? întrebă Pilletrousse.

— E vorba de un fel de asalt, răspunse Martin.

— Oh! Atunci eu voi fi primul! strigă Yvonnet.

— Fie! zise scutierul.

— Nu, e nedrept, strigă Ambrozio. Yvonnet se vâră întotdeauna în locul cel mai primejdios. S-ar zice că asta i se cuvine numai lui!

— Lasă-l pe el! zise vicontele d'Exmès intervenind. În urcuşul periculos pe care-l vom încerca socot că cel din față va fi cel mai puțin expus. Dovadă că eu vreau să urc ultimul.

— Atunci, Yvonnet, ia-ți zborul! zise Ambrozio râzând.

Martin-Guerre dădu fiecăruia un număr de ordine, pentru marş, pentru barcă şi pentru asalt. Ambrozio, Pilletrousse şi Landry fură anunțați că vor avea de vâslit. Se prevăzu în sfârşit tot ceea ce putea fi prevăzut că să se evite pe cât posibil neînțelegerile şi confuzia.

Când totul fu orânduit, Gabriel le îngădui oamenilor să se odihnească un ceas sau două. El îşi asumă sarcina să-i trezească atunci când va trebui.

— Da, am să dorm un pic cu plăcere, zise Yvonnet, căci bieții mei nervi sunt cumplit de aţâțați în seara asta şi am mare nevoie să fiu bine dispus şi proaspăt când mă bat!

După câteva minute, nu se mai auzeau sub cort decât sforăielile regulate ale soldaților şi rugăciunile monotone ale lui Lactance. Dar şi acest din urmă zgomot se stinse repede. Lactance aţipi şi el, învins de somn. Singur Gabriel veghea şi se gândea. Către ora unu, îşi trezi unul câte unul, fără zgomot, oamenii. Toți se sculară şi se înarmară în linişte. Apoi ieşiră încet din cort şi din tabără. La cuvintele *Calais* şi *Charles* rostite în şoaptă de Gabriel, sentinelele îi lăsară să treacă fără piedici. Mica trupă, condusă de pescarul Anselme, înainta de-a lungul coastei. Nici unul nu rosti un cuvânt. Nu se auzea decât vântul care vâjâia şi marea care se tânguia. Noaptea era neagră şi cețoasă. Nimeni nu se nimeri în calea lor. Dar chiar dacă ar fi întâlnit pe careva, tot nu i-ar fi putut vedea, iar dacă i-ar fi văzut la acea oră şi în acel întuneric, i-ar fi luat cu siguranță drept fantome.

În oraş mai veghea cineva în acel moment. Lordul Wentworth. Şi cum conta pentru a doua zi pe ajutoarele pe care le ceruse la Dover, lordul Wentworth se retrăsese în camera lui ca să se odihnească. Nu dormise de trei zile, expunându-se în locurile cele mai periculoase, cu o neobosită râvna. În seara de 4 ianuarie vizitase din nou spărtura de la Vieux-Château, pusese el însuşi sentinele, trecuse în revistă garda civică ce avea în pază fortul Risbank. Dar, cu toată oboseala şi deşi totul era sigur şi liniştit, nu putea dormi. O teamă vagă, absurdă, continuă îl ținea treaz în pat.

Fuseseră totuşi luate toate măsurile. Duşmanul nu putea să încerce un asalt nocturn printr-o spărtură atât de îngustă cum era cea de la Vieux-Château. Cât despre celelalte puncte, erau păzite de mlaştini şi de ocean. Lordul Wentworth îşi repeta de o mie de ori toate astea şi totuşi nu putea dormi. Simțea vag, în noapte, un pericol de temut, un duşman nevăzut. Acest duşman, în mintea lui, nu era nici mareşalul Strozzi, nici ducele de Nevers, nici măcar marele François de Guise. Nu, era vechiul său prizonier pe care, în ura lui, îl recunoscuse de departe, din înaltul zidurilor, în învălmăşeală; era acel nebun, acel viconte d'Exmès, iubitul

doamnei de Castro. Orice-ar fi făcut, lordul Wentworth nu-şi putea nici stăpâni, nici explica această frică.

V

Între două prăpăstii

FORTUL RISBANK, CARE DIN pricina celor opt laturi ale sale, era denumit şi Octogon, fusese construit, după cum am mai spus, la intrarea în portul Calais, în faţa dunelor şi îşi odihnea masa lui neagră şi formidabilă, de granit, pe o alta la fel de sumbră şi la fel de enormă.

Pe vreme rea, marea îşi spărgea valurile de această stâncă, dar nu atingea niciodată temelia de piatră a fortului. Marea era foarte agitată şi foarte ameninţătoare în noaptea de 4 spre 5 ianuarie 1558, către ora patru dimineaţa. Scotea acele uriaşe şi lugubre gemete care o fac să se asemene cu un suflet veşnic neliniştit. La un moment dat, la puţină vreme după ce sentinela dintre două şi patru fu înlocuită de sentinela dintre patru şi şase, un soi de ţipăt omenesc, scăpat parcă dintr-o gură de aramă, se amestecă cu plângerea veşnică a valurilor.

Atunci nouă sentinelă putu fi văzută tresărind, trăgând cu urechea şi după ce recunoscu natura acelui zgomot ciudat, rezemându-şi arbaleta de zid. În sfârşit, când se asigură că niciun ochi nu-l putea observa, omul de pază ridică cu un braţ puternic ghereta de lemn şi scoase de sub ea o grămadă de frânghii alcătuind o scară lungă, cu noduri, pe care o fixă puternic, cu crampoane de fier, pe crenelurile fortului. În sfârşit, prinse solid una de alta acele frânghii, apoi le dădu drumul pe deasupra crenelurilor şi două bile negre de plumb le făcură să coboare până pe stânca pe care era aşezat fortul.

Scara măsura două sute nouăsprezece picioare lungime şi fortul Risbank două sute cincisprezece. Abia îşi isprăvise sentinela operaţia sa misterioasă, că un soldat din rondul de noapte apăru în capul scării de piatră care ducea pe platformă.

Dar soldatul găsi sentinela în picioare, lângă gheretă, o întrebă şi primi cuvântul de ordine, după care plecă fără să fi văzut nimic, sentinela aştepta. Primul sfert de oră trecuse. Pe mare, după mai bine de două ceasuri de luptă şi de eforturi supraomeneşti, o barcă condusă de paisprezece oameni ajunse în sfârşit lângă stânca fortului Risbank. O scară de lemn fu sprijinită de stâncă. Ea ajunse la o primă adâncitura în piatră unde patru sau cinci oameni puteau sta în picioare. Unul câte unul, curajoşii din barcă se cățărară în tăcere pe această scară şi, fără să se mai oprească la adâncitură, continuară să se cațăre, ajutându-se doar cu mâinile şi cu picioarele, profitând de toate neregularitățile stâncii. Scopul lor era, desigur, să ajungă la piciorul turnului. Dar noaptea era neagră şi stânca alunecoasă, unghiile li se rupeau, degetele le sângerau pe piatră. Piciorul unuia dintre ei scăpă, omul se rostogoli şi căzu în mare. Din fericire, ultimul dintre cei paisprezece oameni se afla încă în barcă, încercând în van să tragă la mal înainte de a urca pe scară. Cel care căzuse şi care, dealtfel, căzând, avusese curajul să nu scoată un singur strigăt, înotă spre barcă. Celălalt îi întinse mâna şi cu toate salturile bărcii sub picioarele sale, avu bucuria să-l culeagă din mare sănătos şi teafăr.

— Cum! Tu eşti, Martin? spuse el.

— Eu însumi, mărturisesc, monseniore, răspunse scutierul.

— Cum ai putut să aluneci, neîndemânaticule! zise Gabriel.

— E mai bine că mi s-a întâmplat mie şi nu altuia, zise Martin.

— Şi pentru ce?

— Un altul ar fi putut să strige, zise Martin-Guerre.

— Haide, fiindcă eşti aici, ajută-mă să trec frânghia pe după rădăcina aia groasă. I-am făcut vânt lui Anselme împreună cu ceilalți şi singur nu pot.

— Rădăcina n-o să țină, monseniore, zise Martin. O scuturătură o va smulge, barca va fi pierdută şi noi odată cu ea.

— Nu există altceva mai bun de făcut, răspunse vicontele. Mai bine să lucrăm şi să nu mai vorbim.

După ce fixară barca cât putură mai bine, Gabriel zise scutierului său:

— Urcă!

— După dumneavoastră, monseniore, cine o să vă țină scara?

— Urcă, îți spun! porunci Gabriel.

Martin-Guerre se cățără până la adâncitură şi ajunse acolo ținând zdravăn capătul scării, în vreme ce Gabriel, la rândul lui, se urcă şi el. Abia pusese piciorul pe ultima treaptă, când un val puternic smulse barca, rupse frânghia şi luă cu sine, în largul mării, scara şi şalupa. Gabriel ar fi fost pierdut dacă Martin, cu riscul de a pieri odată cu el, nu s-ar fi aplecat deasupra prăpastiei, cu o mişcare mai iute ca gândul şi nu l-ar fi prins pe stăpânul său de gulerul hainei. Pe urmă, cu puterea disperării, bravul scutier îl trase lângă el pe stânca.

— M-ai salvat şi tu la rândul tău, viteazul meu Martin, zise Gabriel.

— Da, dar barca e departe! zise scutierul.

— Fleacuri, era plătită! răspunse Gabriel cu o nepăsare menită să-i ascundă neliniştea.

— Mda, făcu prudent Martin-Guerre ridicând capul; dacă prietenul dumneavoastră nu se află de strajă colo sus, dacă scara ce atârnă din turn se rupe sub greutatea noastră, dacă platformă e ocupată de forțe superioare nouă, atunci orice şansă de retragere, orice nădejde de salvare ne-a fost luată odată cu blestemata aia de barcă.

— Cu atât mai bine! zise Gabriel, acum sau reuşim sau murim.

— Fie! răspunse Martin cu indiferență.

— Haidem! Tovarăşii noştri trebuie să fi ajuns la baza turnului pentru că nu mai aud niciun zgomot. Trebuie să ne întâlnim cu ei. Fii atent, Martin, ține-te bine de data asta şi să nu dai drumul la o mână până nu te-ai prins solid cu cealaltă.

Începură periculoasa ascensiune şi, peste zece minute, după ce învinseră nenumărate greutăți şi pericole, se întâlniră cu ceilalți doisprezece tovarăşi care-i aşteptau, plini de nelinişte, adunați pe stâncă, la picioarele fortului Risbank. Trecuse şi cel de-al treilea sfert de ceas. Gabriel zări cu bucurie scara de frânghie care spânzura pe stâncă.

— O vedeți, prieteni, spuse el în şoaptă, suntem aşteptați sus... Nu ne mai putem uita în urmă; marea ne-a smuls barca. Deci, înainte!

Cei care-l înconjurau pe Gabriel trebuie să fi fost într-adevăr oameni hotărâți! Căci întreprinderea, care şi până atunci fusese temerară, se dovedea de-a dreptul nebunească şi totuşi, la teribila veste că orice retragere le era tăiată, unul nu tresări. Gabriel, la lumina neagră care cădea din cerul straşnic de acoperit, privi cu atenție chipurile lor bărbăteşti şi le găsi pe toate impasibile.

Toți repetară după el: „Înainte!”

— Vă mai amintiți de ordinul convenit? zise Gabriel. Dumneata vei trece primul, Yvonnet, apoi Martin-Guerre, apoi fiecare la rând, după locul desemnat, până la mine, care vreau să urc ultimul. Frânghia şi nodurile acestei scări sunt solide, sper!

— Coarda pare ca de fier, monseniore, făcu Ambrozio. Am încercat-o, ține treizeci la fel de bine ca paisprezece.

— Haidem deci, bravul meu Yvonnet, zise vicontele d’Exmès, nu-ți revine chiar partea cea mai periculoasă a întreprinderii. Urcă şi curaj!

— Curajul nu-mi lipseşte, monseniore, zise Yvonnet, când bate toba şi bubuie tunul. Dar vă mărturisesc că nu mai am obişnuința asalturilor tăcute, mai ales pe aceste frânghii mişcătoare. Aşa că sunt bucuros să trec primul că să am în

urma mea alți oameni.

— Pretext modest ca să-ți asiguri locul de onoare! zise Gabriel, care evită să se angajeze într-o discuție periculoasă. Haide! Fără fraze pompoase! Vântul şi marea îmi acoperă vorbele, deci să vorbim mai puțin. Înainte, Yvonnet! Şi amintiți-vă cu toții că abia la cea de-a o sută cincizecea treaptă e voie să vă odihniți. Sunteți gata? Cu muschetele în spate, cu pumnalul în dinți?... Priviți în sus şi nu în jos, gândiți-vă la victorie şi nu la primejdie. Înainte!

Yvonnet puse piciorul pe prima treaptă. Sună de ora cinci, un al doilea rond de noapte trecu prin fața sentinelei de pe platformă. Atunci, încet şi în tăcere, cei paisprezece oameni se hazardară, unul după altul, pe această scară legănată de vânt. Nu se întâmpla nimic atâta vreme cât Gabriel, care venea ultimul, rămase la câțiva paşi de pământ. Dar pe măsură ce înaintau, ciorchinele lor viu se clatină şi mai mult, pericolul lua proporții neaşteptate. După o sută cincizeci de noduri, Yvonnet se opri. Toți făcură la fel. Stabiliseră să se odihnească acolo atâta cât ar fi rostit fiecare de două ori *Pater noster* şi de două ori *Ave Maria*. Când Martin-Guerre sfârşi rugăciunile, văzu cu mirare că Yvonnet nu se mişcă. Crezu că se înşeală şi, reproşându-şi tulburarea, reîncepu conştiincios cel de-al treilea Pater. Dar Yvonnet continua să rămână nemişcat. Atunci, măcar că se aflau doar la o sută de picioare de platformă şi că era destul de periculos să vorbească, Martin-Guerre luă hotărârea să-l lovească peste picior pe Yvonnet şi să-i spună:

— Înaintează!

— Nu, nu mai pot, zise Yvonnet cu o voce gâtuita.

— Nu mai poți, ticălosule şi de ce mă rog? întrebă Martin tremurând.

— Amețesc, zise Yvonnet.

O sudoare rece inundă fruntea lui Martin-Guerre. Rămase un minut fără să ştie ce să facă. Dacă pe Yvonnet îl cuprinsese amețeala şi dacă acesta cădea, îi antrena pe toți în căderea lui. Să coboare din nou nu se mai putea. Martin se simți incapabil să-şi asume o răspundere oarecare în

această înfricoşătoare împrejurare. Se mulțumi să se aplece spre Anselme care-l urma şi să-i spună: „Yvonnet amețeşte!”

Anselme tremură aşa cum tremurase şi Martin şi-i zise, la rândul lui, lui Scharfenstein, vecinul lui: „Yvonnet amețeşte!”

Şi fiecare scoțându-şi pentru o clipă pumnalul dintre dinți, spuse celui care venea după el: „Yvonnet amețeşte!”

Până ce, în sfârşit, fatala veste ajunse la Gabriel care păli şi tremură la rândul lui auzind-o.

VI

Arnauld du Thill, absent, exercită asupra bietului Martin-Guerre o influenţă mortală

FU UN MOMENT DE SPAIMĂ teribilă. Gabriel se văzu între trei primejdii. Sub el, marea mugind părea să-şi cheme prada cu vocea ei tunătoare. În faţa lui, treisprezece oameni speriaţi, nemişcaţi, neputând nici să dea înapoi, nici să înainteze, barându-i totuşi, prin trupurile lor, drumul către cea de a treia primejdie, sulițele şi archebuzele care poate că-i aşteptau acolo sus.

Din toate părţile, doar spaima şi moartea. Din fericire, Gabriel nu era omul care să ezite multă vreme, într-un minut şi luase o hotărâre. Nu se temu nici că mâna putea să-i alunece, nici că-şi putea zdrobi capul de stâncile de jos. Se ridică, agăţându-se de coardă prin forţa pumnilor săi şi trecu succesiv pe deasupra celor doisprezece oameni care se aflau în faţa lui. Datorită neobişnuitei vigori a trupului şi a sufletului său, ajunse astfel lângă Yvonnet fără încurcături şi putu în sfârşit să-şi pună picioarele alături de cele ale lui Martin-Guerre.

— Vrei să înaintezi? îi spuse el lui Yvonnet cu o voce scurtă şi poruncitoare.

— Am... Ameţesc!... răspunse nenorocitul ai cărui dinţi clănţăneau şi al cărui păr se zburlise.

— Vrei să înaintezi? repetă vicontele d'Exmès.

— Imposibil... zise Yvonnet. Simt... că dacă-mi iau mâinile şi picioarele de pe scară pe care o strâng... voi cădea.

— Să vedem, zise Gabriel.

Se ridică până la centura lui Yvonnet şi-i puse vârful pumnalului în fund.

— Simți vârful pumnalului meu? întrebă el.

— Da, monseniore, ah! Iertare, mi-e frică, iertare!

— Lama e fină şi ascuțită, urmă Gabriel cu sânge rece. La cea mai mică mişcare ea se înfundă de la sine. Ascultă-mă bine, Yvonnet, Martin-Guerre va trece înaintea ta şi eu voi rămâne în urmă. Dacă nu-l urmezi pe Martin, pricepi, dacă n-ai de gând să te mişti, jur în fața lui Dumnezeu că nu vei cădea şi că nu-i vei face nici pe ceilalți să cadă; căci te voi țintui cu pumnalul de stâncă, până când vor trece toți peste cadavrul tău.

— Oh! Milă, monseniore! Voi asculta! strigă Yvonnet, vindecat de-o spaimă printr-o alta şi mai mare.

— Martin, zise vicontele. M-ai auzit! Treci înainte!

Martin-Guerre execută la rândul său mişcarea pe care-o făcuse stăpânul său şi trecu în față.

— Înainte! şopti Gabriel.

Martin începu să urce şi Yvonnet, pe care Gabriel, ajutându-se doar de mâna stângă şi de picioare, îl amenința întruna cu pumnalul, îşi uită amețeala şi-l urmă pe scutier.

Cei paisprezece oameni urcară astfel ultimele o sută cincizeci de trepte.

„Drace! îşi zise Martin, căruia îi revenise bună dispoziție când văzu micşorându-se distanța ce-l separa de vârful turnului, drace, monseniorul a găsit un leac teribil împotriva amețelii.” Când isprăvea această veselă reflecție, capul lui se afla la nivelul marginii exterioare a platformei.

— Voi sunteți? întrebă o voce necunoscută lui Martin.

— Noi! răspunse scutierul pe un ton degajat.

— Era şi timpul! zise sentinela. Peste cinci minute va trece cel de al doilea rond.

— Bun! Îl vom primi noi! zise Martin-Guerre.

Şi puse victorios un genunchi pe marginea de piatră.

— Ah! strigă dintr-o dată omul din fort, încercând să-l distingă cât mai bine în întuneric, cum te cheamă?

— Eh! Martin-Guerre...

Nu isprăvi. Pierre Peuquoy, căci el era, nu-l lăsă să mai pună şi celălalt genunchi, ci, apucându-l cu furie de încheieturile mâinilor, îi făcu vânt în prăpastie.

— Hristoase, mai putu îngâna bietul Martin-Guerre.

Şi căzu dar fără să strige, răsucindu-se, printr-un ultim şi sublim efort, ca să nu-i facă să cadă pe camarazii şi pe stăpânul său. Yvonnet, care-l urma şi care, simțind din nou pământ tare sub picioare, îşi recapătă tot sângele rece şi îndrăzneala, sări pe platformă şi, după el, Gabriel şi toți ceilalți. Pierre Peuquoy nu le opuse nicio rezistență. Rămase în picioare, insensibil şi parcă împietrit.

— Nenorocitule! îi spuse vicontele d'Exmès apucându-l de umeri şi scuturându-l. Ce furie smintită te-a apucat? Ce ți-a făcut Martin-Guerre?

— Mie? Nimic! răspunse armurierul cu o voce surdă. Ci Babettei... Sora mea...

— Ah! Uitasem! strigă Gabriel consternat. Bietul Martin... Dar nu e el... Nu mai poate fi salvat?

— Să-l salvezi după o căzătură de la două sute de picioare pe stâncă? zise Pierre Peuquoy, cu un râs nefiresc. Hai, nu zău! Domnule viconte, ați face mai bine să vă gândiți cum să vă salvați pe dumneavoastră şi pe oamenii dumneavoastră.

„Oamenii mei, tata şi Diana", îşi zise tânărul, chemat prin aceste cuvinte la datoriile şi la primejdiile situației sale.

— Tot una-i! zise el tare, bietul meu Martin...

— Nu-i momentul să plângeți un vinovat! îl întrerupse Pierre Peuquoy.

— Vinovat! Era nevinovat, omule! Ți-o voi dovedi! Dar nu-i acum momentul, ai dreptate! Haide, mai eşti dispus să ne slujeşti? îl întrebă Gabriel pe armurier cu oarecare brutalitate.

— Sunt devotat Franței şi dumneavoastră! zise Pierre Peuquoy.

— Ei bine, zise Gabriel, ce ne rămâne de făcut?

— Urmează să treacă un rond de noapte, răspunse burghezul. Va trebui să legăm şi să punem căluş celor patru oameni care alcătuiesc patrula. Dar, zise el, nu mai e vreme

să-i surprindem. Iată-i!

În vreme ce Pierre Peuquoy mai vorbea încă, patrula orăşenească ieşea într-adevăr, printr-o scară interioară, pe platformă. Dacă dădeau alarma, totul ar fi fost pierdut. Din fericire, cei doi Scharfenstein, care erau foarte curioşi şi foarte indiscreți din fire, dădeau târcoale pe acolo. Oamenii din rond n-avură timpul să scoată un strigăt. O mână mare strecurată pe la spate, închizând dintr-o dată gura fiecăruia dintre ei, îi trânti cu putere la pământ. Pilletrousse şi alți doi alergară şi ei şi, în consecință, putură fără greutate să-i dezarmeze pe cei patru oameni uluiți.

— Bine lucrat! zise Pierre Peuquoy. Acum, monseniore, trebuie să ne asigurăm de alte sentinele şi apoi să coborâm cu curaj la corpul de gardă. Avem două posturi de luat. Dar să nu vă temeți că veți fi copleşit de numărul lor. Mai bine de jumătate din garda civică este devotata francezilor şi-i aşteaptă pentru a li se alătura. Am să cobor primul ca să-i anunț pe aceşti aliați de reuşita dumneavoastră. Ocupați-vă, în timpul ăsta, de sentinele. Când voi urca din nou, vorbele mele vor fi făcut de-acum trei sferturi din treabă.

— Ah! Ți-aş mulțumi, Peuquoy, dacă această moarte a lui Martin-Guerre... Şi totuşi, crima asta, pentru dumneata este dreaptă...

— Încă o dată, lăsați asta în seama conştiinței mele, domnule d'Exmès, zise grav rigidul burghez. Vedeți-vă de treaba dumneavoastră în timp ce eu îmi voi vedea de a mea.

Totul se petrecu aproape aşa cum prevăzuse Pierre Peuquoy. Sentinelele țineau în mare parte cu cauza franceză. Unul singur, care voi să reziste fu repede legat şi făcut inofensiv. Când armurierul urcă, însoțit de Jean Peuquoy şi de câțiva oameni siguri, toată partea de sus a fortului Risbank era de-acum în puterea contelui d'Exmès. Trebuiau să mai pună mâna pe corpul de gardă. Cu întăririle pe care le aduseseră cei doi Peuquoy, Gabriel nu şovăi să coboare de îndată. Profită cu dibăcie de primul moment de surpriză şi de nehotărâre. La această oră matinală, cea mai mare parte a celor care țineau cu englezii, atât prin naştere

cât şi prin interese, dormeau încă, fără nicio grijă, în paturile lor de campanie. Înainte de a se trezi bine erau legați fedeleş. Zarva, căci nu fu o luptă, nu dură decât câteva minute. Prietenii lui Peuquoy strigau: „Trăiască Henric al II-lea! Trăiască Franța!" Neutrii şi indiferenții trecură imediat, după obicei, de partea celor victorioşi. Cei care încercară o oarecare rezistență trebuiră să cedeze în curând în fața numărului francezilor. Nu fură, în total, decât doi morți şi cinci răniți şi nu se traseră decât trei focuri de archebuză. Piosul Lactance cunoscu durerea de a avea pe suflet doi dintre aceşti răniți şi unul dintre morți. Din fericire, îşi făcuse rugăciunile din vreme. Nici nu sunase ora şase şi fortul Risbank era în puterea francezilor. Recalcitranții şi suspecții fură închişi în locuri sigure şi tot restul gărzii orăşeneşti îl înconjura şi-l saluta pe Gabriel ca pe un eliberator. Astfel fu luat, aproape fără a se recurge la violență, în mai puțin de o oră, printr-un efort supraomenesc, acel fort pe care englezii nici măcar nu se gândiseră să-l întărească, până într-atâta părea de bine păzit de mare. Acel fort care era totuşi cheia portului Calais şi cheia Calaisului însuşi. Treaba fu atât de bine şi atât de prompt condusă, încât turnul fu luat, vicontele îşi plasase noile sentinele şi în oraş nimeni nu ştia încă nimic.

— Dar atâta vreme cât Calaisul nu se va preda şi el, zise Pierre Peuquoy, nu socot sarcina noastră terminată. Aşa că, monseniore, sunt de părere să-l luați pe Jean şi jumătate din aceşti oameni ca să păstrați fortul Rusbank, iar pe mine să mă lăsați să mă întorc în oraş cu cealaltă jumătate. I-am sluji la nevoie pe francezi mai bine decât aici, prin vreo răscoală. După frânghiile lut Jean, e bine să folosiți acum armele lui Pierre.

— Nu ți-e teamă, zise Gabriel, ca lordul Wentworth, furios, să nu-ți joace vreo festă?

— N-aveți grijă! Voi fi cât se poate de şiret; cu duşmanii noştri de două veacuri trebuie să fii dibaci. Dacă e nevoie, îl voi acuza pe Jean că ne-a trădat. Am fost surprinşi de forțe superioare nouă şi constrânşi, cu toată rezistența noastră,

să fim la cheremul dumneavoastră. Toți acei care au refuzat să recunoască victoria dumneavoastră au fost alungați din fort. Lordul Wentworth e prea cufundat în treburile lui ca să nu ne creadă şi să nu ne mulțumească.

— Fie! Intră deci în Calais, zise Gabriel, văd eu că eşti pe cât de brav, pe atât de şiret. Eşti sigur că ai putea să mă ajuți, dacă încerc, la rândul meu, o ieşire?

— Oh! Nu riscați asta, vă rog! zise Pierre Peuquoy. Nu sunteți destul de puternic şi, printr-o ieşire, aveți puțin de câştigat, dar de pierdut totul. Sunteți de neatacat în turnul dumneavoastră, în dosul acestor ziduri zdravene. Rămâneți aici. Dacă preluați ofensiva, lordul Wentworth ar putea să recâştige fortul Risbank. Şi după ce ați făcut atâta, ar fi o nenorocire să vă înfrângă.

— Dar ce, zise Gabriel, vrei să stau de pomană, cu sabia alături, în timp ce domnul de Guise şi toți ai noştri se bat şi-şi riscă viața?

— Viața lor e a lor, monseniore, iar fortul Risbank este al Franței. Ascultați totuşi: când voi socoti momentul potrivit şi când nu va mai fi necesară decât o ultimă lovitură hotărâtoare pentru a smulge Calaisul englezilor, îi voi ridica şi pe cei pe care-i aduc şi pe toți ceilalți locuitori care-mi împărtăşesc părerile. Atunci, cum totul va fi copt pentru victorie, veți putea ieşi ca să ne dați o mână de ajutor şi să deschideți oraşul ducelui de Guise.

— Dar cine mă va înştiința că mă pot hazarda?

— Dați-mi înapoi acel corn pe care vi l-am încredințat. Când îl veți auzi sunând din nou, ieşiți fără teamă ca să puteți lua parte, pentru a doua oară, la triumful pe care l-ați pregătit.

Gabriel îi mulțumi lui Pierre Peuquoy, alese împreună cu el oameni care trebuiau să intre în oraş ca să li se alăture la nevoie francezilor şi-i însoți până la porțile acelui fort Risbank. Când treaba fu gata, ceasul arăta şapte şi jumătate şi ziua începea a se albi pe cer; Gabriel voi să vegheze el însuşi ca stindardele Franței, care trebuiau să-l liniştească pe domnul de Guise şi să înspăimânte vasele engleze, să fie

aşezate pe fortul Risbank. Urcă prin urmare pe platforma martoră a evenimentelor din acea noapte teribilă şi glorioasă. Se apropie, palid, de locul unde era prinsă scara de frânghie şi de unde bietul Martin-Guerre fusese azvârlit. Se aplecă tremurând, socotind să zărească, pe stâncă, trupul mutilat al credinciosului său scutier. Dar cum privirea lui nu-l găsi, îl căută cu o surprindere amestecată cu un început de nădejde. O streaşină de plumb, pe unde se scurgea apă de ploaie de pe turn, oprise trupul la jumătatea drumului în căderea lui formidabilă şi acolo îl văzu Gabriel atârnat, îndoit în două, nemişcat.

Socotind că murise, voi să-şi facă ultimele îndatoriri.

Pilletrousse, care plângea cu hohote, i se alătură. Se prinse zdravăn de scara de frânghie şi se lăsă în prăpastie.

Când urcă din nou, nu fără oarecare greutate, trupul prietenului său, i se păru că Martin mai respira. Un chirurg chemat în grabă constată şi el că trăieşte şi bravul scutier îşi recapătă într-adevăr cunoştinţa. Dar se afla într-o stare jalnică. Avea un braţ sucit, o coastă şi un picior rupte. Chirurgul putea să-i pună braţul la loc, dar socotea necesară amputarea piciorului şi nu cuteza să ia asupră-şi o operaţie atât de dificilă. Mai mult ca niciodată Gabriel se necăji că se afla, învingător, închis în fortul Risbank. Aşteptarea, care şi aşa era apăsătoare, deveni cumplită. Dacă s-ar fi putut lua legătura cu Ambroise Paré, poate că Martin-Guerre ar fi fost salvat.

VII

Lordul Wentworth la strâmtoare

DUCELE DE GUISE, MĂCAR CĂ nici cu gândul nu putea crede în succesul unei fapte atât de temerare, ținea totuşi să vadă cu ochii lui dacă vicontele d'Exmès izbutise sau nu. În situația dificilă în care se găsea, nădăjduia chiar şi imposibilul. Înainte de ora opt, sosi deci călare, cu o suită nu prea numeroasă, pe faleza indicată de Gabriel şi de unde se putea într-adevăr vedea, prin lunetă, fortul Risbank. La primă privire pe care o aruncă în direcția fortului, scoase un strigăt de triumf. Nu se înşelase: recunoştea bine stindardul şi culorile Franței! Cei care-l înconjurau îi confirmară că nu era o iluzie şi-i împărtăşiră bucuria.

— Bravul meu Gabriel! strigă el. El singur a înfăptuit această minune! Acum avem, datorită lui, tot răgazul să pregătim şi să asigurăm luarea Calaisului. N-au decât să vină întăririle din Anglia. Gabriel o să le primească aşa cum merită.

— Monseniore, parcă le-ați fi chemat, zise careva din suita ducelui care, chiar în acel moment, îşi îndreptase luneta spre mare. Priviți, monseniore, vedeți la orizont pânzele englezeşti?

— Sunt într-adevăr englezii noştri! spuse el. Drace! N-au pierdut vremea; adevărul e că nu-i aşteptam chiar atât de curând! Ştiți că dacă la ora asta am fi atacat Vieux-Château, sosirea pe neaşteptate a acestor întăriri ne-ar fi jucat un renghi destul de urât? Dublu prilej de recunoştință fața de

domnul d'Exmès! Nu ne dăruieşte numai victoria, ne scapă şi de ruşinea înfrângerii. Dar, fiindcă nu suntem grăbiți, să vedem cum se vor purta noii veniți şi cum se va comporta la rândul său față de ei tânărul stăpân al fortului Risbank.

Se făcuse ziuă de-a binelea când vasele engleze sosiră în apropierea fortului. Drapelul francez se ivi, ca un spectru amenințător, odată cu primele sclipiri ale dimineții. Şi, ca pentru a le confirma această neaşteptată apariție, Gabriel îi salută cu câteva lovituri de tun. Nu se mai puteau deci îndoi! Într-adevăr, steagul francez fâlfâia pe turnul englez. Însemna deci că, la fel ca şi turnul, oraşul era şi el în puterea asediatorilor. Cu toată marea lor grabă, sosiseră deci prea târziu. După câteva minute de nehotărâre, vasele engleze se îndepărtară încet, reîntorcându-se la Dover. Aduseseră forțe suficiente ca să apere Calaisul, dar nu ca să-l recucerească.

— Bravo, Gabriel! strigă ducele de Guise încântat. Ne-a pus în palmă Calaisul şi noi n-avem decât să strângem zdravăn palma ca să ținem bine acest frumos oraş...

Şi, urcându-se pe cal, se întoarse fericit în tabără, preocupat de treburile asediului.

În momentul în care ducele de Guise îşi freca mâinile de bucurie, lordul Wentworth îşi smulgea părul de necaz. După o noapte tulburată, cum am văzut, de presentimente sinistre, lordul Wentworth adormise, în sfârşit, spre dimineață; acum, tocmai ieşea din odaia sa când pretinşii înfrânți de la fortul Risbank, cu Pierre Peuquoy în frunte, aduseră în oraş fatala veste. Guvernatorul fu informat, ca de obicei, ultimul. În durerea şi mânia sa nu-şi putu crede urechilor. Porunci să fie adus şeful acestor fugari. Il înfățişară imediat pe Pierre Peuquoy care intră pleoştit, cu o mutră de circumstanță. Şiretul burghez povesti, îngrozit, asaltul din noaptea precedentă şi-i descrise pe cei „trei sute" de aventurieri încrâncenați care escaladaseră dintr-o dată fortul Risbank, ajutați, desigur, de vreun trădător, la care el, Pierre Peuquoy, n-avusese încă vreme să se gândească.

— Dar cine-i comanda pe cei trei sute de oameni? întrebă lordul Wentworth.

— Dumnezeule! Fostul dumneavoastră prizonier, domnul d'Exmès, răspunse cu naivitate armurierul.

Lordul, încruntând sprâncenele, fu izbit de o amintire:

— Stai! îi zise el lui Pierre Peuquoy, dar mi se pare că în timpul şederii sale aici a fost oaspetele dumitale?

— Oh, monseniore, răspunse Pierre fără să se tulbure. Am toate motivele să cred, de ce să v-o ascund! că vărul meu Jean, țesătorul, este amestecat în toată maşinația asta mai mult decât ar fi trebuit.

Lordul Wentworth îl privi pe burghez pieziş. Dar burghezul i se uită, fără să clipească, drept în față. Guvernatorul se simțea prea slab şi-l ştia pe Pierre Peuquoy prea puternic în oraş ca să-şi dea pe față bănuielile. După ce-i mai ceru câteva informații, îl concedie. Rămas singur, lordul Wentworth căzu într-o deznădejde adâncă. Şi avea de ce! Oraşul, redus doar la mica lui garnizoană, închis de acum încolo oricărui ajutor venit de pe uscat ori de pe mare, strâns între fortul Nieullay şi fortul Risbank, care acum îl zdrobeau în loc să-l apere, nu mai putea să reziste decât câteva zile sau poate chiar câteva ore. Groaznică situație pentru superbul orgoliu al lordului Wentworth! „N-are importanță! îşi spuse el în şoaptă, palid încă de uimire şi de ură, n-are importanța! Le voi vinde scump victoria! Calaisul e acum al lor, dar voi rămâne aici până la capăt şi-i voi face să plătească scump o atât de prețioasă cucerire! Cât despre iubitul frumoasei Diana de Castro…" Se opri, un gând urât îi brazdă, cu o sclipire de bucurie, chipul întunecat… „Cât despre iubitul frumoasei Diana, reluă el cu un fel de mulțumire, dacă o fi să mă îngrop sub ruinele Calaisului. Voi încerca cel puțin să-l fac să nu se poată bucura de moartea mea! Rivalul său mort şi învins îi va rezerva o surpriză înfricoşătoare".

Spunând acestea, se năpusti afară din palat ca să reînsufleţească eroismul oamenilor şi să dea porunci. Îmbărbătat şi liniştit într-un fel, dădu dovadă de un sânge rece cum numai desperarea o mai poate da celui ce nu mai îndrăzneşte să spere.

Zilele de 5 şi 6 ianuarie trecură în eforturi la fel de energice din partea asediaților şi din partea asediatorilor. Cetățeni şi soldați atacau laolaltă, cu acelaşi curaj şi cu aceeaşi eroică încăpățânare. Dar îndârjita rezistență a lordului Wentworth era paralizată de o forță superioară: mareşalul Strozzi, care conducea lucrările asediului, părea să ghicească toate mijloacele de apărare şi toate mişcările englezilor, ca şi cum zidurile Calaisului ar fi fost transparente. Sigur că duşmanul îşi procurase un plan al oraşului! Acest plan – ştim cine i-l înmânase ducelui de Guise. Astfel ca vicontele d'Exmès, chiar absent, chiar stând degeaba, era de folos alor săi şi, aşa cum remarcase, în recunoştința sa nepărtinitoare, ducele de Guise, influența lui salvatoare îşi exercita efectele chiar şi de la distanță. Totuşi nemişcarea la care era obligat îl apăsa greu pe clocotitorul tânăr. Închis în locul cucerit de el, era obligat să-şi mărginească activitatea doar la supraveghere, care i se părea prea uşoară şi prea lesne de îndeplinit. După ce-şi făcea rondul din oră în oră cu acea atenție deosebită cu care se obişnuise încă de la apărarea Saint-Quentinului, se întorcea să se aşeze la căpătâiul lui Martin-Guerre pentru a-l consola şi încuraja, firavul scutier îndura suferințele cu o răbdare demnă de admirat. Dar ceea ce-l uimea şi-l indigna era modul atât de crud în care se purtase fată de el Pierre Peuquoy. Convins de nevinovăția lui, vicontele d'Exmès se hotărî deci să-i povestească lui Martin-Guerre propria lui poveste sau cel puțin aşa cum o presupunea el: acum era limpede pentru el că un viclean profitase de uluitoarea asemănare cu Martin, pentru a făptui, sub numele acestuia, tot soiul de fapte urâte. Această descoperire Gabriel avu grijă s-o facă în prezența lui Jean Peuquoy. Jean se necăji şi se sperie de urmările faptei lui Pierre. Dar se nelinişti mai ales din pricina celuilalt Martin-Guerre. Cine era acel ticălos? Era şi el însurat? Unde se ascundea?... Martin-Guerre, la rândul lui, se înspăimântă la gândul unei atât de mari ticăloşii. Pe cât se bucura să-şi vadă conştiința descărcată de o grămadă de fapte rele, care-i fuseseră atâta vreme

reproşate, pe atât se întrista gândindu-se că numele său fusese folosit de un astfel de păcătos. Şi cine ştie ce fapte reprobabile mai făptuia încă tâlharul acela la adăpostul numelui său, poate chiar la această oră, când Martin zăcea în locul lui pe patul durerii! Ceea ce umplea mai ales de tristeţe şi de milă inima bunului Martin-Guerre era acea întâmplare cu Babette Peuquoy. Scuza acum brutalitatea lui Pierre Peuquoy. Nu numai că-l iertase, dar chiar îl aproba. Făcuse foarte bine că răzbunase astfel onoarea familiei sale! Acum Martin-Guerre era cel care-l consola şi-l liniştea pe consternatul Jean Peuquoy. Bunul scutier, tot consolându-l pe vărul Babettei, uita un lucru şi anume că de fapt el plătise pentru adevăratul vinovat. Când Gabriel, surâzând, îl făcu să bage de seamă acest lucru, Martin-Guerre spuse:

— Ei bine, ce importanţă mai are, la urma urmei binecuvintez accidentul! Cel puţin, dacă supravieţuiesc, piciorul meu şchiop sau poate lipsă mă va deosebi de tâlharul care mi-a furat numele!

Dar vai! Şi această slabă consolare era încă foarte îndoielnică, fiindcă Martin-Guerre nu scăpase de primejdia morţii. Era necesar ajutorul prompt al unul medic dibaci şi două zile se şi scurseseră fără că starea alarmantă a lui Martin-Guerre să fi fost altfel uşurată decât prin câteva pansamente. Pentru Gabriel acesta era unul din motivele cele mai arzătoare de a ieşi din turn şi adesea se ridica şi trăgea cu urechea să asculte dacă nu cumva se aude acel sunet mult aşteptat de corn care urma să-l smulgă, în sfârşit, din inactivitatea lui silită. Abia în seara lui 6 ianuarie, când Gabriel era de-acum de treizeci şi şase de ore stăpânul fortului Risbank, crezu că distinge, dinspre oraş, un tumult mai mare ca de obicei şi că aude strigăte de triumf. Francezii izbutiseră, după o luptă din cele mai îndârjite, să intre în Vieux-Château, Calaisul nu mai putea să reziste de-acum încolo decât cel mult douăzeci şi patru de ore. Totuşi, toată ziua de 7 trecu în eforturi disperate din partea englezilor de a recuceri o poziţie atât de importantă şi a se menţine în ultimele puncte pe care le mai stăpâneau.

Dar domnul de Guise, departe de a-şi lăsa duşmanul să recucerească vreun pumn de pământ, câştiga încetul cu încetul avantaj asupra lui; şi asta atât de singur încât în curând deveni evident faptul că a doua zi Calaisul nu se va mai afla sub dominaţie engleză.

Era ceasul trei după-amiază. Lordul Wentworth, care nu se cruţase timp de şapte zile şi care fusese văzut tot timpul în primele rânduri, sfidând moartea, socoti că nu le mai rămâneau alor săi decât două ceasuri de rezistenţă. Atunci îl chemă pe lordul Derby:

— Cât crezi că mai putem rezista? îl întrebă el.

— Mă tem că nu mai mult de trei ore, răspunse lordul Derby.

— De două ore răspunzi sigur, nu-i aşa?

— În afară de vreun eveniment neprevăzut, răspund, zise lordul Derby, măsurând distanţa pe care francezii o mai aveau de cucerit.

— Ei bine, prietene, îţi încredinţez comanda şi mă retrag. Dacă englezii, în două ore, dar nu mai înainte, pricepi? dacă în două ore nu mai au nicio şansă, îţi îngădui, ba chiar îţi ordon, să suni retragerea şi să ceri capitularea.

— Deci în două ore, milord, zise lordul Derby.

Wentworth îi arătă locotenentului său condiţiile în care trebuia să ceară pace şi pe care ducele de Guise i le va aproba fără nicio îndoială.

— Dar, îl făcu atent lordul Derby, trebuie să-i cer ducelui de Guise să vă primească răscumpărarea, nu-i aşa?

Un foc întunecat străluci în privirea mohorâtă a lordului Wentworth.

— Nu, nu, zise el cu un surâs ciudat, nu te ocupa de mine, prietene. Mi-am asigurat eu însumi tot ceea ce-mi trebuie, tot ceea ce-mi doresc.

— Totuşi...

— Destul! zise guvernatorul cu autoritate. Fă numai ceea ce-ţi spun şi nimic mai mult. Adio! Du în Anglia mărturia că am făcut tot ceea ce a fost omeneşte cu putinţă pentru a-mi apăra oraşul şi că n-am cedat decât în faţa fatalităţii. În ce te

priveşte, luptă până în ultima clipă, dar cruță onoarea şi sângele englez, Derby. Acestea sunt ultimele mele cuvinte. Adio!

Şi, strângând mâna lordului Derby, Wentworth părăsi locul luptei şi se retrase singur în palatul său pustiu, interzicând, prin ordinele cele mai severe, să fie însoțit de careva.

VIII

Dragoste dispreţuită

LORDUL WENTWORTH ERA SIGUR de două lucruri: mai întâi că îi rămâneau două ceasuri bune înainte de predarea Calaisului, căci lordul Derby nu va cere capitularea decât după două ore. Pe urmă, că avea să-şi găsească palatul gol: căci avusese precauţia să-şi trimită toţi oamenii în luptă încă de dimineaţă. André, pajul francez al doamnei de Castro, fusese închis din porunca lui. Diana era deci singură, cel mult cu una sau două din slujnicele ei. Reîntors acasă, constată că palatul era într-adevăr pustiu ca şi Calaisul, care, aidoma unui trup din care viaţa e pe ducă, îşi concentrase ultima sa energie în locul unde se dădea bătălia. Lordul Wentworth, mohorât, înverşunat şi într-un fel năucit de disperare, se îndreptă glonţ spre apartamentul pe care-l ocupa doamna de Castro. Nu se anunţă Dianei, cum avea obiceiul, ci intră pe neaşteptate, ca un stăpân. Fără s-o salute pe Diana, i se adresă poruncitor cameristei:

— Tu, zise el, ieşi afară! E posibil ca francezii să pună încă în seara asta mâna pe oraş şi eu n-am nici răgazul, nici mijlocul să te ocrotesc. Du-te la tatăl tău. Acolo ţi-e locul. Pleacă imediat şi spune celor două sau trei femei care mai sunt aici că le poruncesc să facă şi ele la fel!

— Dar, milord... murmură camerista.

— Ei! zise guvernatorul bătând din picior cu mânie, n-ai auzit ce ţi-am spus?

— Totuşi, milord... zise la rândul ei Diana.

— Ieşi! strigă lordul Wentworth cu un gest poruncitor.

Camerista ieşi îngrozită.

— Nu va mai recunosc, milord, zise Diana după o tăcere plină de spaimă.

— Pentru că nu m-ai văzut până acum învins, doamnă, răspunse lordul Wentworth cu un surâs amar. Te-ai dovedit pentru mine un adevărat profet al dezastrului şi al blestemului şi-am fost într-adevăr un smintit că nu te-am crezut. Sunt învins, învins fără speranţă. Bucură-te!

— Succesul francezilor este într-adevăr sigur? întrebă Diana, care avu grijă să-şi ascundă bucuria.

— Cum să nu fie sigur, doamnă? Fortul Nieullay, fortul Risbank şi Vieux-Château sunt în puterea lor. Ţin oraşul între trei focuri. Ce mai, Calaisul e al lor. Bucură-te!

— Oh! zise Diana, cu un adversar ca dumneata, milord, nu poţi fi niciodată sigur de victorie şi-ţi mărturisesc că mă îndoiesc de asta.

— Ei, doamnă, nu vezi că mi-am părăsit compatrioţii? După ce-am asistat până la capăt la luptă, n-am vrut să mai asist şi la înfrângere. Peste o oră şi jumătate lordul Derby se va preda. Peste o oră şi jumătate, doamnă, francezii vor intra în Calais şi vicontele d'Exmès împreună cu ei. Bucură-te!

— Spui asta, milord, pe un astfel de ton, încât nu ştiu dacă trebuie să te cred, zise Diana, care totuşi începea să nădăjduiască şi a cărei privire străluci la gândul eliberării.

— Ca să te conving, doamnă, trebuia să-ţi fi spus: într-un ceas şi jumătate francezii vor intra triumfători în Calais şi vicontele d'Exmès împreună cu ei. Deci tremură!

— Ce vrei să spui? strigă Diana pălind.

— Cum? Nu m-am exprimat destul de clar? zise lordul cu un râs ameninţător, apropiindu-se de ea. Într-un ceas şi jumătate, doamnă, rolurile noastre vor fi schimbate. Dumneata vei fi liberă şi eu prizonier. Vicontele d'Exmès va veni să-ţi redea libertatea, dragostea, fericirea, iar pe mine mă va arunca în vreun fund de groapă. Tremură!

— Pentru ce să tremur? zise Diana, dându-se înapoi sub privirea întunecată şi înflăcărată a lordului.

— Dumnezeule! Dar e lesne de priceput! În momentul

acesta mai sunt încă stăpân, peste un ceas şi jumătate voi fi sclav, sau mai curând peste un ceas şi un sfert, căci minutele trec. Într-o oră şi un sfert voi fi în puterea dumitale; acum însă eşti dumneata în puterea mea. Într-un ceas şi un sfert vicontele d'Exmès va fi aici; deocamdată însă, sunt eu aici. Deci bucură-te şi în acelaşi timp tremură doamnă!

— Milord! Milord! strigă Diana îmbrâncindu-l pe lord, ce vrei de la mine?

— Ce vreau de la tine? zise guvernatorul cu voce înăbuşită.

— Nu te apropia, ticălosule! Strig! zise Diana în culmea spaimei.

— Strigă, cheamă, mi-e perfect egal, zise lordul cu o linişte sinistră. Palatul e pustiu, străzile sunt pustii. Nimeni nu va veni la strigătele tale, cel puţin nu înainte de o oră. Iată: nici măcar nu m-am deranjat să închid uşile şi ferestrele, atât sunt de sigur că nu va veni nimeni înainte de un ceas.

— Dar într-o oră vor veni, zise Diana şi te voi acuza, te voi denunța, te vor ucide.

— Nu, zise rece lordul Wentworth, îmi voi pune capăt zilelor. Crezi că pot să supraviețuiesc Calaisului? Într-o oră mă voi omorî, sunt hotărât. Dar să nu mai vorbim despre asta. Până atunci, voi fi amantul tău şi-mi voi satisface totodată şi setea de răzbunare şi dragostea. Haide, frumoaso, refuzul şi dispreţul nu mai sunt la modă, nu te mai rog îți poruncesc!

— Iar eu mă omor! strigă Diana scoțând din sân un pumnal. Dar înainte de a avea timpul să şi-l împlânte în piept, lordul Wentworth se năpusti spre ea, îi apucă mâinile gingaşe cu mâinile sale viguroase, îi smulse pumnalul şi-l aruncă departe.

— Nu încă! strigă lordul Wentworth. Încă nu vreau, doamnă, să te omori. După, n-ai decât să faci ce vrei şi dacă ai să mă iubeşti până într-atât încât să mori cu mine decât să trăieşti cu el, n-ai decât. Dar această ultimă oră, căci n-a mai rămas decât o oră, această ultimă oră din viața ta îmi aparține: n-am decât această oră ca să mă despăgubesc de

veşnicia iadului! Crede-mă deci că nu voi renunța la ea.

Voi s-o cuprindă în brațe. Atunci, gata să leşine şi simțind că puterile o părăsesc, Diana i se aruncă la picioare.

— Milă! Milord, strigă ea, milă! Îți cer iertare şi milă în genunchi. Aminteşte-ți că eşti un gentilom!

— Un gentilom! zise lordul Wentworth clătinând din cap, da, am fost gentilom şi m-am comportat ca un gentilom, mi se pare, atâta vreme cât nădăjduiam, cât triumfam, cât trăiam. Dar acum, nu mai sunt gentilom, sunt pur şi simplu om, un om pe cale de a muri şi care vrea să se răzbune.

O ridică pe doamna de Castro, care zăcea la picioarele lui, strângând-o nestăpînit. Frumosul trup al Dianei se lovi de pielea groasă a centironului său. Fata voi să strige, să roage, dar nu mai putea. În acel moment, în stradă se auzi zarvă mare.

— Ah! strigă Diana, ai cărei ochi stinşi se reînsuflețiră din nou de putină speranță.

— Bun! zise lordul, se pare că locuitorii încep să se prade între ei, aşteptându-i pe duşmani. Mă rog! Bine fac, pe legea mea! Mai ales că însuşi guvernatorul le dă exemplu!

O ridică pe Diana, ca pe un copil şi o aşează, zdrobită şi abia răsuflând. pe un pat care se afla acolo.

— Milă! Mai putu ea să spună.

— Nu, nu! zise lordul.

Dar guvernatorul nu mai avu vreme să sărute buzele decolorate ale feței, căci zarva se apropie şi uşa fu deschisă cu zgomot. Vicontele d'Exmès, cei doi Peuquoy şi câțiva arcaşi francezi apărură în prag. Gabriel se năpusti spre lordul Wentworth, cu sabia în mână.

— Ticălosule! Om de nimic! Laşule!

Lordul Wentworth îşi apucă sabia lăsată pe un fotoliu.

— Înapoi! strigă Gabriel alor săi, care se pregăteau să intervină. Vreau să-l pedepsesc singur pe acest nemernic!

Cei doi adversari, fără să mai adauge vreun cuvânt, îşi încrucişară spadele cu furie. Pierre şi Jean Peuquoy şi însoțitorii lor se dădură la o parte ca să le facă loc, martori muți, dar nu indiferenți la această luptă încrâncenată.

Diana îşi pierduse de mult cunoştinţa. Acest ajutor providenţial sosise mai repede decât se aştepta lordul Wentworth. Pierre Peuquoy, conform făgăduielii făcute lui Gabriel, aţâţase şi înarmase pe cei care erau de partea Franţei. Or, victoria fiind neîndoielnică, numărul acestora crescuse simţitor. Majoritatea erau burghezi chibzuiţi şi prudenţi, care căzuseră de acord să capituleze. Armurierul aşteptase ca oastea lui să fie destul de puternică şi asediul destul de avansat ca să nu expună viaţa celor care erau mândri de el. De îndată ce Vieux-Château fusese luat, se hotărâse să se apuce de treabă. Dar nu-şi putu aduna oamenii chiar fără nicio greutate. În momentul în care lordul Wentworth părăsise breşa, începuse şi răscoala internă. Dar pe cât de îndelete fusese pregătită această răscoală pe atât fu de năprasnică. La sunetul răsunător al cornului lui Pierre Peuquoy, vicontele d'Exmès, Jean şi jumătate din oamenii lor dădură năvală, ieşind din fortul Risbank. Slabul detaşament care păzea oraşul în această parte fu repede dezarmat şi porţile se deschiseră în faţa francezilor. Apoi, toţi cei care ţineau cu cei doi Peuquoy, încurajaţi de succes, năvăliră către breşă, unde lordul Derby se străduia să le mai ţină piept. Dar, prins astfel între două focuri, Derby trebui să bată în retragere. Drapelul francez intrase de acum în Calais adus de vicontele d'Exmès. Garda civică ameninţa să deschidă ea însăşi asediatorilor porţile. Aşa că lordul Derby, nemaiavând ce face, trebui să se predea. La urma urmelor, o oră de rezistenţă în plus sau în minus nu mai avea nicio importanţă, în schimb, dacă renunţa să mai lupte, putea trage unele foloase.

Lordul Derby îşi trimise deci solii la ducele de Guise. Era tot ceea ce cereau în acest moment Gabriel şi cei doi Peuquoy. Numai că lipsa lordului Wentworth îi nelinişti. Lăsară deci breşa, unde mai răsunau încă ultimele împuşcături şi, împreună cu doi sau trei soldaţi devotaţi, luară repede drumul către palatul guvernatorului. Cum toate uşile erau deschise intrară fără nicio dificultate până în odaia doamnei de Castro. Spada mânuită de iubitul Dianei

se întinse asupra fiicei lui Henric al II-lea pentru a o feri de cea mai laşă dintre crime.

Lupta lui Gabriel cu guvernatorul fu lungă. Cei doi adversari păreau la fel de pricepuți în ale scrimei. Arătau şi unul şi celălalt, acelaşi sânge rece şi aceeaşi furie. Spadele se răsuceau ca doi şerpi şi se încrucişau ca două fulgere. Totuşi, în cele din urmă, lordului Wentworth îi scăpă din mână sabia, smulsă de un atac viguros al vicontelui d'Exmès. Cum lordul voi să se ferească pentru a evita lovitura, alunecă pe parchet şi căzu. Mânia, disprețul, ura şi toate sentimentele care clocoteau în inima lui Gabriel nu mai lăsară loc generozității. Într-o clipă se năpusti asupra lui, cu sabia îndreptată către pieptul acestuia. Nici unul dintre cei ce asistaseră la această luptă nu opri brațul învingătorului. Dar Diana de Castro, care între timp îşi revenise din leşin, văzu, pricepu totul şi se repezi între Gabriel şi lordul Wentworth. Printr-o ciudată coincidență, scoase, când îşi veni în simțiri, acelaşi strigăt pe care-l scosese leşinând:

— Milă!

Se rugă pentru cel de care se rugase în zadar. Gabriel, la vederea Dianei, la auzul glasului ei, nu mai simți decât duioşie şi dragoste, îndurarea luă deci dintr-o dată locul furiei din sufletul lui.

— Vrei să trăiască, Diana? o întrebă el pe iubita lui.

— Te rog, Gabriel, zise ea, lasă-l să aibă vreme să se căiască.

— Fie! zise tânărul.

Şi ținându-l sub genunchiul său pe lordul Wentworth, zise liniştit celor doi Peuquoy şi arcaşilor:

— Voi, ceilalți, apropiați-vă şi legați-l pe acest om! Apoi, azvârliți-l în temnița propriului său palat, până ce domnul duce de Guise îi va hotărî soarta.

— Nu, ucideți-mă, ucideți-mă! strigă lordul Wentworth zbătându-se.

— Faceți ce v-am spus, urmă Gabriel fără a slăbi strânsoarea. Încep să cred că viața va fi pentru el o pedeapsă mai cumplită decât moartea.

Îl ascultară pe vicontele d'Exmès şi lordul Wentworth, deşi se zbătu şi înjură, fu într-o clipă legat fedeleş. Apoi doi oameni îl apucară şi-l duseră, fără nicio ceremonie. Gabriel se adresă atunci lui Jean Peuquoy în prezența vărului său:

— Prietene, i-am istorisit în fața dumitale lui Martin-Guerre ciudata lui poveste; acum ai dovezile nevinovăției sale. Ai deplâns cruda nedreptate care l-a lovit pe nevinovat în locul vinovatului; ştiu că vrei să pui capăt suferinței pe care o îndură în acest moment Martin, pentru altul. Fă-mi deci un serviciu...

— Bănuiesc, îl întrerupse Jean. Trebuie să mă duc să-l caut pe doctorul Ambroise Paré care poate să-l salveze pe scutierul dumneavoastră. Plec şi ca să fie cât mai bine îngrijit, voi porunci să-l ducă de îndată la noi, dacă lucrul aceasta se poate face fără vreun pericol pentru el.

Pierre Peuquoy îi privea şi-i asculta pe Gabriel şi pe vărul său, uluit.

— Hai, Pierre, îi zise Jean, hai să-mi dai o mână de ajutor. Am să-ți explic pe drum despre ce-i vorba şi sunt convins că îmi vei da dreptate. Ai să fii gata să repari răul pe care l-ai făptuit fără voie.

După ce-i salută pe Diana şi pe Gabriel, Jean ieşi, luându-l şi pe Pierre care şi începuse să-l descoasă.

IX

Iubire împărtăşită

DIANA SE ARUNCĂ ÎN BRAȚELE lui Gabriel.

— O, Gabriel, zise ea, trebuie să-ți mulțumesc şi să te binecuvântez. Înainte de a leşina m-am gândit la tine şi tu ai venit... Îți mulțumesc, îți mulțumesc!

— Diana, cât am suferit de când nu te-am mai văzut şi cât de multă vreme a trecut de când nu te-am mai văzut!

Începură să-şi povestească ce făcuseră şi simțiseră fiecare, în timpul acestei lungi despărțiri.

Calais, ducele de Guise, învinşii, învingătorii, totul fusese uitat. Zgomotul şi zarva care-i înconjurau pe cei doi îndrăgostiți nu mai ajungeau până la ei. Pierduți în lumea lor de dragoste, nu mai vedeau, nu mai auzeau cealaltă lume tristă. Când ai îndurat atâtea necazuri şi atâta spaimă, sufletul slăbeşte, se înmoaie din pricina suferinței şi, puternic în fața greutăților, nu mai ştie să reziste în fața fericirii. În această caldă atmosferă plină de emoție, Diana şi Gabriel se lăsară în voia calmului şi bucuriei. După scena dragostei violente, urmă o alta, oarecum asemănătoare şi totuşi diferită.

— Cât de bine e lângă tine! spuse Diana. În loc de omul nemilos pe care-l uram şi a cărui dragoste mă speria, ce fericire să mă bucur de prezența ta atât de liniştitoare.

— Eu, zise Gabriel, începând din copilărie, când am fost atât de fericiți fără să ne dăm seama, nu-mi amintesc să mai fi avut în biata mea viață, atât de agitată şi de solitară, un singur moment care să se compare cu acesta.

Tăcură, contemplându-se unul pe celălalt. Apoi Diana spuse:

— Vino şi te aşază lângă mine, Gabriel; nu ştiu dacă mă crezi, dar tot timpul n-am făcut decât să mă gândesc la acest moment. Am simțit că tu vei fi cel care mă va elibera şi că, în caz de primejdie, tu vei fi cavalerul care mă va salva.

— Pe mine, zise Gabriel, gândul la tine, Diana, mă atrăgea ca un magnet şi mă călăuzea ca o lumină. Măcar că alte motive ar fi trebuit să mă împingă, poate că nu mi-ar fi trecut prin minte să cuceresc Calaisul dacă tu n-ai fi fost prizonieră aici, dacă gândul la primejdiile care te pândeau nu m-ar fi însufleţit şi încurajat. Apoi, după o pauză: Oh! Cât eşti de frumoasă, Diana!

— Şi tu cât eşti de viteaz, Gabriel.

Erau aşezați foarte aproape unul de celălalt; mâinile lor se întâlniră şi se strânseră. Începuse să se înnopteze. Diana, cu fruntea roşind, se ridică şi făcu câțiva paşi prin cameră.

— Te îndepărtezi, fugi de mine, Diana! zise cu tristeţe tânărul.

— Oh! Nu, făcu ea cu însufleţire, apropiindu-se. De tine nu mi-e frică, Gabriel... Totuşi...

— Diana! zise Gabriel luându-i mâna. Nu vrei să încercăm să fim un pic fericiți după ce-am îndurat atâta?

— Da, ai dreptate, Gabriel! Să uităm un moment lumea şi zarva din jur. Să trăim ora asta minunată şi unică! Ai dreptate! De ce să suferim atâta?

Şi-şi puse capul pe umărul tânărului; ochii ei mari de catifea se închiseră încetişor; pletele atinseră buzele arzătoare ale tânărului. De data asta el fu cel care se ridică tremurând, pierdut.

— Ce e? întrebă Diana deschizând ochii mirați şi galeşi.

El căzu palid în genunchi în faţa ei şi-o cuprinse în braţe.

— O, Diana, cât te iubesc! strigă el din adâncul inimii.

— Şi eu te iubesc, Gabriel! răspunse Diana fără teamă, dând glas inimii.

Feţele li se apropiară. Buzele li se uniră, sufletele li se contopiră într-un sărut nesfârşit. Dar, dintr-o dată, Gabriel

se smulse de lângă fată.

— Lasă-mă! Lasă-mă să fug... strigă el cu adâncă groază.

— Să fugi! De ce să fugi? întrebă ea surprinsă.

— Diana! Diana! Dacă-mi eşti soră? zise el fără să vrea.

— Soră? repetă Diana uluită.

Gabriel se opri, mirat şi parcă năucit de propriile cuvinte şi trecându-şi mâna peste fruntea înfierbântată se întrebă cu glas tare:

— Într-adevăr, ce-ai spus? Ce se ascunde sub aceste vorbe? Sora ta! Cum adică?

Tânărul tăcu.

— Gabriel, zise grav doamna de Castro, să ştii că nu-s mânată de o vană curiozitate; dar mi-ai spus prea mult sau prea puţin pentru liniştea mea. Acum eşti obligat să mergi până la capăt.

— Cu neputinţă! strigă Gabriel cu un soi de spaimă.

— Şi de ce mă rog? Ceva îmi spune că aceste taine îmi aparţin tot atât cât şi ţie şi că n-ai dreptul să mi le ascunzi.

— Aşa e, zise Gabriel şi la urma urmei ai tot atâtea drepturi cât şi mine la aceste taine. Numai că, vezi tu, am jurat în faţa regelui să nu spun nimănui nimic.

— Ai jurat! Ei bine, ţine-ţi acest jurământ faţă de străini, dar nu faţă de mine, care, după propria ta mărturisire, am aceleaşi drepturi ca şi tine la această taină. Crezi că sufletul meu trecut prin atâtea încercări nu va şti să păstreze, să ferece cu gelozie această taină încredinţată mie, care-mi aparţine în aceeaşi măsură cât şi ţie?

Vocea dulce şi mângâietoare a Dianei continuă astfel, înmuind fibrele lăuntrice ale tânărului.

Simţind că Gabriel, pe jumătate învins, şovăie totuşi, ea zise:

— Dealtminteri, bagă de seamă, sunt logodnica ta, nu te iubesc şi nu te-am iubit decât pe tine şi nu ştiu de ce n-aş fi a ta; văd că acest lucru te sperie şi te neliniştеşte, nu mă poţi totuşi împiedica să-mi apropii capul de umărul tău şi buzele de fruntea ta...

Dar Gabriel, cu inima strânsă, o îndepărtă din nou

strigând:

— Nu! Fie-ți milă de mine! Văd că vrei cu tot dinadinsul să afli acea taină care mi-a scăpat; ei bine, decât să făptuiesc o crimă, prefer să-ți spun despre ce e vorba. Află, Diana, că s-ar putea să fii fața contelui de Montgommery, tatăl meu!

— Sfântă Fecioară! murmură doamna de Castro zdrobită de această descoperire. Dar cum asta?

— Aş fi voit ca viața ta pură şi liniştită să nu cunoască niciodată această poveste plină de spaimă şi de crime. Dar, cum simt că bietele mele puteri nu pot lupta cu dragostea pe care ți-o port, m-am hotărât totuşi să-ți spun totul.

— Te ascult, zise Diana speriată, dar atentă.

Când Gabriel isprăvi acea lungă poveste, Diana strigă:

— E înfricoşător! Cu atât mai mult cu cât oricare ar fi ieşirea, soarta noastră tot nenorocită va fi. Dacă sunt fata contelui de Montgommery, tu îmi eşti frate. Dacă sunt fata regelui, eşti, pe bună dreptate, duşmanul tatei. În orice caz, vom fi despărțiți pentru vecie.

— Nu, Diana. Nenorocirea noastră nu e chiar fără nădejde.

Şi Gabriel îi dezvălui apoi doamnei de Castro pactul straniu şi primejdios pe care-l încheiase cu Henric al II-lea şi făgăduiala solemnă a regelui de a reda libertatea contelui de Montgommery, dacă fiul său, după ce apărase oraşul Saint-Quentin împotriva spaniolilor, va lua înapoi oraşul Calais de la englezi. Or, Calaisul era, de un ceas, oraş francez şi Gabriel socotea că îşi ținuse promisiunea. Pe măsură ce vorbea, nădejdea risipea puțin câte puțin tristețea de pe chipul Dianei aşa cum aurora risipeşte întunericul. Când Gabriel isprăvi, ea se reculese un moment, apoi, întinzându-i mâna, spuse cu fermitate:

— Bietul meu Gabriel, atât trecutul cât şi prezentul ne despart. Dar să nu ne lăsăm copleşiți. În ce mă priveşte, voi încerca să mă arăt tare şi curajoasă, ca şi tine. Esențialul acum e să ne lămurim soarta ori într-un fel ori în altul. Cred că suferințele noastre se apropie de sfârşit. Tu ți-ai ținut până acum angajamentele față de rege. Nădăjduiesc că şi

regele şi le va ține pe ale sale față de tine. Ce socoți să faci acum?

— Domnul duce de Guise, răspunse Gabriel, a fost confidentul şi într-un fel complicele a tot ceea ce am încercat până acum. Ştiu că fără el n-aş fi făcut nimic; dar şi el ştie că n-ar fi făcut nimic fără mine. Aşa că numai el, el singur poate şi trebuie să-i arate regelui contribuția mea în această nouă cucerire. Pot, cu atât mai mult, să nădăjduiesc în acest act de dreptate din partea lui cu cât zilele acestea s-a angajat pentru a doua oară, în mod solemn, să-şi țină făgăduiala. Vreau deci să-i reamintesc domnului de Guise de făgăduiala făcută, să-i cer o scrisoare către majestatea-sa, apoi prezența mea aici nemaifiind necesară, să plec îndată la Paris.

În vreme ce Gabriel vorbea cu însuflețire şi-n vreme ce Diana îl asculta cu ochii strălucind de nădejde, uşa se deschise şi Jean Peuquoy apăru, distrus şi consternat.

— Ei bine! Ce este? întrebă Gabriel neliniştit. Martin-Guerre se simte cumva rău?

— Nu, domnule viconte, răspunse Jean Peuquoy. Martin-Guerre, dus la noi acasă, a şi fost consultat de jupânul Ambroise Paré. Cu toate că tăierea piciorului a fost socotită necesară, jupânul Paré vă poate asigura că viteazul dumneavoastră slujitor va supraviețui operației.

— Minunată veste! zise Gabriel. Ambroise Paré se află lângă el?

— Monseniore, zise cu tristețe burghezul, a fost obligat să-l părăsească pentru un alt rănit aflat într-o situație şi mai disperată...

— Cine anume? întrebă Gabriel schimbându-se la față. Mareşalul Strozzi? Domnul de Nevers?...

— Domnul duce de Guise, care în acest moment e pe moarte, răspunse Jean Peuquoy.

Gabriel şi Diana scoaseră în acelaşi timp un strigăt de durere.

— Şi mai spuneam că suferințele noastre se apropie de sfârşit! zise după o tăcere doamna de Castro.

X

Însemnatul

ŞI TOTUŞI NĂDEJDEA NU ERA CU desăvârşire pierdută pentru Gabriel şi Diana, atâta vreme cât ducele de Guise mai respira încă. Nenorociții se agață cu lăcomie de şansa cea mai nesigură, ca naufragiații de orice scândură care pluteşte.

Vicontele d'Exmès o părăsi deci pe Diana ca să se ducă să vadă el însuşi cât de puternică era nouă lovitură ce-l încovoia chiar în clipa când soarta părea să fi devenit mai puțin aspră cu el. Jean Peuquoy, care-l însoțea, îi povesti pe drum ce se întâmplase. Lordul Derby, somat de burghezii răzvrătiți să se predea înainte de ora fixată de lordul Wentworth, se pregătea să-şi trimită solii ca să trateze condițiile capitulării. Totuşi în multe locuri lupta mai continua înverşunată, pe de o parte datorită mâniei celor învinşi, pe de alta nerăbdării învingătorilor.

François de Lorena, soldat tot atât de curajos pe cât de dibaci general, se amesteca unde era învălmăşeala mai crâncenă şi mai periculoasă. Călare, expus loviturilor îndreptate asupra lui din toate părțile, îi însufleța calm pe ai săi şi cu fapta şi cu vorba. Un surâs mândru flutura pe nobilul său chip; căci asta însemna consfințirea definitivă a victoriei pe care o vedea astfel venind către el.

— Opriți! strigă el în toiul bătăliei, celor care-l înconjurau. Calaisul se predă! Jos armele!

Îşi ridică viziera căştii şi, dând pinteni calului, făcu câțiva paşi, cu ochii fixați asupra acelui steag, semnul triumfului

său şi al păcii.

Începea să se întunece şi tumultul încă nu încetase. Un soldat englez, care nu-i văzuse pe soli şi nici nu auzise, în acea zarvă, strigătul ducelui de Guise, se năpusti în galopul calului şi cum ducele, distrat, fără ca măcar să se uite la obstacolul care i se ivi în cale, dădu pinteni bidiviului ca să treacă pe alături, soldatul îl lovi cu lancea în cap.

— ...Nu mi-au putut spune, continuă Jean Peuquoy, în ce loc al obrazului a fost atins domnul duce de Guise; dar e sigur că rana e cumplită. Lemnul lancei s-a rupt şi fierul a rămas în rană. Ducele fără să rostească un cuvânt, a căzut cu fruntea înainte pe oblâncul şeii sale. Se pare că englezul care a dat această lovitură dezastruoasă a fost făcut fărâme de francezii furioşi. Dar asta nu-l mai salvează pe domnul de Guise! L-au dus ca şi mort! De atunci nu şi-a mai recăpătat cunoştinţa.

— Deci oraşul Calais nu-i încă al nostru? întrebă Gabriel.

— Oh, ba da răspunse Jean Peuquoy. Domnul duce de Nevers i-a primit pe soli şi a impus, că stăpân, condiţiile cele mai avantajoase. Dar câştigarea unui asemenea oraş abia dacă va compensa pentru Franţa pierderea unui astfel de erou.

— Dumnezeule! Vorbeşti despre el ca şi cum ar fi murit! spuse Gabriel tremurând.

— Nici mult nu mai are, rosti ţesătorul plecându-şi capul.

— Unde mă duci acum? Ştii unde l-au transportat?

— La corpul de gardă de la Château-Neuf, aşa i-a spus jupânului Ambroise Paré omul care ne-a adus vestea. Jupânul Paré s-a dus într-acolo, iar eu am venit încoace să vă înştiinţez pe domnia-voastră.

— Nu pot decât să mă întristez ca şi ceilalţi şi chiar mai mult decât ceilalţi, zise vicontele d'Exmès. Dar, adăugă el, atât cât îmi îngăduie întunericul să disting obiectele, mi se pare că ne apropiem.

— Iată, într-adevăr, Château-Neuf, zise Jean Peuquoy.

Burghezi şi soldaţi, o mare mulţime agitată, se înghesuiau în jurul corpului de gardă unde fusese adus ducele de Guise.

Întrebările, presupunerile şi comentariile circulau de la un grup la altul. Vicontele d'Exmès şi Jean Peuquoy izbutiră cu greu să-şi facă loc prin toată mulțimea aceea, ca să ajungă până la treptele corpului de gardă, a cărui intrare era apărată de un puternic detaşament de halebardieri şi de sulițaşi. Unii dintre ei aveau torțe aprinse care-şi proiectau luminile roşietice asupra masei mişcătoare a norodului. Gabriel tresări, zărindu-i în această lumină nesigură, în picioare, la capătul scărilor, pe Ambroise Paré, întunecat, nemişcat, cu sprâncenele încruntate şi strângându-şi convulsiv brațele încrucişate peste pieptul emoționat. Lacrimi de durere şi de indignare străluceau în frumoasa lui privire. În spatele lui se afla Pierre Peuquoy, la fel de mohorât şi de abătut ca şi el.

— Dumneata aici, jupâne Paré! strigă Gabriel. Dar ce faci aici? Dacă domnul duce de Guise mai are o fărâmă de viață, locul dumitale este alături de el!

— Eh! Nu mie trebuie să-mi spuneți asta, domnule d'Exmès! replică cu însuflețire chirurgul, când, ridicându-şi ochii, îl recunoscu pe Gabriel. Spuneți asta, dacă aveți autoritate, gărzilor astea stupide!

— Cum! Nu te lasă să treci? întrebă Gabriel.

— Nu vor să audă nimic, zise Ambroise Paré. Şi când te gândeşti că o viață atât de prețioasă depinde de o atât de nenorocită încăpățânare!

— Dar trebuie să intri! zise Gabriel, poate că n-au priceput despre ce e vorba.

— Mai întâi ne-am rugat, zise Peuquoy intervenind, pe urmă am amenințat. La rugăminților noastre au râs, iar când i-am amenințat ne-au lovit. Jupânul Paré, care a vrut să intre cu forța, a fost respins cu violență şi lovit cu patul unei halebarde.

— Te cred, zise Ambroise Paré cu amărăciune, n-am nici colier de aur, nici pinteni.

— Aşteaptă, zise Gabriel, te ajut eu să intri...

Înaintă către treptele corpului de gardă. Dar un sulițaş, înclinându-se la vederea lui, îi bara drumul.

— Iertare, îi spuse el cu respect, avem consemn să nu lăsăm pe nimeni să intre, oricine-ar fi!

— Caraghiosule! zise Gabriel care încă se stăpânea, consemnul tău este şi pentru vicontele d'Exmès, căpitanul gărzilor majestăţii-sale şi prietenul domnului de Guise? Unde ţi-e şeful, să vorbesc cu el?

— Monseniore, el păzeşte poarta interioară, zise mai umil sulițaşul.

— Mă duc eu la el, zise poruncitor vicontele d'Exmès. Haide, jupâne Paré, urmează-mă!

— Monseniore, dumneavoastră puteţi trece, dar ăsta nu!

— Şi de ce, mă rog? întrebă Gabriel. De ce chirurgul să nu se ducă la rănit?

— Toţi chirurgii, medicii şi vracii, zise sulițaşul, cel puţin cei recunoscuţi şi cu patalama, au fost chemaţi lângă monseniorul. Nu mi s-a spus c-ar mai lipsi vreunul.

— Eh! Iată într-adevăr un lucru care mă uimeşte! zise cu un dispreţ ironic Ambroise Paré.

— Ăsta n-are brevet, continuă soldatul. Îl cunosc eu bine. E adevărat, a salvat mulţi soldaţi, dar nu-i făcut pentru duci!

— Ţine-ţi gura! strigă Gabriel. Jupânul Paré o să treacă odată cu mine!

— Cu neputinţă, domnule viconte.

— Cu neputinţă, caraghiosule!

— Consemnul îmi porunceşte să nu vă ascult...

— Ah! strigă îndurerat Ambroise Paré, poate că ducele moare în timpul acestor discuţii ridicole.

Acest strigăt înlătură orice şovăială a lui Gabriel.

— Ţineţi deci cu tot dinadinsul să vă tratez ca pe englezi? le strigă el halebardierilor. Cu atât mai rău pentru voi! Ia să vedem dacă sulițele voastre vor cuteza să-mi atingă spada!

Lama ei scânteie ca un fulger şi, luându-l cu sine pe Ambroise Paré, Gabriel urcă, cu sabia în mână, treptele corpului de gardă. Atitudinea şi privirea lui erau atât de ameninţătoare, apoi persoana şi voinţa unui gentilom aveau un asemenea prestigiu încât gărzile, învinse, se îndepărtară şi lăsară armele în jos, nu atât în faţa spadei, cât mai ales în

fața numelui vicontelui d'Exmès.

— Eh! Lăsați-i! strigă o voce din popor. Se pare că Dumnezeu i-a trimis ca să-l salveze pe ducele de Guise.

Gabriel şi Ambroise Paré ajunseră deci fără alte piedici la uşa corpului de gardă. În vestibulul strâmt care preceda marea sală se afla locotenentul soldaților de afară cu trei sau patru oameni. Dar, fără să se oprească, vicontele d'Exmès îi spuse scurt şi cu glas care nu admitea replică:

— Îi aduc monseniorului un nou medic.

Locotenentul se înclină şi-l lăsă să treacă fără cea mai mică obiecție. Gabriel şi Paré intrară. Atenția tuturor era prea distrasă pentru ca cineva să ia aminte la sosirea lor. Spectacolul care li se oferi era într-adevăr cumplit. În mijlocul sălii, pe un pat de campanie, era întins ducele de Guise, nemişcat şi fără cunoştință, cu chipul scăldat în sânge. Fierul lancei, după ce-i străpunsese obrazul sub ochiul drept, răzbise prin ceafă deasupra urechii stângi şi crâmpeiul rupt ieşea cam de o jumătate de picior[2]. În jurul patului stăteau zece sau doisprezece medici şi chirurgi consternați. Dar nu făceau nimic, doar se uitau şi vorbeau. În clipa în care Gabriel intră cu Ambroise Paré, unul dintre ei tocmai spunea cu glas tare:

— După ce ne-am sfătuit, am ajuns la dureroasa concluzie că domnul duce de Guise este rănit mortal, fără nădejde şi leac; căci pentru a avea unele şanse de a-l salva, ar trebui ca acest vârf de lance să-i fie scos din cap; şi a i-l scoate, ar însemna moarte sigură pentru monseniorul.

— Deci, preferați să-l lăsați să moară! spuse cu îndrăzneală Ambroise Paré, care, de la distanță, constatase starea aproape disperată a ilustrului rănit. Chirurgul care vorbise îşi înălță capul pentru a-l căuta pe cutezătorul ce-l întrerupsese şi, nevăzându-l, zise:

— Cine va îndrăzni să-şi pună mâinile sale nelegiuite pe acest chip august şi să rişte astfel să-i grăbească moartea?

— Eu! zise Ambroise Paré înaintând cu fruntea sus în

[2] Un picior e egal cu circa 30 cm.

cercul chirurgilor. Şi fără să se mai preocupe de cei care-l înconjurau şi de murmurele de surpriză pe care le iscaseră vorbele sale, se aplecă asupra ducelui că să-i vadă de aproape rana.

— Ah! Jupânul Ambroise Paré! zise cu dispreț chirurgul-şef, recunoscându-l pe smintitul care cuteza să emită o părere atât de deosebită de a sa. Jupânul Ambroise Paré uită, adăugă el, că n-are cinstea de a se număra printre chirurgii domnului de Guise.

— Spuneți mai curând că eu sunt singurul său chirurg, pentru că medicii lui obişnuiți îl părăsesc. Dealtfel, acum câteva zile ducele de Guise, după o operație care a reuşit sub ochii săi, a binevoit să-mi spună şi foarte serios, dacă nu chiar oficial, că de acum încolo, la nevoie, va apela la serviciile mele. Domnul viconte d'Exmès, care era de față, poate să ateste acest lucru.

— Declar că e adevărat, zise Gabriel.

Ambroise Paré se şi întoarse spre trupul, ce părea neînsuflețit, al ducelui şi examină din nou rana.

— Ei bine? întrebă chirurgul-şef cu un surâs ironic; după examinare mai persişti să-i smulgi fierul din rană?

— Da, zise Ambroise Paré, hotărât.

— Şi de ce instrument ai să te foloseşti?

— De mâinile mele, zise Ambroise.

— Protestez cu tărie, strigă chirurgul furios, împotriva profanării acestei agonii.

— Şi noi protestăm împreună cu dumneavoastră, strigară confrații săi.

— Aveți vreun mijloc să-l salvați pe prinț? zise Ambroise Paré.

— Nu, lucrul e imposibil, spuseră toți.

— Deci e al meu, zise Ambroise Paré, întinzând mâna asupra trupului ca pentru a-l lua în stăpânire.

— Noi ne retragem, zise chirurgul-şef care făcu într-adevăr, împreună cu ai săi gestul de a se retrage.

— Ce vrei să faci? Îl întrebară toți, din toate părțile, pe Ambroise.

— Ducele de Guise e mort pentru toți, răspunse el, am să procedez ca şi cum ar fi mort.

Spunând acestea, îşi scoase haina şi-şi suflecă mânecile.

— Să faci asemenea experiențe pe monseniorul, *tanquam in anima vili! spuse* scandalizat bătrânul medic împreunându-şi mâinile.

— Eh! răspunse Ambroise fără să-şi ia ochii de la rănit, am să-l tratez, într-adevăr, nu ca pe un om, ci ca pe un lucru neînsufleţit. Priviți!

Şi-şi puse cu îndrăzneală piciorul pe pieptul ducelui.

— Bagă de seamă, jupâne! zise domnul de Nevers, bătându-l pe umeri pe Ambroise Paré; bagă de seamă! Dacă dai greş, nu răspund de mânia prietenilor şi a slugilor ducelui.

— Ah! făcu Ambroise, cu un surâs trist, întorcându-se.

— Îți rişti capul! zise altul.

Ambroise Paré se uită spre cer; apoi cu o seriozitate melancolică zise:

— Fie! Îmi voi risca deci capul ca să încerc să-l salvez pe cel al ducelui. Dar, cel puțin, reluă el cu o privire semeață, cel puțin să fiu lăsat în pace!

Se îndepărtară cu toți. Nu se mai auzeau, în tăcerea solemnă, decât răsuflările gâfâite. Ambroise Paré îşi puse genunchiul stâng pe pieptul ducelui; apoi se aplecă, apucă doar cu unghiile lemnul lancei şi-l trase treptat, la început încet, apoi foarte tare.

Ducele tresări ca de o durere cumplită. Frica pusese pe frunțile tuturor celor de față aceeaşi paloare. Ambroise Paré se opri el însuşi o secundă, speriat. Sudoarea îi acoperise fruntea. Dar se apuca aproape imediat de treabă. După un minut mai lung decât un ceas, fierul ieşi în sfârşit din rană. Ambroise Paré îl aruncă departe de el, apoi se aplecă asupra rănii sângerânde. Când se ridică, un fulger de bucurie îi lumină chipul. Toată lumea înțelese că acum avea o nădejde. Servitorii ducelui plângeau, alții sărutau veşmântul doctorului. Dar toți tăceau şi-i aşteptau primul cuvânt. El spuse cu vocea sa gravă, uşor emoționată:

— Acum răspund de viața monseniorului de Guise.

Şi într-adevăr, după un ceas, ducele de Guise îşi recapătă cunoştința şi chiar glasul. Ambroise Paré isprăvi de bandajat rana şi Gabriel se aşeză lângă patul în care chirurgul poruncise să fie transportat augustul său pacient.

— Aşa că, Gabriel, şopti ducele, îți datorez nu numai luarea oraşului Calais, ci şi viața, pentru că dumneata l-ai adus, aproape cu forța, lângă mine, pe jupânul Paré.

— Da, monseniore, zise Ambroise, fără domnul d'Exmès, nu m-ar fi lăsat să mă apropii de dumneavoastră.

— Oh! Salvatorii mei! zise François de Lorena.

— Nu vorbiți atâta, monseniore, vă rog, zise chirurgul.

— Haide, uite că tac. Dar totuşi un cuvânt, o singură întrebare...

— Ce anume, monseniore?

— Crezi, jupâne Paré, întrebă încet ducele, că rana asta groaznică nu va avea urmări nici asupra sănătății, nici asupra judecății mele?

— Nicio urmare, monseniore, zise Ambroise. Dar mă tem că vă va rămâne o cicatrice, un semn...

— O cicatrice! strigă ducele, oh! Asta nu-i nimic! O cicatrice e o podoabă pe obrazul unui războinic! Şi porecla de „Însemnatul" nu-mi displace!

Se ştie că şi contemporanii şi posteritatea au fost de părerea ducelui de Guise, care, de atunci, a fost supranumit, de secolul său şi de istorie, Însemnatul.

XI

Deznodământ parţial

SUNTEM ÎN 8 IANUARIE, A DOUA zi după ce Gabriel d'Exmès a redat regelui Franţei cel mai frumos oraş ocupat, Calaisul şi pe cel mai mare căpitan al vremii, aflat în primejdie, ducele de Guise.

De la breşa din faţa Calaisului şi de la patul în care zăcea François de Lorena să trecem acum în sala scunda a casei familiei Peuquoy. Aici îl transportase Jean Peuquoy pe Martin-Guerre aici, cu o seară în urmă, Ambroise Paré efectuase cu îndemânarea obişnuită, amputaţia pe care-o socotise necesară. Aşa că, ceea ce până atunci nu fusese decât nădejde, acum devenise certitudine. Martin-Guerre, e adevărat, avea să rămână schilod, dar scăpase. Ar fi imposibil de zugrăvit regretele sau mai bine-zis remuşcările lui Pierre Peuquoy, când află adevărul de la Jean. Acest suflet aspru, dar cinstit n-avea să-şi ierte niciodată o faptă atât de crudă. Cinstitul armurier îl conjura în fiece minut pe Martin-Guerre să accepte tot ceea ce avea el, braţ şi inimă, avere şi viaţă. Numai că Martin-Guerre nu aşteptate să-l audă căindu-se ca să-l ierte. Se simţeau deci foarte bine împreună şi nu ne vom mira dacă vom vedea ţinându-se, chiar lângă patul lui Martin-Guerre, un sfat de familie, asemenea celui la care am mai asistat în timpul asediului Calaisului. Vicontele d'Exmès, care urma să plece chiar în aceeaşi seară la Paris, era şi el de faţă la această deliberare, oricum mai puţin penibilă decât prima. Într-adevăr, satisfacţia pe care o cerea familia Peuquoy nu era chiar

imposibilă. Adevăratul Martin-Guerre era însurat, dar nimic nu dovedea că şi seducătorul Babettei ar fi. Nu le rămânea decât să-l găsească pe vinovat. Aşa că faţa lui Pierre Peuquoy exprima mai multă seninătate şi calm. Cea a lui Jean, dimpotrivă, era tristă, iar Babette, la rândul ei, părea tare abătută. Gabriel îi privi pe toţi, în tăcere; Martin-Guerre, întins pe patul lui de suferinţă era dezolat că nu putea face altceva pentru noii lui prieteni decât să le furnizeze unele informaţii, destul de vagi, despre persoana sosiei sale. Pierre şi Jean Peuquoy tocmai se întorseseră de la ducele de Guise. Ducele voise să le mulţumească personal bravilor burghezi patrioţi pentru contribuţia lor la cucerirea oraşului; Pierre Peuquoy povestea, mândru şi bucuros, Babettei amănuntele acestei întrevederi.

— Da, soră, spunea el; când domnul d'Exmès i-a istorisit ducelui, în amănunt, cum am procedat, în termeni cam prea măgulitori şi poate cam exageraţi, acest om de seamă a binevoit să ne mulţumească cu o graţie şi o bunătate pe care, în ce mă priveşte, nu le voi uita niciodată, chiar dacă ar fi să trăiesc şi o sută de ani. Dar mai ales m-a bucurat adăugând că dorea să ne fie şi el nouă de folos cu ceva. Nu-s un om interesat, tu mă cunoşti, Babette; dar ştii ce mă gândesc să-i cer?

— Nu, frate... murmură Babette.

— Ei bine, soră, zise Jean Peuquoy, de îndată ce-l vom găsi pe cel care te-a înşelat şi-l vom găsi, fii sigură, îi voi cere domnului de Guise să mă sprijine ca să-ţi fie redată onoarea. N-avem nici putere, nici avere şi datorită unui astfel de sprijin poate că vom obţine dreptate.

— Şi dacă, chiar cu acest ajutor, dreptatea te va dezavantaja, vere? întrebă Jean.

— Măcar mă voi răzbuna, zise Pierre cu energie. Şi totuşi, continuă el coborând vocea şi aruncând o privire timidă spre Martin-Guerre, văd că cu violenţa n-am prea scos-o la capăt.

Rămase un minut pe gânduri. Când ieşi din această stare, o zări cu surpriză pe Babette plângând.

— Ce s-a întâmplat, soră? întrebă el.

— Ah! Cât sunt de nenorocită! strigă Babette suspinând.

— Nenorocită! De ce? Mi se pare că viitorul se înseninează...

— Se întunecă, zise ea.

— Nu, totul va fi bine, fii liniştită, zise Pierre Peuquoy. Iubitul se va întoarce la tine, vei fi nevasta lui...

— Şi dacă nu mai vreau să-l iau de bărbat? strigă Babette.

Jean Peuquoy nu-şi putu reține o mişcare de bucurie care nu-i scăpă lui Gabriel.

— Să refuzi? spuse Pierre în culmea mirării. Dar îl iubeai!

— Îl iubeam, zise Babette, pe cel care-mi arăta respect şi tandrețe. Dar pe cel care m-a înşelat, m-a mințit, m-a părăsit, pe cel care a furat, ca să înşele o biată inimă, vorba, numele şi poate hainele altuia, oh! Nu, pe acela îl urăsc şi-l disprețuiesc!

— Dar dacă te ia de nevastă? zise Pierre Peuquoy.

— Mă va lua de nevastă, pentru că va fi silit sau pentru că va nădăjdui favoruri din partea ducelui de Guise. Îmi va da numele lui de frică sau din lăcomie. Nu! Nu! În ce mă priveşte, eu nu mai vreau nimic de la el!

— Babette, zise cu severitate Pierre Peuquoy, n-ai dreptul să spui: nu-l mai vreau!

— Bunul meu frate, iertare, strigă Babette disperată, nu mă sili să mă mărit cu cel pe care l-ai numit tu însuți ticălos şi laş.

— Babette, gândeşte-te la onoarea ta pătată!

— Prefer să roşesc o clipă pentru dragostea mea decât să roşesc toată viața pentru bărbatul meu.

— Babette, gândeşte-te la copilul tău fără tată!

— E mai bine pentru el să-şi piardă un tată care-l va detesta decât mama care-l va adora. Or, dacă se mărită cu acest om, mama lui va muri de ruşine şi de durere.

— Aşadar, Babette, nu vrei să asculți nici de mustrările, nici de rugămințile mele?

— Fac apel la milă şi la dragostea ta, frate.

— Ei bine, milă şi dragostea mea îți vor răspunde nu! Cum e necesar, înainte de orice, să trăieşti stimată de ceilalți şi de

tine însăți, cum aş prefera să fii nefericită decât dezonorată, eu, fratele tău mai vârstnic, şeful familiei, îți cer să mă asculți cu atenție: să te măriți, dacă consimte, cu cel care te-a înşelat şi care, singur, te poate ajuta să fii şi tu în rândul lumii. Legea şi credința mă înarmează față de tine cu o autoritate de care la nevoie mă voi folosi, ca să te constrâng la o datorie pe care-o ai atât față de familia ta şi față de copil, cât şi față de tine însăți.

— Mă condamni la moarte, zise Babette, cu voce schimbată; bine, mă resemnez, pentru că asta mi-e soarta, asta mi-e pedeapsa, pentru că nimeni nu mă apără.

Şi-i privi, vorbind astfel, pe Gabriel şi pe Jean Peuquoy, care tăceau amândoi, unul observând, celălalt suferind. Dar, la apelul direct al Babettei, Jean Peuquoy, adresându-se Babettei, dar întorcându-se spre Pierre, zise cu o amărăciune oarecum ironică:

— Cine vrei să intervină pentru tine, Babette? Socoți că ceea ce-ți cere fratele tău nu este nici drept şi nici înțelept? Păi el n-are la inimă decât onoarea familiei tale şi pentru a salva această onoare e gata să te oblige să te marți chiar şi cu un ticălos. E adevărat că acest ticălos, odată intrat în familie, o va face şi mai amarnic de râs, dar; mă rog... Ştiu că domnul d'Exmès, aici de față îi va cere acestei lepădături socoteală pentru substituire de persoană, aşa că o să te vezi şi-n fața judecătorilor, Babette, în calitate de nevastă a acestui ticălos. Dar ce importanță are! Vei fi nevasta lui cu cununie şi copilul va avea un tată. Ca nevastă poate că ai să mori de ruşine că ai un asemenea bărbat, dar în schimb reputația ta va fi la loc de cinste...

Jean Peuquoy vorbea cu o asemenea căldură şi indignare, încât până şi Babette rămase cu gura căscată.

— Nu te mai recunosc, Jean, zise cu mirare Pierre. Tocmai tu care ții atât de mult la onoare, să vorbeşti astfel?

— Tocmai eu, zise Jean, pentru că văd mai limpede în ce ne târăşti pe toți în mod nechibzuit.

— Crezi că voi accepta mai bucuros ticăloşia cumnatului decât dezonoarea surorii mele? Nu, dacă-l vom regăsi pe

seducătorul Babettei, nădăjduiesc că ticăloşia lui nu va aduce necazuri decât nouă şi lui Martin-Guerre; în acest caz, contez pe devotamentul lui Martin ca să renunțe la o plângere care ne va căşuna neplăceri şi nouă.

— Oh! zise din patul său Martin-Guerre, nu sunt răzbunător şi nu vreau moartea păcătosului. Să se plătească de datorie fața de dumneavoastră şi va fi chit şi față de mine.

— Foarte bine, zise Jean, care nu părea prea încântat de bunăvoința scutierului, dar cine ne va asigura în ceea ce priveşte viitorul?

— La asta voi veghea eu, zise Pierre. Nu-l voi scăpa din ochi pe soțul Babettei, care va fi nevoit să devină un om cinstit şi să calce drept; dacă nu...

— O să-ți faci din nou singur dreptate, nu-i aşa? îl întrerupse Jean. Numai că până atunci Babette va fi vai de capul ei...

— Eh! Jean, zise Pierre cu oarecare nerăbdare, sunt cazuri în care eşti obligat să rabzi şi să taci. Dacă nu cumva ai tu vreo altă soluție.

— Da, mai există o soluție, zise Jean Peuquoy.

— Care? întrebară în acelaşi timp şi Pierre şi Babette.

Vicontele d'Exmès tăcea mereu, dar deveni şi mai atent.

— Ei bine, zise Jean. Nu se poate să nu existe un om cinstit care, mişcat de nenorocirea Babettei, să nu vrea s-o ia de nevastă!

Pierre îşi înălță capul cu un aer neîncrezător.

— Nu spera aşa ceva! zise el. Ca să închidă astfel ochii ar trebui ori să fie îndrăgostit, ori laş! În orice caz am fi obligați să divulgăm unor străini un secret al familiei noastre; şi, cu toate că domnul d'Exmès şi Martin sunt noi prieteni devotați, regret că împrejurările i-au făcut să afle ceea ce n-ar fi trebuit să audă niciodată!

Jean Peuquoy reluă, cu o emoție pe care încerca în zadar să şi-o ascundă:

— Nu i-aş propune Babettei un laş ca soț; ci mai curând un îndrăgostit... Dacă cineva ar iubi-o pe verişoara mea, dacă omul ar fi hotărât – ca să-şi asigure un viitor sigur şi

liniştit – să uite un trecut pe care Babette ar vrea să-l şteargă prin puterea virtuții... Dacă ar exista un astfel de om, ce-ai mai spune, Pierre? Babette, tu ce-ai spune?

— Oh! Asta nu-i cu putință! strigă Babette ai cărei ochi se luminară totuşi de o rază de nădejde.

— Cunoşti un astfel de om, Jean? întrebă Pierre mai binevoitor. Ori nu-i decât o presupunere de-a ta?

Jean Peuquoy, la această întrebare precisă şovăi, se bâlbâi, tremură. Nu observă atenția tăcută şi profundă cu care Gabriel îi urmărea toate mişcările; era absorbit s-o privească pe Babette care, tremurând, cu ochii plecați, părea să resimtă o emoție pe care bravul țesător, puțin expert în această materie, nu ştia cum s-o interpreteze. Nu cuteza s-o tălmăcească aşa cum dorea el; căci la întrebarea directă a vărului său, răspunse:

— Vai, Pierre, mi se pare şi mie că nu-i decât o presupunere, căci pentru realizarea unui astfel de vis n-ar fi de ajuns ca Babette să fie iubită, ar trebui să iubească şi ea; or, cel care-ar voi să-şi cumpere astfel fericirea, cu prețul uitării, ar cere şi el la rândul lui să-i fie trecute cu vederea unele dezavantaje, căci omul acela nu mai e nici tânăr, nici frumos. Aşa că nu prea cred că Babette ar vrea să-l ia de bărbat şi tocmai pentru asta tot ceea ce-am spus, mă tem că nu-i decât o presupunere.

— E imposibil şi de necrezut să găseşti un astfel de om, vere, care să vrea să ia de nevastă o biată fată ca mine, nici frumoasă, nici curată. Poate că există bărbați destul de cavaleri pentru a se gândi un moment la un asemenea sacrificiu, dar, după ce socotesc mai bine, până şi aceia dau înapoi. Iată, dragă Jean, adevăratele motive pentru care totul nu e decât o presupunere.

— Şi dacă totuşi acesta e adevărul? zise dintr-o dată Gabriel ridicându-se.

— Cum! Ce spuneți? strigă Babette tulburată.

— Spun, Babette, că acest om atât de generos şi de devotat există.

— Îl cunoaşteți? întrebă Pierre emoționat.

— Îl cunosc, răspunse surâzând tânărul. Te iubeşte într-adevăr, Babette, dar cu o dragoste pe cât de părintească pe atât de tandră, cu o dragoste căreia îi place să ocrotească, să ierte chiar. Aşa că poți să accepți fără grijă sacrificiul în care nu se amestecă niciun dispreț şi care nu este inspirat decât de mila cea mai caldă şi de devotamentul cel mai sincer. Dealtfel, vei dărui tot atât cât vei primi, Babette, vei primi cinste, dar vei dărui fericire; căci cel care te iubeşte e singur, izolat de lume, fără bucurie, fără interese, fără viitor şi tu îi vei dărui toate astea şi dac-ai să-l iubeşti, ai să-l faci la fel de fericit astăzi pe cât de fericită te face el luându-te de nevastă. Nu-i aşa, Jean Peuquoy?

— Dar... domnule viconte... ştiți... eu... bâlbâi Jean tremurând ca o frunză.

— Da, Jean, continuă Gabriel surâzând, să ştii că Babette va nutri pentru cel care-o va lua de nevastă nu numai o profundă stimă, nu numai recunoştință, ci şi dragoste. Babette, chiar dacă n-a ghicit, a presimțit întrucâtva dragostea pe care i-o porți. De atunci a început de fapt şi duşmănia ei împotriva ticălosului care a înşelat-o. Pentru asta îl rugă ea mai adineauri pe fratele său să n-o mărite cu cel pe care crezuse că-l iubeşte şi pe care-l detestă astăzi cu toată puterea dragostei ce ți-o poartă... Mă înşel cumva, Babette?

— Într-adevăr, monseniore... ştiți... eu... zise Babette palidă.

— Unul nu ştie, celălalt habar n-are, zise Gabriel. Cum, Babette? Cum, Jean? Nu ştiți nimic despre propriile voastre sentimente? Vă ignorați propriile inimi? Haide, nu se poate!

— Să fie cu putință? strigă Pierre Peuquoy încântat, nu, bucuria ar fi prea mare!

— Eh! Uită-te la ei! Îi zise Gabriel.

Babette şi Jean se priveau încă nehotărâți şi pe jumătate neîncrezători. Apoi Jean citi în ochii Babettei o atât de fierbinte recunoştință, iar Babette în ochii lui Jean o atât de mişcătoare rugăminte, încât fură dintr-o dată convinşi şi hotărâți. Fără să ştie cum, se treziră unul în brațele celuilalt.

Pierre Peuquoy, în încântarea lui, n-avu putere să rostească un cuvânt, dar îi strânse mâna lui Jean cu căldură. Cât despre Martin-Guerre, se ridicase în capul oaselor, deşi n-avea voie şi bătea din palme cu entuziasm în faţa acestui deznodământ neaşteptat. Când valul primei bucurii trecu, Gabriel zise:

— Iată ce propun eu... Jean Peuquoy se va însura cu Babette cât mai repede cu putinţă şi, înainte de a se instala lângă Pierre, vor veni să petreacă câteva luni la mine, la Paris. Astfel taina Babettei, tristă pricină a acestei căsătorii, va muri îngropată în cele cinci inimi aflate aici de faţă; un al şaselea ar putea trăda acest secret; dar acela, dacă se va informa despre soarta Babettei, ceea ce e greu de presupus, n-o s-o mai tulbure, de asta răspund eu! Veţi putea deci, bunii şi dragii mei prieteni, să trăiţi de acum încolo mulţumiţi şi liniştiţi şi să vă lăsaţi fără grijă în voia viitorului.

— Nobilul şi generosul meu oaspete! zise Pierre strângându-i lui Gabriel mâna.

— Numai domniei-voastre, zise Jean, datorăm fericirea noastră!

— În fiecare zi, dimineaţa şi seara, zise Babette, ne vom ruga fierbinte Domnului pentru salvatorul nostru.

— Da, Babette, zise Gabriel emoţionat, da şi-ţi mulţumesc pentru acest gând; roagă-te ca salvatorul tău să se poată acum salva el însuşi.

XII

Auspicii fericite

— OH, RĂSPUNSE BABETTE PEUQUOY la îndoiala melancolică a lui Gabriel, tocmai dumneavoastră să nu reuşiți în tot ceea ce faceți?

— Da, zise cu un surâs trist Gabriel, de ce te miri?

— Ați făcut prea mulți oameni fericiți, ca să nu ajungeți dumneavoastră înşivă la un sfârşit fericit.

— Mulțumesc pentru urare, Jean; acum însă trebuie să vă părăsesc.

Fixară ziua căsătoriei, la care Gabriel, spre marele său regret, nu putea să asiste, apoi ziua plecării la Paris a Babettei şi a lui Jean.

— S-ar putea, zise cu tristețe Gabriel, să nu mă găsiți acasă, ca să vă primesc. Poate că această presimțire nu se va realiza, dar, oricum, voi fi obligat să lipsesc o vreme din Paris şi de la Curte. N-are importantă! Veniți totuşi, Aloyse, doica mea, o să vă primească în locul meu la fel de bine ca şi mine. Gândiți-vă uneori, împreună cu ea, la gazda voastră absentă.

Cât despre Martin-Guerre, el trebuia să rămână la Calais. Ambroise Paré declarase că trista convalescență a acestuia avea să fie lungă şi cerea îngrijiri mari. Cum mânia nu-i folosi la nimic, Martin-Guerre trebui să se resemneze.

— Dar, de îndată ce vei fi vindecat, Martin, îi spuse vicontele d'Exmès, întoarce-te la Paris şi, orice s-ar întâmpla, îmi voi ține făgăduiala, fii liniştit! Te voi elibera de ciudatul tău persecutor. Acum sunt de două ori angajat la

asta!

— Oh! monseniore, gândiți-vă la dumneavoastră şi nu la mine! zise Martin-Guerre.

— Orice datorie va fi plătită! Rămâneți cu bine, bunii mei prieteni! A sosit ceasul la care trebuie să mă reîntorc alături de domnul de Guise. I-am cerut, de față cu voi, un anumit sprijin pe care mi-l va acorda, socot, fiindcă l-am ajutat şi eu cât am putut.

Dar cei trei Peuquoy nu voiră să-şi ia astfel rămas bun de la Gabriel. Urmau să-l aştepte la ora trei la Poarta Parisului ca să-şi ia rămas bun şi să-l mai vadă o dată. Un sfert de oră după asta, vicontele d'Exmès era introdus la ducele de Guise.

— Iată-te, ambițiosule! îi spuse râzând François de Lorena, când îl văzu intrând.

— Toată ambiția mea a fost să vă ajut cât mai bine, monseniore.

— Oh, dinspre partea asta n-ai prea arătat ambiție. Ți-am spus ambițios, Gabriel, reluă ducele bine dispus, din pricina cererilor numeroase şi exorbitante pe care mi le-ai adresat şi pe care nu ştiu, într-adevăr, dacă ți le voi putea satisface.

— Le-am măsurat după generozitatea dumneavoastră mai mult decât după meritele mele, monseniore, zise Gabriel.

— Atunci ai despre generozitatea mea o părere frumoasă, zise ducele cu o ironie blândă. Te fac judecător, domnule de Vaudemont, spuse el unui senior aşezat aproape de patul său. Te fac judecător şi te rog să vezi dacă este îngăduit să-i prezinți unui prinț asemenea cereri derizorii.

— Socotiți că m-am exprimat rău, monseniore, zise Gabriel şi că mi-am măsurat cererile după merite şi nu după generozitatea dumneavoastră.

— Din nou o replică nelalocul ei! spuse ducele; căci valoarea dumitale este de o sută de ori mai mare decât puterea mea princiară. Ascultați, domnule de Vaudemont, favorurile nemaiauzite pe care mi le cere vicontele d'Exmès.

— Susțin dinainte, monseniore, zise marchizul de Vaudemont, că sunt prea neînsemnate atât în ce vă priveşte

cât şi în ce-l priveşte. Totuşi să le auzim.

— În primul rând, zise ducele de Guise, domnul d'Exmès îmi cere să iau cu mine, la Paris, mica trupă pe care a înrolat-o pe contul lui. El nu-şi păstrează decât patru oameni care să-l însoţească la Paris. Şi aceşti viteji pe care mi-i oferă astfel, sub pretextul că mi-i recomandă, nu sunt alţii, domnule de Vaudemont, decât diavolii aceia împieliţaţi care au escaladat, împreună cu el, acel fort Risbank de necucerit. Ei bine, care dintre noi, domnul d'Exmès sau eu, îi face, prin asta, un serviciu celuilalt?

— Trebuie să convin că domnul d'Exmès, zise marchizul de Vaudemont.

— Pe legea mea, accept să-ţi fiu încă o dată obligat, zise vesel ducele de Guise. Fii convins că cei opt viteji ai dumitale n-or să taie frunze la câini. De îndată ce voi putea să mă scol din pat îi voi lua cu mine la asediul oraşului Ham; căci nu vreau să le las englezilor nicio palmă de pământ din Franţa noastră. Până şi Malemort cel Veşnic rănit va veni cu mine.

— Va fi foarte fericit, monseniore, zise Gabriel.

— Iată deci, spuse Însemnatul, o primă favoare acordată şi fără prea mare efort din partea mea. În ce priveşte a doua rugăminte, vicontele îmi aminteşte că se află aici, la Calais, doamna Diana de Castro, fiica regelui, pe care dumneavoastră o cunoaşteţi, domnule de Vaudemont şi pe care englezii o ţinuseră prizonieră. Vicontele mi-a dat de înţeles să-i asigur acestei doamne de sânge regesc protecţia şi onorurile care-i sunt datorate. Este şi ăsta sau nu un sacrificiu pe care mi-l pune în cârcă domnul d'Exmès?

— Fără nicio îndoială, răspunse marchizul de Vaudemont.

— Dealtfel, această a doua cerere a sa e ca şi rezolvată, zise ducele de Guise. Am şi dat porunci în acest sens şi, măcar că trec drept un curtean cam necioplit, ţin prea mult la îndatoririle mele de gentilom faţă de doamne pentru a uita atenţiile care se impun faţă de cineva de rangul doamnei de Castro; va pleca la Paris, când şi cum va voi, însoţită de o escortă corespunzătoare.

Gabriel se înclină în fața ducelui pentru a-i mulțumi temându-se să nu lase să se vadă interesul şi importanța pe care le dădea el acestei făgăduieli.

— În al treilea rând, zise ducele, lordul Wentworth, exguvernatorul englez al acestui oraş, a fost făcut prizonier de către vicontele d'Exmès. În capitularea acordată lordului Derby, ne-am angajat să-i primim răscumpărarea, dar domnul d'Exmès, căruia îi aparțin şi prizonierul şi răscumpărarea, ne îngăduie să ne arătăm şi mai generoşi. Cere îngăduința de a-l retrimite pe lordul Wentworth în Anglia, fără ca acesta să plătească vreun preț pentru libertatea sa. Această acțiune va face mare cinste, dincolo de strâmtoare, curtoaziei noastre. Deci nu-i aşa că domnul d'Exmès ne face un nou serviciu?

— Fără îndoială, zise domnul de Vaudemont.

— Fii liniştit, Gabriel, domnul de Thermes s-a şi dus să-l elibereze pe domnul Wentworth şi să-i înapoieze spada. Va putea pleca oricând va dori.

— Vă mulțumesc, monseniore, dar să nu mă credeți atât de mărinimos. Nu fac decât să mă folosesc de unele procedee ale lordului Wentworth față de mine când eram eu prizonierul lui şi să-i dau totodată o lecție de probitate din care va înțelege, presupun şi reproşul şi aluzia.

— Ai dreptul să fii sever în astfel de treburi, spuse cu seriozitate ducele de Guise.

— Acum, monseniore, zise Gabriel, care vedea cu nelinişte principala sa rugăminte trecută sub tăcere, îngăduiți-mi să vă reamintesc ceea ce ați binevoit să-mi făgăduiți în cort, în ajunul cuceririi fortului Risbank.

— Aşteaptă, tinere nerăbdător! spuse Însemnatul. După trei minunate servicii pe care ți le răsplătesc, am şi eu dreptul să-ți cer unul. Îți cer deci, pentru că vei pleca în curând la Paris, să duci şi să prezinți regelui cheile Calaisului.

— Oh! monseniore, îl întrerupse Gabriel cu recunoştință.

— Socot că asta nu te va deranja prea mult. Ai dealtfel obişnuința unor astfel de mesaje, dumneata, care ai primit

însărcinarea să duci la Paris steagurile cucerite în campania noastră din Italia. În plus, vei înmâna majestății sale, cu aceeaşi ocazie, o copie a capitulării şi această scrisoare care-i anunță succesul nostru şi pe care am scris-o în întregime cu mâna mea azi-dimineață, în ciuda interdicțiilor lui Ambroise Paré. Ține, prietene: iată scrisoarea, iată cheile. Nu-i nevoie să-ți recomand să ai grijă de ele.

— Şi eu, monseniore, nu-i nevoie să vă spun că sunt al domniei-voastre pe viață, până la moarte, zise Gabriel cu voce emoționată.

Luă sipetul de lemn sculptat şi scrisoarea sigilată pe care i le întindea ducele de Guise. Se aflau acolo cele mai prețioase talismane care-i puteau aduce şi libertatea tatălui său şi propria sa fericire.

— Acum nu te mai rețin, zise ducele de Guise. Eşti probabil grăbit să pleci şi eu, mai puțin fericit decât dumneata, simt, după această dimineața agitată, o oboseală care îmi porunceşte câteva ceasuri de odihnă.

— Adio, deci şi mulțumesc încă o dată, monseniore, zise vicontele.

În acel moment intră, consternat, domnul de Thermes, pe care ducele de Guise îl trimisese după lordul Wentworth.

— Ah, zise ducele lui Gabriel, zărindu-l pe domnul de Thermes, ambasadorul nostru pe lângă învingător nu va pleca fără să-l revadă pe ambasadorul nostru pe lângă învins. Ei, adaugă el, dar ce ai, de Thermes? Pari necăjit!

— Şi chiar sunt, monseniore, zise domnul de Thermes.

— De ce? Ce s-a întâmplat? întrebă Însemnatul. Nu cumva lordul Wentworth...

— Lordul Wentworth căruia, conform poruncii dumneavoastră, monseniore, i-am anunțat eliberarea şi i-am înapoiat spada, a acceptat această favoare cu răceală şi fără să rostească o vorbă. L-am părăsit mirat de această rezervă, când, folosindu-se de libertatea sa şi-a străpuns pieptul cu spada pe care tocmai i-o înapoiasem. A murit pe loc şi nu l-am mai revăzut decât mort.

— An! strigă ducele, disperarea înfrângerii l-a împins la

asta! Nu crezi, Gabriel? E o adevărată nenorocire!

— Nu, monseniore, răspunse Gabriel, cu o gravitate tristă, nu, lordul Wentworth n-a murit fiindcă a fost învins.

— Cum? Dar atunci din ce cauză? întrebă Însemnatul.

— Cauza aceasta, îngăduiți-mi s-o trec sub tăcere, monseniore, zise vicontele. Am păstrat acest secret când lordul trăia, îl voi păstra deci cu atât mai mult acum când a murit. Totuşi, în fața acestei morți demne, continuă Gabriel coborându-şi glasul, pot să vă mărturisesc doar dumneavoastră, monseniore, că în locul lui aş fi procedat la fel. Da, lordul Wentworth a făcut bine! Există întâmplări după care nu te mai ridici în ochii oamenilor decât curmându-ți viața...

— Te înțeleg, Gabriel, zise ducele. Nu mai putem decât să-i aducem lordului ultimele onoruri.

— Acum e demn de ele, zise Gabriel şi, deşi deplâng cu amărăciune acest sfârşit... necesar, mă bucur totuşi că pot să-l mai stimez şi să-l regret pe cel al cărui oaspete am fost în acest oraş.

După câteva minute, după ce-şi luă rămas bun de la ducele de Guise, cu noi mulțumiri, Gabriel se duse glonț la vechiul palat al guvernatorului, unde doamna de Castro mai locuia încă. N-o văzuse pe Diana din ajun; dar ea aflase repede, împreună cu întreg Calaisul, despre fericita intervenție a lui Ambroise Paré şi despre salvarea ducelui de Guise. Gabriel o găsi deci calmă şi întărită. Îndrăgostiții sunt superstițioşi şi această linişte a iubitei sale îi făcu bine. Diana se arăta, fireşte şi mai mulțumită atunci când vicontele d'Exmès îi aduse la cunoştință ceea ce se petrecuse între duce şi el şi-i arătă scrisoarea şi sipetul pe care le căpătase cu prețul unor atât de multe şi de mari pericole. Totuşi chiar în toiul acestei bucurii, ea regretă sfârşitul trist al acelui lord Wentworth care, e drept, o jignise un ceas, dar care o respectase şi-o protejase atâta vreme.

Gabriel îi vorbi apoi despre Martin-Guerre, despre familia Peuquoy, despre protecția pe care i-o asigura ei ducele de Guise. Ar fi voit să găsească, pentru a mai rămâne, mii de

subiecte de discuție şi, totuşi, gândul care-l mâna spre Paris îl preocupa în mod imperios. Dorea să plece, dar şi să rămână, era fericit şi totodată neliniştit. În sfârşit, ceasurile fiind înaintate, trebui ca Gabriel să-şi anunțe plecarea, pe care n-o mai putea întârzia.

— Pleci, Gabriel? Cu atât mai bine, dintr-o mie de motive! zise Diana. N-aveam curajul să-ți vorbesc despre această plecare şi totuşi, neamânând-o, îmi dai cea mai mare dovadă de afecțiune pe care aş putea-o primi de la tine. Da, pleacă, du-te, ca să am mai puțin de suferit şi de aşteptat. Du-te, pentru ca soarta noastră să se decidă mai repede.

— Fii binecuvântată pentru acest curaj pe care mi-l insufli! îi spuse Gabriel.

— Până nu demult, simțeam, ascultându-te, un soi de jenă. Să discutăm despre o mie de lucruri şi să nu îndrăznim să vorbim despre noi doi... Dar, pentru că vei pleca peste câteva minute, putem reveni fără teamă la singurul subiect care ne interesează.

— Citeşti dintr-o privire în sufletul meu, zise Gabriel.

— Ascultă-mă... Pe lângă scrisoarea pe care i-o duci regelui din partea ducelui de Guise, îi vei duce majestății sale o alta de la mine pe care am scris-o astă-noapte. Iat-o. Îi povestesc în ea cum m-ai eliberat şi salvat. Astfel va fi limpede pentru el şi pentru toți ceilalți că tu i-ai adus îndărăt regelui Franței cetatea şi tatălui fiica. Vorbesc astfel fiindcă sper ca sentimentele mele să nu mă înşele şi să am dreptul să-l numesc pe rege tată.

— Dragă Diana! Dacă ți-aş putea spune adevărul!

— Te invidiez, tu vei ridica înaintea mea vălul ce ascunde soarta noastră. Totuşi, te voi urma foarte repede. Pentru că domnul de Guise este atât de bine intenționat față de mine, îl voi ruga să mă ajute să plec chiar mâine şi, fiindcă va trebui să călătoresc mai încet decât tine, tu vei ajunge cu câteva zile înaintea mea la Paris.

— Da, vino repede, zise Gabriel, sunt convins că prezența ta îmi va aduce noroc!

— În orice caz, nu vreau să fiu dată uitării. Pentru că eşti

silit să-ți laşi aici scutierul, ia cu tine pajul pe care mi l-a dat lordul Wentworth. André nu-i decât un copil, abia are şaptesprezece ani dar este devotat şi loial. Primeşte-l din partea mea. Printre ceilalți tovarăşi de luptă care te vor însoți, acesta va fi un servitor mai plăcut şi mai blând, pe care mi-ar plăcea să-l ştiu alături de tine.

— Oh, mulțumesc pentru această delicată grijă, zise Gabriel. Dar ştii că plec peste câteva minute...

— André s-a şi pregătit. Dacă ai şti cât este de mândru că-i vei fi stăpân! S-a pregătit şi eu n-am altceva de făcut decât să-i dau ultimele sfaturi. După ce-ți vei lua rămas bun de la acea familie de treabă, Peuquoy, André o să te ajungă înainte de a apuca să ieşi din Calais.

— Primesc cu bucurie! zise Gabriel. Cel puțin voi avea pe cineva cu care să vorbesc despre tine.

— La asta m-am gândit şi eu, spuse doamna de Castro roşind un pic. Acum, rămas bun, zise că cu însuflețire, trebuie să ne luăm adio.

— Oh, nu, „adio" e cuvântul trist al despărțirii, nu „adio", ci „pe curând"!

— Vai! zise Diana, oare când şi cum ne vom mai revedea? Dacă taina naşterii mele arată că-ți sunt soră, n-ar fi mai bine să nu ne mai vedem niciodată?

— Oh, nu spune asta, Diana! strigă Gabriel, nu spune asta! Dealtminteri, nu eu voi fi acela de la care vei afla dezlegarea acest taine?

— Fie că această dezlegare e favorabilă sau nu, dac-am s-o aud din gura ta cred că am să mor de bucurie sau, poate, mai ştii? De durere!

— Totuşi cum să fac să afli?

— Aşteaptă puțin.

Îşi scoase din deget inelul de aur; apoi se duse să ia dintr-un cufăr vălul de călugăriță pe care-l purtase la mănăstirea Benedictinelor din Saint-Quentin.

— Ascultă, Gabriel, zise ea solemn. Cum e probabil ca totul să se decidă înainte de venirea mea, trimite-l pe André să-mi iasă în cale. Dacă Domnul ține cu noi, băiatul va

înmâna acest inel vicontesei de Montgommery. Dacă speranţele ni se năruie, îi va da acest văl sorei Benie.

— Oh, lasă-mă să îngenunchez la picioarele tale! strigă tânărul mişcat de această mărturie de dragoste.

— Nu, Gabriel, nu, ridică-te, zise Diana. Sărută-mă frăţeşte pe frunte, cum am să te sărut şi eu, dovedindu-ţi, atât cât îmi stă în putere, credinţă şi curaj.

Schimbară în tăcere un sărut cast.

— Şi acum, să ne luăm rămas bun spunându-ne nu „adio", pentru că te temi de acest cuvânt, ci „pe curând", fie pe lumea asta, fie pe cealaltă!

— Cu bine! Pe curând! murmură Gabriel.

O strânse pe Diana la pieptul său şi o privi cu un soi de lăcomie, ca pentru a sorbi din frumoşii ei ochi forţa de care avea atâta nevoie. În sfârşit, după un semn trist din cap pe care-l făcu ea, el o lăsă şi, punându-şi inelul în deget şi vălul în sân, plecă.

După o jumătate de ceas, vicontele d'Exmès, mai calm, ieşea din acel Calais pe care tocmai i-l dăruise Franţei. Era călare, însoţit de tânărul paj André şi de patru dintre voluntarii săi: Ambrozio, care fusese bucuros să aducă la Paris câteva mărfuri englezeşti pe care avea să le vândă în mod avantajos; Pilletrousse, care într-un oraş cucerit, unde era stăpân şi învingător, se temea de ispite şi de vechile sale apucături; Yvonnet, care nu găsise în acest oraş de provincie un singur croitor demn de încrederea sa şi al cărui costum trecuse prin prea multe încercări pentru a mai fi prezentabil; şi, în sfârşit, Lactance, care ceruse să-şi însoţească stăpânul pentru a-şi consulta, în capitală, duhovnicul. Pierre şi Jean Peuquoy, cu Babette, ţinuseră să-i însoţească pe jos pe cei cinci cavaleri, până la poarta zisă a Parisului. Acolo trebuiau să se despartă. Gabriel făcu un ultim semn de salut cu mâna către bunii săi prieteni. După care familia Peuquoy pierdu în curând din vedere mica trupă ce pornise în galop şi dispăruse la cotitură drumului. Bravii burghezi se reîntoarseră, cu inima mâhnită, lângă Martin-Guerre.

În ce-l priveşte pe Gabriel, se simţea apăsat, dar nu trist.

Spera. Mai părăsise el o dată Calaisul ca să afle la Paris dreptate. Dar atunci împrejurările fuseseră mai puțin favorabile; atunci era neliniştit pentru Martin-Guerre, neliniştit pentru Babette şi pentru cei doi Peuquoy, neliniştit pentru Diana, pe care o lăsase prizonieră în puterea lordului Wentworth. Astăzi nu lăsa în urmă nicio grijă de acest soi. Cei doi răniți, generalul şi scutierul său, erau salvați şi Ambroise Paré răspundea de vindecarea lor; Babette Peuquoy urma să se mărite cu omul pe care-l iubea şi de care era iubită; doamna de Castro era liberă şi regină într-un oraş francez şi chiar a doua zi urma să plece să se întâlnească la Paris cu Gabriel.

Eroul nostru luptase atâta cu soarta încât aproape că obosise. Dar spera! Încurajările şi făgăduielile Dianei îi mai răsunau încă în urechi laolaltă cu ultimele urări ale familiei Peuquoy. Gabriel îl vedea alături pe André, a cărui prezență îi amintea de Diana şi pe devotații şi vitejii săi soldați care-l escortau; în fața lui, zdravăn legat de oblâncul şeii, sipetul care conținea cheile Calaisului; pipăia în vestă prețiosul act de capitulare şi cele două scrisori: a ducelui de Guise şi a doamnei de Castro; inelul de aur al Dianei strălucea în degetul său mic. Câte gajuri concrete şi elocvente ale fericirii! Însuşi cerul, albastru şi fără nori, părea să-i dea nădejde; aerul tare, dar curat, făcea să-i circule mai uşor sângele în vine; zgomotele câmpului, liniştea majestuoasă, soarele care se ducea la culcare în splendoarea sa de purpură îi ofereau lui Gabriel cel mai mângâietor spectacol. Nu se putea să pornească la drum spre țelul dorit sub mai bune auspicii!

XIII

Un catren

ÎN 12 IANUARIE 1558, SEARA, avea loc la Luvru, la regina Caterina de Medicis, una dintre acele recepții despre care am mai vorbit şi care reunea, în jurul regelui, pe toți prinții şi gentilomii regatului. Recepția aceasta era foarte strălucitoare şi foarte însuflețită, deşi războiul reținea în acel moment, în nord, pe lângă ducele de Guise, o bună parte din nobilime. Erau de față, printre femei, în afară de Caterina, regina de drept, doamna Diana de Poitiers, regina de fapt, tânăra regină-Delfină Maria Stuart şi melancolica prințesă Elisabeta care urma să fie regina Spaniei şi a cărei frumusețe, atât de admirată, avea s-o facă într-o zi atât de nenorocită.

Printre bărbați se afla şeful casei de Bourbon, Antoine, regele Navarei, prinț nehotărât şi slab, pe care soția lui cu inima bărbată, Jeanne D'Albret, îl trimisese la Curtea Franței pentru a încerca să-şi ia înapoi, prin intermediul lui Henric al II-lea, pământurile Navarei confiscate de Spania. Dar Antoine de Navara ocrotea pe calvinişti şi nu era văzut cu ochi prea buni la o Curte care-i ardea pe eretici. Fratele său, Louis de Bourbon, prinț de Condé, era şi el de față; numai că acesta ştia să se facă, facă nu iubit, cel puțin respectat. Era totuşi calvinist mai dovedit decât regele Navarei şi-l bănuiau a fi şeful secret al rebelilor. Dar avea darul de a se face iubit de popor. Călărea straşnic şi mânuia cu dibăcie sabia şi pumnalul, măcar că era mic de stat şi cam lat în umeri. Era dealtfel galant, spiritual, îi plăceau

femeile şi un cântec popular spunea despre el:

„Un omuleț micuț, gingaş
Ce râde şi sporovăieşte,
Şi-iubita-şi pupă pătimaş...
De rele, Doamne, ni-l fereşte!”

În jurul regelui de Navara şi al prințului de Condé se grupau, cum era şi firesc, gentilomii care, pe față sau în ascuns, țineau cu partidul Reformei: amiralul de Coligny. La Renaudie, baronul de Castelnau, care, sosit recent din Tourame, provincia sa, era în ziua aceea prezentat pentru prima oară la Curte. Adunarea, în pofida celor absenți, era, după cum se vede, numeroasă şi distinsă. În toiul agitației şi al bucuriei doar doi oameni rămăseseră retraşi, serioşi şi aproape trişti. Cei doi, din motive cu totul opuse, erau regele şi conetabilul de Montmorency. Persoana lui Henric al II-lea era la Luvru, dar gândul îi era la Calais. De aproape trei săptămâni, de la plecarea ducelui de Guise, el se gândea fără încetare, zi şi noapte, la această expediție cutezătoare care-i putea alunga pentru totdeauna pe englezi din regat, dar care putea de asemenea compromite grav salvarea Franței. Henric îşi reproşase de nenumărate ori faptul că-i îngăduise domnului de Guise o lovitură atât de riscantă. Dacă fapta dădea greş, ce ruşine în ochii Europei! Ce eforturi vor trebui depuse pentru a repara acest eşec! Ziua de Sfântul Laurențiu nu va fi nimic în comparație cu dezastrul acesta. Conetabilul suferise în acea zi o înfrângere, François de Lorena o căuta şi el cu lumânarea. Regele, care de trei zile n-avea ştiri din Calais, era trist şi preocupat şi abia dacă auzea încurajările şi asigurările cardinalului de Lorena care, în picioare, lângă fotoliul lui, se străduia să-i țină trează speranța.

Diana de Poitiers băgă repede de seamă sumbra dispoziție a amantului ei; cum în celălalt capăt îl zări pe domnul de Montmorency, parcă mai puțin întunecat, se îndreptă către el. Şi pe conetabil tot asediul Calaisului îl tulbură, dar din cu

totul alte motive. Regelui îi era teamă de înfrângere, conetabilului de succes. Un succes l-ar fi adus definitiv pe primul loc pe ducele de Guise şi l-ar fi aruncat pentru totdeauna pe conetabil pe locul al doilea. Salvarea Franței însemna pierderea bietului conetabil şi egoismul său fusese totdeauna mai tare ca patriotismul! Aşa că o primi cât se poate de prost pe frumoasa favorită care se îndreptase spre el. Ne amintim ce dragoste ciudată nutrea iubita celui mai galant dintre regi față de acest soldățoi brutal.

— Ce are astăzi bătrânul meu războinic? întreabă ea cu cea mai mieroasă voce.

— Ah şi dumneata, doamnă, mă iei peste picior? zise Montmorency ursuz.

— Eu, să te iau peste picior? Nu-ți dai seama ce spui…

— Mă gândesc la ce spui dumneata, zise conetabilul bombănind. Mă numeşti „bătrânul dumitale războinic". Bătrân? Poate, nu mai sunt un tinerel de douăzeci de ani. Războinic? Nu, doamnă. Vezi bine că nu mă mai socotesc bun decât să mă arăt, ca la paradă, cu o sabie prin sălile Luvrului.

— Nu vorbi astfel, zise favorita cu o privire dulce. Nu eşti conetabil?

— Ce înseamnă un conetabil pe lângă un locotenent general al regatului?

— Acest titlu trece odată cu evenimentele care l-au prilejuit. Al dumitale, legat, fără vreo revocare posibilă, de cea mai înaltă demnitate militară a regatului, nu va trece decât odată cu dumneata.

— Eu am şi răposat, zise conetabilul cu un surâs amar.

— De ce vorbeşti astfel, dragul meu? N-ai încetat să fii puternic şi de temut nici față de duşmanii din afară, nici față de cei dinăuntru.

— Să vorbim serios, Diana şi să nu ne amăgim unul pe celălalt cu vorbe.

— Dacă te înşel, atunci înseamnă că mă înşel şi pe mine, zise Diana. Dă-mi dovezi despre cele spuse şi atunci nu numai că-mi voi recunoaşte pe loc greşeala, dar o voi şi

îndrepta atât cât îmi va sta în putință.

— E bine, zise conetabilul, spui că dușmanii din afară tremură în fața mea; mă rog, dar pe cine au trimis împotriva acestor dușmani? Un general mai tânăr şi fără îndoială mai fericit decât mine, care se va folosi într-o zi de această victorie pentru propriile sale interese.

— Ce te face să crezi că ducele de Guise va reuşi? întrebă Diana linguşindu-se.

— Eşecurile sale, zise cu ipocrizie conetabilul, ar fi pentru Franța o nenorocire cumplită pe care aş deplânge-o sincer; dar succesele lui vor deveni poate o nenorocire şi mai cumplită pentru rege.

— Crezi deci, zise Diana, că ambiția domnului de Guise...

— L-am analizat bine, ambiția lui e mare, răspunse insidiosul curtean. Dacă, prin vreun accident oarecare, Henric ar pieri, te-ai gândit, Diana, ce-ar însemna această ambiție, ajutată şi de influența Mariei Stuart, asupra spiritului unui rege tânăr şi fără experiență? Devotamentul meu pentru tine m-a înstrăinat complet de Caterina de Medicis. Familia de Guise ar fi mai suverană decât suveranul.

— O asemenea nenorocire este, slavă Domnului, destul de puțin probabilă şi de îndepărtată, zise Diana, care se gândi că acest conetabil de şaizeci de ani prevestea cu prea mare uşurință moartea unui rege de patruzeci.

— E împotriva noastră din alte pricini mult mai apropiate, spuse domnul de Montmorency ridicând capul cu un aer grav.

— Care sunt aceste pricini?

— Ți-ai pierdut memoria, Diana? Ori te prefaci că nu ştii cine a plecat la Calais cu ducele de Guise, cine i-a insuflat, după toate aparențele, ideea acestei expediții temerare, cine se va întoarce triumfător împreună cu el, dacă va triumfa, cui i se va atribui o parte din onoarea victoriei?

— Vorbeşti despre acel viconte d'Exmès? întrebă Diana.

— De cine altul, doamnă? Dacă dumneata i-ai uitat extravaganta făgăduială, el şi-o aduce aminte! În plus,

hazardul este uneori atât de ciudat! E în stare să-şi țină legământul şi să vină să ceară, sus şi tare, regelui să şi-l țină pe al lui.

— Cu neputință! strigă Diana.

— Ce ți se pare cu neputință, doamnă? Ca domnul d'Exmès să-şi țină cuvântul? Ori ca regele să şi-l țină pe al său?

— Amândouă alternativele sunt la fel de absurde, ba a doua chiar mai mult decât prima.

— Şi totuşi dacă prima se realizează, zise conetabilul, va trebui să urmeze şi a doua; regele e slab în chestii de onoare, va fi în stare, doamnă, să se fălească cu cinstea lui cavalerească şi să-şi încredințeze secretul în mâinile duşmanilor...

— Lucrul mi se pare smintit! strigă Diana pălind.

— În sfârşit, draga mea, dacă ai să atingi cu mâinile tale şi ai să vezi cu ochii tăi acest lucru, ce-ai să faci?

— Nu ştiu, dragul meu conetabil, zise doamna de Valentinois; trebuie să vedem, să căutăm, să ne zbatem... Dacă regele ne părăseşte, ei bine, ne vom sluji de puterea noastră, de creditul nostru personal.

— Ah! Asta aşteptam! zise conetabilul; puterea noastră, creditul nostru! Vorbeşti de ale dumitale, doamnă! Cât despre creditul, despre puterea mea, mai bine să nu mai vorbim, le socot ca şi moarte. Duşmanii mei din afară, care se plâng tot timpul, abia aşteaptă să-mi plătească polițele. Nu există gentilom la această Curte care să nu aibă mai multă putere decât acest biet conetabil demn de milă. Vezi ce gol s-a creat în jurul meu? Cine să-i mai facă curte unui nobil decăzut? E mult mai bine pentru dumneata, doamnă, să nu mai contezi de acum încolo pe ajutorul unui bătrân slujitor dizgrațiat, fără prieteni fără influență, ba chiar şi fără bani.

— Fără bani? repetă Diana cu oarecare neîncredere.

— Da, doamnă, fără bani, spuse pentru a doua oară conetabilul, furios şi asta mi se pare, la vârsta mea şi după serviciile aduse, lucrul cel mai dureros. Ultimul război m-a

ruinat, răscumpărarea mea şi a câtorva dintre oamenii mei mi-a sleit ultimele resurse băneşti. Asta o ştiu bine cei care m-au părăsit! Voi fi obligat, într-una din zilele astea, să ies în stradă şi să cer de pomană ca acel general cartaginez, Belizarie mi se pare, despre care l-am auzit vorbind pe nepotul meu amiralul.

— Eh, conetabile, n-ai prieteni? zise Diana surâzând de presupusa erudiţie şi totodată de rapacitatea bătrânului ei iubit.

— Nu, zise conetabilul, nu mai am prieteni! Şi adăugă, cu accentul cel mai patetic din lume: Nenorociţii nu mai au prieteni!

— Am să-ţi dovedesc contrariul, zise Diana. Văd acum de unde ţi se trage această proastă dispoziţie în care te-ai cufundat. Dar de ce nu mi-ai spus-o de la început? Nu mai ai încredere în mine? Asta-i rău. Dar, mă rog! Nu pretind să mă răzbun decât prieteneşte. Spune-mi, regele n-a instituit săptămâna trecută un nou impozit?

— Ba da, draga mea Diana, răspunse conetabilul, îmblânzit dintr-o dată, un impozit foarte just, pentru a face faţă cheltuielilor de război.

— Ajunge, spuse Diana, vreau să-ţi arăt pe dată că o femeie poate repara nedreptăţile suferite de oameni de merit ca dumneata. Mi se pare că şi Henric e prost dispus; totuna; am să mă duc la el; te vei convinge că-ţi sunt o aliată fidelă şi o prietenă credincioasă.

— Ah, Diana, pe cât de frumoasă, pe atât de bună! spuse galant Montmorency.

— Dar, la rândul dumitale, după ce-ţi voi reînnoi încrederea şi favorurile, n-ai să mă părăseşti la nevoie, nu-i aşa? Şi n-ai să începi să-mi vorbeşti atunci despre neputinţa dumitale împotriva duşmanilor noştri comuni, nu-i aşa?

— Eh, Diana, tot ce am nu-ţi aparţine? zise conetabilul. Dacă mă necăjesc câteodată pentru faptul că mi-am pierdut influenţa, n-o fac decât pentru că mă tem că n-o voi putea sluji cum trebuie pe regina mea iubită.

— Bine, zise Diana, cu cel mai promiţător dintre surâsuri.

Şi-şi puse mâna albă pe buzele adoratorului ei care i-o sărută, apoi, liniştindu-l printr-o ultimă privire, se îndreptă grăbită spre rege. Cardinalul de Lorena stătea mereu lângă rege, ocupându-se de treburile fratelui său absent şi încercând, cu toată elocvența lui, să-şi liniştească suveranul asupra temerarei expediții de la Calais. Dar Henric îşi ascultă mai curând gândurile neliniştite decât pe consolatorul cardinal. Asta se întâmpla în momentul în care Diana se îndreptă spre ei.

— Pun rămăşag, zise ea cu însuflețire cardinalului, că eminența voastră îl vorbeşte de rău în fața regelui pe bietul domn de Montmorency.

— Oh, doamnă, răspunse Charles de Lorena, năucit de acest atac, îndrăznesc să-l iau martor pe majestatea-sa că numele domnului conetabil nici măcar n-a fost rostit în discuția noastră.

— E adevărat, zise regele nepăsător.

— Un alt fel de a-l deservi! zise Diana.

— Dar dacă nu pot nici să tac, nici să vorbesc despre conetabil, ce credeți că pot face, doamnă?

— Ar trebui să vorbiți, dar să-l vorbiți de bine, zise Diana.

— Fie! răspunse şiretul cardinal; în acest caz voi spune, căci la porunca frumuseții am fost întotdeauna ascultător şi supus, voi spune că domnul de Montmorency este un mare luptător, care a câştigat bătălia din ziua Sfântului Laurențiu, a schimbat soarta Franței şi că, în acest moment chiar, pentru a-şi desăvârşi opera, duce o glorioasă ofensivă împotriva duşmanilor şi încearcă un memorabil efort sub zidurile Calaisului.

— Calais! Calais! Oh! Cine-mi va da veşti despre Calais? murmură regele care, în dialogul dintre ministru şi favorită, nu auzise decât acest nume.

— Aveți un mod admirabil şi creştinesc de a lăuda domnule cardinal şi vă întorc complimentul cu o milă la fel de zeflemitoare.

— Zău, doamnă, zise Charles de Lorena, dacă văd ce alt elogiu i-aş putea aduce acestui biet domn de Montmorency,

cum i-ați spus chiar dumneavoastră mai adineauri.

— Nu vă străduiți să căutați, zise Diana. N-ați putea, de exemplu, lăuda felul în care conetabilul a organizat la Paris apărarea oraşului şi a adunat fărâma de trupe rămasă în Franța, în vreme ce alții riscă şi compromit forțele patriei în expediții aventuroase?

— O, făcu cardinalul.

— Vai! suspină regele, la urechile căruia nu ajungeau decât vorbele legate de îngrijorarea lui.

— Ați mai putea adăuga că, dacă întâmplarea n-a favorizat mărețele eforturi ale domnului de Montmorency, că dacă nenorocirea a fost de partea lui, conetabilul este totuşi lipsit de orice ambiție personală, că n-are altă cauză de apărat decât pe cea a țării, că a sacrificat totul acestei cauze: viața pe care şi-a primejduit-o, libertatea, la care a visat atâta vreme; chiar şi averea, din care nu i-a mai rămas nimic în momentul de față...

— O! Făcu din nou Charles de Lorena.

— Da, eminența voastră, insistă Diana, domnul de Montmorency, aflați-o, este ruinat.

— Ruinat? Într-adevăr? întrebă cardinalul.

— Atât de ruinat, continuă neruşinata favorită, încât vin anume să-i cer majestății-sale să-l ajute pe acest loial slujitor în nenorocirea lui. Şi cum regele, mereu preocupat, nu răspunse, Diana, adresându-se direct pentru a-i atrage atenția, zise: Da, sire, vă conjur să veniți în ajutorul fidelului vostru conetabil pe care prețul răscumpărării sale şi considerabilele cheltuieli ale unui război susținut pentru majestatea voastră l-au lipsit până şi de ultimele sale resurse... Sire, m-auziți?

— Doamnă, scuzați-mă, zise Henric, atenția mea nu se poate opri în seara asta asupra acestui subiect. Gândul unui dezastru posibil la Calais mă preocupă în întregime ştiți bine.

— Tocmai pentru asta, zise Diana, cred că majestatea voastră trebuie să menajeze şi să ajute pe omul care se străduieşte să atenueze efectele acestui dezastru ce va cădea

asupra Franței.

— Dar banii ne lipsesc şi nouă tot atât cât şi conetabilului, zise regele.

— Dar impozitul cel care tocmai a fost stabilit?

— Banii aceia, zise cardinalul, sunt destinați plății şi întreținerii trupelor.

— Atunci, zise Diana, cea mai mare parte ar trebui să revină şefului acelor trupe.

— Ei bine, şeful acela este la Calais, răspunse cardinalul.

— Nu, e la Paris, la Luvru, zise Diana.

— De când se răsplăteşte înfrângerea, doamnă?

— De când se încurajează nebunia, domnule cardinal?

— Destul! îi întrerupse regele, nu vedeți că cearta asta mă oboseşte şi mă jigneşte? Ştiți, doamnă şi domnule cardinal de Lorena, ştiți ce catren am găsit în cartea mea de rugăciuni?

— Un catren? Repetară în acelaşi timp Diana şi Charles de Lorena.

— Dacă am memorie bună, ascultați, zise Henric:

„De vă lăsați, o, sire, de Charles dominat,
Cum sunteți de Diana ce prea vă stăpâneşte,
De vă lăsați în voia-i, aşa cum şi-o doreşte,
Atunci sunteți, o, sire, doar ceară, nu bărbat”.

Diana nu se dădu bătută pentru nimic în lume.

— Un galant joc de cuvinte! zise ea, care-mi atribuie mai multă influență decât am asupra spiritului maiestății voastre!

— Eh, doamnă, zise regele, nu trebuie să abuzați de această influență tocmai pentru că ştiți c-o aveți.

— O am într-adevăr, sire? zise Diana cu vocea ei dulce. Majestatea voastră îmi acordă ceea ce am cerut pentru conetabil?...

— Fie! zise plictisit regele. Acum mă veți lăsa, sper, în voia presimțirilor şi grijilor mele.

În fața acestei slăbiciuni cardinalul nu putu decât să

ridice ochii spre cer. Diana îi aruncă o privite triumfătoare.

— Mulțumesc majestății voastre, zise ea regelui. Vă ascult şi mă retrag. Dar alungați tulburarea şi teama, sire, victoria îi iubeşte pe cei generoşi şi părerea mea este că veți învinge.

— O, Diana! zise Henric. Cu ce bucurie aş primi o asemenea veste. De la o vreme nu mai am odihnă. Cât de mărginită este puterea regilor! Să n-ai un mijloc de a afla ce se petrece în acest moment la Calais! Vai, domnule cardinal, tăcerea asta a fratelui dumneavoastră este înfricoşătoare. Vreau veşti de la Calais! Cine mi le va aduce oare?

În aceeaşi clipă uşierul intră şi, înclinându-se în fața regelui, anunță cu glas tare:

— Un trimis al domnului de Guise, sosit de la Calais, cere favoarea de a fi primit de majestatea sa.

— Un trimis de la Calais? repetă regele sculându-se în picioare, cu ochii strălucind.

— În sfârşit zise cardinalul oscilând între teamă şi bucurie.

— Poftiți-l pe trimisul domnului de Guise, introduceți-l imediat, zise regele cu însuflețire.

Toate discuțiile încetară, toate piepturile tresăriră, toate privirile se întoarseră spre uşă. Gabriel intră în toiul unei tăceri depline.

XIV

Vicontele de Montgommery

GABRIEL ERA URMAT, CA ŞI LA înapoierea din Italia, de patru dintre oamenii săi: Ambrozio, Lactance, Yvonnet şi Pilletrousse care purtau steagurile engleze, dar care se opriseră afară, în pragul uşii. Tânărul ducea el însuşi pe braţe, pe o pernă de catifea, cele două scrisori şi cheia oraşului.

La această priveliştе chipul lui Henric exprimă un ciudat amestec de bucurie şi de groază. I se păru că înţelege fericitul mesaj, dar întunecatul mesager îl neliniştea.

— Vicontele d'Exmès! strigă el.

În vremea asta, Gabriel, solemn şi grav, puse un genunchi jos, în faţa regelui şi spuse cu voce hotărâtă:

— Sire, iată cheia oraşului Calais, pe care după şapte zile de asediu şi trei atacuri înverşunate, englezii au înmânat-o domnului duce de Guise şi pe care domnul duce de Guise o înmânează majestăţii-voastre.

— Calaisul este al nostru? întrebă regele, măcar că pricepuse foarte bine.

— Calaisul este al vostru, sire, repetă Gabriel.

— Trăiască regele! strigară într-un singur glas toţi cei de faţă, poate cu excepţia conetabilului de Montmorency.

Henric al II-lea, care nu se mai gândea decât la temerile lui risipite şi la acel triumf al armatelor sale, salută adunarea emoţionată.

— Mulţumesc, domnilor, mulţumesc, zise el, accept în numele Franţei aceste aclamaţii, dar ele nu trebuie să-mi fie

adresate doar mie: drept e ca cea mai mare parte să-i revină viteazului şef al expediției, nobilul meu văr, domnul de Guise.

Murmure de aprobare străbătură asistența. Dar nu sosise încă vremea în care să cutezi să strigi în fața regelui: „Trăiască ducele de Guise".

— În absența scumpului nostru văr, continuă Henric, suntem fericiți că putem, cel puțin, să adresăm mulțumirile şi felicitările noastre dumneavoastră, domnule cardinal de Lorena şi dumitale, domnule viconte d'Exmès pe care te-a însărcinat cu o atât de glorioasă misiune.

— Sire, zise respectuos, dar cutezător Gabriel, înclinându-se în fața regelui, sire, iertați-mă, acum nu mă mai numesc vicontele d'Exmès.

— Cum? zise Henric al II-lea încruntându-şi sprâncenele.

— Sire, continuă Gabriel, din ziua cuceririi Calaisului, am socotit că pot să-mi reiau adevăratul meu nume, adevăratul meu titlu: vicontele de Montgommery.

La acest nume, care de atâția ani nu mai fusese rostit cu glas tare la Curte, se produse în mulțime o adevărată explozie de surpriză. Acest tânăr se intitula „vicontele" de Montgommery: deci contele de Montgommery, tatăl său, desigur, încă trăia! După acea lungă dispariție, ce însemna reîntoarcerea acestui vechi nume, atât ce faimos odinioară?

Regele n-auzea aceste comentarii, dar le ghicea fără greutate; devenise mai alb decât gulerul său scrobit şi buzele îi tremurau de nerăbdare şi de mânie. Doamna de Poitiers tremura şi ea, iar, în colțul lui, conetabilul ieşise din mohorâta sa imobilitate; privirea pierdută i se aprinsese.

— Ce înseamnă asta, domnule? zise regele cu o voce pe care şi-o stăpâni cu greu. Ce înseamnă acest nume pe care cutezi să ți-l iei? Şi de unde atâta curaj?

— Acest nume este al meu, sire, zise cu calm Gabriel şi ceea ce majestatea voastră socoate că e curaj, nu este decât încredere.

Era vădit că Gabriel voise, printr-o lovitură îndrăzneață, să angajeze în mod irevocabil lupta, să rişte totul pentru tot

şi să stăvilească regelui, ca şi lui însuşi, orice şovăială şi orice posibilitate de întoarcere. Henric pricepu foarte bine acest lucru, dar se temu de propria-i mânie şi, pentru a amâna izbucnirea de care se temea, zise:

— Afacerea dumitale personală putea să vină mai târziu, domnule, nu uita că în acest moment eşti trimisul ducelui de Guise şi că nu ți-ai isprăvit de transmis mesajul, mi se pare.

— E drept, zise Gabriel. cu un salut adânc. Îmi rămâne să prezint majestății voastre steagurile cucerite de la englezi. Iată-le! În plus, domnul duce de Guise a scris el însuşi această scrisoare regelui.

Îi oferi, pe pernă, scrisoarea Însemnatului. Regele o luă, rupse pecetea, rupse plicul şi întinzând cu însufleţire scrisoarea cardinalului de Lorena, zise:

— Dumneavoastră, domnule cardinal, vă revine bucuria de a citi cu glas tare această scrisoare a fratelui dumneavoastră. Ea nu e adresată regelui, ci Franței.

— Cum, sire, majestatea voastră vrea...

— Vreau, domnule cardinal, să acceptați această cinste care vă este datorată.

Charles de Lorena se înclină, luă cu respect din mâinile regelui scrisoarea, pe care o despături şi citi cele ce urmează în mijlocul celei mai profunde tăceri:

„Sire, Calaisul este în puterea noastră: am luat într-o săptămână englezilor ceea ce i-a costat pe ei, în urmă cu două secole, un an de asediu. Guines şi Ham, cele două oraşe pe care ei le mai au în Franța, nu mai pot rezista multă vreme; îndrăznesc să făgăduiesc majestății voastre că înainte de cincisprezece zile duşmanii noştri vor fi definitiv alungați din întreg regatul. Am socotit că pot să fiu generos cu cei învinşi. Ne-au cedat artileria şi munițiile lor; capitularea la care am consimțit dă locuitorilor Calaisului care doresc acest lucru dreptul de a se retrage cu bunurile lor în Anglia. Poate că ar fi fost periculos să lăsăm într-un oraş proaspăt ocupat acest ferment al revoltei. Numărul morților şi al răniților noştri nu e prea mare, grație rapidității cu care a fost luat oraşul. Timpul

şi răgazul îmi lipsesc, sire, ca să dau acum majestății voastre amănunte. Rănit grav eu însumi...”

Ajungând aici, cardinalul păli şi se opri.

— Majestatea voastră şi eminența sa să fie liniştite, zise Gabriel. Această rană a domnului de Guise nu va avea urmări, slavă Domnului! Nu i-a mai rămas în momentul de față decât o nobilă cicatrice.

Cardinalul citind câteva rânduri mai încolo putu să se convingă el însuşi că Gabriel spunea adevărul şi, liniştit, reluă lectura:

„...Rănit grav eu însumi, chiar în ziua intrării noastre în Calais, am fost salvat datorită ajutorului prompt şi admirabilului geniu al unui tânăr chirurg, jupânul Ambroise Paré; dar mă simt încă slab şi, în consecință, lipsit de bucuria de a discuta îndelung cu majestatea voastră. Veți putea auzi alte amănunte de la cel care vă va aduce, odată cu această scrisoare, cheia oraşului şi steagurile engleze şi despre care, înainte de a sfârşi, trebuie să-i vorbesc majestății voastre. Căci nu mie, sire, îmi revine onoarea acestei uimitoare cuceriri a Calaisului. Am încercat să contribui din toate puterile la asta împreună cu viteaza mea armată; dar ideea, mijloacele de execuție şi chiar reuşita se datorează aducătorului acestei scrisori, domnului viconte d'Exmès...”

— Se pare, domnule, zise regele, adresându-se lui Gabriel, se pare că nici vărul nostru nu te cunoaşte încă sub noul dumitale nume.

— Sire, zise Gabriel, n-aş fi cutezat să mi-l iau pentru prima oară decât în prezența majestății voastre...

Cardinalul continuă la un semn al regelui.

„Mărturisesc că nu mă gândisem la această lovitură îndrăzneață. Dar domnul d'Exmès veni să mă caute la Luvru, îmi expuse minunatul său plan, îmi înlătură şi-mi risipi îndoielile şi, în sfârşit, determină această neaşteptată faptă de

arme care ar ajunge singură, sire, gloriei unei domnii. Dar asta nu e tot. Nu se putea risca cu atâta uşurinţă o expediţie atât de serioasă. Domnul d'Exmès a furnizat domnului mareşal Strozzi mijloacele de a se introduce, deghizat, în oraş şi de a studia şansele atacului şi ale apărării. În plus, ne-a dat un plan exact şi amănunţit al zidurilor de apărare şi al posturilor de pază întărite, în aşa fel încât noi am înaintat spre Calais ca şi cum zidurile sale ar fi fost de sticlă. Sub zidurile oraşului şi în asalturi, la forturile Nieullay şi Vieux-Château, pretutindeni, domnul d'Exmès, în fruntea unei mici trupe, angajată pe cheltuiala sa, a făcut minuni de vitejie. Am insistat asupra acestor dovezi de curaj pe care le-a dat în toate ocaziile, fără să mai vorbesc de acţiunile particulare şi personale, ca de pildă cucerirea fortului Risbank, acea poartă a Calaisului, unde urmau să treacă formidabilele ajutoare venite din Anglia. Atunci am fi fost zdrobiţi, pierduţi. Uriaşa noastră luptă ar fi eşuat în râsetele întregii Europe. Totuşi, prin ce mijloace se poate pune mâna pe un turn care apără oceanul? Ei bine, vicontele d'Exmès a făcut această minune. Noaptea, singur cu voluntarii lui într-o barcă, datorită inteligenţei şi curajului, a izbutit, după o temerară navigaţie, după o înfricoşătoare escaladare, să înfigă drapelul francez pe acest fort de necucerit...".

Aici, cu toată prezenţa regelui, un murmur de admiraţie, pe care nimic nu putu să-l oprească, întrerupse un moment lectura. Atitudinea lui Gabriel, în picioare, cu ochii plecaţi, calm, demn şi modest, la doi paşi de rege, contribui la impresia pricinuită de povestirea faptei cavalereşti şi încântă încă o dată pe tinerele femei, ca şi pe bătrânii soldaţi. Până şi regele fu emoţionat şi-şi fixă privirea, mai îmblânzită, asupra tânărului erou. Dar doamna de Poitiers îşi muşca buzele albite şi domnul de Montmorency îşi încruntase sprâncenele groase. După această scurtă întrerupere, cardinalul reluă:

„...Fortul Risbank odată cucerit, oraşul era al nostru. Vasele engleze nu cutezară să mai încerce un atac inutil. După trei

zile intram triumfători în Calais ajutați de o fericită răscoală a aliaților vicontelui d'Exmès, în oraş şi de o energică intervenție a vicontelui însuşi. În această ultimă luptă, sire, am primit acea rană cumplită care trebuia să mă coste viața şi – dacă-mi este îngăduit să amintesc de un serviciu personal, după atâtea servicii oficiale – să adaug că tot domnul d'Exmès, care l-a adus, aproape cu forța, la patul meu pe jupânul Paré, e cel care m-a salvat."

— Oh, domnule, îți mulțumesc şi eu la rându-mi, spuse întrerupându-se Charles de Lorena, cu o voce emoționată. Apoi, cu un accent mai plin de căldură, continuă lectura ca şi cum ar fi vorbit însuşi fratele său.

„...Sire, de obicei onoarea unor asemenea succese nu se atribuie decât şefului sub care ele au fost repurtate. Domnul d'Exmès, la fel de modest pe cât de viteaz, va lăsa de bunăvoie ca numele lui să se şteargă în fața numelui meu. Totuşi mi s-a părut just să arăt majestății voastre că tânărul care îi va aduce această scrisoare a fost într-adevăr capul şi brațul acțiunii noastre şi că, fără el, la ora când scriu toate astea, Calaisul ar fi încă al Angliei. Domnul d'Exmès mi-a cerut să nu declar asta decât regelui. Ceea ce şi fac aici cu recunoştință şi bucurie. Datoria mea era să-i dau domnului d'Exmès acest certificat glorios. Restul, este datoria voastră, sire. O datorie pe care-o invidiez, dar pe care nu pot, nici nu vreau s-o uzurp. Mi se pare că nu există dar care să poată răsplăti cucerirea unui oraş de frontieră şi asigurarea integrității unui regat. Se pare totuşi – domnul d'Exmès mi-a spus – că majestatea voastră are pentru el o răsplată demnă de cucerirea sa. Cred, sire. Într-adevăr, numai un rege şi încă unul strălucit cum este majestatea voastră ar putea recompensa, la justa ei valoare, o asemenea faptă. Acestea spuse, mă rog Domnului, sire, să vă dea viață lungă şi o domnie fericită. Sunt al majestății voastre, cel mai umil, cel mai ascultător şi supus servitor, François de Lorena, Calais, 8 ianuarie 1558".

Când Charles de Lorena îşi isprăvi lectura şi înapoie regelui scrisoarea, şoaptele aprobatoare şi admirative începură din nou şi din nou inima lui Gabriel, puternic emoţionat, tresări. Dacă respectul n-ar fi stăvilit entuziasmul, aplauzele l-ar fi sărbătorit zgomotos pe tânărul învingător. Regele simţea instinctiv acest elan general pe care-l împărtăşea dealtfel şi el într-o oarecare măsură şi nu se putu abţine să nu-i spună lui Gabriel, ca şi cum ar fi fost interpretul dorinţei neexprimate a tuturor:

— Ei bine, domnule! E frumos ce-ai făcut! Doresc, aşa cum şi domnul de Guise mi-a dat să înţeleg, să-mi fie într-adevăr cu putinţă să-ţi acord o răsplată demnă de dumneata şi demnă de mine.

— Sire, răspunse Gabriel, n-am decât o singură dorinţă şi majestatea voastră ştie... Şi, la o mişcare a lui Henric, se grăbi să reia: Dar, iertare, misiunea mea încă nu s-a terminat, sire.

— Ce mai este? zise regele.

— Sire, o scrisoare a doamnei de Castro pentru majestatea voastră.

— A doamnei de Castro? repetă cu însufleţire regele.

Se ridică brusc din fotoliu, coborî cele două trepte ale tronului ca să ia el însuşi scrisoarea Dianei şi, coborându-şi vocea, îi zise lui Gabriel:

— Domnule, i-ai redat regelui moştenitoarea şi părintelui, copila. Am deci două datorii faţă de dumneata. Dar să citim această scrisoare... Şi cum Curtea, mereu nemişcată şi mută, aştepta cu respect poruncile regelui, Henric, jenat el însuşi de această tăcere, zise cu voce tare: Domnilor, daţi frâu liber bucuriei. Nu mai am nimic deosebit să vă spun, restul este o treabă care ne priveşte doar pe mine şi pe trimisul vărului nostru de Guise. N-aveţi deci decât să comentaţi vestea fericită şi să vă bucuraţi.

La aceste vorbe, grupurile se realcătuiră şi în curând nu se mai auzi decât un şuşotit confuz, cum se întâmplă întotdeauna când se duc o sută de discuţii disparate.

Doamna de Poitiers şi conetabilul erau singurii care se mai gândeau să-i spioneze pe rege şi pe Gabriel. Dintr-o privire îşi împărtăşiră teama şi Diana, printr-o mişcare dibace, se apropie de rege. Henric nu remarcă acest cuplu invidios, căci era cufundat cu totul în citirea scrisorii primite de la fiica sa.

— Draga mea Diana! Biata mea fată! murmură el înduioşat. Şi, după ce termină lectura, antrenat de firea sa generoasă şi loială, zise aproape cu glas tare lui Gabriel: Doamna de Castro îmi recomandă de asemenea pe eliberatorul ei şi cere să i se facă dreptate. Ea îmi spune că dumneata nu numai că i-ai redat libertatea, domnule, dar i-ai salvat, după cât se pare şi onoarea.

— Oh! Nu mi-am făcut decât datoria, sire!

— Trebuie deci să mi-o fac şi eu pe a mea, zise Henric. Acum, e rândul dumitale să vorbeşti! Spune, ce doreşti de la noi, domnule viconte de Montgommery.

XV

Bucurie şi spaimă

VICONTE DE MONTGOMMERY! LA acest nume, care, rostit de rege, cuprindea mai mult decât o făgăduială, Gabriel tresări de bucurie. Henric mergea pe drumul iertării!

— Iată-l că cedează! îi spuse cu voce scăzută doamna de Poitiers conetabilului, care se apropiase de ea.

— Să aşteptăm să ne vină rândul, zise domnul de Montmorency, fără să se tulbure.

— Sire, spuse Gabriel regelui, sire. Nu-i nevoie să repet majestății voastre ce favoare cutez să aştept de la bunătatea sa, de la clemența, de la dreptatea sa. Sper că tot ceea ce majestatea voastră mi-a cerut, a fost îndeplinit... Ați uitat făgăduiala sau binevoiți să v-o mai țineți.

— Da, domnule, mi-o voi ține, cu condiția să taci, răspunse Henric fără să ezite.

— Această condiție, sire, va fi cât mai riguros îndeplinită, spuse vicontele d'Exmès.

— Apropie-te, domnule, zise regele.

Gabriel se apropie. Cardinalul de Lorena se îndepărtă cu discreție. Dar doamna de Poitiers, aflată foarte aproape de Henric, nu se mişcă şi putu să audă ce-i spunea, măcar că regele îşi coborâse vocea pentru ai vorbi doar lui Gabriel. Acest soi de supraveghere nu putu totuşi să încovoaie voința regelui, care reluă cu fermitate:

— Domnule viconte de Montgommery, eşti un viteaz pe care-l stimez şi-l cinstesc. Chiar atunci când vei obține ceea

ce-mi ceri şi încă nu voi fi chit faţă de dumneata. Ia acest inel. Mâine dimineaţă la ora opt prezintă-te la guvernatorul închisorii Châtelet; va fi prevenit şi-ţi va da de îndată ceea ce aştepţi cu atâta nerăbdare.

Gabriel, care de bucurie simţea cum i se înmoaie genunchii, nu se putu abţine şi căzu la picioarele regelui.

— Ah, sire, îi spuse el, cu pieptul inundat de fericire şi cu ochii scăldaţi în lacrimi, sire, toată voinţa, toată energia de care cred că am dat dovadă, le voi pune tot restul vieţii mele în slujba majestăţii voastre, aşa după cum, mărturisesc sincer, toată viaţa v-aş fi urât dacă aţi fi spus nu!

— Într-adevăr? Făcu regele, surâzând cu bunătate.

— Da, sire, mărturisesc şi trebuie să mă înţelegeţi; dacă nu v-aţi fi ţinut cuvântul, cred c-aş fi urmărit-o pe majestatea voastră cu ura mea până şi în urmaşii săi.

— Haide, ridică-te, domnule, zise regele, surâzând mai departe, Linişteşte-te şi istoriseşte-ne şi nouă, mai în amănunt, cucerirea aceasta atât de nesperată a Calaisului, despre care nu mă voi plictisi niciodată să vorbesc şi să aud vorbindu-se.

Henric al II-lea îl ţinu pe Gabriel lângă el mai bine de un ceas, întrebându-l, ascultându-l şi punându-l să repete de o sută de ori, fără să se plictisească, aceleaşi amănunte. Apoi, trebui să-l lase în seama doamnelor, lacome, la rândul lor, să afle amănunte. Cardinalul de Lorena, destul de prost informat la început asupra antecedentelor lui Gabriel şi care nu vedea în el decât un prieten şi un protejat al fratelui său, voi să-l prezinte el însuşi reginei Caterina de Medicis, care, de faţă cu toată Curtea, fu obligată să-l felicite pe cel care se bucura de atâta succes în faţa regelui. Dar o făcu plină de trufie, iar aspra şi disprețuitoarea privire a ochilor ei cenuşii dezmintea vorbele pe care gura trebuia să le rostească împotriva inimii sale. Adresând Caterinei mulţumiri respectuoase, Gabriel îşi simţi sufletul oarecum înghețat de acele complimente mincinoase ale reginei sub care, aducându-şi aminte de trecut, i se păru că ghiceşte o ironie tainică şi un fel de ameninţare ascunsă. Când, după ce-o

salută pe Caterina de Medicis, se întoarse ca să se retragă, i se păru că aflase pricina dureroasei sale presimțiri. Într-adevăr, aruncându-şi privirea spre rege, o văzu cu spaimă pe Diana de Poitiers care se apropiase de el şi care-i vorbea în şoaptă cu surâsul ei răutăcios pe buze. Cu cât Henric al II-lea părea să se apere mai mult, cu atât insista ea mai mult. Îl chemă apoi pe conetabil care vorbi şi el, cu însufleţire, multă vreme regelui. Gabriel vedea toate astea de departe. Nu pierdu nici una din mişcările duşmanilor săi şi suferi cumplit. Dar, chiar în acel moment în care inima sa era astfel sfâşiată, tânărul fu întrerupt din gândurile sale de tânăra regină-Delfină Maria Stuart, care-l copleşi cu complimente şi întrebări. Gabriel, cu toată neliniştea lui, îi răspunse cât putu mai bine.

— E măreț, nu-i aşa, dragul meu Deflin? Adăugă ea adresându-se lui Francisc, tânărul ei soț care-şi alătură elogiile celor ale soției sale.

— Ce nu faci ca să meriți vorbe atât de bune? spuse Gabriel, ai cărui ochi nu părăseau grupul alcătuit din rege, favorită şi conetabil.

— Când mă simțeam atrasă spre dumneavoastră de nu ştiu ce simpatie, continuă Maria Stuart cu grația ei obişnuită, inima mea mă înştiința, desigur, că veți săvârşi această minunată faptă spre gloria unchiului meu drag, de Guise. Ah! Iată, aş vrea să am, ca şi regele, puterea de a vă răsplăti. Dar o femeie, vai! N-are la îndemâna nici titluri, nici onoruri.

— Oh, am tot ceea ce mi-aş dori pe lume! zise Gabriel. „Regele nu mai răspunde, doar ascultă”, îşi zise în sinea lui.

— Dacă aş avea putere, spuse Maria Stuart, v-aş crea dorințe ca să vi le pot îndeplini. Dar pentru un moment, tot ce am, iată, e acest buchet pe care grădinarul de la Tournelles mi l-a trimis ca pe ceva destul de rar după ultimele geruri. Ei bine, domnule d’Exmès, cu îngăduința Delfinului, vă dăruiesc aceste flori, în amintirea zilei de azi. Le primiți?

— Ah, doamnă... exclamă Gabriel, sărutând cu respect

mâna care i-o oferea.

— Florile, zise Maria Stuart gânditoare, sunt în acelaşi timp mireasmă pentru bucurie şi consolare pentru tristețe. S-ar putea ca, într-o zi, să fiu foarte nenorocită! Nu ştiu nici măcar dacă mi se vor da flori. Se înțelege că dumneavoastră, domnule d'Exmès, atât de fericit şi de triumfător, vi se cuvine mireasma acestor flori...

— Cine ştie? zise Gabriel, clătinând din cap cu melancolie, cine ştie dacă triumfătorul şi fericitul nu va avea în curând nevoie de consolare?

Privirile sale, în timp ce vorbea astfel, erau fixate necontenit asupra regelui, care acum căzuse pe gânduri şi îşi plecase capul în fața vorbelor din ce în ce mai însuflețite ale doamnei de Poitiers şi ale conetabilului.

Gabriel tremura gândindu-se că favorita auzise, desigur, făgăduiala regelui şi că despre asta discutau ei acum cu atâta aprindere. După regina-Delfină, care se îndepărtase, se apropie de Gabriel amiralul de Coligny, care-i adresă felicitări cordiale pentru felul strălucit în care păstrase şi-şi depăşise la Calais faima de la Saint-Quentin.

— Te pricepi, îi spuse amiralul, să câştigi victorii... Sunt mândru că mi-am dat seama de marele dumitale merit şi n-am decât un singur regret, acela de a nu fi participat împreună cu dumneata la acea măreață faptă de arme, atât de fericită pentru dumneata şi atât de glorioasă pentru Franța.

— Se va ivi prilejul, domnule amiral.

— Mă cam îndoiesc, răspunse Coligny cu oarecare tristețe. Facă Domnul ca, dacă ne vom mai întâlni pe câmpul de luptă, să nu fim în tabere adverse.

— Să mă ferească sfântul! spuse cu însuflețire Gabriel. Dar ce înțelegeți prin aceste cuvinte, domnule amiral?

— Au ars de vii în ultima lună patru calvinişti, spuse Coligny. Reformații, care cresc în fiecare zi ca număr şi putere, vor sfârşi prin a se sătura de aceste odioase şi josnice persecuții. În ziua aceea, cele două partide care împart Franța în două vor alcătui, mă tem, două armate.

— Ei bine? întrebă Gabriel.

— Ei bine, domnule d'Exmès, cu toată plimbarea pe care am făcut-o împreună pe strada Saint-Jacques, ți-ai păstrat libertatea şi nu te-ai angajat cu nimic. Or, mi se pare că te bucuri prea mult de favoarea regelui ca să nu te afli în armata acestuia împotriva ereticilor, cum suntem numiți.

— Cred că vă înşelați, domnule amiral, zise Gabriel, ai cărui ochi nu se desprindeau de pe chipul regelui, cred, dimpotrivă, că voi merge în curând cu oprimații împotriva opresorilor.

— Cum? Ce-ai spus? întrebă amiralul. Ai pălit, Gabriel, ți s-a schimbat glasul! Ce ai?

— Nimic! Nimic! domnule amiral. Dar trebuie să vă părăsesc. Cu bine! Pe curând...

Gabriel surprinsese tocmai un gest de aprobare scăpat regelui şi domnul de Montmorency plecare de îndată, aruncând Dianei o privire de triumf. Totuşi, după câteva minute, când recepția se isprăvi şi Gabriel se duse să-l salute pe rege ca să-şi ia rămas bun, cuteză să spună:

— Pe mâine, sire!

— Pe mâine, domnule, răspunse regele.

Dar, zicând acestea, Henric al II-lea nu-l mai privi pe Gabriel în față; nu mai surâdea, în schimb acum surâdea Diana de Poitiers. Gabriel, pe care toată lumea îl credea îmbătat de nădejde şi de bucurie, se retrase speriat şi cu durerea în inima. Toată seara rătăci în jurul închisorii Châtelet. Căpătă puțin curaj nevăzându-l ieşind pe domnul de Montmorency. Apoi, pipăi în deget inelul regal şi-şi aminti de cuvintele lui Henric al II-lea: „Ceea ce aştepți cu atâta nerăbdare îți va fi înapoiat". Acea noapte care-l mai despărțea pe Gabriel de momentul întâlnirii cu tatăl său avea să i se pară cea mai lungă din an!

XVI

Precauţii

CE GÂNDI, CE SIMȚI GABRIEL în timpul acelor ore îngrozitoare, numai Dumnezeu ştie; căci, întorcându-se acasă, nu voi să spună nimic nici servitorilor, nici doicii sale. Abia la ora opt se putea prezenta la Châtelet cu inelul pe care i-l dăduse regele şi care trebuia să deschidă porțile închisorii nu numai lui, ci şi tatălui său. Până la şase dimineața, Gabriel rămase singur în cameră fără să primească pe nimeni. La ora şase coborî, îmbrăcat şi echipat pentru o lungă călătorie. Ceruse încă din ajun doicii tot aurul pe care putea să i-l adune. Oamenii casei sale se înghesuiră în juru-i, gata să-l însoțească. Mai ales cei patru voluntari pe care-i adusese de la Calais. Dar el le mulțumi prietenește şi-i concedie, oprindu-l lângă sine doar pe pajul André şi pe doica sa Aloyse.

— Buna mea Aloyse, îi spuse el mai întâi acesteia din urmă, aştept aici din zi în zi doi oaspeți, doi prieteni din Calais, Jean Puequoy şi nevasta lui, Babette. S-ar putea ca eu să nu fiu aici să-i primesc. Dar, chiar în absența mea şi mai ales în absența mea, te rog, Aloyse, să-i primeşti şi să-i tratezi ca şi cum ar fi fratele şi sora mea. Babette te cunoaşte, pentru că m-a auzit vorbind de o sută de ori despre tine. Să ai pentru ea, te conjur în numele afecțiunii pe care mi-o porți, tandrețea şi indulgența unei mame.

— Vă făgăduiesc, monseniore şi ştiți că, în ce mă priveşte, vorbele astea ajung. Fiți liniştit în legătură cu oaspeții dumneavoastră. Nu le va lipsi nimic.

— Mulțumesc, Aloyse, zise Gabriel strângându-i mâna. André, spuse el apoi adresându-se pajului, am unele comisioane pentru tine, căci tu îl înlocuieşti acum pe credinciosul meu Martin-Guerre...

— Sunt la ordinele dumneavoastră, monseniore!

— Ascultă bine: peste o oră trebuie să părăsesc casa asta singur; dacă mă întorc repede, n-ai să mai ai nimic de făcut. Dar se poate să nu mă întorc, sau cel puțin să nu mă întorc nici azi, nici mâine şi multă vreme de-acum încolo...

Doica ridică, înlăcrimată, brațele spre cer. André îşi întrerupse stăpânul:

— Iertare, monseniore! Spuneați că s-ar putea să nu vă întoarceți multă vreme de-acum încolo...

— Da, André.

— Să nu vă însoțesc?

— Nu, dragul meu...

— Doamna de Castro, reluă pajul, mi-a încredințat, la plecare, un mesaj pentru monseniorul, o scrisoare...

— Şi încă nu mi-ai dat scrisoarea asta, André? întrebă cu însuflețire Gabriel.

— Scuzați-mă, monseniore, dar nu trebuia să v-o dau decât atunci când, întorcându-vă de la Luvru, v-aş fi văzut trist sau mânios. Abia atunci, mi-a spus doamna Diana, să vă înmânez această scrisoare.

— Ah! Dă-mi-o, dă-mi-o repede! strigă Gabriel. Sfat şi uşurare, nici nu se putea să-mi fi venit mai la timp!

André scoase din vestă scrisoarea şi o întinse noului său stăpân. Gabriel îi rupse pecetea în grabă şi se retrase, ca s-o citească, în adâncitura unei ferestre. Iată ce cuprindea această scrisoare:

„Dragul meu, printre spaimele şi visele acestei nopți, care s-ar putea să mă despartă pentru totdeauna de tine, gândul cel mai crud care-mi sfâşie inima este acesta: se poate că, prin fapta pe care ai îndeplinit-o cu atâta curaj, să intri în conflict cu regele. Se poate ca rezultatul strădaniilor tale să te sileascâ să-l urăşti sau să te determine să-l pedepseşti.

Gabriel, nu ştiu dacă mi-e tată; dar ştiu că până acum m-a iubit ca pe copilul lui. Numai gândul la răzbunarea ta şi mă face să tremur; îndeplinirea acestei răzbunări m-ar face să mor.

Şi totuşi, taina naşterii mele mă va constrânge poate să gândesc la fel ca tine. Poate că-l voi avea de răzbunat pe cel care mi-e tată împotriva celui care mi-a fost tată!

Dar cât timp plutesc încă în îndoială şi întuneric, cât timp nu ştiu în care parte să-mi îndrept ura şi dragostea, te conjur, Gabriel şi, dacă m-ai iubit vreodată, mă vei asculta, te conjur să-l respecţi pe rege.

Orice s-ar întâmpla, nu fă tu pe judecătorul chiar dac-ar fi vorba de un criminal.

Dacă cel pe care l-am numit până acum tatăl meu este vinovat, nu te fă tu judecătorul lui şi cu atât mai puţin călăul lui. Fii liniştii, totul se plăteşte – şi cerul te va răzbuna mai cumplit decât o poţi face tu însuţi. Nu fi tu instrumentul involuntar şi într-un fel fatal al acestei dreptăţi nemiloase; soarta să nu se slujească de mâna ta, nu da tu lovitura de graţie, Gabriel, nu condamna şi nai ales nu executa tu însuţi sentinţa. Fă asta în numele dragostei ce mi-o porţi. Deci milă! Este ultima rugăminte şi ultimul meu strigăt către tine.

Diana de Castro”

Gabriel citi de două ori această scrisoare; dar în timpul celor două lecturi André şi doica nu surprinseră pe chipul lui palid nici un alt semn decât acel surâs trist care-i devenise obişnuit. După ce împături şi ascunse la piept scrisoarea Dianei, rămase o vreme tăcut, cu capul plecat, gânditor. Apoi, parcă trezindu-se din acest vis, zise:

— Bine, André, rămâne aşa cum ţi-am poruncit; dacă nu mă întorc, fie că afli ceva despre mine, fie că nu, tu bagă bine de seamă ce trebuie să faci...

— Vă ascult, monseniore, zise André şi mă voi supune întocmai.

— Doamna de Castro va sosi peste câteva zile la Paris.

Încearcă să afli despre întoarcerea ei cât mai repede cu putință.

— Asta va fi uşor, zise André.

— Ieşi chiar în calea ei, dacă poți şi dă-i din partea mea acest pachet sigilat. Bagă de seamă să nu-l rătăceşti, André, măcar că nu conține nimic prețios, doar un văl negru, nimic altceva. Dar n-are importanță! Să-i dai tu însuți acest văl şi să-i spui...

— Ce să-i spun, monseniore? întrebă André, văzând că stăpânul său şovăie.

— Nu, nu-i spune decât că de acum încolo e liberă să facă ce vrea, că nu mai trebuie să-şi țină nicio făgăduială în ce mă priveşte...

— Asta-i tot, monseniore?

— Asta-i tot... Dacă, totuşi, n-ai să mai auzi vorbindu-se despre mine şi dacă ai s-o vezi pe doamna de Castro neliniştindu-se din pricina mea, spune-i... Dar la ce bun? Nu-i spune nimic, André, întreab-o doar dacă nu vrea să te ia înapoi în serviciul ei. Dacă nu, înapoiază-te aici şi aşteaptă până mă întorc.

— Deci vă veți întoarce în mod sigur, monseniore! spuse cu lacrimi în ochi doica. N-o să ne părăsiți, n-o să dispăreți, n-o...

— Dar cine-ți spune că voi dispare? întrebă Gabriel. Nici pomeneală de aşa ceva!

— Oh! Domnul să vă binecuvânteze pentru aceste vorbe bune, monseniore! strigă biata Aloyse emoționată.

— N-aveți şi alte ordine să ne dați, monseniore, în timpul acestei absențe? întrebă André.

— Aşteaptă puțin, zise Gabriel aducându-şi deodată aminte de ceva şi, aşezându-se la o masă, scrise lui Coligny scrisoarea care urmează:

„...Domnule amiral,

Vreau să mă număr şi eu în rândurile dumneavoastră; socotiți-mă, începând de astăzi, drept unul dintre oamenii dumneavoastră. Oricare v-ar fi credința, eu îmi pun, fără

întoarcere, în slujba cauzei celor năpăstuiți pe nedrept, inima, viața şi sabia.

Al dumneavoastră foarte umil şi bun prieten,

Gabriel de Montgommery”.

— Dacă nu mă mai întorc, să duci şi biletul ăsta, zise Gabriel, dându-i lui André scrisoarea pecetluită. Şi acum, prieteni, trebuie să vă spun adio şi să plec. A venit ceasul...

După o jumătate de oră, Gabriel bătea, cu o mână tremurătoare, la poarta închisorii Châtelet.

XVII

Prizonierul de la secret

DOMNUL DE SALVOISON, GUVERNA-torul închisorii Châtelet, care-l primise pe Gabriel prima oară, murise de curând şi guvernatorul actual se numea domnul de Sazerac.

La el fu introdus Gabriel. Neliniştea, cu mâna ei de fier, îi strângea atât de tare gâtul bietului tânăr, încât nu putu articula niciun cuvânt. Dar prezentă, în tăcere, guvernatorului inelul pe care i-l dăduse regele. Domnul de Sazerac se înclină cu gravitate.

— Vă aşteptam, domnule, îi spuse el lui Gabriel. Am primit de aproape o oră ordinul care vă priveşte. La vederea acestui inel şi fără să vă cer vreo explicaţie, trebuie să vă încredinţez un prizonier fără nume, închis de mulţi ani la Châtelet. Aşa e, domnule?

— Da, da, răspunse cu însufleţire Gabriel, pe care nădejdea îl făcu să-şi recapete glasul. Şi acest ordin, domnule guvernator…

— Sunt gata să-l îndeplinesc, domnule.

— Oh, oh, într-adevăr? zise Gabriel, care tremura din cap până-n picioare.

— Fără îndoială, răspunse domnul de Sazerac cu un accent în care şi un indiferent ar fi putut să descopere o nuanţă de tristeţe şi de amărăciune.

Dar Gabriel era prea tulburat şi prea absorbit de bucuria lui.

— Deci e adevărat! strigă el. Nu visez. Ochii îmi sunt

deschişi. Visele mele erau deci simple spaime nebuneşti. O să-mi daţi prizonierul, domnule! Oh! Să alergăm, să mergem mai repede, vă rog, domnule, vă implor!

Şi făcu doi sau trei paşi, luându-i-o înainte guvernatorului. Dar el, cel atât de puternic în faţa suferinţei, slăbi în faţa bucuriei. Fu constrâns să se oprească un moment. Inima îi bătea atât de tare, încât crezu că o să se înăbuşe. Când, în sfârşit, îşi mai veni în fire, îi spuse guvernatorului închisorii Châtelet:

— Iertaţi-mă, domnule, iertaţi-mi această slăbiciune care pe moment m-a năucit. Vedeţi că şi bucuria este uneori foarte greu de suportat!

— Oh, nu vă scuzaţi, domnule, vă conjur, răspunse cu voce profundă guvernatorul.

Gabriel, izbit de data asta de acest accent, ridică ochii spre domnul de Sazerac. Întâlni o fizionomie binevoitoare, deschisă, cinstită. Totul în acest guvernator de închisoare dovedea sinceritate şi bunătate.

Ei bine, lucru ciudat, sentimentul care se citea în acel moment pe chipul omului de treabă în timp ce contempla bucuria expansivă a lui Gabriel era un soi de compasiune înduioşătoare. Gabriel surprinse această expresie şi, cuprins de un presentiment cumplit păli dintr-o dată. Această teamă vagă tăindu-i brusc elanul, îi redădu pe loc calmul îndreptându-şi silueta înaltă, îi zise guvernatorului:

— Haidem, domnule, să mergem...

Vicontele d'Exmès şi domnul de Sazerac coborâră atunci în închisoare, precedaţi de un valet care purta o torţă. Gabriel îşi regăsea, la fiecare pas, tristele amintiri, cotiturile coridoarelor şi ale scărilor, zidurile întunecate pe care le mai văzuse odinioară.

Când ajunseră la uşa de fier a celulei în care-l vizitase cu o atât de stranie strângere de inimă pe prizonierul palid şi mut, nu mai şovăi nicio secundă şi se opri brusc.

— Aici e, spuse el cu pieptul apăsat.

Dar domnul de Sazerac scutură din cap cu tristeţe.

— Nu, spuse el, nu mai este aici.

— Cum! Nu mai este aici? strigă Gabriel. Vă bateți joc de mine, domnule?

— Oh, domnule, spuse guvernatorul pe un ton de blând reproş.

O sudoare rece acoperi fruntea lui Gabriel.

— Iertare! Iertare! Dar ce înseamnă aceste cuvinte? Vorbiți, vorbiți mai repede!

— De ieri seară, domnule, am avut dureroasa obligație de a-l muta pe prizonierul de la secret cu un etaj mai jos...

— Ah! spuse Gabriel năuc. Şi de ce?

— A fost prevenit, domnule, ştiți, cred, că dacă va încerca să vorbească, ceea ce a şi făcut, dacă va scoate cel mai mic strigăt, dacă va bâlbâi măcar un nume chiar de va fi întrebat, va fi dus îndată într-o altă celulă şi mai adâncă şi mai de temut şi mai ucigătoare decât a sa.

— Ştiu asta, murmură Gabriel atât de încet, încât guvernatorul nu-l auzi.

— O dată, domnule, urmă domnul de Sazerac, prizonierul a cutezat să contravină acestui ordin şi atunci a fost aruncat în această celulă mizerabilă de aici, în care l-ați văzut şi dumneavoastră. Mi s-a spus, dealtfel, că ați fost informat la vreme despre această condamnare la tăcere pe care o îndurase.

— Într-adevăr, într-adevăr, zise Gabriel cu un soi de nerăbdare cumplită. Ei bine, domnule?

— Ei bine, zise stânjenit domnul de Sazerac, ieri seară, cu puțin înainte de închiderea porților, la Châtelet a venit un om, un om de seamă al cărui nume trebuie să-l trec sub tăcere.

— N-are a face, spuneți mai departe, zise Gabriel.

— Acel om a poruncit să fie introdus în celula numărul 21. L-am însoțit doar eu. S-a adresat prizonierului fără să obțină la început vreun răspuns şi nădăjduiam că bătrânul va ieşi învingător din această încercare, căci timp de o jumătate de oră a păstrat o tăcere încăpățânată în fața tuturor provocărilor.

Gabriel scoase un suspin adânc şi ridică ochii spre cer,

dar fără să rostească vreun cuvânt; ca să nu întrerupă lugubra istorisire a guvernatorului.

— Din nenorocire, prizonierul, la ultima frază care i-a fost strecurată la ureche, s-a ridicat brusc, lacrimile i-au țâșnit din ochii de piatră şi a vorbit, domnule. M-au autorizat să vă raportez toate astea pentru ca să credeți mai lesne în cuvântul meu de gentilom când am să adaug că prizonierul a vorbit! Vă afirm pe cuvânt de onoare că l-am auzit cu urechile mele...

— Şi atunci? întrebă Gabriel cu voce spartă.

— Şi atunci, reluă domnul de Sazerac, am fost imediat poftit, cu toate rugăminţile mele, să îndeplinesc barbara datorie pe care mi-o impune funcţia şi să poruncesc paznicului mut să-l ducă pe prizonier într-o celulă aşezată sub asta.

— Într-o celulă aşezată sub asta! strigă Gabriel. Ah! Să mergem repede; poate că, în sfârşit, îi aduc eliberarea.

Guvernatorul îşi înălță trist capul; dar Gabriel nu văzu acest gest şi începu să alerge pe treptele lunecoase ale scării de piatră care ducea în abisul închisorii. Domnul de Sazerac luase torța din mâna valetului, pe care-l concedie cu un gest şi ducându-şi batista la gură, îl urmă pe Gabriel. Cu fiecare pas aerul devenea din ce în ce mai sufocant. Odată ajuns jos, la baza scării, gâfâind, abia mai puteai respira şi-ți dădeai seama de îndată că singurele ființe care ar fi putut trăi mai mult de câteva minute în această atmosferă de moarte erau libărcile pe care le zdrobeai cu scârbă sub picioare. Dar Gabriel nu se gândea la nimic. Luă din mâinile tremurătoare ale guvernatorului cheile ruginite pe care acesta i le întindea şi, deschizând uşa grea, mâncată de cari, se năpusti în celulă. La lumina torței, putu zări într-un colț, pe un soi de mindir de paie un trup întins. Gabriel se aruncă asupra acelui trup, îl scutură, îl trase, strigă:

— Tată! Tată!

Domnul de Sazerac fu zguduit de acest strigăt.

XVIII

Contele de Montgommery

ÎNGENUNCHEAT, GABRIEL ÎŞI ridică doar capul palid şi speriat şi plimbă în juru-i o privire înfricoşător de liniştită. Dar acest calm îl emoționă şi-l sperie pe domnul de Sazerac mai mult decât toate strigătele şi toate lacrimile. Apoi, ca izbit de o idee, Gabriel puse repede mâna pe inima bătrânului. Ascultă timp de un minut sau două.

— Nimic! zise cu o voce egală şi moale, nimic! Inima nu mai bate, dar trupul îi e cald încă.

— Ce om viguros! murmură guvernatorul; ar mai fi putut trăi multă vreme.

Totuşi ochii mortului rămăseseră deschişi. Gabriel se aplecă asupra lui şi-i închise cu pioşenie. Apoi sărută cu respect, pentru prima şi ultima oară, acele biete pleoape pe care le înmuiaseră atâtea lacrimi amare.

— Domnule, îi spuse domnul de Sazerac, care voia să-l distragă de la acea contemplare înfricoşătoare, dacă mortul vă era drag...

— Dacă-mi era drag... îl întrerupse Gabriel. Era tatăl meu...

— Ei bine, domnule, dacă vreți să vă îndepliniți ultimele îndatoriri, mi s-a îngăduit să vă las să-l luați de aici.

— Ah! Într-adevăr? zise Gabriel cu acelaşi calm înfricoşător. Ştiți, domnule guvernator, că s-au jurat în fața Domnului să mi-l dea îndărăt pe tata. Mi l-au dat, într-adevăr. Recunosc că nu s-au angajat să mi-l dea viu...

Şi izbucni într-un râs strident.

— Haideți, curaj! zise domnul de Sazerac. E vremea să vă luați rămas bun de la cel pe care-l plângeți.

— Ceea ce şi fac, după cum vedeți, domnule, zise Gabriel.

— Trebuie să vă retrageți. Aerul care se respiră aici nu-i făcut pentru piepturile celor vii şi o şedere prea lungă în mijlocul acestor miasme vătămătoare ar putea deveni primejdioasă.

— Iată dovada sub ochii noştri, zise Gabriel arătând trupul.

— Haideți, veniți, zise guvernatorul, care voi să-l ia pe tânăr de braț şi să-l târască afară.

— Ei bine, da, vă voi urma, dar pentru Dumnezeu, adăugă el cu o voce rugătoare, mai lăsați-mă doar un minut...

Luă mâna înghețată a tatălui său, se aplecă peste fruntea umedă şi rece şi-o sărută. Toate astea fără să plângă. Nu mai putea.

— Pe curând, îi spuse el, pe curând!

Se ridică, mereu calm şi hotărât. Îi aruncă tatălui său o ultimă privire, apoi îl urmă pe domnul de Sazerac cu pas lent şi grav. Ajungând la etajul de deasupra, ceru să vadă celula întunecată şi rece unde prizonierul îşi petrecuse atâția ani şi fusese frământat de atâtea gânduri dureroase şi unde el, Gabriel, intrase o dată fără să-şi îmbrățişeze tatăl. Petrecu şi aici câteva minute. Când urcă, cu guvernatorul, spre lumină şi viață, domnul de Sazerac, care-l poftise în camera sa, se cutremură privindu-l la lumina zilei. Dar nu cuteză să-i spună tânărului că şuvițe albe îi argintau acum din loc în loc frumosul lui păr castaniu. După o vreme, îi spuse doar, cu voce emoționată:

— Pot face ceva pentru dumneavoastră, domnule? Cereți-mi şi voi fi fericit să vă acord tot ceea ce-mi îngăduie datoria.

— Domnule, mi-ați spus că mi s-a dat voie să-i aduc celui mort ultimele onoruri. În seara asta vor veni nişte oameni trimişi de mine şi dacă ați binevoi să puneți dinainte trupul într-un sicriu şi să le dați voie să ia sicriul, ei îl vor îngropa pe prizonier în cavoul familiei sale.

— Staţi, domnule, răspunse domnul de Sazerac, trebuie totuşi să vă avertizez că şi îngăduinţei acesteia i s-a pus o condiţie.

— Care, domnule? întrebă cu răceală Gabriel.

— Aceea de a nu isca, conform unei făgăduieli pe care aţi făcut-o, niciun scandal cu acest prilej.

— Îmi voi ţine această promisiune, zise Gabriel. Oamenii care vor veni la noapte vor transporta trupul în strada Jardins-Saint-Paul, în cavoul funerar al conţilor de...

— Iertare, domnule, îl întrerupse guvernatorul Châtelet-ului, nu ştiu numele prizonierului şi nici nu trebuie să-l ştiu. Am fost obligat să nu discut cu dumneavoastră despre acest lucru.

— Dar eu n-am nimic de ascuns, răspunse cu mândrie Gabriel. Doar cei vinovaţi se ascund... Dealtfel, domnule, continuă Gabriel, ceea ce n-aţi vrut să-mi spuneţi, eu am ghicit şi aş putea să v-o spun eu dumneavoastră. Iată, de exemplu, personajul influent care a venit aici ieri seară şi care a vrut să-i vorbească prizonierului pentru a-l determina să deschidă gura: ei bine, aproape că ştiu cam cu ce farmece a izbutit să rupă tăcerea; acea tăcere de care depindea restul vieţii sale, rest pe care până atunci îl disputase călăilor lui.

— Cum... ştiţi... zise domnul de Sazerac uluit.

— Da, domnule, omul influent i-a spus bătrânului: „Fiul dumitale s-a acoperit de glorie", sau „Fiul dumitale va veni să te elibereze!" Ticălosul acela i-a vorbit despre fiul lui!

Guvernatorul lăsă să-i scape o mişcare de surpriză.

— Şi la numele fiului său, îndureratul părinte, care ştiuse până atunci să se abţină în faţa duşmanului său de moarte, nu şi-a putut stăpâni elanul de bucurie şi a strigat. E adevărat, domnule, spune?

Guvernatorul îşi lăsă capul în jos fără să răspundă.

— E adevărat, pentru că nu negi, zise Gabriel. Vezi deci că era inutil să-mi ascunzi ceea ce i-a spus omul influent bietului prizonier! Cât priveşte numele acelui om, pe care-l treci astfel sub tăcere, vrei să ţi-l spun?

— Domnule, domnule, strigă de Sazerac cu însufleţire.

Suntem singuri, e adevărat, totuşi băgați de seamă, nu vă e teamă?

— Ți-am spus, zise Gabriel, că eu n-am de ce mă teme. Deci, acel om se numeşte conetabilul de Montmorency, domnule. Călăul nu poartă întotdeauna mască!

— Oh, domnule! îl întrerupse guvernatorul aruncând în jurul lui priviri de spaimă.

— În schimb, nici numele meu, nici numele prizonierului, căci purtăm acelaşi nume, continuă Gabriel, nu-l cunoşti. Dar nimic nu mă opreşte să ți-l spun. Cu atât mai mult cu cât s-ar putea să mai auzi de el, după cum s-ar putea să mă mai întâlneşti în viață. Dumneata ai fost bun cu mine în acest greu moment, de aceea, când ai să-mi auzi numele rostit peste câteva luni, va fi bine să ştii că-ți sunt şi că-ți rămân obligat.

— Voi fi fericit, zise guvernatorul, să aflu că soarta n-a fost tot timpul atât de crudă cu dumneavoastră.

— Oh! În ce mă priveşte, nu-i vorba de asta, zise Gabriel grav. Dar, în orice caz, află ca numele meu, acum, după ce tata a murit în închisoare, este contele de Montgommery.

Guvernatorul închisorii, împietrit, nu găsi nimic de spus.

— Cu asta, adio, domnule, zise Gabriel. Adio şi-ți mulțumesc!

Îl salută pe domnul de Sazerac şi ieşi cu pas ferm din închisoare. Dar, când aerul de afară şi lumina zilei îl izbiră, se opri un minut, năucit şi clătinându-se. Totuşi, cum trecătorii începuseră să se uite mirați la el, îşi adună forțele şi se îndepărtă de acel loc, îndreptându-se către un colț mai liniştit şi-i scrie doicii sale:

„Buna mea Aloyse! Nu mă aştepta, nu mă voi întoarce atât de curând. Am nevoie o vreme să fiu singur, să merg, să cuget, să aştept... Dar fii fără grijă în privința mea, căci de întors tot mă voi întoarce. În seara asta fă în aşa fel încât toată lumea să se culce devreme. Tu, tu singură vei veghea şi vei deschide unor oameni care vor bate la noapte în poarta cea mare, la ceasul în care strada e de obicei pustie. Îi vei conduce tu însăți

pe cei patru oameni care vor purta o povară tristă, dar prețioasă, la cavoul familiei. Le vei arăta mormântul deschis unde îl vor îngropa pe cel pe care-l aduc. Vei veghea la toate aceste pregătiri. Apoi, după ce vor fi isprăvit treaba, vei da fiecăruia dintre ei câte patru scuzi de aur, îi vei reconduce fără zgomot şi te vei reîntoarce lângă mormânt, vei îngenunchea şi te vei ruga întocmai ca pentru stăpânul şi părintele tău. Şi eu mă voi ruga, dar departe de acel loc. Simt că vederea acelui mormânt m-ar îndemna la fapte necugetate. Am nevoie de singurătate ca să-mi vin în fire. Cu bine, buna mea Aloyse, cu bine! Aminteşte-i lui André ce are de făcut în legătură cu doamna de Castro şi aminteşte-ți de oaspeții noştri, Jean şi Babette Peuquoy. Domnul să te aibă în pază.

Gabriel de M".

Această scrisoare odată scrisă, Gabriel căută şi găsi patru oameni simpli. Le dădu fiecăruia arvună câte patru scuzi de aur şi le mai făgădui încă pe atâta la urmă. Ca să câştige banii ăştia, unul dintre ei trebuia să ducă de îndată scrisoarea la adresa menționată; apoi, toți patru trebuiau să se prezinte în aceeaşi seară la Châtelet, cu puțin înainte de ora zece, să primească de la guvernatorul de Sazerac sicriul şi să ducă acel sicriu, în tăcere şi-n mare taină, în strada Jardins-Saint-Paul, la palatul unde trebuia dusă şi scrisoarea. Bieții oameni mulțumiră lui Gabriel şi părăsindu-l, fericiți de chilipir, îi făgăduiră să-i îndeplinească întocmai poruncile. „Cel puțin am făcut patru oameni fericiți", îşi zise Gabriel cu o tristă bucurie. Apoi îşi continuă drumul ca să iasă din Paris. Drumul trecea prin fața Luvrului. Înfăşurat în mantia lui, cu brațele încrucişate pe piept, se opri câteva minute ca să privească palatul regal.

— Acum între noi doi! murmură el cu o privire de dispreț.

Începu să meargă şi, mergând, îşi repetă în gând horoscopul pe care maestrul Nostradamus îl scrisese odinioară pentru contele de Montgommery şi care, după spusele acestuia, printr-o coincidență ciudată, se potrivea exact şi fiului său:

„În lupta cu lancea, acesta va atinge
Fruntea regelui,
Şi o rană sângerânda va face în
Fruntea regelui.
Fie că vrea sau nu, mereu va răni
Fruntea regelui.
În sfârşit, îl va iubi, apoi îl va ucide
Doamna regelui!”

Gabriel se gândi că această ciudată prezicere se împlinise întru totul ceea ce-l privea pe tatăl său. Într-adevăr, contele de Montgommery, tânăr fiind, îl lovise pe regele Francisc I cu un tăciune aprins în cap, apoi devenise rivalul lui Henric în dragoste şi, în sfârşit, fusese ucis de aceeaşi doamnă a regelui care-l iubise şi pe el. Or, până acum şi el, Gabriel, fusese iubit de regină, de Caterina de Medicis. Îşi va urma oare destinul până la capăt? Răzbunarea sau soarta îl vor face şi pe el să-l învingă şi să-l lovească „în întrecere cu lancea” pe rege? Dacă lucrul se întâmpla, lui Gabriel îi era cu totul indiferent dacă doamna regelui, care-l iubise, îl va ucide sau nu.

XIX

Gentilomul rătăcitor

BIATA ALOYSE, CONDAMNATĂ DE multă vreme la aşteptare, singurătate şi durere, petrecu încă două sau trei ceasuri fără sfârşit, aşezată în faţa ferestrei ca să vadă dacă nu-l va zări venind pe tânărul şi dragul ei stăpân. Când lucrătorul căruia Gabriel îi încredinţase scrisoarea bătu la poartă, Aloyse alergă să-i deschidă. În sfârşit, veşti! Cumplite veşti! Încă de la primele rânduri, Aloyse simţi un val întunecându-i privirea şi pentru a-şi ascunde emoţia fu nevoită să intre iute în cameră, unde isprăvi de citit scrisoarea. Totuşi, cum era o fire dârza şi un suflet curajos, se întări, îşi şterse lacrimile şi ieşi ca să-i spună trimisului:

— Foarte bine. Pe deseară. Te aştept împreună cu oamenii dumitale.

Pajul André o iscodi cu nelinişte. Dar ea amâna orice răspuns pe a doua zi. Până atunci avea la ce se gândi, avea ce face. Înnoptându-se, trimise devreme la culcare pe toţi ai casei.

— Stăpânul nu se va înapoia în noaptea asta, le spuse ea. Dar când rămase singură, îşi zise: „Ba da! Stăpânul se va întoarce, dar nu cel tânăr, cel bătrân. Nu cel viu, cel mort. Căci ce cadavru îmi porunceşte să cobor în mormântul conţilor de Montgommery, dacă nu pe cel al bătrânului conte pentru care şi-a dat viaţa Perrot al meu? O, Doamne, pretutindeni numai spaimă!”

Către ora unsprezece – străzile erau cu totul pustii la

această oră – se auzi o lovitură în poarta cea mare. Aloyse tresări şi păli, dar, adunându-şi tot curajul, se duse, cu o făclie în mână, să deschidă oamenilor încărcați cu trista povară. Îl primi cu o adâncă şi respectuoasă plecăciune pe stăpânul care se reîntorcea astfel acasă după o atât de lungă absență. Apoi zise oamenilor:

— Urmați-mă şi faceți cât mai puțin zgomot cu putință. O iau înainte ca să vă arăt drumul.

Şi, mergând în fața lor cu făclia. Îi conduse la cavou. Ajunşi acolo, oameni depuseră sicriul într-unul din mormintele deschise, traseră lespedea de marmură neagră, apoi, acei oamenii sărmani, pe care suferințele şi necazurile îi făcuseră cucernici în fața morții, îşi scoaseră bonetele, îngenunchează şi rostiră o scurtă rugăciune pentru sufletul acelui mort necunoscut. Când se ridicară, doica îi conduse din nou, în tăcere, până în pragul porții şi strecura în mâna fiecăruia suma făgăduită de Gabriel. Se îndepărtară cu toți ca nişte umbre, fără să fi rostit un singur cuvânt. În ce-o priveşte pe Aloyse, ea coborî din nou în cavou şi-şi petrecu restul nopții rugându-se şi plângând. A doua zi dimineață, André o găsi palidă, dar calmă; ea se mulțumi să-i spună cu gravitate:

— Copilul meu. Suntem datori să nădăjduim, dar nu trebuie să-l mai aşteptăm pe domnul viconte d'Exmès. Gândeşte-te deci să-ți îndeplineşti sarcinile pe care ți le-a dat în cazul în care urma să nu se mai înapoieze.

— Păi, zise cu tristețe pajul, am să plec chiar azi ca să ies înaintea doamnei de Castro.

— În numele stăpânului meu, îți mulțumesc pentru acest zel, André, zise Aloyse.

Băiatul făcu ceea ce spusese şi o porni la drum chiar în aceeaşi zi. Se duse, întrebând pretutindeni, despre nobila călătoare. Dar abia la Amiens o întâlni; Diana de Castro tocmai păşise în acest oraş cu escorta pe care ducele de Guise i-o dăduse. Coborâse din trăsură ca să se odihnească câteva ceasuri la domnul de Thuré, guvernatorul oraşului. De îndată ce Diana îl zări pe paj, se schimbă la față, dar

stăpânindu-se, îi făcu semn s-o urmeze în camera alăturată şi, când fură singuri, îl întrebă:

— Ei bine, ce-mi aduci, André?

— Doar acest mic pachet, răspunse pajul înmânându-i vălul înfăşurat.

— Ah! Deci nu inelul, şopti Diana.

Apoi, venindu-şi puțin în fire şi cuprinsă de acea curiozitate lacomă care-i îndeamnă pe cei necăjiți să meargă până la capătul durerii lor, ea îl întrebă cu însuflețire pe André:

— Domnul d'Exmès nu ți-a dat nimic în plus pentru mine?

— Nu, doamnă!

— Dar poate că ai să-mi transmiți vreun mesaj prin viu grai?

— Vai, răspunse pajul scuturând din cap, domnul d'Exmès a spus doar că vă dezleagă de orice făgăduială, atâta tot.

— Totuşi, în ce împrejurări te-a trimis la mine? A primit scrisoarea mea? Ce-a zis după ce-a citit-o? Când ți-a dat vălul, ce ți-a spus? Vorbeşte, André! Eşti devotat şi fidel. Viața mea stă poate în răspunsul tău şi cel mai mic indiciu m-ar putea călăuzi şi linişti în aceste momente...

— Doamnă, zise André, am să vă spun tot ce ştiu. Dar ceea ce ştiu e cât se poate de puțin...

— Oh, spune repede! strigă doamna de Castro.

André povesti atunci, fără să omită nimic, căci Gabriel nu-i recomandase să nu-i spună Dianei ceea ce discutase cu Aloyse şi cu el înainte de a pleca. Descrise şovăielile şi spaimele tânărului. După ce citise scrisoarea Dianei, Gabriel păruse mai întâi că vrea să spună ceva, apoi tăcuse, nelăsând să-i scape decât câteva cuvinte vagi. În sfârşit, André, aşa cum făgăduise, nu uită nimic, niciun gest, niciun cuvânt spus doar pe jumătate. Dar, într-adevăr, nu ştia prea multe şi povestirea lui nu făcu decât să sporească îndoielile şi incertitudinile Dianei. Se uita cu tristețe la vălul negru, trist simbol al destinului ei. „În orice caz, îşi spuse ea, din

două una: sau Gabriel ştie că mi-e frate, sau a pierdut orice nădejde şi orice mijloc de a mai dezlega această taină. Lucrul e sigur şi n-are rost să mă mai amăgesc cu iluzii. Dar Gabriel ar fi trebuit să-mi cruțe aceste crude îndoieli! Mă dezleagă de orice legământ: de ce? De ce nu-mi spune ce are de gând să facă? Ah, tăcerea asta mă sperie mai mult decât toate mâniile, decât toate amenințările!"

Şi Diana se tot întrebă dacă să-şi urmeze primul gând şi să intre în vreo mănăstire sau dacă nu era mai bine să se întoarcă la Curte, să încerce să-l revadă pe Gabriel, să-i smulgă adevărul asupra întâmplărilor recente şi asupra planurilor de viitor şi să vegheze asupra zilelor, poate amenințate, ale regelui, tatăl ei...

Tatăl ei? Oare Henric al II-lea era într-adevăr tatăl ei? Dar Diana era femeie şi încă o femeie tandră şi generoasă. Îşi spuse că, orice s-ar întâmpla, putea să se căiască pentru mânie, dar niciodată pentru iertate şi mânată de bunătatea sa, se hotărî să se reîntoarcă la Paris şi să rămână alături de rege până în ziua în care ar fi avut veşti cât de cât liniştitoare despre Gabriel şi despre planurile sale. Această hotărâre odată luată, curajoasa fată nu mai şovăi şi îşi continuă drumul spre Paris. Sosi acolo după trei zile şi intră în Luvru unde Henric al II-lea o primi cu o bucurie nespusă şi cu o mare dragoste părintească. Dar, fără să vrea, primi aceste dovezi de afecțiune cu tristețe şi răceală şi însuşi regele, care-şi aduse aminte de înclinația Dianei pentru Gabriel, se simți încurcat şi emoționat în prezența fiicei sale. Ea îi amintea de lucruri pe care ar fi dorit atâta să le uite! Aşa că nu mai cuteză să-i vorbească despre căsătoria proiectată odinioară cu François de Montmorency şi, cel puțin în această privință, doamna de Castro fu liniştită. Ea avea însă alte griji. Nici la palatul Montgommery, nici la Luvru nu căpătă ştiri despre viconte. Tânărul parcă intrase în pământ. Zile, săptămâni, luni întregi se scurseseră şi Diana nu putu afla nimic despre el. Unora li se părea totuşi că l-ar fi întâlnit, mohorât şi sumbru. Dar nici unul nu vorbise cu el; dealtfel ştirile se deosebeau în ce priveşte locul unde fusese

văzut: unii ziceau că la Saint-Germain, alții la Fontainebleau, alții la Vincennes, ba unii chiar la Paris. Ce bază puteai pune pe atâtea veşti contradictorii? Şi totuşi mulți aveau dreptate. Gabriel, împins de o amintire cumplită şi de un gând şi mai cumplit, nu stătea o zi în acelaşi loc. O necontenită nevoie de acțiune şi de mişcare îl alunga dintr-un colț într-altul. Pe jos sau călare, în oraşe sau pe câmpii, trebuia să meargă fără încetare, palid şi mohorât, asemenea lui Oreste cel urmărit de Furii. Rătăcea mereu pe-afară şi nu intra în casă decât atunci când era constrâns de vreme. O dată totuşi jupânul Ambroise Paré, care se întorsese la Paris, îl văzu intrând în casa lui. Îl primi cu respect şi cu cordialitate, ca pe un gentilom şi ca pe un prieten. Gabriel îl întrebă pe chirurg despre lucruri pe care le ştia toată lumea. Astfel, după ce mai întâi se informă despre Martin-Guerre – care, restabilit pe de-a-ntregul, trebuia să se afle la acel ceas în drum spre Paris – îl întrebă despre ducele de Guise şi despre armată. Dinspre partea asta totul mergea de minune. Însemnatul se afla în fața oraşului Thlonville; mareşalul de Thermes luase Dunkerque; Gaspard de Tavannes pusese mâna pe Guines şi pe ținutul Oie. Nu le mai rămânea englezilor, aşa cum se jurase François de Lorena, nici o singură palmă de pământ în tot regatul. Gabriel asculta grav şi destul de rece aceste veşti bune.

— Îți mulțumesc, jupâne, îi spuse el apoi lui Ambroise Paré, mă bucur să aflu că, cel puțin pentru Franța, luarea Calaisului n-a rămas fără rezultat. Totuşi nu numai curiozitatea m-a adus la dumneata; înainte de a te admira la căpătâiul răniților. Îmi amintesc că vorba dumitale m-a mişcat mult într-o anumită zi a anului trecut în căsuța de pe strada Saint-Jacques. Jupâne, am venit să discut cu dumneata despre acele lucruri care-ți dădeau odinioară de gândit. Presupun că ai îmbrățişat definitiv cauza reformei, nu-i aşa?

— Da, domnule d'Exmès, zise Ambroise Paré. Corespondența pe care a binevoit s-o poarte cu mine Calvin

mi-a înlăturat îndoielile şi scrupulele. Sunt acum ciracul lui cel mai convins.

— Ei bine, zise vicontele d'Exmès, vrei să ajuți un neştiutor plin de bunăvoință să se împărtăşească din luminile dumitale? E vorba despre mine...

— Este de datoria mea să le arăt adevărul semenilor mei, zise Ambroise Paré. Sunt la dispoziția dumitale, domnule.

Şi discutară mai bine de două ceasuri. Ambroise Paré pătimaş şi elocvent, Gabriel calm, trist şi docil. După cele două ceasuri, Gabriel se ridică şi, strângând mâna chirurgului, zise:

— Mulțumesc, această discuție mi-a făcut tare bine. Din nenorocire, încă n-a venit timpul când să mă pot declara pe față de partea Reformei. Sunt obligat să mai aştept. Altfel, convertirea mea ar putea expune într-o bună zi cauza voastră la persecuții sau cel puțin la calomnii. Ştiu ce spun. Dar abia acum înțeleg, datorită dumitale, că reformații merg într-adevăr pe drumul cel bun; din clipa asta te rog să crezi că sunt alături de voi cu inima, deşi încă nu şi cu fapta. Cu bine, jupâne Ambroise, cu bine. Ne vom mai revedea...

Şi Gabriel, fără să spună mai mult, îl salută pe chirurgul filosof şi ieşi. În primele zile ale lunii următoare, mai 1558, reapăru pentru prima oară, după plecarea lui misterioasă, la palatul din strada Jardins-Saint-Paul. Aici îl aşteptau noutăți. Martin-Guerre se reîntorsese de vreo cincisprezece zile şi Jean Peuquoy locuia aici de aproape trei luni cu nevasta lui, Babette. Aceasta născuse de câteva zile, înainte de termen, un copil mort. Biata mamă plânsese mult, dar îşi plecase capul în fața sorții. De vreme ce Jean Peuquoy îi oferise, cu generozitate, numele şi mâna sa, îi oferi şi ea, la rându-i, resemnarea. Dealtfel, consolările afectuoase ale soțului ei şi încurajările materne ale Aloysei nu-i lipsiră blândei fete. Martin-Guerre, cu bonomia lui obişnuită, se străduia şi el să-i aline durerea. Într-o zi, în timp ce tuspatru discutau prietenește, uşa se deschise şi, spre marea lor surpriza şi bucurie, stăpânul casei, vicontele d'Exmès, intră pe neaşteptate cu pas măsurat şi aer grav. Patru strigăte se

contopiră într-unul singur şi Gabriel fu înconjurat într-o clipă de cei doi oaspeți ai săi, de scutierul şi de doica sa. Primele explozii de bucurie odată potolite, Aloyse voi să-l întrebe pe cel căruia cu glas tare îi spunea stăpân, dar pe care în inima sa continua să-l numească copilul ei, ce se întâmplase cu el în timpul acestei lungi absențe? Ce avea de gând să facă acum? Va rămâne, în sfârşit, printre cei care-l iubesc? Gabriel îşi duse un deget la buze şi, cu o privire tristă dar fermă, o făcu pe Aloyse să tacă. Era evident că nu voia sau nu putea să le explice nimic. Îi întrebă pe Jean şi pe Babette cum se simțeau. Nu le lipsea nimic? Primiseră veşti de la fratele lor Pierre, rămas la Calais? O căina sincer pe Babette şi încercă şi el s-o mângâie atât cât poate fi mângâiată o mamă care-şi plânge copilul pierdut. Gabriel îşi petrecu astfel restul zilei în mijlocul prietenilor şi slugilor sale, bun şi afectuos față de toți, dat fără să-şi scuture un singur moment neagra melancolie care părea să-l copleşească. Cât despre Martin-Guerre care nu-l pierdea din ochi pe dragul lui stăpân, Gabriel îi vorbi cu multă prietenie. Dar, cât ținu ziua, nu scoase un cuvânt despre făgăduiala pe care i-o făcuse odinioară, ba păru chiar să fi uitat obligația pe care şi-o luase de a pedepsi pe cel care-i furase numele şi onoarea şi-l persecutase atâta vreme pe bietul Martin-Guerre. Acesta, la rândul lui, era prea respectuos şi prea puțin egoist pentru a atrage gândurile contelui asupra unui asemenea subiect. Dar, când se înseră, Gabriel se ridică şi, pe un ton care nu admitea replică, zise:

— Acum trebuie să plec! Apoi, întorcându-se spre Martin-Guerre, adăugă: Martin, în drumurile mele m-am ocupat de tine şi, necunoscut cum eram, am întrebat, am căutat şi cred că am dat de urmele celui care te interesează; căci îmi amintesc bine de angajamentul pe care l-am luat față de tine, Martin...

— Ah, monseniore! strigă scutierul fericit şi stânjenit.

— Deci ți-o repet, am strâns destule dovezi şi cred că sunt pe drumul cel bun. Dar trebuie să mă ajuți şi tu. Pleacă încă în cursul acestei săptămâni în ținutul tău. Dar nu te duce

direct acolo. Să fii de astăzi într-o lună la Lyon. Ne vom întâlni acolo şi ne vom sfătui cum să facem ca lucrurile să iasă bine.

— Vă voi asculta, monseniore, zise Martin-Guerre. Dar până atunci nu vă voi mai revedea?

— Nu, nu, trebuie să fiu singur de-acum încolo. Cu bine, bunii mei prieteni. Martin, adu-ți aminte, peste o lună la Lyon!

— Vă voi aştepta acolo, monseniore! zise scutierul.

XX

Unde-l regăsim pe Arnauld du Thill

DUPĂ ŞASE SĂPTĂMÂNI, LA 15 iunie 1558, în sătucul Artigues, aproape de Reiux, în faţa celei mai frumoase case a burgului... Un om care, judecând după picioarele lui prăfuite, tocmai făcuse un drum lung, stătea pe o bancă de lemn şi-şi întindea cu nepăsare ghetele unei femei, îngenuncheată în faţa lui; aceasta tocmai se pregătea să-i desfacă şireturile. Omul îşi încruntă sprâncenele, femeia surâse.

— Ai de gând să isprăveşti odată, Bertrande? zise omul cu asprime. Eşti de o stângăcie şi de o încetineală care mă scot din fire!

— Uite c-am isprăvit! zise cu blândeţe femeia.

— Ai isprăvit? Hm! mormăi falsul Martin-Guerre. Unde-mi sunt papucii? Pun rămăşag că nu ţi-a dat prin cap să mi-i aduci, femeie proastă ce eşti! Acum trebuie să stau cu picioarele goale cel puţin două minute!

Bertrande dădu fugă în casă şi aduse papucii cu care se grăbi să-l încalţe ea însăşi pe domnul şi stăpânul ei.

— Paharul meu de hidromel unde e? continuă Martin pe acelaşi ton îmbufnat.

— E gata pregătit, zise temătoare Bertrande, mă duc să ţi-l aduc.

— Mereu trebuie să aştept! zise bărbatul bătând din picior cu nerăbdare. Haide, du-te; grăbeşte-te, că de nu...

Un gest expresiv îi isprăvi vorba. Bertrande ieşi şi reveni cu repeziciunea unui fulger. Martin luă din mâinile ei o cupă

plină cu hidromel pe care-o înghiți dintr-o sorbitură, cu o vădită satisfacție.

— Bun! catadicsi el să spună, înapoindu-i nevestei sale cupa goală.

— Săracul de tine! Ți-e cald! se încumetă ea să observe, ştergând cu batista fruntea asprului ei soț. Uite, pune-ți pălăria, să nu te ia vreun curent. Eşti obosit, nu-i aşa?

— Eh, zise Martin-Guerre bombănind, auzi ce idee, să te supui proastelor obiceiuri din ținutul ăsta tâmpit şi să inviți la masă, la fiecare aniversare, o grămadă de neamuri înfometate! Uitasem, pe legea mea, acest obicei caraghios şi dacă nu mi l-ai fi amintit ieri, Bertrande... În sfârşit, lucrul e ca şi făcut; în două ceasuri toate rubedeniile cu fălci hulpave vor fi aici...

— Mulțumesc, bărbate! zise Bertrande. Ai dreptate, este un obicei caraghios, dar, mă rog, e totuşi un obicei pe care trebuie să-l respecți, dacă nu vrei să treci drept disprețuitor şi obraznic.

— Bine zici! spuse Martin-Guerre cu ironie. Dar tu, leneşo, ai făcut şi tu vreo treabă măcar? Ai întins masa în livadă?

— Da, Martin, aşa cum ai poruncit!

— Te-ai dus să-l inviți pe judecător? întrebă tandrul soț.

— Da, Martin, a spus că va face tot ce va putea ca să vină la masă.

— Va face tot ce va putea! strigă Martin mâniat. Cum asta? Trebuie să vină! Poate că l-ai invitat doar cu jumătate de gură! Eu mă strădui să-l mulțumesc pe judele ăsta, ştii doar şi tu faci totul ca să mă necăjeşti. Prezența lui era singurul lucru care mă recompensa într-un fel pentru obiceiul ăsta plicticos şi pentru corvoada acestei aniversări caraghioase.

— Aniversare caraghioasă! Cea a căsătoriei noastre! zise Bertrande cu lacrimi în ochi. Ah! Martin, acum sigur, fiindcă eşti un om deştept, ai văzut multe şi ai umblat atâta, disprețuieşti vechile noastre obiceiuri țărăneşti... dar, oricum, această aniversare îmi aduce aminte de vremea în

care erai mai puțin aspru şi mai drăgăstos cu biata ta nevastă!

— Da, zise Martin râzând batjocoritor şi când nevasta mea era mai puțin blândă şi mai certăreață, când uita uneori până să şi...

— Ah! Martin, Martin! strigă Bertrande, nu-mi mai aminti de acele lucruri care mă fac să roşesc şi de care mi-e greu acum să dau socoteală!

— Şi eu la fel; când mă gândesc că am putut să fiu atât de dobitoc şi să îndur... Ah! Dar să lăsăm astea! Firea mi s-a schimbat, a ta la fel; proastele tale obiceiuri, silindu-mă să colind prin lume, m-au constrâns să mă schimb şi întorcându-mă acasă, să pun lucrurile la punct. Pentru asta a trebuit să aduc cu mine un alt Martin, numit Martin-ciomag. Acum totul merge după placul inimii mele şi facem într-adevăr casă bună.

— Da, ai dreptate! zise Bertrande.

— Bertrande, du-te imediat, porunci Martin-Guerre pe un ton care nu admitea nicio împotrivire, la judecătorul din Artigues. Insistă, străduie-te să obții de la el făgăduiala că va veni la masă; dacă n-o să vină, nu uita că ție îți voi cere socoteală. Hai, Bertrande, du-te şi întoarce-te repede.

— Mă duc, zise Bertrande, dispărând cât ai clipi.

Arnauld du Thill o urmări o vreme cu privirea, satisfăcut. Apoi, rămas singur, se întinse leneş pe banca de lemn, inspirând adânc aerul curat şi clipind din ochi cu fericirea egoistă şi disprețuitoare a unui om fericit care n-are a se teme de nimic şi nu-şi doreşte nimic.

Nu văzu un om, un drumeț care, sprijinit într-un baston, mergea greu pe drum; zărindu-l pe Arnauld, se opri în fața lui.

— Iertare, domnule, îi spuse acel om, nu există, vă rog, în târgul dumneavoastră vreun han unde să mă pot odihni şi mânca?

— Nu, răspunse Arnauld, fără să se clintească, trebuie să te duci la Rieux, la două leghe de-aici, ca să dai de firma unui hangiu.

— Încă două leghe! strigă drumeţul, când eu nu mai pot de oboseală. Aş da cu dragă inimă un pistol ca să găsesc pe loc un culcuş şi o masă.

— Un pistol! zise repede Arnauld. Ei bine, omule, aş putea, dacă vrei, să-ţi dau eu un pat într-un colţ; cât despre mâncare, astăzi avem o masă sărbătorească la care un oaspete în plus nu se cunoaşte. Îţi convine, hm?

— Sigur, răspunse drumeţul, doar ţi-am spus că pic de oboseală şi de foame.

— Ei bine, s-a făcut, rămâi pentru un pistol, zise Arnauld.

— Ţi-l plătesc înainte.

Arnauld du Thill se ridică să ia banul şi-şi ridică pălăria care-i acoperea ochii şi faţa. Călătorul putu atunci să-i vadă mutra şi, dându-se îndărăt cu surpriză, strigă:

— Nepotul meu, Arnauld du Thill!

Arnauld îl privi şi păli, dar îşi veni repede în fire:

— Nepotul dumitale? zise el. Nu te cunosc. Cine eşti?

— Nu mă cunoşti! Nu-l mai recunoşti pe bătrânul tău unchi dinspre mamă, Carbon Barreau, căruia i-ai pricinuit atâtea griji, ca dealtfel întregii familii?

— Pe legea mea, nu! zise Arnauld cu un râs obraznic.

— Ei cum! Mă renegi şi te renegi şi pe tine? zise Carbon Barreau. N-ai făcut tu să moară de durere pe maică-ta, sora mea, o biată văduvă, pe care ai părăsit-o la Sagias, acum vreo zece ani? Ah, tu nu mă recunoşti, inimă de piatră, dar eu te recunosc!

— Nu pricep pentru nimic în lume ce vrei să spui. Nu mă numesc Arnauld, ci Martin-Guerre şi nu sunt din Sagias, ci din Artigues. Bătrânii din ţinut m-au văzut născându-mă şi vor dovedi oricând asta şi dacă vrei să-şi râdă lumea de dumneata, n-ai decât să repeţi ceea ce-ai spus în faţa Bertrandei de Rolles, nevastă-mea şi a tuturor neamurilor mele.

— Nevasta ta! Neamurile tale! zise Carbon Barreau uluit. Iertare! Oare să mă fi înşelat într-adevăr? Dar nu, nu se poate! O astfel de asemănare...

— După zece ani e cam greu să-ţi dai seama, îl întrerupse

Arnauld. Haide! Ai orbul găinilor, omule! Pe adevărații mei unchi şi pe adevăratele mele rude ai să le auzi dumneata însuşi acuşica.

— Oh! Bine, mă rog, zise Carbon Barreau, care începea să fie convins, poți să te lauzi că semeni leit cu nepotul meu, Arnauld du Thill.

— Dumneata mi-o spui, zise rânjind Arnauld, nu eu mă laud cu asta!

— Ah! Când îți spun că poți să te lauzi cu asta, zise omul, să nu-ți închipui că ai de ce să fii mândru de asemănarea cu un ticălos ca ăla. Pot să-ți spun asta fiindcă-i sunt rudă, nepotul meu era cel mai mare ticălos ce se poate închipui. Şi când mă gândesc la asta, mi se pare de necrezut să mai trăiască! La ceasul ăsta, trebuie să fie spânzurat de mult, ticălosul!

— Crezi? zise Arnauld du Thill cu oarecare ironie.

— Sunt sigur de asta, domnule Martin-Guerre, răspunse Carbon Barreau. Cred că nu te deranjează că vorbesc astfel despre acest păcătos, pentru că nu eşti dumneata ăla, nu-i aşa?

— Nu mă deranjează câtuşi de puțin, zise Arnauld, destul de prost dispus.

— Ah, domnule, continuă unchiul, care era puțin cam flecar, de câte ori nu m-am felicitat în fața bietei sale mame înlăcrimate că nu m-am însurat şi că n-am avut niciodată copii care ar fi putut, la fel ca acest derbedeu, să-mi necinstească numele şi să-mi amărască viața.

„De, e adevărat, îşi zise Arnauld du Thill, unchiul Carbon n-avea copii, adică moştenitori”.

— La ce te gândeşti, jupâne Martin? întrebă drumețul.

— Mă gândesc, zise cu blândețe Arnauld, că, cu toate afirmațiile dumitale, messer Barreau, ai fi poate bucuros azi să ai un fiu, sau măcar, în jocul fiului, pe acel nepot rău pe care nu-l prea regreți, dar care ar însemna pentru dumneata o afecțiune, o familie şi căruia ai putea să-i laşi moştenire tot ce ai.

— Tot ce am? zise Carbon Barreau.

— Singur, averea dumitale! Dumneata care semeni cu atâta uşurinţă pistolii, nu cred că eşti un om sărac! Şi acel Arnauld care-mi seamănă, presupun că va fi moştenitorul dumitale! Încep să regret că nu-s eu ăla!

— Arnauld du Thill, dacă n-a fost spânzurat, va fi într-adevăr moştenitorul meu, zise Carbon Barreau. Dar n-o să tragă mari foloase din moştenirea mea: căci nu-s bogat. Ofer un pistol ca să mă odihnesc şi să-mi potolesc puţin foamea, fiindcă sunt istovit de oboseală şi flămând; asta nu înseamnă că punga nu mi-e uşoară... chiar prea uşoară!

— Hm! făcu Arnauld cu neîncredere.

— Nu mă crezi, jupâne Martin-Guerre? Cum vrei! Află deci că mă duc acum la Lyon, unde domnul preşedinte al parlamentului, la care am fost douăzeci de ani uşier, îmi oferă adăpost şi pâine pentru tot restul zilelor mele. Mi-a trimis douăzeci şi cinci de pistoli ca să-mi plătesc micile datorii şi să am de drum! Dar ce-mi mai rămâne e tot ceea ce am. Aşa că moştenirea mea e o nimica toată pentru ca Arnauld du Thill, chiar dacă ar mai trăi, să aibă interesul s-o mai ceară. Iată de ce...

— Destul! îl întrerupse Arnauld du Thill nemulţumit. Crezi că am vreme să-ţi ascut flecărelile? Dă-mi pistolul şi intră în casă dacă asta-ţi face plăcere. Peste un ceas ai să mănânci, după aia ai să te odihneşti şi pe urmă să-ţi iei tălpăşiţa. Pentru asta nu-i nevoie de atâta vorbărie...

— Dar dumneata m-ai întrebat! zise Carbon Barreau.

— Haide, intri ori nu intri în casă? Iată, mi-au şi sosit câţiva dintre oaspeţi, aşa c-o să-mi îngădui să te las în plata Domnului.

Omul intră în casă, nemulţumit de subita schimbare petrecută în purtarea gazdei sale.

După trei ceasuri, musafirii încă mai stăteau la masă sub ulmi. Oaspeţii erau toţi, în păr; judecătorul din Artigues, a cărui favoare voia s-o capete Arnauld, stătea la locul de cinste. Vinurile bune şi vorbele vesele făceau înconjurul mesei. Tinerii vorbeau despre viitor, bătrânii despre trecut şi unchiul Carbon Barreau putu să se asigure că gazda sa se

numea într-adevăr Martin-Guerre şi că toţi locuitorii din Atrigues îl tratau ca pe unul de-ai lor.

— Îţi aminteşti, Martin-Guerre, zise unul, de acel călugăr augustin, fratele Chrysostome, care ne-a învăţat pe amândoi să citim?

— Îmi amintesc.

— Îţi aminteşti, vere Martin, zise un altul, că la nunta ta s-a tras pentru prima oară cu puşca, spre bucuria întregului ţinut?

— Îmi amintesc.

Şi, pentru a-şi împrospăta amintirile, o îmbrăţişă pe nevastă-sa, aşezată alături, foarte mândră şi veselă.

— Pentru că ai o memorie atât de bună, jupâne, se auzi dintr-o dată, dindărătul oaspeţilor, o voce puternică şi fermă, apostrofându-l pe Arnauld du Thill, pentru că-ţi aduci aminte de toate lucrurile astea, poate că-ţi vei aminti la fel de bine şi de mine!

XXI

Justiţia în încurcătură

CEL CARE VORBEA ASTFEL, PE un ton poruncitor, îşi aruncă mantia cafenie şi pălăria largă care-l ascundeau. Oaspeții şi Arnauld du Thill, care se întoarseră auzindu-l, văzură un cavaler tânăr, cu înfățişare mândră şi veşminte bogate.

La oarecare distanță, un senior ținea de hățuri doi cai pe care-i adusese cu sine. Toți se ridicară respectuoşi, destul de surprinşi şi foarte intrigați. Arnauld du Thill deveni palid ca un mort.

— Domnul viconte d'Exmès! murmură el înspăimântat.

— Ei bine, zise cu voce tunătoare Gabriel, adresându-i-se. Mă recunoşti deci.

Arnauld, după un moment de ezitare şi după ce-şi calculă bine şansele, luă o hotărâre.

— Sigur, spuse el cu o voce care încerca să nu tremure, sigur că-l recunosc pe domnul viconte d'Exmès pe care l-am văzut de câteva ori la Luvru şi în alte părți pe vremea când eram în serviciul domnului de Montmorency; dar n-aş fi crezut că monseniorul o să mă recunoască pe mine, un umil slujitor al conetabilului.

— Ai uitat, zise Gabriel, că ai fost şi al meu!

— Cum, eu? strigă Arnauld. Oh, iertare, cu siguranță că monseniorul se înşeală.

— Sunt sigur că mă înşel, zise Gabriel cu calm şi-i cer în mod deschis judecătorului din Artigues, aici de față, să te aresteze şi să te închidă imediat. E limpede?

Printre meseni se iscă o mişcare de groază. Judecătorul se apropie foarte uimit. Singur Arnauld îşi păstră liniştea aparentă.

— Pot să ştiu, cel puțin, de ce crimă sunt acuzat? întrebă el.

— Te acuz, răspunse Gabriel cu fermitate, de a te fi substituit scutierului meu, Martin-Guerre, de a-i fi furat numele, casa şi nevasta, datorită unei asemănări atât de perfecte încât întrece orice închipuire.

La această acuzare atât de limpede formulată, oaspeții se priviră uluiți. Muți dintre aceşti oameni de treabă se închinau şi rosteau în şoaptă descântece. Cei mai mulți începură să se uite la noul venit cu spaimă. Arnauld du Thill pricepu că sosise vremea să dea o lovitură decisivă pentru a atrage de partea lui spiritele tulburate şi, întorcându-se spre cea căreia îi zicea nevastă, strigă:

— Bertrande, vorbeşte, sunt sau nu bărbatul tău?

Biata Bertrande, până atunci speriată şi abia suflând, se uitase doar, cu ochii larg căscați, când la Gabriel, când la presupusul ei soț. Dar, la gestul suveran al lui Arnauld du Thill, la accentul său de amenințare, ea nu mai şovăi şi i se aruncă în brațe cu efuziune.

— Dragă Martin! strigă ea.

La aceste vorbe farmecul fu rupt şi murmure de protest se întoarseră împotriva vicontelui d'Exmès.

— Domnule, îi zise Arnauld du Thill triumfător, în fața mărturiei nevestei mele şi a tuturor prietenilor şi neamurilor care mă înconjoară, vă mai mențineți ciudata dumneavoastră acuzare?

— O mențin! zise simplu Gabriel.

— Un moment! strigă jupânul Carbon Barreau intervenind. Ştiam bine, gazdă, că n-am orbul găinilor. Pentru că mai există undeva un individ care seamănă leit cu ăsta, eu afirm că unul dintre ei este nepotul meu Arnauld du Thill, născut ca şi mine la Sagias.

— Ah, iată un ajutor providențial care-mi vine la timp! zise Gabriel. Jupâne, spuse el adresându-se bătrânului, îl

recunoşti deci pe nepotul dumitale în omul ăsta?

— Adevărul e, zise Carbon Barreau, că nu pot deosebi dacă e el sau celălalt; dar jur dinainte că dacă există un vinovat, apoi acela e nepotul meu, obişnuit cu astfel de matrapazlâcuri.

— Ați auzit, domnule judecător? zise Gabriel magistratului, oricare-ar fi vinovatul, fapta nu mai e îndoielnică.

— Dar, mă rog, unde e cel care se pretinde păgubit ca să mă păgubească pe mine? strigă Arnauld cu îndrăzneală. Nu mă puneți față în față cu el? Se ascunde? Să se arate şi să se judece.

— Martin-Guerre, scutierul meu, zise Gabriel, s-a constituit el primul, la porunca mea, prizonier la Rieux. Domnule judecător, sunt contele de Montgommery, fost căpitan al gărzii majestății sale. Însuşi acuzatul m-a recunoscut. Vă somez să-l arestați şi să-l închideți ca şi pe acuzatorul lui. Când vor fi şi unul şi celălalt în mâna justiției, sper să pot dovedi cu uşurință de partea cui e adevărul şi care-i impostorul.

— Aveți dreptate, monseniore, îi zise lui Gabriel judecătorul, uluit. Martin-Guerre să fie dus la închisoare.

— Sunt eu însumi de acord cu asta, zise Arnauld, cu atât mai mult cu cât sunt nevinovat. Bunii şi dragii mei prieteni, adăugă adresându-se celor de față care, prudenți, se pregăteau s-o şteargă, contez pe mărturiile voastre cinstite ca să mă ajutați în situația asta grea. Voi toți care m-ați cunoscut, mă recunoaşteți, nu-i aşa?

— Da, da, fii liniştit, Martin! ziseră toți prietenii şi rudele. Cât despre Bertrande, ea se hotărî să leşine.

După opt zile procesul se deschise în fața tribunalului din Rieux. Un proces curios şi dificil! Dacă Gabriel de Montgommery nu s-ar fi amestecat puțin, e sigur că acei excelenți judecători din Rieux, cărora le fusese încredințată afacerea, n-ar mai fi izbutit s-o scoată la capăt. Gabriel ceru în primul rând ca cei doi adversari să nu fie puşi alături sub niciun motiv. Interogatoriile şi confruntările avură loc

separat şi Martin, ca şi Arnauld du Thill fură supuşi celei mai stricte izolări. Martin-Guerre, înfăşurat într-o mantie, fu adus, pe rând, în faţa soţiei sale, a lui Carbon Barreau, a tuturor vecinilor şi neamurilor. Toţi îl recunoscură. Era chipul lui, înfăţişarea lui. Nu se putea înşela. Dar toţi îl recunoscură la fel şi pe Arnauld du Thill când le fu, la rândul lui, prezentat.

Strigară, se minunară, dar nici unul nu găsi vreun indiciu din care să răsară adevărul. Cum să distingi într-adevăr între cele două sosii cine e Arnauld du Thill şi cine Martin-Guerre?

— Dracu să mai priceapă ceva! zise Carbon Barreau, încurcat de cei doi nepoţi ai săi.

Dar în faţa acestui joc neaşteptat şi minunat al naturii, ceea ce trebuia să-i călăuzească pe Gabriel şi pe judecători erau contradicţiile caracterelor. Vorbind despre primii lor ani, Arnauld şi Martin povestiră aceleaşi fapte, amintiră aceleaşi date, citară chiar aceleaşi nume, cu o înspăimântătoare exactitate. În sprijinul spuselor sale, Arnauld aduse în plus scrisorile Bertrandei, hârtiile familiei şi inelul binecuvântat în ziua nunţii sale. Dar Martin povesti cum Arnauld, după ce făcuse să fie spânzurat la Noyon, îi furase hârtiile şi inelul de nuntă. Deci încurcătura judecătorilor era din ce în ce mai mare. Afirmaţiile celor doi acuzaţi păreau la fel de sincere. Trebuiau dovezi serioase şi mărturii evidente pentru a lămuri o problemă atât de ciudată. Gabriel îşi asumă sarcina de a le găsi şi furniza. La cererea sa, preşedintele tribunalului puse din nou lui Martin şi lui Arnauld, interogaţi separat, aceeaşi întrebare:

— Unde v-aţi petrecut vremea de la doisprezece la şaisprezece ani? Răspunsul imediat al celor doi acuzaţi, luat de la fiecare în parte, fu:

— La San-Sebastian în Biscaia, la vărul meu Sanxi!

Sanxi era de faţă ca martor şi certifică faptul. Gabriel se apropie de el şi-i spuse un cuvânt la ureche.

Sanxi începu să râdă şi-l întrebă ceva pe Arnauld în limba bască. Arnauld păli şi nu scoase o vorbă.

— Cum, zise Gabriel, ai petrecut patru ani la San-Sebastian şi nu înţelegi dialectul ţinutului?

— L-am uitat, bâlbâi Arnauld.

Martin-Guerre, supus la rândul lui acestei probe, sporovăi în limba bască timp de un sfert de oră, spre marea bucurie a vărului Sanxi şi perfecta edificare a asistenţei şi judecătorilor. Această primă probă care începea să aducă lumină în minţile celor de faţă fu în curând urmată de o alta, care, pentru a reînnoi odiseea, fu la fel de semnificativă.

Locuitorii din Artigues de vârsta lui Martin-Guerre îşi aminteau încă, cu admiraţie şi gelozie, de dibăcia lui în jocul cu mingea. Dar, de la reîntoarcere, falsul Martin-Guerre refuzase toate partidele care i se propuseseră sub pretextul unei răni căpătate la mâna dreaptă. Adevăratului Martin-Guerre îi făcu dimpotrivă plăcere să ţină piept, în prezenţa judecătorilor, celor mai aprigi jucători cu mingea. Jucă stând jos şi mereu învăluit în mantia lui. Ajutorul lui îi aduna mingile pe care el le arunca cu o dexteritate într-adevăr uimitoare. Din acel moment, simpatia publicului, atât de importantă în aceste ocazii, fu de partea lui Martin.

Un ultim fapt ciudat îl lămuri pe deplin pe judecător în privinţa lui Arnauld du Thill.

Cei doi acuzaţi erau absolut de aceeaşi talie; dar Gabriel, care pândea cel mai mic indiciu, băgă de seamă că bravul lui scutier avea piciorul, unicul lui picior din păcate, mult mai mic decât al lui Arnauld du Thill.

Bătrânul cizmar din Artigues compăru în faţa tribunalului şi aduse vechile şi noile sale măsuri.

— Da, zise omul, e sigur că altădată Martin-Guerre avea nouă puncte la încălţăminte şi am fost destul de surprins văzând că după ce se întorsese acasă purta douăsprezece. Dar am crezut că asta era urmarea lungilor sale călătorii.

Adevăratul Martin întinse atunci mândru cizmarului unicul picior pe care i-l păstrase providenţa, probabil pentru deplinul triumf al adevărului. Naivul cizmar, după ce-l măsură, recunoscu piciorul pe care-l încălţase odinioară şi

care, cu toate lungile sale drumuri, rămăsese aproape la fel. De atunci nu mai există niciun dubiu despre nevinovăția lui Martin şi vinovăția lui Arnauld du Thill. Numai că aceste dovezi materiale nu erau suficiente. Gabriel mai voia şi dovezi morale. Îl chemă pe țăranul căruia Arnauld îi dăduse acea ciudată însărcinare de a anunța, la Paris, spânzurarea lui Martin-Guerre. Omul povesti cu naivitate cât de surprins fusese regăsindu-l în strada Jardins-Saint-Paul pe cel care-l văzuse apucând pe drumul Lyonului. O ascultară apoi pe Bertrande de Rolles. Întrebată dacă nu observase vreo schimbare în firea soțului ei, de când acesta se reîntorsese, ea zise:

— Da, sigur, s-a întors schimbat, dar în folosul lui, domnilor judecători! Şi, cum o siliră să se explice limpede, naiva Bertrande zise: Altădată, Martin era mai slab din fire şi mai moale decât un miel şi se lăsa condus, ba chiar bătut, încât îmi era uneori şi ruşine. Dar s-a întors un bărbat adevărat, un stăpân. Încă de la început mi-a spus că n-avusesem dreptate să mă port aşa şi că datoria mea de femeie era să ascult de cuvântul şi de nuiaua lui. Acum el porunceşte şi eu îl slujesc, el ridică mâna şi eu îmi plec capul.

Ceilalți locuitori din Artigues mărturisiră, la rândul lor, că vechiul Martin-Guerre fusese întotdeauna inofensiv, cucernic şi bun, iar cel nou era agresiv, necredincios şi certăreț. Ca şi cizmarul, ca şi Bertrande, ei atribuiseră aceste schimbări călătoriilor sale. Contele Gabriel de Montgommery binevoi să ia cuvântul, în mijlocul tăcerii respectuoase a judecătorilor şi a asistenților lor. Povesti prin ce împrejurări ciudate avusese rând pe rând în slujba lui doi scutieri, cum trebuise să-şi tot explice vreme îndelungată schimbările de caracter ale acestora şi ce anume îl pusese pe calea cea bună. Gabriel istorisi spaimele lui Martin, trădările celuilalt Martin, virtuțile unuia, fărădelegile celuilalt. Expuse limpede în fata tuturora această istorie obscură şi încurcată şi sfârşi cerând pedeapsa pentru vinovat şi reabilitarea celui nevinovat.

Gabriel, mânat de un sentiment de generozitate, ceruse ca Arnauld du Thill să fie de față la pledoaria lui, ca, la nevoie, să poată răspunde. Aşa că Arnauld nu pierdu un cuvânt din amănunțita povestire a lui Gabriel. Totuşi, când vicontele d'Exmès isprăvi, Arnauld du Thill, fără să se lase intimidat ori descurajat, se ridică liniştit şi ceru îngăduința să se apere. Tribunalul l-ar fi refuzat; dar Gabriel îi ținu partea şi Arnauld luă cuvântul. Vorbea minunat. Vicleanul avea stofă de orator şi o minte dintre cele mai abile. Gabriel se străduise să facă lumină în tenebroasele aventuri ale celor doi Martini. Arnauld se străduia, dimpotrivă, să încurce ițele şi să arunce pentru a doua oară în spiritele judecătorilor săi o confuzie salvatoare. Mărturisi că nu înțelegea nimic din acele două existențe amestecate luate una drept alta. Nu putea să explice toate acele coincidențe care-l încurcau. El trebuia să răspundă doar de propria sa viață şi să-şi justifice propriile acțiuni. Ceea ce era şi gata să facă. Reluă atunci povestirea logică şi strânsă a faptelor şi gesturilor sale începând din copilărie şi până-n ziua respectivă. Îşi întrebă prietenii şi rudele, le reaminti împrejurări pe care ei înşişi le uitaseră, râzând de unele amintiri, înduioşându-se de altele.

Nu mai putea, adevărat, să vorbească limba bască, nici să joace mingea; dar nu toată lumea ținea minte o limbă, iar în ceea ce privea jocul cu mingea îşi arătă cicatricea de la mână. Chiar dacă adversarul său îi satisfăcuse pe judecători din aceste două puncte de vedere, nimic nu era mai uşor, la urma urmelor, decât să înveți un dialect şi să practici un joc.

Contele de Montgommery, indus în eroare, desigur, de vreun intrigant, îl acuzase, că i-a furat scutierului său hârtii care stabileau identitatea acestuia; dar nu avea nicio dovadă în legătură cu acest lucru. Cât despre țăran, cine putea spune dacă nu era vreun cumătru al acelui aşa-zis Martin? În ce priveşte banii răscumpărării, pe care el i-ar fi furat contelui de Montgommery, e adevărat că se înapoiase la Artigues cu o sumă oarecare, dar mult mai mare decât cea amintită de conte şi explică sursa acestei sume arătând certificatul foarte înaltului şi foarte puternicului senior,

conetabilul de Montmorency. Arnauld du Thill, în peroraţia lui, jongla cu o infinită dibăcie cu acest nume. Îi rugă pe judecători să trimită de urgenţă după informaţii la ilustrul său stăpân.

Pe scurt, discursul fu atât de abil, ticălosul se exprimă cu o asemenea căldură şi neruşinarea lui aducea atât de bine cu nevinovăţia, încât Gabriel îi văzu din nou pe judecători nehotărâţi şi tulburaţi. Trebuia deci să i se dea o lovitură hotărâtoare şi Gabriel se hotărî la asta cu oarecare greutate. Şopti un cuvânt la urechea preşedintelui şi acesta ordonă ca Arnauld du Thill să fie dus în celulă şi să-l aducă pe Martin-Guerre.

XXII

Confuziile par să înceapă din nou

DAR NU-L MAI DUSERĂ PE Arnauld du Thill în celula sa. Îl lăsară în curtea vecină cu tribunalul, unde rămase singur o vreme. S-ar putea, i se spuse, ca, după interogarea adversarului său, judecătorii să aibă nevoie să-l audieze din nou. Căzând pradă gândurilor, Arnauld începu prin a se felicita în sinea lui pentru efectul produs de discursul său. Martin-Guerre, cu toată dreptatea lui, nu va putea să fie nici pe departe atât de convingător. În orice caz, Arnauld câştigase timp. Dar, examinând bine lucrurile, nu se putea să-şi ascundă faptul că nu câştigase decât atât. Adevărul, pe care-l ocolise cu atâta îndrăzneală, va sfârşi prin a izbucni din toate părțile. Chiar domnul de Montmorency, pe care cutezase să-l invoce în mărturia lui, se va hazarda oare să acopere cu autoritatea sa faptele dubioase ale spionului său? Era foarte îndoielnic! Aşa că Arnauld du Thill, la început atât de sigur pe el, căzu încet, încet din speranță în neliniște şi, socotind mai bine, îşi zise că situația lui nu era dintre cele mai liniştitoare. Îşi plecă descurajat capul, când îi văzu pe paznici venind. Tribunalul nu socotise că trebuie să-l mai interogheze după explicațiile lui Martin-Guerre. Nou prilej de neliniște! Asta totuşi nu-l împiedica pe Arnauld du Thill, care observă totul, să bage de seamă că cel care venise să-l ia şi care-l însoțea în acel moment nu era temnicerul lui obişnuit. De ce această schimbare? Se dublau precauțiile față de el? Voiau să-l facă să vorbească? Arnauld du Thill îşi făgădui să rămână tare pe

poziție şi să fie mut tot timpul drumului. Dar iată un nou motiv de mirare! Celula în care noul gardian îl conduse pe Arnauld nu era cea pe care o ocupa de obicei. Asta avea o fereastră cu grile şi un cămin înalt care în cealaltă lipseau. Totuşi, totul atesta prezența recentă a unui prizonier; rămăşițele de pâine încă proaspătă, un ulcior cu apă pe jumătate golit, o saltea de paie, un cufăr întredeschis care lăsa să se vadă veşmintele unui bărbat. Arnauld du Thill, obişnuit să se abțină, nu arătă nicio surpriză; dar de îndată ce uşa se închise, alergă la cufăr ca să-l scotocească. Nu găsi decât haine. Nici un alt indiciu. Dar aceste haine aveau o culoare şi o formă de care Arnauld crezu că-şi aduce aminte. Erau mai ales acolo două haine strânse pe corp şi nişte pantaloni scurți şi bufanți, de postav galben, care, în mod sigur, aveau o nuanță şi o croială puțin comune. Cum începu să se întunece, temnicerul intră din nou.

— Hei, jupâne Martin! zise el bătându-l pe umeri pe Arnauld du Thill, în aşa fel încât să-i dovedească, cum că, dacă prizonierul nu-l cunoştea pe temnicer, temnicerul îşi cunoştea foarte bine prizonierul.

— Ce mai e? îl întrebă Arnauld du Thill pe familiarul temnicer.

— Ei, dragul meu, situația dumitale se îmbunătățeşte din ce în ce. Ştii cine a obținut de la judecători favoarea de a te vedea câteva minute?

— Pe legea mea, nu! zise Arnauld, de unde vrei să ştiu? Cine poate fi?

— Nevasta dumitale, Bertrande de Rolles în persoană, care începe şi ea să vadă cam de partea cui va fi dreptatea, dar dacă aş fi în locul dumitale, aş refuza s-o văd.

— Şi de ce, mă rog?

— De ce? Pentru că nu te-a recunoscut atâta vreme, iaca! Nu eşti de aceeaşi părere? Ce zici, să-i dau papucii frumoasei dumitale?

Temnicerul făcu un pas spre uşă; dar Arnauld îl opri printr-un gest.

— Nu, nu, îi spuse el, n-o alunga. Dimpotrivă, vreau s-o

văd. În sfârşit, pentru că a obținut aprobarea judecătorilor, ad-o încoace.

— Hm! Mereu acelaşi! zise temnicerul, mereu blând şi milos! Dacă o laşi pe nevastă-ta să scoată iar coarne ca pe vremuri, nu te văd bine... Dar mă rog, te priveşte!

Temnicerul se retrase, ridicând din umeri cu milă. După două minute intră împreună cu Bertrande de Rolles. Ziua pălea din ce în ce mai tare.

— Vă las singuri, zise temnicerul, dar mă voi întoarce s-o iau pe Bertrande înainte să se întunece de-a binelea; aşa-i porunca. N-aveți deci decât un sfert de ceas, profitați de el, ori ca să vă ciondăniți, ori ca să vă giugiuliți; la alegere!

Ieşi din nou. Bertrande de Rolles înaintă atunci foarte ruşinată şi cu capul în jos spre falsul Martin-Guerre, care-o lăsă pe ea să vorbească.

— Oh! Martin, zise ea în sfârşit, cu voce slabă şi timidă, când fu lângă el, Martin, ai să mă poți vreodată ierta?

Ochii îi erau plini de lacrimi şi tremura din toate mădularele.

— Să-ți iert ce? zise Arnauld care nu voia să se demaşte prin ceva nelalocul lui.

— Greşeala mea grosolană! Mi-a fost într-adevăr tare greu să te recunosc. Totuşi de ce n-aş fi putut să mă înşel, din moment ce se părea că într-o vreme tu însuți te-ai înşelat? Aşa că, mărturisesc, ca să-mi dau seama de greşeala mea, a trebuit ca întreg ținutul, contele de Montgommery şi judecătorii să-mi dovedească precum că eşti într-adevăr bărbatul meu şi că celălalt nu era decât un înşelător nenorocit!

— Care? zise Arnauld, care este înşelătorul, cel pe care l-a adus domnul de Montgommery, sau celălalt pe care l-au aflat în posesia numelui şi a bunurilor lui Martin-Guerre?

— Celălalt! răspunse Bertrande, cel care m-a înşelat, cel pe care săptămâna trecută îl mai numeam încă soțul meu, tâmpită şi oarbă ce-am fost!

— Ah! Deci acum faptul e stabilit? întrebă Arnauld cu emoție.

— Doamne, da, Martin zise Bertrande la fel de încurcată. Acei domni de la tribunal şi stăpânul tău, seniorul, mi-au afirmat mai adineauri că pentru ei nu mai există nicio îndoială, că tu eşti adevăratul Martin-Guerre, soţul meu bun şi drag... Ea se opri, dar, văzând că pretinsul ei soţ nu-i răspunde începu din nou: Sigur, dragul meu Martin, că sunt foarte vinovată faţă de tine. Dar te rog să te gândeşti că fără voia mea! Puteam eu să cred că ar exista pe lume două fiinţe atât de asemănătoare şi că bunul Dumnezeu se poate distra făcând doi oameni exact la fel? Arnauld du Thill îmi vorbea despre trecut aşa cum mi-ai fi vorbit şi tu. Avea inelul tău, hârtiile tale... Niciun prieten, nicio rudă nu-l bănuia. Am fost de bună-credinţă. Socoteam că firea ţi se schimbase datorită experienţei pe care o câştigasei prin lume. Crede-mă, dragul meu, că, sub numele acelui străin, tu erai cel pe care-l iubeam, tu, în faţa căruia mă plecam cu bucurie. Crede asta şi-mi vei ierta această primă greşeală care m-a făcut să înfăptuiesc, fără să vreau şi fără să ştiu, păcatul pentru care îmi voi petrece restul zilelor cerându-ţi iertare! Bertrande tăcu din nou ca să vadă, dacă Martin-Guerre îi va vorbi. Dar el tăcea cu încăpăţânare şi ea începu din nou: În faţa acestei înfricoşătoare asemănări, cum putem eu să-mi dau seama de adevăr? M-am hotărât, la întâmplare, pentru cel pe care-l numisem în ajun soţul meu. Judecătorii însă mi-au dovedit astăzi că m-am înşelat. Atunci m-am întors la tine, plină de căinţă şi foarte încurcată, încredinţându-mă doar bunătăţii şi dragostei tale de odinioară. Ce zici, mă ierţi? După această întrebare, Bertrande făcu o nouă pauză. Dar falsul Martin-Guerre rămânea mereu mut. În ce mă priveşte, reluă ea pe un ton umil, mă vei găsi foarte schimbată ca fire. Nu mai sunt femeia disprețuitoare, capricioasă şi mânioasă care te-a făcut să suferi atâta. Firea afurisită a acelui Arnauld m-a îngenuncheat, Martin şi m-a îmblânzit, aşa că de acum încolo voi fi la fel de blândă şi de bună faţă de tine pe cât vei fi tu de bun şi de blând cu mine... căci vei fi bun şi blând cu mine ca şi odinioară, nu-i aşa? Haide, dovedeşte-mi-o pe loc iertându-mă, ca să-ţi recunosc şi inima după cum ţi-am

recunoscut şi înfăţişarea.

— Deci, acum m-ai recunoscut? zise în sfârşit Arnauld du Thill.

— Oh, da, răspunse Bartrande, deşi mă căiesc că am aşteptat pentru asta sentinţa judecătorilor.

— Mă recunoşti? zise Arnauld cu insistenţă, mă recunoşti deci ca pe adevăratul şi legitimul Martin-Guerre pe care nu l-ai revăzut de atâţia ani? Priveşte-mă. Mă recunoşti că pe primul, ca pe singurul tău soţ?

— Fără nicio îndoială, răspunse Bertrande.

— Şi după ce semne mă recunoşti, hai? întrebă Arnauld.

— Vai! zise cu naivitate Bartrande, după semne cu totul deosebite şi independente de persoana ta, mărturisesc. Dacă ai fi alături de Arnauld du Thill, îmbrăcat la fel ca el, asemănarea ar fi atât de perfectă încât poate că încă nu te-aş deosebi. Te recunosc ca pe adevăratul meu soţ pentru că m-ai primit cu acea severitate pe care o merit, în timp ce Arnauld ar fi încercat să abuzeze de mine şi să mă seducă...

— Ticălosul! strigă Arnauld cu voce severă. Şi tu, femeie uşuratică şi prea credulă!

— Da, ocărăşte-mă, zise Bertrande de Rolles. Prefer mustrările decât tăcerea. Când ai să-mi spui tot ceea ce ai pe inimă, te cunosc eu, ai să devii îngăduitor şi tandru, ai să te îmblânzeşti şi ai să mă ierţi.

— Haide, zise Arnauld du Thill cu voce mai blândă, vom mai vedea...

— Ah! Ce spuneam eu. Da, tu eşti adevăratul meu bărbat, dragul meu Martin-Guerre...

Se aruncă la picioarele lui şi-i udă mâinile cu lacrimile ei sincere. Căci credea că-i vorbeşte adevăratului ei bărbat şi Arnauld du Thill, care-o observa cu privirea lui neîncrezătoare, nu avu nici cea mai mică bănuială. Dovezile de bucurie şi de căinţă pe care ea i le arăta nu erau deloc îndoielnice.

— Bine, mormăi Arnauld pentru sine, ai să-mi plăteşti tu toate astea într-o bună zi, fătarnico!

Aşteptând, păru să cedeze unei mişcări irezistibile de

tandrețe.

— Sunt fără curaj şi simt cum devin slab, zise el părând că-şi şterge o lacrimă care nu-i curgea.

Şi, parcă fără voie, depuse un sărut pe fruntea plecată a celei care se căia.

— Ce fericire! strigă Bertrande, iată-mă aproape iertată.

În acel moment uşa se deschise şi temnicerul apăru.

— Împăcați! spuse el cu un aer îmbufnat, zărind perechea sentimentală. Eram sigur dinainte. Curcă plouată ce eşti! îi spuse el lui Martin.

— Ce! Faci o crimă din bunătatea lui? zise Bertrande.

— Hai! Lasă! Du-te, du-te, spuse Arnauld surâzând, cu aerul cel mai patern cu puțină.

— La urma urmei, îl priveşte! zise temnicerul. Hai, vremea a trecut şi tu nu poți rămâne aici niciun minut în plus, frumoaso înecată în lacrimi!

— Cum! Să-l şi părăsesc! strigă Bertrande.

— Bun! O să ai vreme să-l vezi mâine şi-n zilele următoare, zise temnicerul.

— Adevărat, mâine va fi liber! Mâine, bărbate, ne vom relua traiul plăcut de odinioară.

— Pe mâine deci cu îmbrățişările, zise temnicerul. Acum e momentul să te cărăbăneşti.

Bertrande sărută încă o dată mâna pe care i-o întindea regeşte Arnauld du Thill, îi trimise un ultim bun rămas şi ieşi înaintea temnicerului. Cum acesta încuia uşa, Arnauld îl strigă.

— N-aş putea avea lumină... o lampă? întrebă el.

— Ba da, zise temnicerul, cel puțin până la ora stingerii, adică până la nouă. Drace! Pe dumneata nu te ține chiar atât de sever ca pe Arnauld du Thill! Şi apoi, stăpânul dumitale, contele de Montgommery, este atât de generos! În cinci minute îți trimit o lumânare, amice Martin!

Un servitor al închisorii aduse după câteva minute o lumânare. Se retrase urând noapte bună prizonierului, amintindu-i încă o dată să sufle-n lumânare la ora stingerii.

Când se văzu singur, Arnauld du Thill îşi scoase hainele

de postav pe care le purta şi se îmbrăcă iute cu una din frumoasele haine cafenii strânse pe corp şi cu pantalonii bufanți de postav galben pe care-i descoperise în cufărul lui Martin-Guerre. Apoi arse bucată cu bucată vechiul costum şi amestecă rămăşițele cu cenuşa de care era plin şemineul. Asta o făcu în mai puțin de un ceas, aşa că putu să stingă lumânarea şi să se culce plin de virtute înainte de a suna ora stingerii. „Acum să aşteptăm, îşi spuse el. Se pare că am fost înfrânt definitiv în fața judecătorilor. Dar va fi şi mai plăcut ca din această înfrângere să ies victorios. Să aşteptăm”.

XXIII

Rechizitoriul unul criminal împotriva lui însuşi

SE ÎNȚELEGE CĂ ÎN NOAPTEA aceea Arnauld du Thill nu dormi câtuşi de puțin. Rămase doar întins pe salteaua lui de paie, cu ochii larg deschişi, foarte ocupat să-şi analizeze şansele şi să-şi facă un nou plan de bătaie. Proiectul pe care-l concepu, de a se substitui pentru ultima oară bietului Martin-Guerre, era fără îndoială îndrăzneț, dar trebuia să reuşească tocmai prin îndrăzneală. Când întâmplarea îl slujea atât de minunat, Arnauld să se lase trădat de propria sa îndrăzneală? Nu! Luă repede hotărârea fără să-i pese de incidentele care s-ar fi putut produce şi de împrejurări neprevăzute. Când se făcu ziuă, îşi examină costumul, îl găsi ireproşabil şi se strădui să reia înfățisarea şi atitudinile pe care le studiase altădată la Martin-Guerre. Imitația era perfectă chiar dacă exagera puțin aerul blajin al sosiei sale. La ora opt dimineața uşa închisorii se deschise din nou. Arnauld du Thill îşi stăpâni o tresărire şi-şi luă o înfățişare indiferentă şi liniştită. Temnicerul din ajun reapăru introducându-l pe contele de Montgommery.

Aşteptă cu nerăbdare primul cuvânt care avea să iasă din gura contelui la vederea sa.

— Bună ziua Martin, zise Gabriel.

Arnauld răsuflă uşurat. Spunându-i Martin, contele de Montgommery îl privise drept în față. Încurcătura reîncepea. Arnauld du Thill era salvat!

— Bună ziua, bunul şi dragul meu stăpân, îi spuse el lui

Gabriel cu o efuziune de recunoştinţă aproape adevărată. Şi Arnauld du Thill cuteză să mai adauge: Ei bine, sunt noutăţi, stăpâne?

— Sentinţa va fi, după toate probabilităţile, pronunţată în dimineaţa asta.

— În sfârşit! Domnul fie lăudat! Nu mai sunt nici îndoieli, nici temeri, nu-i aşa, monseniore?

— Nădăjduiesc, zise Gabriel privindu-l pe Arnauld drept în ochi. Arnauld ăsta văd că recurge la mijloace disperate...

— Într-adevăr? Ce mai pune la cale?

— Ei, zise Gabriel, trădătorul încearcă s-o ia de la capăt cu încurcăturile...

— Cum asta? strigă Arnauld, ridicând braţele spre cer.

— Cutează să pretindă că ieri la ieşirea din instanţă, gardienii s-au înşelat, că l-au dus în celula lui Arnauld şi că pe tine te-au dus în celula lui.

— E cu putinţă? zise Arnauld cu o mişcare de surpriză şi de indignare. Pe ce-şi întemeiază nenorocitul această afirmaţie?

— Ca şi tine, n-a fost nici el adus de îndată, ieri, în celula lui. Deliberând, tribunalul s-ar fi putut să mai aibă nevoie ba de unul, ba de altul. Gărzile l-au lăsat deci în vestibulul de jos, după cum pe tine te-au lăsat în curtea interioară. Or, el jură că aici e greşeala, că de obicei îl lăsau pe Arnauld în vestibul. Temnicerii, ducându-se să-şi ia prizonierii, i-au confundat pe unul cu celălalt. Pe aceste motive ticăloase îşi sprijină el noua pretenţie. Şi plânge şi strigă şi cere să mă vadă...

— Şi l-aţi văzut, monseniore? întrebă cu însufleţire Arnauld.

— Pe legea mea, nu, zise Gabriel. Mi-e teamă de vicleniile sale. Ar fi în stare să mă încânte şi să mă înşele din nou. Caraghiosul ăsta e grozav de îndrăzneţ şi de abil!

— Eh! Cum, monseniorul îl apără? zise Arnauld făcând pe nemulţumitul.

— Nu-l apăr, Martin. Dar să fim de acord că e isteţ şi că dacă şi-ar fi folosit doar jumătate din abilitatea sa...

— E un ticălos! strigă Arnauld cu vehemență.

— Ei lasă. Tocmai mă gândeam, venind încoace, că la urma urmei n-a pricinuit moarte nimănui, că, dacă va fi condamnat, va fi cu siguranță spânzurat, că pedeapsa este poate exagerată pentru crimele sale şi că, în sfârşit, am putea, dacă vrei, să cerem să fie iertat.

— Să cerem să fie iertat! repetă Arnauld cu un soi de nehotărâre.

— Da, asta-ți cere timp de gândire, ştiu.

Arnauld du Thill, cu bărbia în mână şi scărpinându-se în cap, rămase câteva secunde gânditor, fără să răspundă, apoi în sfârşit, luând o hotărâre, zise categoric:

— Nu! Nu! Nu! Nicio milă! Nicio milă! E mai bine să moară!

— Eh, nu te ştiam atât de neîndurător, Martin; nu-ți stă deloc în obicei şi abia ieri îl plângeai pe cel care te înşelase şi nu cereai altceva decât să fie salvat.

— Ieri! Ieri! bombăni Arnauld, ieri nu ne jucase încă acest ultim renghi, mai urât, după părerea mea, decât toate celelalte.

— Asta-i adevărat. Aşadar, părerea ta e că vinovatul trebuie să moară?

— Doamne! răspunse Arnauld cu un aer blajin, ştiți, monseniore, cât îmi e de silă de violență, de răzbunare, de hotărâri sângeroase. Mă simt zdrobit că trebuie să fiu de acord cu o hotărâre atât de crudă, dar n-am ce face. Gândiți-vă, monseniore, că atâta vreme cât acest om, care seamănă atât de bine cu mine, va trăi, viața o să-mi fie mereu tulburată. Închis fiind, va scăpa, alungat, se va întoarce! Iar eu voi fi mereu neliniştit, gata să-l văd apărând ca să mă tulbure şi să mă deranjeze. Prietenii, nevasta mea nu vor fi niciodată siguri că au într-adevăr de-a face cu mine. Voi trăi într-o veşnică neîncredere. În sfârşit, n-aş mai putea fi niciodată stăpân pe mine. Voi fi trist tot restul vieții mele că am pricinuit moartea unui om, dar n-am încotro. Arnauld du Thill trebuie să moară!

— Fie, va muri, zise Gabriel. Adică va muri dacă va fi condamnat. Căci la urma urmelor sentința încă n-a fost

pronunțată.

— Cum? Lucrul nu-i încă sigur?

— N-aş putea să-ți spun, răspunse Gabriel. Acest diavol de Arnauld a ținut ieri judecătorilor un discurs foarte subtil şi convingător.

„Mare tâmpit am mai fost!" gândi Arnauld du Thill.

— În vreme ce tu, Martin, continuă Gabriel, tu, care vii să-mi dovedeşti cu o admirabilă elocvență necesitatea morții lui, tu n-ai putut să găseşti ieri, în fața tribunalului, un singur argument, un singur fapt care să facă adevărul să triumfe. Ai rămas mut la toate insistențele mele. Acum văd însă că ai căpătat glas...

— Din pricină, monseniore, că mă simt la largul meu doar în prezența dumneavoastră; toți acei judecători, strânşi laolaltă, mă intimidau. În plus, vă mărturisesc că mă bazam pe dreptatea mea. Socoteam că justiția mă va apăra mai bine decât eu însumi. Dar nu aşa trebuie procedat cu aceşti oameni ai legii. Ei vor vorbe, văd eu bine... Ah! Dacă povestea asta ar începe din nou! Dac-ar vrea să mă mai asculte o dată...

— Ei bine, ce-ai face, Martin?

— Eh, mi-aş lua inima în dinți şi-aş vorbi! Şi nu mi-ar fi prea greu să fac praf toate probele acelui ticălos!

— Ei, nu-i chiar aşa de uşor!

— Iertați-mă, monseniore. Văd greşelile acelui viclean atât de limpede precum ar trebui să le vadă el însuşi şi dacă mi-ar fi fost mai puțin teamă, dacă nu mi-ar fi lipsit cuvintele, le-aş fi spus judecătorilor...

— Ce le-ai fi spus? Ia să vedem, vorbeşte...

— Ce le-aş fi spus? Nimic mai simplu, monseniore, ascultați... Zicând acestea, Arnauld du Thill începu să combată de la un capăt la altul discursul pe care-l ținuse în ajun. Descurcă evenimentele şi faptele dublei sale existențe cu tot atâta uşurință cu cât le încurcase în ajun. Contele de Montgommery lăsase nelămurite în mintea judecătorilor câteva lucruri pe care nu şi le putuse explica prea bine nici lui. Arnauld du Thill le limpezi pe loc. El îi vorbi lui Gabriel

despre cele două existențe, a omului cinstit şi a ticălosului, atât de limpede încât adevărul ieşi la iveală ca untdelemnul deasupra apei.

— Te-ai informat, la rândul tău, la Paris? întrebă Gabriel.

— Sigur, monseniore şi la nevoie voi aduce probe. N-o fac cu bucurie; dar când sunt urmărit până-n pânzele albe, ştiu să-mi arăt şi eu colții.

— Totuşi, Arnauld du Thill a invocat dovada domnului de Montmorency...

— Dacă trebuie, vorbesc şi despre asta, monseniore. E foarte adevărat că acest Arnauld a fost în serviciul conetabilului, dar era un serviciu ruşinos. Trebuia să afle unele lucruri ca spion şi tocmai asta explică cum şi de ce s-a ataşat de dumneavoastră; ca să vă observe şi vă urmărească. Dar când foloseşti astfel de oameni n-o mărturiseşti. Credeți că domnul de Montmorency ar fi acceptat să-şi asume răspunderea faptelor acestui spion? Nu! Nu! Arnauld du Thill, strâns cu uşa, n-ar fi cutezat să se adreseze conetabilului; dacă totuşi ar fi cutezat, se făcea de râs, căci domnul de Montmorency l-ar fi renegat. Deci, ca să rezum...

Şi în acest rezumat logic şi clar, Arnauld du Thill isprăvi de dărâmat, bucată cu bucată, edificiul imposturii pe care-l construise cu atâta îndemânare în ziua precedentă.

— Nădăjduiesc că toate astea sunt fără replică, îi zise el lui Gabriel, când isprăvi. Ce păcat că judecătorii nu pot să audă sau ce păcat că nu m-au auzit.

— Te-au auzit, zise Gabriel.

— Cum?

— Priveşte!

Uşa celulei se deschise şi Arnauld, uluit, îi văzu, în picioare pe prag, nemişcați şi gravi, pe preşedintele tribunalului şi pe cei doi judecători.

— Ce înseamnă asta, monseniore? zise Arnauld întorcându-se spre Gabriel.

— Asta înseamnă, zise domnul de Montgommery, că temându-mă de timiditatea bietului meu Martin-Guerre, am

vrut ca, fără ştirea lui, judecătorii să poată asculta pledoaria „fără replică” pe care au ascultat-o.

— Minunat, monseniore, zise Arnauld care răsuflă uşurat. Vă mulţumesc de mii de ori! Şi, întorcându-se spre judecători, spuse pe un ton care încerca să pară plin de teamă: Pot să cred, pot să sper că cuvintele mele au restabilit într-adevăr dreptatea cauzei mele pentru mințile dumneavoastră luminate?

— Da, zise preşedintele tribunalului, dovezile care ne-au fost furnizate ne-au convins.

— Ah!... făcu Arnauld triumfător.

— Dar, reluă preşedintele, alte probe nu mai puțin sigure şi nu mai puțin concludente ne permit să afirmăm că ieri s-a făcut o încurcătură cu mutarea celor doi prizonieri; că Martin-Guerre a fost dus în celula dumitale, Arnauld du Thill şi că dumneata o ocupi la ora asta pe a lui.

— Ce... cum... bâlbâi Arnauld trăsnit, ce ziceți de asta, monseniore?

— Zic că ştiam, răspunse Gabriel cu asprime. Am vrut ca tu însuți să ne furnizezi dovezile nevinovăției lui Martin şi ale vinovăției tale. M-ai constrâns, nenorocitule, la un rol de care mi-e silă. Dar obrăznicia ta m-a convins ieri că, în lupta cu oameni de teapa ta, trebuie să foloseşti aceleaşi arme ca şi ei, că nu-l poți învinge pe înşelător decât prin înşelătorie. Te-ai grăbit să-ți trădezi propria-ți cauză când, laş cum eşti, ți s-a părut că ai găsit o portiță de scăpare. Dar te-ai prins singur în capcană!

— În capcană, repetă Arnauld. Deci totul a fost o capcană? Vedeți, monseniore, să nu-l părăsiți în persoana mea chiar pe Martin-Guerre al dumneavoastră.

— Nu mai insista, Arnauld du Thill, zise preşedintele. Greşeala a fost poruncită de tribunal. Ai fost demascat fără posibilitate de întoarcere, ți-o spun eu!

— Dar, dacă sunteți de acord că a fost o greşeală, strigă Arnauld, ce vă asigură, domnule preşedinte, că nu s-a strecurat o greşeală în însăşi executarea poruncii dumneavoastră?

— Mărturia gărzilor şi a temnicerilor, zise preşedintele.

— Se înşeală, spuse Arnauld, sunt într-adevăr Martin-Guerre, scutierul domnului de Montgommery; nu mă voi lăsa condamnat astfel! Confruntați-mă cu celălalt prizonier şi când ne vom afla alături, cutezați să alegeți, cutezați să-l deosebiți pe Arnauld du Thill de Martin-Guerre! Pe vinovat de nevinovat! Sunt Martin-Guerre! Şi-l desfid pe cel care mă va contrazice!

Judecătorii şi Gabriel dădură din cap şi surâseră grav şi trist în fața acestei încăpățânări fără ruşine.

— Încă o dată, Arnauld du Thill, zise preşedintele, nu e cu putință nicio confuzie între Martin-Guerre şi dumneata.

— Şi de ce? zise Arnauld, după ce-l recunoşti? Ce semn ne deosebeşte?

— Ai să vezi, ticălosule! zise Gabriel indignat.

Făcu un semn şi Martin-Guerre se ivi în pragul celulei. Martin-Guerre fără mantie! Martin-Guerre cu un picior de lemn!

— Martin, îi zise Gabriel lui Arnauld. Scăpat din spânzurătoarea de la Noyon, n-a scăpat, la Calais, de o răzbunare mult prea îndreptățită față de una din ticăloşiile tale; a fost aruncat în locul tău într-o prăpastie şi i s-a tăiat acest picior care, slavă Domnului, acum îl deosebeşte de tine! Judecătorii aici de față nu riscă să se mai înşele şi pot de acum încolo să-l recunoască pe criminal după neruşinarea lui şi pe cel adevărat după nenorocirea lui.

Arnauld du Thill palid, zdrobit, prăbuşit sub vorbele cumplite şi privirea fulgerătoare a lui Gabriel, nu mai încercă să se apere, nici să nege; înfățişarea lui Martin-Guerre făcea să se ducă pe apa sâmbetei toate minciunile lui. Căzu la pământ murmurând:

— Sunt pierdut! Sunt pierdut!

XXIV

Dreptate

ARNAULD DU THILL ERA ÎNTR-adevăr pierdut. Tribunalul începu de îndată să delibereze şi, după un sfert de ceas, acuzatul fu chemat ca să audă hotărârea următoare, pe care o transcriem textual din registrele vremii.

„Având în vedere interogatoriul lui Arnaul du Thill, zis Sancette, care-şi zicea şi Martin-Guerre, prizonier la închisoarea din Rieux; având în vedere depoziţiile diverşilor martoti: ale lui Martin-Guerre, Bertrande de Rolles, Carbon Barreau etc., mai ales cele ale domnului conte de Montgommery; având în vedere chiar mărturisirile acuzatului, care, după ce a încercat în zadar să nege şi-a mărturisit până la urmă crima; din care interogatorii, depoziţii şi mărturii rezultă că:

Numitul Arnauld du Thill este dovedit cu forme în regulă de impostură, fals, însuşire de nume şi prenume, adulter, rapt, sacrilegiu, plagiat, pungăşie şi altele, Curtea a condamnat şi condamnă, pe numitul Arnauld du Thill:

În primul rând să-şi recunoască greşeala în biserica din Artigues, în genunchi, în cămaşă, cu capul şi cu picioarele goale, cu frânghia de gât şi ţinând în mână o lumânare aprinsă de ceară. După asta, să ceară iertare în mod public Domnului, regelui şi numiţilor Martin-Guerre şi Bertrande de Rolles, căsătoriţi. Acestea odată făcute, numitul Arnauld du Thill va fi dat pe mâna executorului înaltei justiţii care-l va

obliga să facă înconjurul străzilor şi locurilor obişnuite din Artigues şi, mereu cu ştreangul de gât, va fi adus în faţa casei numitului Martin-Guerre. Apoi, în spânzurătoarea care va fi ridicată în acest scop, va fi spânzurat, iar trupul îi va fi ars. În plus, curtea scoate de sub vinovăţie pe numitul Martin-Guerre şi pe numita Bertrande de Rolles şi-l trimite pe numitul Arnauld du Thill judecătorului din Artigues ca să execute prezenta hotărâre în forma şi conţinutul ei.

Pronunţată judecătoreşte la Rieux în a douăsprezecea zi a lunii iulie 1558".

Arnauld du Thill ascultă această sentinţă cu un aer mohorît şi sumbru. Totuşi îşi reînnoi mărturisirile, recunoscu dreptatea hotărârii şi arătă oarecare căinţă.

— Implor, spuse el, mila Domnului şi iertarea oamenilor şi sunt gata să-mi îndur creştineşte pedeapsa.

Martin-Guerre, de faţa la audiere, dădu totuşi o nouă dovadă a bunătăţii sale izbucnind în lacrimi la vorbele, poate ipocrite, ale duşmanului său. Triumfă chiar asupra timidităţii sale obişnuite ca să-l întrebe pe preşedinte dacă nu există vreun mijloc ca să obţină iertarea lui Arnauld du Thill, căci, în ce-l privea, trecuse cu buretele peste trecut. Dar i se răspunse că doar regele avea dreptul să ierte şi că, pentru o crimă atât de deosebită şi de strigătoare la cer, până şi regele va refuza această iertare, chiar dacă tribunalul însuşi i-ar solicitat-o.

— Da, murmură Gabriel în sinea lui, da, regele va refuza să-l ierte, deşi lui însuşi ar trebui să i se acorde această iertate. Aşadar, fără milă! Nu milă, ci dreptate!

Martin-Guerre, care nu gândea la fel ca stăpânul lui, întinse braţele Bertrandei de Rolles, tristă şi plină de căinţă. Bertrande n-avu decât să repete rugăminţile şi făgăduielile pe care le făcuse falsului Martin crezând că-i vorbeşte soţului ei. Martin-Guerre nu-i lăsă vreme să-şi deplângă din nou greşelile şi slăbiciunile. Îi tăie mai întâi vorba printr-o sărutare zdravănă, apoi o duse triumfător şi vesel în acea mică şi fericită casă din Artigues pe care n-o mai văzuse de

atâta vreme. Chiar în fața acestei case, intrată în sfârşit pe mâna posesorului ei legitim, Arnauld du Thill îşi primi, după opt zile de la condamnare, pedeapsa meritată pentru crimele sale. Satele din jur veniră de la douăzeci de leghe ca să asiste la spânzurarea lui şi străzile micului târg Artigues fură mai populate în acea zi decât cele ale capitalei când trecea regele. Vinovatul, trebuie s-o spunem, arătă curaj în ultimele sale momente. După ce călăul strigă, după obicei, norodului de trei ori: „S-a făcut dreptate!", mulțimea se împrăştie tăcută şi îngrozită. Martin şi nevasta lui intrară, trişti, în casă.

Revederea locurilor unde-şi petrecuse tinerețea, afecțiunea neamurilor şi a vechilor prieteni şi mai ales îngrijirile Bertrandei înlăturară în câteva zile şi ultimele cute de pe fruntea lui Martin-Guerre. Într-o seară a aceleiaşi luni iulie, tocmai se aşezase la poartă, sub umbrarul de viță. Uitându-se intens la soarele care tocmai apunea, nu-l văzu pe contele de Montgommery, care-l bătu uşor pe umăr.

— Cum, dumneavoastră sunteți, monseniore? spuse el emoționat. Iertați-mă, nu v-am văzut venind...

— Nu te scuza, Martin, n-are rost... Cum o duci?

— Oh, monseniorul n-are decât să mă privească.

— Deci ți-ai regăsit, în casa ta, belşugul şi liniştea.

— Da! Am colindat destul prin lume, am văzut destule bătălii, am vegheat, am postit destul, am suferit într-o sută de feluri, acum socot că am şi eu dreptul să mă odihnesc câteva zile. Cât despre belşug, zise el luând un ton mai grav, am găsit într-adevăr casa îmbelşugată, chiar prea îmbelşugată. Dar banii ăştia nu-mi aparțin şi nu vreau să mă ating de ei. Arnauld du Thill i-a adus şi aştept să-i restitui celui în drept. Prima şi cea mai mare parte vă revine dumneavoastră, monseniore, căci sunt banii destinați răscumpărării dumneavoastră din Calais. Suma e pusă deoparte, pregătită să vă fie înapoiată. În ce priveşte restul, aceşti bani îți mânjesc degetele... Am hotărât deci să-i dau săracilor.

— Păi atunci, tu nu mai rămâi cu nimic, Martin.

— Vă cer iertare, monseniore, zise scutierul. Nu slujeşti

atâta vreme un stăpân aşa de generos ca dumneavoastră fără să-ţi rămână ceva. Am pus şi eu deoparte o sumă frumuşică. În plus, familia Bertrandei are avere şi i-au lăsat şi ei ceva. Pe scurt, vom fi bogătanii ţinutului după ce-mi voi fi achitat datoriile.

— Uite ce e, Martin, nădăjduind că nu mă vei refuza, te rog să păstrezi, ca amintire şi ca răsplată, acea sumă care zici că-mi aparţine...

— Cum, monseniore, făcu Martin strigând, mie, un asemenea dar?

— Haide, crezi cumva că-ţi plătesc devotamentul? Nu, din acest punct de vedere îţi voi fi întotdeauna dator. Nu te arăta mândru faţă e mine, Martin şi să nu mai vorbim despre asta. Se înţelege că accepţi puţinul acesta pe care ţi-l ofer mai mult pentru mine decât pentru tine; căci fericirea ta constă de fapt în revenirea la locurile copilăriei şi ale tinereţii tale nu-i aşa, Martin?

— Adevărat, monseniore. Mă simt fericit de când mă aflu aici şi numai pentru că mă aflu aici. Privesc cu o bucurie plină de înduioşare casele, copacii, drumurile, pe care un străin nici nu poate să le bage de seamă. Hotărât, nu respiri bine, cred eu, decât aerul pe care l-ai respirat în ziua când ai venit pe lume!

— Deci, eşti fericit, Martin, nu-i aşa?

— Cum nu se mai poate, monseniore!

— Asta-i tot ce voiam să ştiu... Acum pot pleca liniştit.

— Cum! Să plecaţi? strigă Martin. Va şi gândiţi să plecaţi, monseniore?

— Da, Martin, pe mine nu mă leagă nimic de locul ăsta!

— Iertare, aşa e; şi când vreţi să plecaţi?

— Chiar în seara asta.

— Şi nu m-aţi înştiinţat! strigă Martin-Guerre. Şi eu, care uitasem, eu, care mă culcasem pe-o ureche! Ticălos ce sunt! Dar aşteptaţi, aşteptaţi, monseniore, nu va dura prea mult...

— Ce anume?

— Eh, pregătirile mele de plecare! Se sculă şi se îndreptă spre uşa casei sale, strigând: Bertrande! Bertrande!

— De ce-ți strigi nevasta, Martin? întrebă Gabriel.

— Ca să-mi facă bagajul şi să-mi iau ziua bună de la ea.

— Nu, Martin, de data asta nu vei pleca cu mine.

— Cum? Nu mă luați cu dumneavoastră, monseniore?

— Nu, plec singur!

— Nu vă mai întoarceți?

— Nu mă voi întoarce vreme îndelungată...

— Cum, monseniore, plecați fără mine? întrebă trist Martin.

— Da, Martin!

— Cu toate că e firesc ca servitorul să-şi urmeze stăpânul, ca scutierul să-şi urmeze cavalerul, totuşi nu mă luați cu dumneavoastră. De ce?

— Din trei motive, Martin.

— Să cutez să-l întreb pe monseniorul care anume?

— Mai întâi, zise Gabriel, ar fi o cruzime să te smulg din această odihnă pe care o meriți cu prisosință.

— Oh! Cât despre asta, monseniore, datoria mea e să vă însoțesc şi să vă slujesc până în ultimul meu ceas...

— Da, dar datoria mea este să nu abuzez de acest zel pentru care-ți mulțumesc, zise Gabriel. În al doilea rând, durerosul accident a cărui victimă ai fost la Calais nu-ți mai îngăduie, bietul meu Martin, să fii tot atât de activ ca şi în trecut...

— Adevărat, monseniore! N-aş mai putea să lupt alături de dumneavoastră, nici să mă urc pe cal. Dar la Paris, la Montgommery, chiar şi în tabără, sunt destule lucruri de făcut de care socot că m-aş putea achita cât mai bine.

— Ştiu, Martin; poate că aş fi avut egoismul să accept dacă n-ar mai fi existat şi un al treilea motiv.

— Pot să-l cunosc, monseniore?

— Da, zise Gabriel cu o gravitate melancolică, dar cu condiția că nu vei mai insista să mă urmezi...

— E deci ceva serios de tot, monseniore?

— Da, Martin! Până aici viața mea a fost curată şi cinstită. Am adus Franței şi regelui servicii imense şi, ca să nu vorbim decât de Saint-Quentin şi de Calais, mi-am plătit cu

prisosință datoria față de patrie...

— Cine ştie asta mai bine decât mine, monseniore?

— Da, dar dacă prima parte a existenței mele a fost loială şi generoasă, ceea ce-mi rămâne de îndeplinit va fi sumbru, înfricoşător. Căci am de răzbunat o crimă, Martin. Înainte mă băteam, acum trebuie să pedepsesc. Din soldat, am devenit călău.

— Hristoase! strigă Martin-Guerre, împreunându-şi mâinile.

— Iată de ce, reluă Gabriel, vreau să fiu singur! Nu pot, Martin, să te iau cu mine ca să mă ajuți la o asemenea treabă!

— Înțeleg monseniore, zise fidelul scutier plecându-şi capul. Vă mulțumesc că ați binevoit să-mi dați această explicație, măcar că ea mă necăjeşte cumplit.

— Şi eu îți mulțumesc la rândul meu pentru supunerea ta; devotamentul, aici, n-ar face decât să-mi îngreuneze sarcina care mă copleşeşte. Acum rămâi cu bine, Martin; trebuie să mă reîntorc la Paris; toată viața mea am luptat pentru dreptate, acum tot pentru ea mă zbat, Martin! Rămâi cu bine!

Se smulse cu greu din brațele lui Martin-Guerre.

— Cu bine, monseniore şi Domnul să vă aibă în pază!

Printre lacrimi, îl văzu pe stăpânul şi binefăcătorul său urcându-se pe cal şi dispărând în întunericul care începea să se lase.

XXV

Două scrisori

DUPĂ ACEL PROCES ATÂT DE dificil al celor doi Martin-Guerre, Gabriel de Montgommery dispăru din nou mai multe luni şi-şi reluă viaţa rătăcitoare, nesigură şi misterioasă. Deşi îl întâlneai în douăzeci de locuri diferite, nu se îndepărta niciodată de împrejurimile Parisului şi ale Curţii, stând mereu în umbră în aşa fel încât să vadă tot fără să fie văzut. Pândea evenimentele; dar evenimentele nu se prea aranjau pe placul lui. Sufletul tânărului, stăpânit de un singur gând, nu întrevedea încă ieşirea pe care-o aştepta dreapta lui răzbunare. Singurul fapt important care se petrecu în lumea politică în timpul acestor câteva luni fu tratatul de pace încheiat la Cateau-Cambrésis. Conetabilul de Montmorency, invidios pe faptele ducelui de Guise şi pe noile favoruri pe care rivalul său le câştiga zilnic, smulsese în sfârşit această pace de la Henric al II-lea prin influenţa atotputernică a Dianei de Poitiers. Tratatul fu semnat la 3 aprilie 1559. Deşi încheiat în plină victorie, el era foarte puţin avantajos Franţei. Aceasta păstra cele trei episcopii, Metz, Toul şi Verdun, cu teritoriile lor. Păstra de asemenea oraşul Calais, dar numai pe opt ani şi urma să plătească opt sute de mii de scuzi de aur Angliei, dacă oraşul n-ar fi fost restituit după acest interval de timp (de fapt, această cheie a Franţei n-a mai fost niciodată înapoiată şi cei opt sute de mii de scuzi niciodată plătiţi). În sfârşit, Franţa reintra în posesia oraşelor Saint-Quentin şi Ham şi păstra provizoriu, în Piemont,

Turinul şi Pignerolul. Filip al II-lea, care obținu puternicele oraşe Thionville, Marienbourg şi Hesdin, porunci să fie rase de pe suprafața pământului oraşele Thérouanne şi Yvoy. Înapoie oraşul Bouillon episcopiei din Liège, genovezilor insula Corsica, lui Philibert de Savoia cea mai mare parte a Savoiei şi Piemontul cucerit sub Francisc I. În sfârşit, stipula căsătoria lui cu Elisabeta, fiica regelui şi pe cea a ducelui de Savoia cu Prințesa Margareta, sora regelui. Lăsându-şi baltă armata, ducele de Guise dădu fuga la Paris, supărându-se pentru trădarea lui Montmorency şi pentru slăbiciunea regelui, care cedase în fața unei hârtii, ceea ce armatele spaniole nu i-ar fu putut smulge nici după treizeci de ani de succese. Dar răul era făcut şi sumbra nemulțumire a Însemnatului nu mai putea îndrepta nimic. Gabriel nu se bucură de acest tratat. Totuşi, îşi notă în minte mânia ducelui de Guise văzându-şi eforturile dejucate de surdele urzeli ale intrigii. Mânia unui Coriolan princiar putea servi la o adică planurilor lui Gabriel.

François de Lorena nu era dealtfel singurul nemulțumit din regat. Într-o zi Gabriel se reîntâlni, la Pré-aux-Clercs, cu baronul La Renaudie pe care nu-l mai văzuse de la discuția aceea matinală din strada Saint Jacques. În loc să-l evite, cum făcea de fiecare dată când vedea în fața lui vreun chip cunoscut, Gabriel îl opri. Cei doi oameni erau făcuți să se înțeleagă; se asemănau din multe puncte de vedere, mai ales prin loialitate şi energie. Amândoi erau născuți pentru acțiune şi pasionați de dreptate. După complimentele de rigoare, La Renaudie zise hotărât:

— Ei bine, l-am văzut pe jupânul Ambroise Paré, eşti de-ai noştri, nu-i aşa?

— Cu inima da, cu fapta nu, zise Gabriel.

— Şi când ai să fii de-al nostru cu totul şi pe față?

— Voi fi al vostru când veți avea nevoie de mine.

— Dacă aştepți momentul în care vom avea nevoie de toți oamenii noştri, să ştii că momentul acela a venit.

— Ce se întâmplă? întrebă Gabriel.

— Se pune la cale o lovitură secretă împotriva noastră,

zise La Renaudie. Vor să scape dintr-o dată de toți protestanții.

— Ce fapte te fac să presupui asta?

— Dar nu se ascund deloc, zise baronul. Antoine Minard, preşedintele parlamentului, a afirmat într-un consiliu, la Saint-Germain, că trebuie să ni se dea o lovitură zdravănă, altfel vom ajunge la un soi de republică la fel cu cea a statelor elvețiene.

— Cum! A rostit cuvântul „republică”? strigă Gabriel surprins. Nu cumva exagera pericolul?

— Nu exagera deloc, zise La Renaudie coborându-şi vocea. Fiindcă şi noi ne-am mai schimbat de la ultima noastră întâlnire, din odaia lui Calvin. Teoriile lui Ambroise Paré nu ni se mai par azi prea îndrăznețe. Şi, dealtfel, vezi că suntem siliți să acționăm...

— Atunci, zise cu însuflețire Gabriel, voi fi poate al vostru mai repede decât mă gândeam.

— Perfect, strigă La Renaudie.

— În ce parte să-mi ațintesc privirea? întrebă Gabriel.

— Asupra parlamentului. Partidul reformaților are acolo reprezentanți de temut: Anne Dubourg, Henri Dufaur, Nicolas Duval, Eustache de La Porte şi alți douăzeci. La şedințele de miercurea în care se cere întotdeauna urmărirea ereticilor, aceşti partizani ai calvinismului răspund cerând convocarea Consiliului General care, conform decretelor de la Constance şi Bâle, e singurul menit să rezolve certurile religioase. Cum aceşti reprezentanți au de partea lor legea, parlamentul va folosi față de ei violența. Rămâi la Paris în casa dumitale ca, la nevoie, să ştim de unde te putem lua.

— Deşi nu-mi convine, voi rămâne totuşi, zise Gabriel. Mai ales că nu cred să mă lăsați să lâncezesc prea mult. Ați vorbit şi ați scris destul, mi se pare, acum cred că ar fi timpul să treceți la fapte concrete.

— Asta e şi părerea mea. Pregăteşte-te şi fii liniştit.

Se despărțiră. Gabriel se îndepărta gânditor.

Chiar în aceeaşi zi Gabriel se întoarse la palatul său din strada Jardins-Saint-Paul. N-o găsi decât pe Aloyse.

Martin-Guerre nu mai era, André rămăsese lângă doamna de Castro, Jean şi Babette Peuquoy se întorseseră la Calais, de unde urmau să se înapoieze la Saint-Quentin. Revenirea stăpânului în casa pustie fu de data asta şi mai tristă ca de obicei. Renunțăm să mai zugrăvim bucuria Aloysei când Gabriel o anunță că va rămâne lângă ea.

În vremea asta regele trona liniştit la Luvru, Diana de Poitiers era ocupată de aventurile ei, conetabilul se îmbogățea din mizeria poporului, iar Gabriel stătea cu mâinile încrucişate. Devenea energic când era sprijinit de o armată, de un partid sau măcar de un om mare. Dar singur nu era în stare să săvârşească lucruri extraordinare, cu atât mai puțin o crimă. Îi lipsea inițiativa. Alături de Coligny şi de ducele de Guise săvârşise fapte uluitoare. Dar acum. Aşa cum îi dăduse de înțeles lui Martin-Guerre, lucrurile se schimbaseră: în loc să lupte împotriva unui duşman, avea de pedepsit un rege. Şi nu exista nimeni care să-l ajute. Mai conta totuşi pe acei oameni care-l ajutaseră cândva pe Coligny, protestantul şi pe ducele de Guise ambițiosul. O răzvrătire împotriva catolicilor, o revoltă care să-l detroneze pe rege, astea erau nădejdile lui Gabriel. Moartea sau detronarea lui Henric al II-lea ar fi fost rezultatul firesc al uneia din aceste răscoale. Călăul să fie ucis, dar nu de mâna lui. Şi iată că în ziua de 13 iunie Gabriel primi aproape în acelaşi timp două scrisori. Prima îi fu adusă către ora cinci după-amiaza de un om misterios care nu voi să i-o înmâneze decât lui şi care nu i-o dădu decât după ce se uită bine la el. Iată ce cuprindea această scrisoare:

„Prietene şi frate,

A venit ceasul, persecutorii şi-au aruncat masca! În seara asta, la ora nouă, vei fi în piața Maubert, la numărul 11. Vei bate în uşă de trei ori la intervale regulate. Un om îți va deschide şi-ți va spune: „Nu intrați, nu se vede prea bine”. Îi vei răspunde: „Aduc cu mine o lumină”. Omul te va conduce la o scară cu şaptesprezece trepte pe care o vei urca pe întuneric. Sus, un alt om te va opri spunându-ți: „Ce vrei?” Răspunde-i:

„Ce e drept”; vei fi introdus apoi într-o cameră goală unde cineva îți va şopti la ureche cuvântul „Geneve”. Îi vei răspunde prin: „Glorie”. Apoi te va aduce printre cei care au nevoie de dumneata. Pe deseară deci, prietene şi frate. Arde acest bilet. Tăcere şi curaj.

L.R.”

Gabriel aduse o lampă aprinsă, arse în fața mesagerului scrisoarea şi-i zise scurt:

— Voi veni.

Omul salută şi se retrase.

„În sfârşit, îşi spuse Gabriel, iată-i şi pe calvinişti...”

Spre ora opt, pe când se gândea încă la această convocare a lui La Renaudie, un paj cu armele casei de Lorena fu adus de către Aloyse în fața lui Gabriel. Pajul îi înmână o scrisoare concepută astfel:

„Domnule şi scumpe tovarăş,

Mă aflu de şase săptămâni la Paris, întors dintr-un loc unde nu mai aveam ce face. Am fost asigurat că şi dumneata ai fi de câtva timp acasă. Cum de nu te-am mai văzut? Să mă fi uitat oare în aceste vremuri de ingratitudine şi de nepăsare? Nu, te cunosc, nu se poate! Vino, te voi aştepta dacă vrei, mâine dimineață, la ora zece, în locuința mea din Tournelles. Vino, chiar dacă n-ar fi decât ca să vorbim despre vechile noastre victorii. Prietenul dumitale plin de afecțiune,

François de Lorena”.

— Voi veni, zise iarăşi Gabriel pajului.

Apoi îşi spuse: „Haide! Iată că apare şi ambițiosul!” Legănat de o dublă speranță, porni, după un sfert de ceas, spre piața Maubert.

XXVI

O adunare secretă a protestanţilor

CASA CU NUMĂRUL UNSPREZECE din piaţa Maubert unde îi dăduse întâlnire La Renaudie aparţinea unui avocat pe nume Trouillard. Era cunoscută ca un loc de întâlnire al ereticilor. Cântări îndepărtate de psalmi erau auzite uneori seara de vecinii care răspândiseră acest zvon. Dar cum deocamdată nu erau decât zvonuri, poliţia nu se deranjase să le verifice. Gabriel găsi fără greutate uşa şi procedă conform instrucţiunilor din scrisoare. Când dădu ochii cu Gabriel, La Renaudie îi strânse mâna afectuos.

— Ştii ce s-a petrecut azi la parlament? îl întrebă el.

— N-am ieşit din casă, răspunse Gabriel.

— La consfătuirea de azi, zise La Renaudie, ai să afli multe lucruri. Ai să ne cunoşti planurile şi ai să-ţi dai seama de puterea noastră. Mi-ai spus că, cu inima, eşti de-ai noştri; nu-ţi cer nici măcar cuvântul de gentilom că nu vei dezvălui nimic din ceea ce vei vedea şi vei auzi. Cu dumneata, precauţia e de prisos...

— Mulţumesc pentru încredere! N-am să te fac să te căieşti.

— Intră cu mine şi stai alături: am să-ţi spun numele celor pe care nu-i cunoşti. De rest. ai să-ţi dai singur seama. Haide!

Îl luă pe Gabriel de mână, apăsă pe un resort secret al unei uşi ascunse şi intră împreună cu el într-o sală mare, unde erau adunate vreo două sute de persoane. Cele câteva

facle răzlețe nu luminau decât pe jumătate adunarea.

Dealtfel, nici mobilă, nici draperii, nici bănci, un scaun grosolan de lemn pentru orator; asta era tot. Prezența a vreo douăzeci de femei explica, dar nu justifica deloc calomniile scornite de catolici pe seama acelor consfătuiri nocturme ale reformaților. Nimeni nu remarcă intrarea lui Gabriel şi a gazdei sale. Toți ochii şi toate gândurile erau îndreptate spre cel care ocupa în acel moment tribuna: un calvinist cu privire tristă şi voce gravă.

— Este Nicolas Duval, consilier în parlament, zise La Renaudie. Tocmai a început să povestească ce s-a petrecut astăzi în parlament. Ascultă.

Gabriel ascultă.

— Sala noastră obişnuită din palat, spunea oratorul, fiind ocupată cu pregătirile nunții prințesei Elisabeta, ne-am strâns provizoriu în sala Augustinilor şi, nu ştiu, dar aspectul acestei săli ne făcu, de la început parcă, să presimțim un eveniment nemaiîntâlnit. Totuşi, preşedintele Gilles Lemaître deschise şedința ca de obicei şi nimic nu părea să îndreptățească temerile unora dintre noi. Se reluă problema de miercurea trecută. Antoine Fumée, Paul de Foix şi Eustache de La Porte vorbiră pe rând, pledând pentru îngăduință şi discursurile lor elocvente făcură o vie impresie asupra adunării. Eustache de La Porte isprăvind, luă cuvântul Henri Dufaur când, dintr-o dată, uşa cea mare se deschise şi uşierul parlamentului anunță cu glas tare: „Regele!” Preşedintele nu păru deloc surprins şi coborî în grabă de pe scaunul lui ca să-i iasă regelui înainte. Toți consilierii se ridicară în dezordine, unii stupefiați, alții calmi ca şi cum s-ar fi aşteptat la acea vizită. Regele intră, însoțit de cardinalul de Lorena şi de conetabil. „Nu vin să vă deranjez din lucru, domnilor parlamentari, zise el, vin doar să asist. Pacea cu Spania s-a încheiat; dar, cu ocazia războaielor, s-au ivit unele erezii care se pare că au pătruns şi în acest regat; trebuie să le punem capăt, cum am pus capăt şi războiului. De ce n-ați aprobat edictul împotriva luteranilor, aşa cum v-am cerut? Continuați, continuați

deliberările". Henri Dufaur, care tocmai avea cuvântul, auzind această invitație a regelui, continuă curajos, pledă cauza libertății de conştiință şi adăuga chiar la îndrăzneața sa pledoarie câteva avertismente severe privitoare la cârmuirea regală. „Vă plângeți de tulburări, strigă el. Ei bine! Noi ştim cine le prilejuieşte!" Henric al II-lea îşi muşcă buzele pălind, dar tăcu. Atunci se sculă Dubourg[3]. „Există, spuse el. Anumite crime, sire, care ar trebui pedepsite fără milă, ca de pildă adulterul, blasfemul, sperjurul, încurajate zilnic. În schimb, de ce sunt acuzați cei aruncați în brațele călăului? Ei n-au uitat, în rugăciunile lor, numele regelui, n-au urzit răzvrătiri şi trădări. Pentru că au descoperit marile vicii şi cusururile ruşinoase ale cârmuirii, pentru că au cerut ordine şi dreptate, să fie arşi de vii?" Regele nu se clinti. Dar îl simțeai cum se mânie. Preşedintele Gilles Lemaître încercă să ascută conflictul. „Sire, se vorbeşte despre eretici! strigă el cu o falsă indignare. Să se isprăvească odată cu ei, cum s-a isprăvit şi cu albigenzii: Filip-August a ars şase sute într-o zi!" Acest limbaj violent îl ațâță pe rege. „Domnul preşedinte are dreptate, zise el. Să se isprăvească odată cu ereticii, oriunde s-ar refugia ei. Şi, pentru început, domnule conetabil, să fie arestați de îndată aceşti doi rebeli." Îi arătă cu mâna pe Henri Dufaur şi pe Anne Dubourg şi ieşi grăbit, ca şi cum n-ar fi vrut să mai dea curs mâniei. Nu-i nevoie să vă spun, prieteni şi frați, că domnul de Montmorency îndeplini pe loc poruncile regelui. Dubourg şi Dufaur fură înşfăcați, în plin parlament, iar noi rămaserăm cu toții consternați. Gilles Lemaître fu singurul care găsi curajul să adauge: „Foarte bine! Aşa vor fi pedepsiți toți cei care vor cuteza să nu poarte respect majestății sale regelui!" Şi, pentru a întări cele spuse de el, gărzile intrară din nou în incinta legilor şi, executând alte porunci date între timp, îi mai arestară pe Foix, Fumée şi La Porte care luaseră

[3] *Anne Dubourg* (1521-1559), magistrat francez, consilier în parlament, ars pe rug ca eretic pentru că ceruse îngăduință față de protestanți (n. tr.).

cuvântul înainte de sosirea regelui şi care apăraseră toleranța religioasă, fără să-i aducă nici cea mai mică învinuire suveranului. Era deci limpede că nu pentru mustrările făcute regelui, ci pentru părerile lor, cei cinci membri inviolabili ai parlamentului fuseseră arestați.

Nicolas Duval tăcu. Murmurele de protest şi de mânie ale adunării întrerupseră mai energic ca niciodată istorisirea acestei furtunoase şedințe. Pe urmă, vorbi La Renaudie.

— Fraților, zise el, în fața unui fapt care răstoarnă toate ideile de dreptate trebuie să ne hotărâm ce atitudine să ia partidul Reformei. Mai răbdam sau trecem la treabă? Şi dacă trecem la treabă, cum vom proceda? Vedeți că persecutorii noştri vorbesc despre un masacru; vor să ne şteargă de pe fața pământului, cum ştergi un cuvânt prost dintr-o carte. Vom aştepta docili lovitura de moarte? Sau, pentru că justiția şi legea sunt violate chiar de cei a căror datorie este să le apere, vom încerca să ne facem noi înşine dreptate şi să înlocuim legea cu forța? Răspundeți! Din nenorocire, noi înşine suntem împărțiți în două partide: partidul nobilimii şi partidul Genevei; dar, în fața pericolului, ar trebui, cred eu, să avem doar o singură inimă şi o singură voință. Membrii acestor două facțiuni sunt în egală măsură invitați să-şi dea părerea şi să propună soluții. Sfatul care va oferi mai bune şanse de reuşită, din oricare parte ar veni el, va fi în mod unanim adoptat. Şi acum, vorbiți, cu toată libertatea şi cu toată încrederea!

Discursul lui La Renaudie fu urmat de o destul de lungă tăcere. Căci ceea ce le lipsea celor care-l ascultaseră erau tocmai această libertate, această încredere. Apoi, cu toată indignarea de care toate inimile erau pline, regalitatea se bucura pe atunci de un prea mare prestigiu pentru ca reformații, conspiratori naivi, să cuteze a-şi exprima în mod fățiş ideile de libertate. Erau hotărâți şi devotați în masă; dar când era vorba de răspundere individuală, dădeau înapoi. Toți voiau răscoală, dar nici unul nu voia să dea el tonul. Şi apoi, nici n-aveau încredere unii în alții; nici unul din cele două partide nu voia să fie dominat de celălalt, deşi

interesele erau oarecum comune. Partidul Genevei, de pildă, ținea morțiș la republică, cel al nobilimii doar la o schimbare a regalității. Formele elective ale calvinismului, principiul egalității duceau direct la un sistem republican la fel ca în cantoanele elvețiene. Dar nobilimea nu voia să meargă atât de departe şi s-ar fi mulțumit, de comun acord cu regina Angliei, să-l detroneze pe Henric al II-lea şi să-l înlocuiască, simplu, cu un rege calvinist. Se şi rostea chiar, în şoaptă, numele prințului de Condé.

Trecură un minut sau două într-un murmur confuz. La Renaudie începuse să se întrebe dacă nu cumva, prin sinceritatea sa cam dură, nu distrusese, fără să vrea, efectul povestirii lui Nicolas Duval. Dar pentru că o pornise pe acest drum, voi să rişte totul ca să salveze totul şi, adresându-se unui omuleț slab şi chel, cu sprâncene dese şi foarte morocănos, spuse:

— Ei bine, Lignières, de ce nu spui odată ce-ți stă pe inimă?

— Fie, răspunse omulețul, a cărui privire sumbră se înflăcără, voi vorbi, dar fără niciun fel de menajamente...

— Vorbeşte, doar eşti între prieteni, zise La Renaudie. În vreme ce Lignières se pregătea să vorbească, baronul îi spuse la ureche lui Gabriel:

— Acest Lignières este un fanatic; o fi de bună-credință, de rea-credință? Habar n-am! Împinge însă întotdeauna lucrurile la extrem şi atrage mai mult antipatie decât simpatie. Dar, mă rog! Trebuie cu orice preț să spargem odată gheața asta!

— Da, adevărul să răbufnească, în sfârşit, din toate aceste inimi ferecate! zise Gabriel.

— Lignières şi doctrinele lui geneveze o să-i ațâțe pe ceilalți, zise La Renaudie.

Oratorul într-adevăr începu *ex abrupto:*

— Legea este violată, zise el. Ce ne mai rămâne? Forța şi nimic altceva! Vă întrebați ce e de făcut? Iată un lucru ce-ar putea răspunde în locul meu... Ridică şi arată celor din sală o medalie de argint. Această medalie, zise el, va vorbi mai

elocvent decât mine. Pentru cei care stau mai departe şi n-o pot vedea le voi spune eu ce reprezintă: pe ea se află imaginea unei săbii înflăcărate ce retează un crin a cărui tijă se îndoaie şi cade. Mai jos, un sceptru şi o coroană ce se rostogolesc în ţărână... Lignières adăugă, ca şi cum s-ar fi temut că nu e bine înţeles: Medaliile, de obicei, servesc la comemorarea unor fapte care s-au săvârşit: fie ca asta să servească unui fapt pe cale de a se împlini! Şi cu asta, am terminat!

Tăcu, în mijlocul aplauzelor unei mici părţi din adunare şi al murmurelor altora, mai mulţi. După care iar se aşternu tăcerea.

— Să trecem la altul, zise în şoaptă La Renaudie lui Gabriel. Domnul baron de Castelnau, strigă el apoi, interpelând pe un tânăr, elegant şi gânditor, sprijinit de perete la vreo zece paşi de el – n-are nimic de spus?

— N-am nimic de spus, ci de răspuns, zise tânărul.

— Să auzim, făcu La Renaudie. Baronul, adăugă el aplecându-se la urechea lui Gabriel, aparţine partidului nobilimii şi l-ai văzut, probabil, la Luvru în ziua m care ai adus vestea luării oraşului Calais. Castelnau este loial şi brav. Îşi va înfige drapelul cu tot atâta curaj ca şi Lignières. Să vedem însă cum va fi primit.

— Voi începe, zise Castelnau, ca şi oratorii care m-au precedat. Loviţi prin nedreptate, să ne apărăm şi noi tot cu nedreptatea. Să ducem pe faţă războiul deschis de parlament. Numai că părerea mea se deosebeşte într-un fel de cea a domnului de Lignières. Şi eu am să vă arăt o medalie. Iat-o. Dar nu-i la fel cu cea a domnului de Lignières. De departe seamănă cu un scud. Şi ea înfăţişează o efigie a unui rege încoronat. Numai că în loc de *Henricus II, rex Galliae*, scrie *Ludovicus XIII, rex Galliae*. Asta am avut de spus.

Baronul de Castelnau părăsi, cu fruntea sus, locul. Aluzia la prinţul Ludovic de Condé era evidentă. Cei care-l aplaudaseră pe Lignières murmurară, cei care murmuraseră mai înainte aplaudară. Dar masa de oameni continuă să

rămână nemişcată şi mută.

— Ce mai vor? îl întrebă Gabriel în şoaptă pe La Renaudie.

— Mi-e teamă că nu vor nimic! îi răspunse baronul. În acel moment, avocatul Des Avenelles ceru cuvântul.

— Iată, cred eu, pe omul lor, zise La Renaudie. Des Avenelles este gazda mea când stau la Paris: un om cinstit şi înțelept, dar prea prudent, prea timid. Părerea lui va deveni lege. Încă de la început Des Avenelles dădu dreptate previziunilor lui La Renaudie.

— Am auzit cu toții, zise el, cuvinte curajoase, ba chiar îndrăznețe. Dar a venit într-adevăr vremea să le rostim? Nu cumva e prea devreme? Ni se arată un scop înalt, dar nu ni se vorbeşte despre mijloacele prin care să-l atingem. La fel ca fiecare din cei de față, am fost consternat de persecuția regelui. Dar, când mai avem încă atâtea prejudecăți de învins, putem să mai aruncăm pe umerii Reformei şi ticăloşia unui asasinat? Da, a unui asasinat! Căci pe altă cale nu veți putea obține rezultatul către care tindeți, adică înlăturarea sau schimbarea monarhiei!

Aplauze aproape unanime îl întrerupseră pe Des Avenelles.

— Ce-ți spuneam? murmură în şoaptă La Renaudie.

Des Avenelles reluă:

— Regele este în putere. Nu-l poți smulge de pe tron decât ucigându-l. Ce om îşi va asuma o astfel de sarcină? Şi apoi regii sunt sacri. A, dacă vreun accident, vreo boală ar pune capăt vieții regelui, dacă moştenitorul lui ar fi tutelat de nişte miniştri obraznici... atunci da, am ataca această tutelă şi nu regalitatea, i-am ataca pe cei doi de Guise şi nu pe rege. Atunci războiul civil ar fi drept, răscoala sfântă, iar eu primul care să strige: „La arme!”

Această cuvântare cuceri aprobarea adunării.

— Ce propui deci să se facă? strigă La Renaudie.

— Să aşteptăm, răspunse hotărât avocatul. Anne Dubourg, Henri Dufaur şi trei dintre prietenii noştri din parlament au fost arestați; dar cine ne garantează că nu vor fi condamnați? Părerea mea e că violența ar înrăi şi mai tare

cârmuirea. Cine ştie dacă, stând liniştiţi, nu-i vom salva pe cei arestaţi? Să avem calmul forţei şi demnitatea dreptăţii. Să lăsam nedreptăţile pe seama persecutorilor. Să aşteptăm. Când ne vor vedea liniştiţi, vor chibzui de două ori înainte de a ne declara război, după cum vă rog şi eu, dragi prieteni, să vă gândiţi de două ori înainte de a trece la represalii. Des Avenelles tăcu şi aplauzele reîncepură. Avocatul însă continuă: Cei care gândesc ca mine să ridice mâna!

Se ridicară aproape toate mâinile.

— Iată deci, hotărârea luată...

— Hotărârea de a nu hotărî nimic! îl întrerupse Castelnau.

— De a amâna până va sosi momentul cel mai favorabil, zise Des Avenelles aruncând o privire furioasă celui care-l întrerupsese.

Păstorul David propuse să se cânte un psalm pentru eliberarea bieţilor prizonieri.

— Haidem, zise La Renaudie lui Gabriel. Toate astea mă scârbesc şi mă irită. Oamenii ăştia nu ştiu decât să cânte psalmi. Cum dracu să răstorni cârmuirea cu ei?

Ieşiră în stradă, absorbit fiecare de gândurile lui. La podul Notre-Dame se despărţiră. La Renaudie se întoarse în cartierul Saint-Germain, iar Gabriel la Arsenal.

— Cu bine, domnule d'Exmès, zise La Renaudie. Sunt necăjit că te-am făcut să-ţi pierzi timpul. Fii totuşi sigur că nu ăsta e ultimul nostru cuvânt. Prinţul Coligny şi cele mai de seamă căpetenii ale noastre lipseau astă-seară.

— Nu mi-am pierdut timpul, zise Gabriel. Nu peste mult te vei convinge de asta...

— Cu atât mai bine, cu atât mai bine! zise La Renaudie. Totuşi, mă îndoiesc...

— Nu te îndoi. Voiam să văd dacă protestanţii au început într-adevăr să-şi piardă răbdarea.

XXVII

Alte încercări

PĂRĂSIND ADUNAREA REFORmaților, lui Gabriel îi mai rămânea încă o şansă de care să se folosească şi anume ambiția ducelui de Guise.

Aşa că, a doua zi dimineață la ora zece, veni la întâlnirea pe care François de Lorena i-o dăduse în palatul Tournelles. Tânărul conte de Montgommery era aşteptat. Fu introdus de îndată la cel care era numit acum Cuceritorul Calaisului. Însemnatul îi ieşi grăbit înainte şi-i strânse afectuos mâinile.

— Iată-te, în sfârşit, prietene uituc, îi zise el; am fost silit să te caut, să te urmăresc până în locul în care te-ai retras şi dacă n-o făceam, Dumnezeu ştie când te-aş fi revăzut. De ce asta? Cum de n-ai venit să mă vezi de când m-am întors?

— Monseniore, zise Gabriel încet, dureroasele preocupări...

— Ah! Vezi? Eram sigur... îl întrerupse ducele de Guise. Te-au mințit, nu-i aşa? Te-au înşelat, nemulțumit, mâhnit? Pe dumneata, salvatorul Franței! Am fost sigur că e vorba de o infamie! Fratele meu, cardinalul de Lorena, care era de față când ai intrat la Luvru, a ghicit, cu subtilitatea lui de prelat, că ai să fii înşelat. De ce nu te-ai adresat lui? Ar fi putut să te ajute în lipsa mea.

— Vă mulțumesc, monseniore, zise Gabriel grav; vă asigur că vă înşelați. Şi-au ținut cât mai strict cu putință angajamentele față de mine.

— Oh! Spui asta pe un ton...

— O spun aşa cum o simt, monseniore; v-o repet, nu mă

plâng; făgăduielile pe care contam au fost îndeplinite... ca la carte. Dar să nu mai vorbim despre mine, vă rog!

Ducele de Guise fu izbit de accentul dureros al lui Gabriel.

— Bine, zise el, acum mi-e într-adevăr frică să nu ating, fără să vreau, vreuna dintre rănile dumitale încă nevindecate.

— Mulțumesc, monseniore.

— Să ştii numai că, oricând, în orice împrejurare, încrederea, averea şi puterea mea îți stau la dispoziție, Gabriel.

— Mulțumesc, monseniore!

— Acest lucru convenit între noi, zise ducele de Guise, spune-mi despre ce anume ți-ar plăcea să vorbim?

— Despre dumneavoastră, monseniore, răspunse tânărul, despre proiectele dumneavoastră; iată ce mă interesează! Iată magnetul care m-a făcut să alerg la prima dumneavoastră chemare.

— Gloria mea? Proiectele mele? zise François de Lorena clătinând din cap. Şi pentru mine ăsta e un foarte trist subiect de discuție.

— Oh! Ce spuneți, monseniore? se miră Gabriel.

— Adevărul, prietene! Dar credeam, mărturisesc, că-mi câştigasem oarecare reputație; mi se părea că numele meu poate fi rostit cu oarecare respect în Franța, cu o anumită teamă în Europa. Trecutul acesta mă obliga să privesc în viitor, să-mi fac anumite planuri după renumele de care credeam că mă bucur, visam lucruri mari pentru patria mea şi, de ce să n-o spun, pentru mine însumi. Şi cred că le-aş fi realizat!

— Ei bine, monseniore?

— Ei bine, Gabriel, de şase săptămâni, de când m-am întors la această Curte, am încetat să mai cred în gloria mea şi am renunțat la toate proiectele mele.

— Şi de ce asta, monseniore?

— Mai întâi, ai văzut prin ce tratat aproape ruşinos a trebuit să punem capăt victoriilor noastre. Chiar dacă am fi siliți să ridicăm asediul Calaisului, dacă englezii ar mai fi

avut încă în puterea lor porțile Franței, în sfârşit, dacă ar fi fost convinşi de insuficiența forțelor noastre şi de imposibilitatea de a continua o luptă inegală şi încă n-ar fi trebuit să se semneze o pace atât de dezavantajoasă şi de dezonorantă ca cea de la Cateau-Cambrésis.

— Adevărat, monseniore, ostaşii sunt amărâți că s-au ales cu nişte roade atât de pipernicite dintr-o recoltă atât de măreață.

— Ei bine, cum vrei să mai semăn pentru nişte oameni care habar n-au să adune recolta? Dealtfel, nu m-au constrâns la inactivitate prin pacea lor atât de „avantajoasă”? Spada mi-e condamnată să rămână pentru multă vreme în teacă. Războiul stins pretutindeni, odată cu el s-au stins şi visele mele glorioase.

— Dar nu sunteți mai puțin puternic, chiar şi în această perioadă, monseniore, zise Gabriel. Curtea vă respectă, poporul vă admiră, străinii se tem de dumneavoastră.

— Da, presupun că sunt iubit înlăuntrul țării şi temut în afară; dar nu-mi spune că sunt respectat la Luvru. În vreme ce se minimalizau în mod public rezultatele succeselor noastre, pe dedesubt mi se surpă influența. Când m-am întors de la Calais, pe cine l-am găsit mai cu trecere ca niciodată? Pe insolentul învins în ziua de Sfântul Laurențiu, pe acel Montmorency pe care-l detest...

— Nu mai mult decât mine, monseniore!

— Prin el şi pentru el a fost încheiată această pace de care mi-e ruşine. În schimb, a ştiut să aibă grijă în acest tratat de propriile sale interese, cerând să i se restituie, pentru a doua sau a treia oară, răscumpărarea. Face speculă până şi cu înfrângerea şi ruşinea sa.

— Şi acesta e omul acceptat în locul ducelui de Guise, zise Gabriel cu un surâs disprețuitor.

— Vezi şi dumneata că domnul conetabil este protejat de cineva mai puternic chiar decât regele. Vezi bine că serviciile mele nu vor putea fi niciodată egalate de cele ale doamnei Diana de Poitiers, lua-o-ar toți dracii s-o ia! Ce-i face femeia asta regelui? Oare poporul n-are dreptate când vorbeşte de

filtre şi de farmece? Eu personal îmi închipui că există între ei o legătură mai puternică decât dragostea. Nu patima îi înlănţuie astfel unul de altul, ci crima. Sunt convins că în trecutul lor există o crimă! Sunt mai mult complici decât amanţi! Contele de Montgommery se cutremură din cap până-n picioare.

— Nu crezi la fel ca mine, Gabriel? întrebă Însemnatul.

— Cred, monseniore, zise Gabriel cu voce stinsă.

— Şi, ca o culme a umilinţei, continuă ducele, în afară de monstruosul tratat de la Cateau-Cambrésis, ştii ce răsplată mă aştepta, întorcându-mă acasă? Revocarea imediată din demnitatea de locotenent-general al regatului! Aceste funcţii extraordinare devin inutile în timp de pace, mi s-a spus. Şi fără să fiu prevenit, fără să mi se mulţumească, mi s-a retras acest titlu aşa cum arunci o mobilă stricată care nu mai e bună de nimic.

— E cu putinţă? Asta a fost stima cu care v-au înconjurat? zise Gabriel care voia să aţâţe focul în acest suflet mâniat.

— La ce atâta stimă pentru o slugă de prisos? întrebă, strângând din dinţi, ducele de Guise. În ce-l priveşte pe domnul de Montmorency, povestea se schimbă. El este, el rămâne conetabil! E o cinste care nu i se ia şi pe care a câştigat-o după patruzeci de ani de eşecuri! Mă jur pe crucea casei de Lorena că, dacă vântul războiului suflă din nou, dacă vin iar să mă roage, să mă implore să-i ajut să iasă din necaz, o să-i trimit la conetabilul lor! Să-l salveze el dacă poate! Că doar e conetabil! În ceea ce mă priveşte, fiindcă mă condamnă la lene, primesc sentinţa şi pân-or veni vremuri mai bune, mă odihnesc!

După o pauză, Gabriel reluă grav:

— Iertare, monseniore, tocmai pacea îngăduie ca propunerea mea să poată fi realizată.

— Într-adevăr? zise François de Lorena ispitit. E un lucru la fel de cutezător ca şi asediul Calaisului?

— E un lucru şi mai îndrăzneţ, monseniore.

— Cum aşa? zise mirat ducele de Guise. Mărturisesc

că-mi ațâți grozav curiozitatea.

— Îmi îngăduiți deci să vorbesc?

— Sigur, chiar te rog.

— Suntem singuri aici?

— Absolut singuri.

— Ei bine, monseniore, zise cu hotărâre Gabriel, iată ce voiam să vă spun. Regele, conetabilul vor să scape de dumneavoastră; scăpați dumneavoastră de ei! V-au retras titlul de locotenent-general al regatului; luați-l înapoi!

— Cum? Explică-te! zise ducele de Guise.

— Monseniore, prinții străini vă ştiu de frică, poporul vă iubeşte, armata vă aparține. Sunteți, în Franța, mai rege decât regele. Sunteți rege prin geniu; el nu e decât prin coroană. Cutezați să vorbiți ca un stăpân şi toți vă vor asculta că nişte supuşi. Credeți că Henric al II-lea e mai puternic în palatul lui de la Luvru decât sunteți dumneavoastră în calitate de comandant al armatei? Cel care vă vorbeşte ar fi fericit şi mândru să vă spună primul majestatea voastră.

— Iată, într-adevăr, un plan cam îndrăzneț, Gabriel!

Dar spunând acestea, nu era deloc supărat. Dimpotrivă, chiar surâdea.

— Propun un plan îndrăzneț unui suflet extraordinar, zise ferm Gabriel. Vorbesc pentru binele Franței. Îi trebuie un om mare ca rege. Nu e dezastruos ca toate ideile dumneavoastră atât de mărețe să fie stăvilite în mod mârşav de capriciile unei curtezane şi de gelozia unui favorit? Dacă ați fi liber şi stăpân, ce n-ar face geniul dumneavoastră? Ați fi un al doilea Carol cel Mare.

— Casa de Lorena se trage din el! zise cu mândrie Însemnatul.

— Fiți la rândul dumneavoastră un Hugo Capet pentru casa de Valois.

— Da, dar dacă n-aş fi decât un conetabil de Bourbon? zise ducele de Guise.

— Vă calomniați, monseniore... Conetabilul de Bourbon i-a chemat în ajutorul lui pe străini, pe duşmani.

Dumneavoastră nu v-ați slujit decât de forțele patriei.

— Dar aceste forțe de care aş dispune, unde-s? întrebă Însemnatul.

— Vi se oferă două partide.

— Care? Căci văd că te las să vorbeşti ca şi cum toate astea n-ar fi nişte himere... Care sunt cele două partide?

— Armata şi Reforma, monseniore, răspunse Gabriel. Ați putea fi mai întâi un şef militar.

— Un uzurpator! zise Însemnatul.

— Un cuceritor! Dar dacă preferați, monseniore, fiți regele hughenoților.

— Şi prințul de Condé? zise surâzând ducele de Guise.

— Are farmec şi abilitate, dar dumneavoastră aveți măreție şi strălucire. Credeți că acel Calvin va şovăi între dumneavoastră şi el? Căci trebuie să ştiți că fiul dogarului din Noyon dispune cum vrea de partidul lui. Spuneți un cuvânt şi mâine veți avea la ordinele dumneavoastră treizeci de mii de protestanți.

— Dar sunt un prinț catolic, Gabriel.

— Religia oamenilor ca dumneavoastră, monseniore, este gloria.

— M-aş certa cu Roma.

— Va fi un pretext s-o cuceriți.

— Gabriel, Gabriel, zise ducele de Guise, privindu-l fix pe tânărul conte, îl urăşti tare pe Henric al II-lea...

— Atâta cât vă iubesc pe dumneavoastră.

— Stimez această sinceritate, Gabriel, rosti cu seriozitate Însemnatul şi ca să ți-o dovedesc vreau la rândul meu să-ți vorbesc.

— Inima mea va închide în ea pentru totdeauna această mărturisire.

— Ascultă deci şi eu m-am gândit uneori la ceea ce-mi propui dumneata astăzi. Dar trebuie să-mi dai dreptate că, atunci când te îndrepți spre un asemenea scop, trebuie să fii sigur că-l vei atinge; a risca prematur o asemenea partidă ar însemna s-o pierzi...

— Asta e adevărat, zise Gabriel.

— Ei bine, socoți într-adevăr că ambiția mea e coaptă şi că vremurile sunt favorabile? Asemenea evenimente trebuiesc pregătite îndelung. Crezi că lumea s-ar obişnui cu gândul la o schimbare a domniei?

— S-ar obişnui, zise Gabriel.

— Mă îndoiesc, răspunse ducele. Am comandat armata, am apărat oraşul Metz, am luat Calaisul. Am fost de două ori locotenent-general al regatului. Dar nu-i destul. Nu m-am apropiat îndeajuns de puterea regală. Ar exista, fără îndoială, nemulțumiți. Henric al II-lea este tânăr, inteligent şi brav. E fiul lui Francisc I. Cum să-l laşi fără tron?

— Deci ezitați, monseniore? întrebă Gabriel.

— Fac mai mult, prietene, refuz, răspunse Însemnatul. Ah! Dacă, mâine, Henric al II-lea ar muri subit de vreo boală sau în vreun accident...

— „Şi el se gândeşte la asta!" îşi zise Gabriel. Ei bine, dacă această lovitură s-ar realiza, monseniore, ce-ați face?

— Atunci, sub un rege tânăr, fără experiență, aflat cu totul la discreția mea, aş deveni într-un fel regentul regatului. Şi dacă regina-mamă sau domnul conetabil s-ar gândi să se opună, dacă reformații s-ar revolta, în sfârşit, dacă Statul, în pericol, ar cere o mână fermă la cârmă, atunci da, aş accepta coroana.

— Dar până atunci, zise Gabriel, până la acea moarte, foarte puțin probabilă, a regelui...

— Mă voi resemna, mă voi mulțumi să aştept. Şi dacă visele mele nu se vor concretiza în fapte, înseamnă că soarta a voit astfel...

— Este ultimul dumneavoastră cuvânt, monseniore?

— Ultimul meu cuvânt, zise ducele de Guise. Dar nu înseamnă că-ți mulțumesc mai puțin, Gabriel, de a fi avut atâta încredere în mine.

— Iar eu, monseniore, vă mulțumesc de a fi avut încredere în discreția mea. Acum, adaugă Gabriel ridicându-se, eu mă retrag.

— Cum, gata? zise ducele.

— Da, monseniore, ştiu ceea ce voiam să ştiu. Îmi voi

aminti de cuvintele dumneavoastră. Sunt în siguranță în inima mea, dar îmi voi aminti de ele. Scuzați-mă, aveam nevoie să fiu sigur că regala ambiție a ducelui de Guise încă mai şovăie... Cu bine, monseniore!

— Cu bine, prietene!

Gabriel părăsi palatul Tournelles mai trist şi mai neliniştit decât atunci când intrase. „Din cele două ajutoare pe care contăm, îşi zise el, nici unul nu mi-e de folos. Nu mai rămân decât eu singur!”

XXVIII

Un demers periculos

ÎN LUVRUL EI REGAL, DIANA de Castro trăia tot timpul apăsată de o spaimă de moarte. Şi ea aştepta. Dar rolul ei, cu totul pasiv, era poate şi mai greu decât al lui Gabriel. Între ea şi cel pe care-l iubise atâta nu se rupsese chiar orice legătură. Aproape în fiecare săptămână, pajul André venea în strada Jardins-Saint-Paul şi o întreba pe Aloyse ce ştie despre Gabriel. Veştile pe care le primea Diana nu erau deloc liniştitoare.

Tânărul conte de Montgommery era mereu la fel de taciturn, de sobru, de neliniştit. Doica nu vorbea despre el decât cu lacrimi în ochi. Într-o dimineață a acelei luni, Diana luă hotărârea să pună capăt temerilor. Se înfăşură deci într-o mantie foarte simplă, îşi ascunse chipul sub un văl şi la ora la care cei de la castel abia se trezeau, ea ieşi din Luvru însoțită doar de André, ca să se ducă acasă la Gabriel. La urma urmelor o soră putea să-şi viziteze fratele. Din nenorocire, tot curajul de care dăduse dovadă Diana hotărându-se la acest demers avea să fie inutil. Gabriel plecase într-una din plimbările lui fără niciun țel, al căror obicei încă nu-l pierduse. Când Diana, cu o mână emoționată, bătu în poarta palatului său, el ieşise de mai bine de o jumătate de ceas. Să-l aştepte? Nu se ştia niciodată când se înapoia. Şi o lipsă îndelungată din Luvru putea s-o expună unor bârfe. Dar, mă rog, întrebă de Aloyse. Simțea nevoia s-o vadă măcar pe ea, s-o întrebe ea însăşi despre Gabriel. André o pofti pe stăpâna sa într-o cameră mai ferită

şi alergă s-o cheme pe doică. După zilele fericite de la Montgommery şi de la Vimoutiers, Aloyse şi Diana, femeia din popor şi fiica regelui, nu se mai revăzuseră. Dar viaţa amândurora fusese plină de acelaşi gând; aceeaşi nelinişte le umplea zilele de teamă şi nopţile de nesomn. Aşa că, atunci când Aloyse, intrând în grabă, voi să se încline în faţa doamnei de Castro, Diana, la fel ca odinioară, i se aruncă în braţe şi o îmbrăţişa spunându-i:

— Dragă doică...

— Cum, Doamnă, zise Aloyse emoţionată, vă mai amintiţi de mine? Mă mai recunoaşteţi?

— Dacă-mi mai amintesc de tine? Dacă te mai recunosc? Ar fi ca şi cum nu mi-aş mai aminti de casa lui Enguerrand sau de castelul Montgommery!

În vremea asta Aloyse o contemplă pe Diana cu multă atenţie şi, împreunându-şi mâinile, strigă, surâzând şi oftând totodată:

— Doamne, cât sunteţi de frumoasă!

Surâdea, căci o iubise mult pe Diana, ofta, căci măsura toată durerea lui Gabriel. Diana înţelese această privire melancolică şi totodată visătoare a Aloysei şi se grăbi să spună, roşind puţin:

— Nu despre mine am venit să vorbim, doică!

— Despre el? zise Aloyse.

— Despre cine altcineva? În faţa ta pot să-mi deschid inima... Ce nenorocire că nu l-am găsit! Venisem să-l văd... Cum arată? Mereu mohorât şi mereu dezolat, nu-i aşa? De ce n-a venit să mă vadă măcar o singură dată la Luvru? Ce zice? Ce face? Vorbeşte! Vorbeşte, doică!

— Vai, doamnă, aveţi într-adevăr dreptate să credeţi că e mohorât şi dezolat. Închipuiţi-vă...

Diana o întrerupse pe doică.

— Aşteaptă, dragă doică; înainte de a începe, vreau să te rog ceva. Aş rămâne aici să te ascult şi până mâine, fără să obosesc, fără să bag de seamă cum zboară timpul. Dar trebuie totuşi să mă întorc la Luvru înainte de a mi se observa lipsa. Făgăduieşte-mi un lucru: după un ceas

petrecut aici, cu tine, dă-mi de ştire, fie că el s-a întors fie că nu şi trimite-mă acasă!

— Mi-e frică, zise Aloyse, sunt în stare să uit şi ora să treacă...

— Cum să facem?

— Să încredinţăm această sarcină lui André, zise Aloyse.

Pajul, care rămăsese în camera vecină, făgădui să bată în uşă după ce se va fi scurs un ceas.

— Şi acum, zise Diana aşezându-se lângă doică, să discutăm în voie şi în linişte!

Dar această discuţie, aşteptată cu atâta nerăbdare de Diana, o punea în dificultate pe Aloyse, care nu ştia cât aflase cealaltă din secretele casei de Montgommery. În plus, din câte cunoştea Aloyse, în viaţa tânărului ei stăpân existau totuşi taine neliniştitoare pe care îi era ei însăşi teamă să le comenteze. În ce fel să explice absenţele, întoarcerile lui neaşteptate, preocupările şi chiar tăcerea lui? Până la urmă, doica îi spuse Dianei tot ce ştia, tot ce văzuse şi Diana, ascultând-o pe doică, se întristă şi mai tare. Căci revelaţiile Aloysei nu erau făcute să liniştească spaimele doamnei de Castro, ci dimpotrivă să i le ascută şi mai tare.

Diana se putu convinge din ce în ce mai mult că dacă voia să-l salveze pe cel pe care-l iubea, trebuia să intervină în grabă. Diana şi Aloyse tresăriră mirate auzindu-l pe André bătând la uşă.

— Gata? A şi trecut un ceas? strigară ele în acelaşi timp.

— N-am ce face, zise Diana, am să mai rămân încă un sfert de oră.

— Doamnă, băgaţi de seamă! zise doica.

— Ai dreptate, doică, trebuie să plec. Numai un cuvânt: în tot ce mi-ai spus despre Gabriel ai omis... mi se pare... în sfârşit, nu mai vorbeşte deloc despre mine?

— Deloc, doamnă.

— Bine face, zise Diana oftând.

— Şi ar face şi mai bine încă să nu se mai gândească deloc la dumneavoastră.

— Crezi că se mai gândeşte? întrebă cu însufleţire Diana.

— Sunt mai mult decât sigură.

— Totuşi, mă evită cu grijă, evită Luvrul...

— Dacă evită Luvrul, zise Aloyse clătinând din cap, asta n-o face din cauza celei pe care o iubeşte.

„Da, gândi Diana tremurând; din cauza celui pe care-l urăşte."

— Oh, spuse ea, cu glas tare, trebuie să-l văd; trebuie neapărat!

— Vreți să-i spun, doamnă, ca din partea dumneavoastră, să vă caute la Luvru?

— Nu, nu! Nu la Luvru! zise Diana cu spaimă, să nu vină la Luvru! Voi vedea, voi pândi o nouă ocazie... Poate că voi veni iarăşi aici...

— Dar dacă iar nu va fi acasă? zise Aloyse. În ce zi şi în ce săptămână veți veni? Ştiți cumva? O să vă aştepte, gândiți-vă!

— Vai, zise Diana, cum aş putea să prevăd în ce clipă, în ce zi voi fi liberă? Dar, dacă pot, o să-l trimit pe André înainte.

În acel moment, pajul, temându-se că nu fusese auzit, bătu a doua oară în uşă.

— Plec, plec, zise doamna de Castro. Haide, trebuie să ne despărțim, doică, spuse ea Aloysei. Sărută-mă, ştii, ca atunci când eram copil, ca atunci când eram fericită. Şi, în vreme ce Aloyse, fără să poată rosti o vorbă, o ținea strâns îmbrățişată, ea îi spuse la ureche: Veghează asupra lui, ai grijă de el!

— Ca atunci când era copil, ca atunci când era fericit! zise doica.

— Bine, bine, Aloyse, pe vremea aceea n-avea atâta nevoie să fie ocrotit.

Diana părăsi palatul fără ca Gabriel să se fi întors. După o jumătate de ceas se afla în locuința ei de la Luvru. Gabriel nu se întoarse acasă decât târziu. Era obosit şi trupeşte şi sufleteşte. Dar când Aloyse rosti numele Dianei şi-i vorbi despre vizita ei, el îşi veni brusc în fire, însuflețindu-se.

— Ce voia? Ce-a spus? Ce face? Oh, de ce n-am fost

acasă? Vorbeşte, spune-mi tot, Aloyse, toate cuvintele, toate gesturile ei! Fu rândul lui s-o întrebe cu lăcomie pe doică, abia lăsându-i timp să răspundă. Vrea să mă vadă? strigă el. Are ceva să-mi spună? Nu ştie când va putea să revină? Oh! Nu pot aştepta în această nesiguranță, cred că eşti convinsă de asta, Aloyse. O să mă duc de îndată la Luvru.

— La Luvru, Hristoase! strigă Aloyse speriată.

— Da, răspunse Gabriel calm. Presupun că nu-s izgonit din Luvru şi cel care a eliberat Calaisul are dreptul să-i prezinte, la Paris, doamnei de Castro omagiile sale.

— Sigur, zise Aloyse tremurând din toate mădularele. Numai că doamna de Castro v-a rugat să n-o căutați la Luvru.

— Există vreun motiv să mă tem? strigă Gabriel cu mândrie. Dacă ar fi aşa, abia că aş ține morțiş să mă duc acolo!

— Nu, zise doica, probabil că doamna de Castro se teme pentru ea.

— Reputația ei ar avea şi mai mult de suferit în urma unei întâlniri secrete dacă această întâlnire ar fi descoperită, decât din pricina unei vizite făcute în mod public şi în plină zi, ca cea pe care am de gând să i-o fac, pe care i-o voi face astăzi, chiar acum...

Îşi chemă valetul ca să-şi schimbe hainele.

— Dar, monseniore, zise biata Aloyse, la capătul puterilor, până acum ați evitat Luvrul. A băgat de seamă şi doamna de Castro. Nu v-ați dus s-o vedeți nici măcar o dată de când s-a întors.

— Nu m-am dus s-o văd pe doamna de Castro atâta vreme cât nu m-a chemat. Am evitat Luvrul când n-aveam niciun motiv să mă duc acolo. Dar azi doamna de Castro vrea să mă vadă. Aşa că mă voi duce de îndată la Luvru.

XXIX

Imprudenţa precauţiei

GABRIEL PĂTRUNSE FĂRĂ oprelişti în Luvru. De la luarea Calaisului, numele tânărului conte de Montgommery fusese rostit prea des pentru ca să se mai gândească cineva să nu-l lase să intre în apartamentele doamnei de Castro. În acel moment, Diana era ocupată cu o broderie. Dar îşi lăsa mereu mâna să-i cadă şi, visătoare, îşi amintea de discuţia avută dimineaţă cu Aloyse. André speriat, se năpusti în cameră.

— Doamnă, domnul viconte d'Exmès! strigă el. (Băiatul nu se dezobişnuise să-i spună astfel vechiului său stăpân).

— Cine? Domnul d'Exmès aici? repetă Diana uluită. Gabriel se ivi în uşă stăpânindu-şi emoţia. O salută adânc pe doamna de Castro, care, încremenită, nu-i răspunse îndată la salut. Dar, cu un gest, îşi concedie pajul şi camerista. Când Diana şi Gabriel fură singuri, se îndreptară unul spre altul, îşi întinseră şi îşi strânseră mâinile. Rămaseră astfel cu mâinile unite, contemplându-se în tăcere.

— Ai venit la mine, Diana, zise în sfârşit Gabriel, cu o voce profundă. Ai vrut să mă vezi, ai vrut să-mi vorbeşti! Am alergat încoace...

— Deci a trebuit să fac eu primul pas ca să afli că simţeam nevoia să te văd, Gabriel!

— Diana, răspunse tânărul cu un surâs trist, am dat în atâtea alte locuri destule dovezi de curaj, dar pot spune că venind încoace, la Luvru. Mi-a fost frică...

— Frică de ce anume? întrebă Diana, căreia îi era ei însăşi

frică de întrebarea pe care-o pusese.

— Frică de tine... frică de mine... răspunse Gabriel.

— Şi pentru asta ai preferat să uiți vechea noastră afecțiune?

— Aş fi preferat să uit totul, Diana, decât să mă întorc de bunăvoie în acest palat. Dar vai! N-am putut. Şi dovada...

— Dovada?

— Dovadă e că te caut mereu şi pretutindeni, că, deşi mă temeam de prezența ta, aş fi dat totul pe lume ca să te zăresc măcar un minut, de departe. Am colindat prin Paris, Fontainebleau, Saint-Germain, în jurul castelelor regale, doar, doar te voi zări; voiam să-ți văd chipul dulce, rochia ta strecurându-se printre arbori; asta era tot ceea ce-mi doream, tot ceea ce visam! A fost de ajuns să faci doar un pas spre mine pentru ca prudența, datoria, spaima, totul să fie uitat. Şi iată-mă în acest Luvru de care trebuia să fug! Şi-ți răspund la toate întrebările tale! Şi deşi simt că toate astea sunt primejdioase şi smintite, le fac totuşi, Diana!

— Da, da, zise Diana tremurând.

— Ah! Dacă aş fi fost mai înțelept, dacă aş fi persistat în planul meu ferm de a nu te mai vedea, de a fugi! Ar fi fost mult mai bine şi pentru mine şi pentru tine. Dar sunt fără putere când îți văd privirea, când îți aud glasul...

Diana începuse să priceapă că nu făcuse bine vrând să scape de nehotărârea ei ucigătoare. Orice subiect de discuție era o suferință, orice întrebare o primejdie. Între cele două ființe, create poate pentru fericire, nu mai putea exista decât neîncredere, primejdie şi nenorocire. Dar pentru că Diana provocase astfel soarta, acum Gabriel nu mai voia să fugă. După o tăcere plină de gânduri, Diana reluă:

— Țineam să te văd, Gabriel, pentru două motive: aveam mai întâi să-ți dau o explicație, apoi să-ți cer eu una.

— Vorbeşte, deschide-mi şi sfâşie-mi inima. E a ta!

— Simțeam în primul rând nevoia să te fac să afli de ce, de îndată ce-am primit mesajul tău, nu mi-am pus acel văl pe care mi l-ai trimis şi n-am intrat în vreo mănăstire, aşa cum mi-am exprimat dorința la Calais, la ultima noastră

întâlnire.

— Ți-am făcut vreun reproş, în privința asta, Diana? Ți-am trimis vorbă prin André că te dezleg de orice legământ.

— Intenția mea de a mă retrage la mănăstire a fost doar amânată.

— De ce, Diana? De ce să renunți la lumea pentru care ai fost făcută?

— Conştiința ta poate să fie liniştită din acest punct de vedere; nu atâta pentru a răspunde legământului pe care ți l-am făcut, cât pentru a-mi satisface dorința tainică a sufletului meu, vreau să las lumea asta în care am avut numai necazuri. Simt nevoia de pace şi de linişte! M-aş duce oriunde ca să fiu liniştită, dar nu văd nici un alt loc în afară de cel despre care ți-am vorbit.

— Te invidiez!

— Numai că nu-mi voi îndeplini acest plan decât atunci când voi fi sigură că n-ai să devii nici judecătorul, nici călăul regelui. Vreau să fiu aici ca la nevoie să mă arunc între cei doi oameni pe care-i iubesc şi care se urăsc şi, cine ştie? să împiedic poate o nenorocire sau o crimă. Şi acum, spune-mi, Gabriel, ai primit, în sfârşit, confirmarea că sunt în adevăr sora ta? Sau ai pierdut orice nădejde de a afla adevărul? Răspunde! Ți-o cer, te rog!

— Îți voi răspunde, Diana. Există un proverb spaniol care spune: „Obişnuieşte-te întotdeauna cu răul". Eu m-am obişnuit şi, de la despărțirea noastră, te-am privit mereu ca pe sora mea. Dar adevărul e că n-am nicio dovadă şi niciun mijloc de a mai afla ceva.

— Dumnezeule! strigă Diana, cel care trebuia să-ți dea această dovadă nu mai trăia când te-ai întors din Calais?

— Trăia, Diana.

— Atunci, înseamnă că regele nu şi-a ținut făgăduiala pe care ți-a făcut-o? Cine mi-a spus totuşi că te-a primit minunat?

— Ba şi-a ținut-o chiar cu prea mare strictețe, Diana.

— Cu ce aer îmi spui asta! Ce se mai ascunde şi aici, Maică Precistă?

— Ai vrut-o, ai s-o afli, Diana. Ai să porți şi tu până la capăt jumătate din cumplita mea povară. Chiar aş vrea să ştiu ce vei gândi după ce vei afla totul, dacă vei mai persista cu atâta tărie în mila ta! Ascultă!

— Ascult, Gabriel, zise Diana.

Atunci Gabriel, gâfâind şi tremurând, istorisi totul doamnei de Castro, primirea regelui, reînnoirea făgăduielilor, şoaptele strecurate la urechea regelui de către doamna de Poitiers şi de către conetabil, noaptea de nelinişte şi de fierbințeală petrecută de el, a doua sa vizită la Châtelet, coborârea în iadul închisorii aceleia ciumate, povestirea domnului de Sazerac, în sfârşit, totul!

Diana ascultă fără să-l întrerupă, fără să strige, fără să se mişte, mută şi încremenită ca o statuie de piatră, cu ochii ficşi. După ce Gabriel îşi isprăvi povestirea, urmă o lungă tăcere. Apoi Diana voi să vorbească, dar nu putu. Gabriel privi cu un soi de bucurie tulburarea şi spaima el.

În sfârşit, fata putu scoate un strigăt:

— Ai milă de rege!

— Milă, strigă Gabriel, ceri milă? Deci îl socoți şi tu criminal! Milă? Deci mentă moartea nu-i aşa?

— Nu spune asta, zise Diana pierdută.

— Deci eşti de părerea mea, nu-i aşa, Diana? Gândeşti, simți la fel ca mine! Numai concluziile sunt diferite. Femeia cere milă, bărbatul cere dreptate!

— Vai! strigă Diana, imprudentă şi nebună ce-am fost! De ce te-am făcut să vii la Luvru?

În acelaşi timp cineva bătu încetişor la uşă.

— Cine e? Ce mai vreți? zise doamna de Castro.

André întredeschise uşa.

— Scuzați-mă, doamnă, un mesaj de la rege.

— De la rege! repetă Gabriel, a cărui privire se însufleți.

— De ce-mi aduci scrisoarea asta, André?

— Doamnă, mi s-a spus că e urgentă.

— Dă-mi-o s-o văd. Ce vrea regele de la mine? Du-te, André. Dacă o să am de dat vreun răspuns, o să te chem...

André ieşi, Diana rupse sigiliul scrisorii regale şi citi încet,

cu o spaimă crescândă, ceea ce urmează:

„Dragă Diana,

Mi s-a spus că eşti la Luvru; nu ieşi, te rog, înainte de a veni la tine. Sunt într-un consiliu care se va termina dintr-un moment într-altul. Părăsindu-l, voi veni de îndată şi fără suită la locuinţa ta. Aşteaptă-mă în orice moment. E atâta vreme de când nu te-am văzut singură! Sunt trist şi simt nevoia să discut câteva minute cu fiica mea dragă. Deci, pe curând,

Henric.”

Pălind, Diana mototoli scrisoarea.

Ce trebuia să facă? Să-l lase de îndată pe Gabriel să plece? Dar dacă, plecând, se va întâlni cu regele, care putea veni în orice clipă? Să-l ţină pe tânăr lângă ea? Dar regele, intrând, nu se va întâlni cu el? Să-l prevină pe rege, însemna să işte bănuieli. Să-l prevină pe Gabriel, însemna să-i provoace mânia. O întâlnire între aceşti doi oameni atât de primejdioşi unul pentru celălalt părea acum inevitabilă şi tocmai ea, care ar fi voit să-i salveze cu preţul sângelui ei, prilejuise această întâlnire!

— Ce-ţi scrie regele, Diana? întrebă Gabriel cu un calm prefăcut, dezmințit de tremurul vocii sale.

— Nimic deosebit! O recomandare pentru recepţia de deseară.

— Poate că te deranjez. Eu mă retrag...

— Nu, nu! Rămâi! strigă Diana. Dar dacă, totuşi, ai vreo treabă importantă, du-te...

— Scrisoarea asta te-a tulburat, Diana. Mă tem că sunt de prisos, aşa că o să-mi iau rămas bun...

— Tu, de prisos! Cum poţi vorbi astfel? zise doamna de Castro. Nu eu sunt cea care te-am căutat întâi? Am să te mai văd, dar nu aici, ci acasă la tine. De îndată ce voi putea să scap, voi veni să te văd. Vei veni să continuăm această discuţie. Ţi-o făgăduiesc. Contează pe mine. Acum ai dreptate, du-te, nu mă simt prea bine... Parcă am

fierbințeală...

— Văd, Diana şi te las, zise trist Gabriel.

— Pe curând, Gabriel, zise ea. Du-te, du-te!

Îl conduse până în pragul camerei. „Dacă-l opresc, îşi spuse ea conducându-l, e sigur că se va întâlni cu regele; dacă pleacă imediat, cel puțin are o şansă să nu se întâlnească cu el.” Totuşi şovăia, se îndoia, mai tremura.

— Un ultim cuvânt, Gabriel, zise ea fără să vrea, în pragul uşii. Povestirea ta m-a răscolit cumplit... Ce voiam să te întreb? A, ştiu. Numai un cuvânt, dar unul important. Nu mi-ai spus ce ai de gând să faci... Eu am strigat: „Milă...”, tu ai strigat: „Dreptate!” Cum nădăjduieşti să obții această dreptate?

— Încă nu ştiu, zise Gabriel cu un aer sumbru. Mă las în voia soartei. Poate s-o ivi vreo ocazie...

— Ocazie? repetă Diana tremurând. Ocazie? Ce înțelegi prin asta? Intră, intră puțin! Nu vreau să te las să pleci până n-ai să-mi explici acest cuvânt. Rămâi, te conjur!

Şi, luându-l de mână, îl aduse înapoi în cameră. „Dacă-l întâlneşte pe rege aici, gândi Diana. Vor fi singuri, regele fără suită, Gabriel cu spada la îndemână. Cel puțin, dacă sunt de față, voi putea să mă arunc între ei, să-l rog pe Gabriel, să-l apăr pe rege!”

— Mă simt mai bine, zise ea cu glas tare. Rămâi, Gabriel, să reluăm discuția; dă-mi explicația pe care-o aştept. Mă simt mult mai bine.

— Nu, Diana, eşti şi mai agitată ca adineauri, zise Gabriel. Şi ştii ce gând mi-a venit în minte şi din ce pricină cred că eşti speriată?

— Nu, Gabriel, de unde vrei să ştiu?

— Ei bine, dacă mai adineauri strigătul tău de milă mărturisea că pentru tine crima e evidentă, temerile de acum dovedesc că-n ochii tăi pedeapsa e legitimă. Te temi de răzbunarea mea față de vinovat; deci mă ții aici ca să previi nişte represalii posibile care te înspăimântă, dar care nu te miră. Care ți se par fireşti, nu-i aşa, spune!

Diana tresări, într-atât fusese de puternică lovitura.

Totuşi, adunându-şi toată energia, spuse:

— O, Gabriel, cum crezi că pot concepe să ai astfel de gânduri? Tu, un ucigaş? Tu, să loveşti prin surprindere pe cineva care nu se poate apăra? Nu-i cu putință! Asta ar fi mai mult decât o crimă, ar fi o laşitate! Îți închipui că de asta te țin aici? Te înşeli! Du-te, pleacă! Poftim, îți deschid uşa! Sunt destul de liniştită, cel puțin din acest punct de vedere. Du-te, părăseşte în linişte Luvrul! Voi veni eu la tine să isprăvim discuția. Du-te, du-te!

Şi, vorbind astfel, îl conduse în antecameră. Pajul se afla acolo. Diana voi să-i poruncească a-l însoți pe Gabriel până la ieşirea din Luvru. Dar această precauție i-ar fi trădat din nou neîncrederea. Ajunsă aici totuşi, ea nu se putu stăpâni să nu-l cheme printr-un semn pe André şi să nu-l întrebe încet:

— Nu ştii dacă s-a terminat consiliul?

— Încă nu, doamnă, răspunse André. Nu i-am văzut pe consilieri ieşind din marea cameră.

— Cu bine, Gabriel, zise ea cu glas tare. Cu bine. Aproape că mă sileşti să te alung ca să-ți dovedesc că n-am motive să te reții. Pe curând...

— Pe curând... zise cu un surâs melancolic tânărul, strângându-i mâna.

Gabriel plecă. Diana rămase să-l privească până ce şi ultima uşă se închise în urma lui. Apoi, reîntorcându-se în cameră, căzu în genunchi, cu ochii plini de lacrimi, cu inima bătând.

XXX

Ocazia

ÎN CIUDA EFORTURILOR PE CARE le făcuse ca să împiedice această întâlnire, faptul de care se temuse Diana se întâmplă. Gabriel ieşise de la ea foarte trist şi foarte tulburat. Febra Dianei îl molipsise într-un fel, îi înceţoşase privirea, îi încâlcise gândurile. Mergea maşinal pe scările şi coridoarele cunoscute ale Luvrului, fără să dea prea multă atenţie obiectelor. Totuşi, când fu pe punctul de a deschide uşa marii galerii îşi aminti că, la înapoierea sa din Saint-Quentin, se întâlnise aici cu Maria Stuart şi că datorită tinerei regine-Delfine ajunsese până la rege, unde îl aştepta o primă decepţie. În vreme ce Gabriel îşi răsucea în minte aceste amintiri supărătoare, deschise uşa şi intră în galerie. Dintr-o dată tresări, se dădu un pas îndărăt şi se opri ca împietrit. Uşa de la celălalt capăt al galeriei tocmai se deschisese şi un om intrase în galerie. Acest om era Henric al II-lea. Regele singur, fără arme şi fără suită!

Ofensatorul şi ofensatul, pentru prima dată după jignire, faţă în faţă, singuri şi despărţiţi unul de altul doar de o sută de paşi, care puteau fi străbătuţi în douăzeci de secunde. Am spus că Gabriel se oprise brusc, nemişcat şi îngheţat ca o statuie, statuia Răzbunării sau a Urii. Regele se opri şi el zărindu-l pe cel pe care, de aproape un an, nu-l mai revăzuse decât în visele sale. Cei doi oameni rămaseră aproape un minut fără să se mişte, parcă fascinaţi unul de celălalt. Din vârtejul senzaţiilor şi al gândurilor care umpleau tenebrele inimii lui Gabriel, tânărul, năucit, nu putea alege nicio idee,

nu se putea opri la nicio hotărâre. Aştepta. Cât despre Henric, în ciuda curajului sau dovedit de atâtea ori, acum îi era frică! Totuşi îşi ridică fruntea, îşi alungă orice pornire laşă şi luă o hotărâre. Să cheme pe cineva, ar fi arătat că se teme, să se retragă, ar fi însemnat să fugă. Înaintă deci spre uşa în care Gabriel părea bătut în cuie. Un soi de putere ciudată, de atracție de neînvins îl chema, îl împingea către acea palidă fantomă care părea că-l aşteaptă. Gabriel îl văzu îndreptându-se spre el, dar nu reuşi să se fixeze asupra unui gând precis. Puse doar mâna pe mânerul sabiei. Când regele nu fu decât la câțiva paşi de Gabriel, acea teamă pe care-o alungase cu mândrie mai înainte îi strânse din nou inima ca într-o menghină. Socoti că-i sunase ceasul din urmă şi că era drept să fie aşa. Totuşi continuă să se apropie. Picioarele sale păreau să-l poarte fără ca el să-şi dea seama. Când fu în fața lui Gabriel, când putu să-i audă răsuflarea, când ar fi putut să-l atingă cu mâna, îşi duse, în strania sa tulburare, mâna la toca de catifea şi-l salută pe tânăr. Gabriel nu-i răspunse la salut. Îşi păstră înfățişarea de statuie şi mâna sa încremenită nu părăsi spada. Pentru rege, Gabriel nu mai era un supus, ci un om pe care-l nedreptățise şi în fața căruia simțea nevoia să se încline. Pentru Gabriel, Henric nu mai era un rege, ci un om care-i ucisese tatăl şi căruia nu-i datora decât ură. Totuşi, îl lăsă să treacă fără să-i spună şi fără să-i facă nimic. Când uşa se închise între cei doi oameni şi când vraja fu ruptă amândoi îşi veniră în fire şi se întrebară: „N-a fost un vis?” Gabriel ieşi încet din Luvru. Nu regreta ocazia pierdută şi nu se căia că o lăsase să-i scape. Încerca mai curând un soi de bucurie ciudată. „Iată pradă care vine singură la mine!” gândea el. Dormi în noaptea aceea cum nu mai dormise de multă vreme. Regele, în schimb, îşi pierdu liniştea. Se îndreptă spre Diana care-l aştepta şi care-l primi cu bucurie. Dar Henric era trist şi neliniştit. Nu cuteză să vorbească despre contele de Montgommery. Era totuşi sigur că Gabriel ieşise de la fiica sa când îl întâlnise. Dar nu voi să atace acest subiect; deşi venise plin de încredere, păstră în tot timpul vizitei un aer de

neîncredere şi de constrângere. Apoi se întoarse la el, sumbru şi trist. Se simțea nemulțumit de el însuşi şi de ceilalți. Nu dormi toată noaptea. I se părea că intrase într-un labirint din care nu va mai ieşi viu. „Totuşi, îşi spunea, într-un fel m-am oferit spadei acelui om. E deci sigur că nu vrea să mă omoare!" Ca să uite, nu voi să mai rămână la Paris. În zilele care urmară vizită pe rând castelele din Saint-Germain, Chambord şi d'Anet, ultimul al Dianei de Poitiers.

Spre sfârşitul acelei luni iunie se afla la Fontainebleau. Serbările apropiate ale căsătoriei fiicei sale Elisabeta cu regele Filip al II-lea dădeau acestei nevoi febrile de activitate un pretext plauzibil. La Fontainebleau, voi să ofere ambasadorului Spaniei spectacolul unei mari vânători cu gonaci, în pădure. Această vânătoare fu fixată de el la 23 iunie. Ziua era caldă şi înăbuşitoare. Se apropia furtuna. Totuşi Henric nu contramanda ordinele date. La urma urmei o furtună înseamnă şi ea zgomot. Voi să încalece calul cel mai impetuos şi cel mai rapid şi se dărui vânătorii cu un soi de furie. La un moment dat, dus de ardoarea lui şi a calului, îi depăşi pe toți cei care-l urmau şi se rătăci în pădure. Norii se învălmăşeau pe cer, tunete surde răsunau în depărtare. Furtuna stătea gata să izbucnească. Henric, aplecat pe grumazul calului în spume, căruia nu încerca să-i domolească mersul, ci, dimpotrivă, îl îmboldea cu vorba şi cu pintenii, gonea, gonea mai repede ca vântul, printre copaci şi peste pietre, acel galop vertiginos îi plăcea şi râdea în gura mare, de unul singur. Timp de câteva minute, uitase de tot. Dintr-o dată, calul se cabră speriat; un fulger sfâşie norii şi fantoma uneia din acele stânci albe aflate din belşug în pădurea de la Fontainebleau se înălță brusc la capătul unei poteci. Tunetul bubuind spori spaima calului înfricoşat, care se năpusti speriat. Brusca sa mişcare înapoi rupse frâul aproape de zăbală. Henric nu-l mai putu stăpâni. Atunci începu o cursă furioasă, cumplită. Calul, cu coama zbârlită, cu spatele aburind, cu picioare de oțel, tăia aerul că o săgeată. Regele, aplecat pe grumazul lui, ca să nu cadă, cu

părul răvăşit, cu hainele fluturând, căuta în zadar să apuce frâul care dealtfel nu i-ar mai fi folosit la nimic. Dacă cineva l-ar fi văzut trecând astfel prin furtună, l-ar fi luat cu siguranță drept o nălucă şi şi-ar fi făcut semnul crucii. Dar niciun suflet de om, nicio colibă locuită, niciun tăietor de lemne, niciun cerşetor, niciun braconier, niciun hoț care să-l salveze pe rege! Şi ploaia curgea şiroaie şi fulgerele, din ce în ce mai dese, accelerau galopul desperat al calului. Henric, cu ochii rătăciți, încerca vag să recunoască poteca din pădure pe care-o apucase calul. O recunoscu după un anumit luminiş şi tremură. Poteca ducea drept în vârful unei stânci abrupte care se înclina peste o groapă adâncă, o prăpastie! Regele se strădui să oprească bidiviul cu mâna, cu vorba. Dar degeaba. Să-şi dea drumul să cadă însemna să se zdrobească cu fruntea de vreun trunchi de arbore ori de vreo aşchie de stâncă. Nu ştia exact în ce loc anume se afla şi dacă prăpastia era aproape ori departe. Când va fi aproape, cu orice risc, se va lăsa să lunece la pământ... Aruncând în fața lui o ultimă privire, zări la capătul potecii un om şi un cal adăpostiți sub un stejar. Nu-l putea recunoaşte pe acel om de la distanță.

Dealtfel o mantie lungă şi o pălărie cu boruri largi îi ascundeau trupul şi chipul. Desigur, vreun gentilom rătăcit în pădure. Deci era salvat! Poteca fiind strâmtă, necunoscutul n-avea decât să-şi împingă calul înainte ca să-i bareze regelui drumul sau doar să întindă mâna ca să-l oprească din fugă. Nimic mai uşor şi, chiar dacă ar fi existat o oarecare primejdie, omul, recunoscându-l pe rege, avea să-şi salveze cu orice risc stăpânul. Cei trei sau patru sute de paşi care-l despărțeau pe Henric de salvatorul său şi fuseseră străbătuți. Ca să-l avertizeze, Henric scoase un strigăt desperat, agitându-şi brațul ridicat. Omul îl văzu şi făcu o mişcare. Se pregătea, desigur, să-l ajute. Dar, ce grozăvie! Calul furios trecu prin fața lui fără ca ciudatul cavaler să facă nici cel mai mic gest pentru a-l opri. Dimpotrivă, se dădu chiar un pas înapoi. Regele scoase un al doilea strigăt, de astă dată de furie. Simți potcoavele calului

răsunând pe piatră şi nu pe pământ. Ajunsese la stâncă. Îşi desprinse piciorul din scară şi se lasă să lunece, la întâmplare, pe pământ. Zguduitura îl făcu să se rostogolească la cinci paşi de acolo. Dar, printr-o adevărată minune, căzu pe o movilită acoperită cu muşchi şi iarbă şi nu păți nimic. Era şi vremea. Prăpastia se căsca la douăzeci de paşi mai departe. Calul, mirat de a nu-şi mai simți povara, îşi încetini brusc elanul; când ajunse la marginea genunii, se trase năvalnic înapoi, cu ochii măriți, cu nările aburinde, cu coama zbârlită. Dar dacă regele s-ar fi aflat călare pe el, în acea oprire bruscă l-ar fi aruncat în prăpastie. După ce regele, salvat ca prin minune, se urcă din nou pe cal, primul gând al lui fu să alerge plin de mânie către acel om care l-ar fi lăsat să piară.

Necunoscutul rămăsese în acelaşi loc, mereu nemişcat sub cutele mantiei sale negre.

— Ticălosule! îi strigă regele apropiindu-se. N-ai văzut primejdia în care mă aflam? Nu m-ai recunoscut, criminalule? Chiar dacă n-aş fi fost regele tău şi tot trebuia să salvezi un om aflat într-un astfel de pericol, mai ales când n-aveai altceva de făcut decât să întinzi brațul şi să opreşti calul!

Omul nu se mişcă, nu răspunse; îşi înălță doar puțin capul ascuns de larga sa pălărie. Regele tremură recunoscând chipul palid şi mohorât al lui Gabriel. Tăcu de îndată şi, plecându-şi fruntea, murmură încet:

— Contele de Montgommery! Iartă-mă, nu mai am nimic de spus!

Şi fără să mai adauge vreo vorbă, dădu pinteni calului şi reintră în galop în pădure. „Nu m-a omorât, îşi zise el cuprins de un fior de moarte, dar se pare că m-ar fi lăsat să mor”. În ce-l priveşte pe Gabriel, rămas singur, îşi repetă cu un surâs sumbru: „Simt prada venind şi ceasul apropiindu-se”.

XXXI

Între două datorii

CONTRACTELE DE CĂSĂTORIE AL Elisabetei şi al Margaretei de Franța trebuiau să fie semnate în 28 iunie la Luvru. Regele se reîntorsese încă din 25 la Paris, mai trist şi mai preocupat ca niciodată.

După acea ultimă întâlnire cu Gabriel, viața sa devenise un chin. Fugea de singurătate şi voia tot timpul distracții. Nu vorbise totuşi nimănui despre această a doua întâlnire. Dar simțea totodată dorința şi teama de a-şi descărca inima vreunuia dintre devotații şi credincioşii săi. Dar cui? Se hotărî să se destăinuie Dianei de Castro. Diana desigur că-l vedea pe Gabriel; de la ea ieşise tânărul conte atunci când îl văzuse pentru prima oară. Poate că Diana îi cunoştea planurile. Ea putea, trebuia sau să-şi liniştească tatăl, sau să-l prevină. Şi Henric, în ciuda îndoielilor amare de care era tot timpul asaltat, n-o credea pe fiica lui iubită nici vinovată, nici complice a vreunei trădări față de el.

Un instinct tainic părea să-l înştiințeze că Diana nu era mai puțin tulburată ca el. Într-adevăr, doamna de Castro, dacă nu ştia nimic despre cele două întâlniri ciudate dintre rege şi Gabriel, nu ştia nici ce se întâmplase cu acesta din urmă în ultimele zile. André, pe care-l trimisese de mai multe ori la palatul din strada Jardins-Sant-Paul, ca să afle veşti, nu adusese nici una. Gabriel dispăruse din nou din Paris. În după-amiaza zilei de 26 iunie, Diana, singură şi gânditoare, stătea în odaia ei. Una dintre cameriste alergă să-i anunțe vizita regelui. Henric era mai grav ca de obicei. După primele

complimente, intră imediat în subiect, ca pentru a scăpa mai întâi de acele griji neplăcute.

— Dragă Diana, spuse el uitându-se fix în ochii fiicei sale, a trecut multă vreme de când n-am mai vorbit despre domnul viconte d'Exmès care şi-a luat acum titlul de conte de Montgommery. E mult de când nu l-ai văzut, spune?

Diana, la numele lui Gabriel, păli şi tremură. Dar stăpânindu-se, spuse:

— Sire, nu l-am văzut decât o dată pe domnul d'Exmès de când m-am întors de la Calais.

— Şi unde l-ai văzut, Diana? întrebă regele.

— Chiar aici, la Luvru, sire.

— Acum vreo cincisprezece zile, nu-i aşa? zise Henric.

— Într-adevăr, sire, cred că acum vreo cincisprezece zile.

— Eram sigur, zise regele.

Făcu o pauză. Diana îl privea cu atenție şi teamă, încercând să ghicească motivul acestui neaşteptat interogatoriu. Dar chipul serios al tatălui ei i se păru de nepătruns.

— Sire, scuzați-mă, zise ea adunându-şi tot curajul, să cutez oare s-o întreb pe majestatea voastră de ce, după o lungă tăcere pe care a păstrat-o față de mine despre cel care m-a salvat la Calais, astăzi îmi face cinstea acestei vizite speciale, ca să mă întrebe despre el?

— Vrei să ştii, Diana? zise regele.

— Sire, am această îndrăzneală, spuse ea.

— Fie deci, ai să afli tot, continuă Henric şi doresc ca încrederea mea să fie răsplătită cu aceeaşi monedă; mi-ai spus adesea că mă iubeşti, copila mea.

— Am spus-o şi o repet, sire; vă iubesc ca pe regele, ca pe binefăcătorul şi mai ales ca pe tatăl meu.

— Deci pot să dezvălui totul iubitoarei mele fiice, zise regele; ascultă-mă bine, Diana.

— Vă ascult cu tot sufletul, sire.

Henric povesti atunci cele două întâlniri cu Gabriel; prima, în galeria Luvrului, a doua în pădurea de la Fontainebleau. Îi istorisi Dianei despre ciudata atitudine de

răzvrătire mută pe care o păstrase tânărul, cum prima oară nu voise să-l salute pe rege, iar a doua oară nu voise să-l salveze. Diana, la această istorisire, nu mai fu în stare să-şi ascundă tristeţea şi frica. Conflictul de care se temea atâta, dintre Gabriel şi rege, izbucnise. Henric, fără să pară că băgase de seamă emoţia fiicei sale, termină spunând:

— Astea sunt ofense grave, nu-i aşa, Diana? Aproape crime de lezmajestate. Şi totuşi am ascuns aceste injurii pentru că acest tânăr a avut de suferit din cauza mea, într-o vreme, cu toate serviciile glorioase pe care le-a adus regatului meu şi pentru care ar fi trebuit să fie altfel răsplătit... Şi, fixând asupra Dianei privirea lui pătrunzătoare, continuă: Vreau să cred, Diana, că n-ai aflat nimic despre nedreptăţile mele faţă de domnul d'Exmès: aş dori numai să ştii că tăcerea de până acum mi-a fost dictată de regretul faţă de aceste nedreptăţii... Dar această tăcere nu-i oare imprudentă? Aceste jigniri nu prevestesc cumva altele şi mai grave? N-ar trebui, la urma urmei, să mă feresc de domnul d'Exmès? De asta am venit, Diana, ca să mă sfătuiesc cu tine...

— Vă mulţumesc pentru această încredere, sire, răspunse îngândurată doamna de Castro, împărţită astfel între cele două iubiri ale ei.

— Această încredere e firească, Diana, zise regele. Ei bine, ce zici? adăugă el văzând că fiica sa ezită.

— Ei bine, sire, cred că majestatea voastră are dreptate... şi că ar proceda poate înţelept... făcându-l atent pe domnul d'Exmès...

— Socoţi deci, Diana, că viaţa mi-e ameninţată?

— Oh, nu spun asta, sire! strigă Diana. Dar, în sfârşit, domnul d'Exmès pare să fi fost profund rănit şi se poate teme...

Biata Diana se opri tremurând şi cu fruntea scăldată de sudoare. Acest soi de denunţare repugna acelei inimi nobile. Dar Henric interpretă suferinţa sa în cu totul alt fel.

— Te înţeleg, Diana! spuse el ridicându-se şi mergând cu paşi mari prin cameră. Da, nu trebuie să am încredere în

acest tânăr... Dar ca să trăiesc tot timpul cu această sabie a lui Damocles deasupra capului e cu neputință. Regii au alte obligații decât ceilalți gentilomi. Trebuie să fac în aşa fel încât să am linişte din partea domnului d'Exmès.

Şi făcu un pas ca pentru a ieşi; dar Diana se aruncă înaintea lui. Cum, Gabriel să fie arestat, poate chiar întemnițat din cauza ei? La urma urmelor, cuvintele lui Gabriel nu fuseseră atât de amenințătoare...

— Sire, un moment, strigă ea. Vă înşelați! N-am spus că ar exista vreun pericol pentru capul dumneavoastră. Nimic din confidențele domnului d'Exmès nu m-a putut face să presupun gândul unei crime. Altfel, Dumnezeule, nu v-aş fi dezvăluit totul?

— E drept, zise Henric oprindu-se. Dar atunci ce-ai vrut să spui, Diana?

— Am vrut doar să vă spun, sire, că majestatea voastră ar face bine să evite pe cât posibil aceste întâlniri supărătoare în care un supus ofensat ar putea uita respectul datorat regelui său. Dar de la lipsa de respect până la crimă e departe, sire. Ar fi nedemn pentru dumneavoastră să reparați o nedreptate printr-o alta şi mai mare...

— Nu, sigur, nu-i asta intenția mea, zise regele; dovadă că am tăcut. Şi pentru că-mi risipeşti bănuielile, Diana, pentru că răspunzi de siguranța mea în fața conştiinței tale şi a lui Dumnezeu, fiindcă socoți că pot să fiu liniştit...

— Să fiți liniştit... îl întrerupse Diana tremurând. Cu ce răspundere îngrozitoare mă copleşiți, sire! Poate că majestatea voastră, dimpotrivă, ar trebuie să vegheze, să fie păzită...

— Nu, zise regele, nu mă pot teme şi tremura tot timpul. De două săptămâni nu mai exist. Trebuie să se sfârşească odată. Din două una: sau, încrezându-mă în cuvântul tău, Diana, să mă las liniştit în voia soartei şi să nu mă mai ocup deloc de vicontele d'Exmès sau, dimpotrivă, să-l fac inofensiv pe omul care vrea să-mi facă rău, să denunț celor în drept insultele sale şi, prea sus aşezat ca să mă apăr eu însumi, să las asta în seama celor a căror datorie este să aibă grijă de

mine.

— Cine sunt aceia, sire? întrebă Diana.

— Păi, zise regele, în primul rând domnul de Montmorency, conetabil şi şef al armatei.

— Domnul de Montmorency, repetă Diana tremurând.

Acest nume blestemat, de Montmorency, îi aminti de toate nenorocirile tatălui lui Gabriel, de lunga şi aspra sa captivitate, de moartea sa. Dacă Gabriel, la rândul său, cădea în mâinile conetabilului, îl aştepta o soartă asemănătoare. Diana îl şi văzu pe cel pe care-l iubea azvârlit într-o celulă fără aer, murind acolo într-o noapte, sau, lucru şi mai cumplit, după douăzeci de ani, dându-şi sufletul blestemând pe Dumnezeu, pe oameni şi mai ales pe ea care, prin câteva vorbe aruncate la întâmplare, l-ar fi dat într-un mod atât de laş pe mâna călăilor. Nimic nu dovedea că răzbunarea lui Gabriel urmărea să-l vatăme pe rege; era sigur însă, că duşmănia domnului de Montmorency nu-l va cruța pe Gabriel. În câteva secunde Diana văzu cu ochii minții toate astea şi, când regele o întrebă pentru ultima oară:

— Ei bine, Diana, ce sfat îmi dai? Cum tu poți mai bine decât mine să prevezi pericolele care mă amenință, sfatul tău va fi pentru mine lege. Să mă ocup de domnul d'Exmès sau, dimpotrivă, să-l las în plata Domnului?

— Sire, răspunse Diana, pe care o sperie accentul ultimelor cuvinte ale regelui, nu pot da majestății voastre alt sfat decât cel al conştiinței sale. Dacă oricare altul şi nu un om jignit de dumneavoastră nu v-ar fi arătat respect sau v-ar fi părăsit atunci când v-ați aflat în pericol, n-ați fi venit să mă întrebați dacă trebuie să-l pedepsiți pe vinovat. Vreun motiv imperios a obligat-o pe majestatea voastră la tăcere. Or, nu văd acum de ce ați proceda altfel decât la început. Căci, în sfârşit, domnul d'Exmès, dacă ar fi avut de gând să vă omoare, nu putea, cred eu, să rateze două ocazii mai bune decât cele care i s-au oferit, una în galeria pustie de la Luvru şi alta în pădurea de la Fontainebleau, pe marginea unei prăpăstii...

— Ajunge, Diana, zise Henric. Mi-ai şters din suflet o grijă mare. Îți mulțumesc, copilă dragă. Să nu mai vorbim despre asta. Vreau să mă pot gândi în toată liniştea la cele două nunți. Vreau să fie splendide, vreau de asemenea ca tu să fii splendidă, pricepi, Diana?

— Majestatea voastră să mă scuze, zise Diana, dar tocmai voiam să-i cer îngăduința să nu apar la aceste serbări.

— Cum, zise regele, nu ştii că nunțile se vor face cu o pompă nemaipomenită? Vor avea loc jocuri şi turnire, cele mai frumoase din lume şi eu însumi voi lua parte la aceste întreceri. Ce anume te face să nu fii de față la acele spectacole magnifice, fiica mea dragă?

— Sire, zise Diana, pe un ton grav, aş vrea să stau acasă…

După câteva minute, regele o părăsea pe doamna de Castro cu sufletul uşurat de o parte din spaimele sale. Dar aceste spaime le lăsase în schimb în inima bietei fete.

XXXII

Preziceri

APROAPE ELIBERAT DE NELINIŞTILE care-l întristau, regele grăbi pregătirile celor două nunți: a fiicei sale Elisabeta cu Filip al II-lea şi a Margaretei, sora sa, cu ducele de Savoia. Căsătorii fericite într-adevăr şi care meritau să fie celebrate cu atâta pompă. Poetul oficial al lui Don Carlos a spus-o în aşa fel încât nu mai e nimic de adăugat.

Contractul de căsătorie al lui Philibert Emmanuel cu prințesa Margareta de Franța trebuia să fie semnat în 28 iunie. Henric anunță că în ziua de 28 şi în cele două zile următoare vor avea loc, la Tournelles, turnire şi alte jocuri cavalereşti. Şi, sub pretextul de a-i cinsti pe cei doi soți, dar în realitate cu scopul de a-şi satisface gustul lui pentru întrecerile cu lancea, regele declară că se va număra şi el printre participanți. Dar, în dimineața zilei de 28 iunie, regina Caterina de Medicis, care totuşi nu ieşea deloc din palat în vremea aceea, ceru cu insistență să discute cu regele. Henric o primi de îndată pe soția şi doamna sa. Caterina intră foarte emoționată în camera regelui.

— Ah, draga sire, strigă ea de îndată ce-l văzu, în numele cerului, vă conjur, nu ieşiți din Luvru până la sfârşitul acestei luni.

— Şi de ce asta, doamnă? întrebă Henric mirat de această bruscă cerere.

— Sire, o să vi se întâmple o nenorocire zilele astea, zise florentina.

— Cine v-a spus asta? făcu regele.

— Steaua dumneavoastră, sire, observată în noaptea trecută de mine şi de astrologul meu italian, poartă semnele ameninţătoare ale unui pericol de moarte.

Regele, incredul în privinţa astrelor, îi răspunse reginei râzând:

— Eh! Doamnă, dacă steaua mea îmi vesteşte un pericol, apoi acest pericol mă poate ajunge tot atât de bine şi aici ca şi afară.

— Nu, sire, sub cerul liber şi afară vă pândeşte pericolul, răspunse Caterina.

— Într-adevăr? Te pomeneşti c-o fi vreo pală de vânt, zise Henric.

— Sire, nu glumiţi cu lucrurile astea! Astrele nu mint!

— Ei bine, doamna mea, socot că scrisul acestor astre este cam obscur şi cam încâlcit.

— Cum asta, sire?

— Păi fiecare citeşte în ele ce-i convine. Aţi văzut, doamnă, în aceste astre că viaţa mi-e ameninţată dacă părăsesc Luvru?

— Da, sire!

— Ei bine, Forcatel a văzut, luna trecută, altceva. Cred că-l preţuiţi pe Forcatel, doamnă?

— Da, zise regina, e un adevărat savant.

— Află deci, doamnă, zise regele, că Forcatel a citit în astrele dumneavoastră acest vers frumos care n-are alt cusur decât că e de neînţeles:

„Dacă nu-i Marte, teme-te de chipul lui”.

— Şi cum infirmă această prezicere cea pe care v-am făcut-o eu? zise Caterina.

— Aşteptaţi, doamnă! zise Henric. Am acolo, pe undeva, horoscopul de anul trecut. Vă amintiţi ce-mi prezicea?

— Destul de vag, sire.

— Îmi prezicea, doamnă, că voi muri în duel: ceea ce va fi lucru rar şi nou pentru un rege. Dar un duel nu înseamnă

chipul lui Marte, mi se pare; după umila mea părere e însuşi Marte.

— Deci ce concluzie trageți din asta, sire? zise Caterina.

— Fiindcă toate prezicerile se contrazic, e mai sigur să nu crezi în nici una din ele. Se dezmint unele pe altele, vedeți şi dumneavoastră.

— Şi majestatea voastră va părăsi zilele astea Luvrul?

— În orice altă împrejurare, zise regele, aş fi fost bucuros, doamnă, să vă fac pe plac rămânând cu dumneavoastră. Dar am făgăduit şi anunțat în mod public că voi lua parte la acele serbări; aşa că trebuie să mă duc.

— Cel puțin, sire, nu veți coborî în arenă, zise din nou Caterina.

— Cuvântul dat mă obligă, spre marele meu regret, să cobor, doamnă. Dar ce pericol să fie în aceste jocuri? Vă sunt recunoscător din străfundul inimii pentru grija dumneavoastră; totuşi, dați-mi voie să vă spun că astfel de temeri sunt neîntemeiate şi că, cedând, ar însemna să încurajez o părere greşită despre pericolele acelor plăcute şi vesele turnire care nu vreau pentru nimic în lume să fie anulate din pricina mea.

— Sire, zise Caterina de Medicis învinsă, sunt obişnuită să cedez în fața voinței voastre. Mă resemnez, dar cu durerea şi cu spaima în inimă.

— Şi veți veni la Tournelles, nu-i aşa, doamnă? zise regele sărutând mâna Caterinei, chiar dacă numai pentru a aplauda loviturile mele de lance şi a vă convinge de netemeinicia temerilor dumneavoastră.

— Vă voi asculta până la capăt, sire, îi zise regina retrăgându-se. Caterina de Medicis asistă într-adevăr, cu toată Curtea, afară de Diana de Castro, la acest prim turnir, la care toată ziua regele îşi încrucişa lancea cu toți care participară la întrecere.

— Ei bine, doamnă, stelele n-au avut dreptate, îi spuse el seara, râzând, reginei.

Caterina clătină cu tristețe din cap.

— Vai, sire, luna iunie încă nu s-a sfârşit, zise ea.

Dar a doua zi, în 29 iunie, lucrurile se petrecură la fel; Henric nu părăsi locul întrecerii şi fu la fel de fericit pe cât era de cutezător.

— Vedeți, doamnă, că astrele s-au înşelat şi astăzi, îi spuse el din nou Caterinei când intrară la Luvru.

— Ah! sire, mă tem de cea de a treia zi, strigă regina. Această ultimă zi a turnirului, 30 iunie, într-o vineri, trebuia să fie cea mai frumoasă, cea mai strălucitoare dintre toate trei şi să încunune aceste prime serbări. Cei patru luptători cu lancea erau: regele, care purta o haină alb cu verde, culorile doamnei de Poitiers; ducele de Guise, care purta alb şi roşu; Alphonse d'Este, duce de Ferrara, care purta galben şi roşu; Jacques de Savoia, duce de Nemours, care purta galben şi negru. „Erau acolo, zise Brantôme, patru dintre cei mai buni oameni de arme care s-ar fi putut afla nu numai în Franța, ci şi în alte țări. Aşa că ei făcură în ziua aceea minuni şi nu ştiai cui să-i atribui gloria, măcar că regele fu unul dintre cei mai buni şi mai iscusiți din întregul regat." Şansele într-adevăr se împărțeau în mod egal între aceşti patru îndemânatici şi renumiți luptători cu lancea şi cursele se succedau, ziua înainta fără să se poată spune cui avea să-i revină victoria. Henric al II-lea era foarte însuflețit şi înfierbântat. Era foarte experimentat în aceste jocuri şi pase de arme şi ținea să învingă aici poate mai mult decât pe câmpul de luptă. Când începuse să se însereze, trompetele şi trâmbițele sunară ultima cursă. Domnul de Guise fu cel care încheie turnirul şi o făcu în aplauzele doamnelor şi ale mulțimii adunate. Apoi regina, care în sfârşit răsuflă uşurată, se ridică. Era semnalul plecării.

— Cum! S-a terminat? strigă regele ațâțat. Aşteptați, doamnelor, aşteptați! Nu-i rândul meu să alerg?

Domnul de Vieilleville îi spuse regelui că el deschisese întrecerea, că cei patru luptători efectuaseră un număr egal de curse, că toți fuseseră egali, deci nu exista învingător, că, în sfârşit, întrecerea se terminase şi ziua se sfârşise.

— Eh, zise Henric cu nerăbdare, dacă regele intră primul în arenă, tot el trebuie să iasă ultimul. Nu vreau că

întrecerea să se termine astfel. Cu atât mai mult cu cât, iată, mai am o lance întreagă.

— Dar, sire, zise domnul de Vieilleville, nu mai aveți adversari.

— Da' de unde, zise regele, uite unul care a stat tot timpul cu viziera lăsată şi care încă n-a alergat. Cine e acela. Vieilleville?

— Sire, nu ştiu... Nu l-am remarcat, zise Vieilleville.

— Ei, domnule, zise Henric înaintând spre necunoscut, n-ai vrea să rupi această ultimă lance cu mine?

Omul tăcu o vreme, apoi, în sfârşit, cu o voce gravă, profundă şi emoționată, zise:

— Maiestatea voastră să-mi îngăduie să refuz această cinste.

Deşi Henric nu recunoscu pe moment sunetul acelei voci, fu totuşi cuprins de o stranie tulburare.

— Vă permiteți să refuzați? Nu îngădui asta, domnule, zise el cu o mişcare de mânie.

Atunci necunoscutul îşi ridică în tăcere viziera. Şi, pentru a treia oară în decurs de cincisprezece zile, regele putu să vadă chipul palid şi mohorât al lui Gabriel de Montgommery.

XXXIII

Turnirul fatal

LA APARIȚIA SUMBREI ŞI SOLEMnei figuri a tânărului conte de Montgommery, regele simți un fior de spaimă străbătându-i trupul. Dar nu voi să şi-o mărturisească nici lui însuşi, dar încă să mai observe şi alții. Îşi găsi repede stăpânirea şi tocmai pentru că îi fusese o secundă frică, se arătă temerar.

Gabriel spuse a doua oară cu vocea lui lentă şi gravă:

— Rog pe majestatea voastră să nu stăruie în dorința sa!

— Ba stărui, domnule de Montgommery, zise regele.

Henric, cu privirea tulburată de emoții contradictorii, crezu că descoperă un fel de dispreț în cuvintele şi în tonul lui Gabriel. Speriat de reîntoarcerea acelei ciudate tulburări pe care Diana de Castro i-o risipise o clipă, se încordă împotriva slăbiciunii sale şi voi să isprăvească cu acele laşe nelinişti pe care le socotea nedemne de el, Henric al II-lea, regele Franței! Îi spuse deci din nou lui Gabriel cu o fermitate aproape exagerată:

— Pregăteşte-te, domnule, să alergi împotriva mea!

Gabriel, cu sufletul la fel de răscolit ca şi al regelui, se înclină fără să răspundă. În acel moment domnul de Boisy, marele scutier, se apropie şi-i spuse regelui că regina îi trimisese vorbă că, dacă ține cât de cât la ea, să nu mai alerge.

— Răspunde-i reginei, zise Henric, că tocmai din dragoste pentru ea vreau să alerg ca să mai rup şi această lance. Şi, întorcându-se spre domnul de Vieilleville, zise: Haide!

Domnule de Vieilleville, înarmează-mă repede...

În preocuparea să îi cerea domnului de Vieilleville un serviciu care intra în atribuțiile marelui scutier, adică domnul de Boisy. Domnul de Vieilleville îi atrase în mod respectuos atenția.

— Aşa e, zise regele, lovindu-se peste frunte. Unde mi-e capul? Întâlni din nou privirea rece şi imobilă a lui Gabriel şi reluă cu nerăbdare: Dar nu! Aveam dreptate! Domnul de Boisy s-a dus să-i transmită reginei cuvintele mele! Ştiam bine ce fac şi ce spun. Înarmează-mă, domnule de Vieilleville.

— Aşa stând lucrurile, sire, zise domnul de Vieilleville şi fiindcă majestatea voastră vrea cu orice preț să rupă această ultimă lance, îmi voi îngădui să vă atrag atenția că eu sunt cel care trebuie să alerge împotriva dumneavoastră şi reclam acest drept. Domnul de Montgommery nu s-a prezentat de la început la lupte şi n-a intrat în arenă decât atunci când a crezut că luptele s-au terminat.

— Aveți dreptate, domnule, zise cu însuflețire Gabriel, mă retrag şi vă cedez locul.

Dar în această grabă a domnului de Montgommery de a evita să lupte cu el, regele se încăpățâna să vadă menajamentele ofensatoare ale unui duşman care-şi închipuia că-l sperie.

— Nu, nu, îi răspunse el domnului de Vieilleville, izbind cu piciorul în pământ. De data asta vreau să alerg împotriva domnului de Montgommery şi nu împotriva altuia! Destule amânări! Înarmează-mă!

Aruncă o privire trufaşă şi mândră contelui şi, fără să mai adauge nimic, îşi întinse fruntea pentru ca domnul de Vieilleville să-i pună casca de fier cu vizieră. Evident, destinul îl orbea. Domnul de Savoia veni din nou să-l roage, în numele Caterinei de Medicis, să părăsească arena. Şi cum regele nu răspundea insistențelor sale, acesta adăugă în şoaptă:

— Doamna Diana de Poitiers, sire, mi-a spus să vă previn să fiți atent cu cine disputați această ultimă partidă.

La numele Dianei, Henric tresări fără voia lui, dar îşi stăpâni şi această tresărire. „Să n-am aerul că mă tem în faţa doamnei mele”, îşi spuse el. Şi păstră aceeaşi tăcere semeaţă a unui om hotărât.

Era de-acum armat şi îşi apucase lancea. Gabriel o apucă pe a sa. Cei doi cavaleri urcară pe cal şi se pregătiră de luptă. În mulţime se făcu o tăcere stranie şi adâncă. Toţi erau atenţi, toţi îşi ţineau răsuflarea. Totuşi, conetabilul şi Diana de Castro fiind absenţi, nimeni, cu excepţia doamnei de Poitiers, nu ştia că ar exista între rege şi contele de Montgommery motive de ură şi de răzbunare. Nimeni nu putea să prevadă un sfârşit atât de sângeros într-o simplă luptă simulată! Regele obişnuit cu acele jocuri fără primejdie, apăruse de o sută de ori, în decurs de trei zile, în arenă în situaţii în aparenţă asemănătoare cu cea care li se înfăţişa acum. Şi totuşi, în acest adversar, în refuzurile lui semnificative de a se lupta, în încăpăţânarea oarbă a regelui, se simţea vag ceva neobişnuit şi teribil. Toată lumea tăcea şi aştepta. De ce? Nimeni n-ar fi putut s-o spună! Dar un străin care ar fi sosit în acel moment, văzând expresia tuturor acelor chipuri, ar fi zis: „Probabil că se aşteaptă vreun eveniment deosebit”.

În aer plutea frica. O împrejurare neaşteptată întări acest sentiment. În cursele obişnuite şi tot timpul cât ţineau ele, trâmbiţele şi trompetele sunau întruna. Erau ca o voce sonoră şi veselă a turnirului. Dar când regele şi Gabriel intrară în arenă, trompetele şi trâmbiţele tăcură cu toatele dintr-o dată. Cei doi cavaleri, mai mult chiar decât asistenţa, simţiră această stare de tensiune care umplea, pentru a spune aşa, atmosfera. Gabriel nu se mai gândea, nu mai vedea, aproape nu mai trăia. Călărea în mod mecanic, ca într-un vis, făcând din instinct ceea ce mai făcuse şi altădată în împrejurări asemănătoare, dar călăuzit într-un fel de o voinţă puternică ce nu părea a lui. Regele era şi mai gânditor şi mai tulburat. Avea şi el în faţa ochilor un fel de nor. Părea că se mişcă şi se agită într-o lume ciudată care nu ţinea nici de vis, nici de realitate. Simţi pentru o clipă dorinţa să iasă

din arenă şi să renunțe la luptă. Dar cum? Acei mii de ochi atenți erau pironiți asupra lui şi-l țintuiau locului! Dealtfel, domnul de Vieilleville dăduse semnalul de începere. Zarurile erau aruncate. Înainte! Fie ce-o fi! Cei doi cai plecară în galop mai înțelepți şi mai puțin orbi decât greoii lor cavaleri acoperiți cu zale de fier. Gabriel şi regele se întâlniră în mijlocul arenei. Lăncile li se ciocniră şi se rupseră de scuturi şi cei doi se despărțiră fără niciun accident. Presimțirile deci nu fuseseră întemeiate. Un murmur scăpă dintr-o dată din toate piepturile. Regina înalță spre cer o privire recunoscătoare. Dar se bucurau prea curând! Cavalerii erau încă în arenă. După ce ajungea fiecare în locul opus celui prin care intrase, trebuiau să se întoarcă în galop la punctul de plecare şi, prin urmare, să se mai întâlnească o dată. De ce pericol te mai puteai teme? Dar se încrucişau fără să se mai atingă. Dar fie din tulburare, fie cu intenție, fie din nenorocire, Gabriel, întorcându-se, nu aruncă, după obicei, trunchiul lancei rupte care-i rămăsese în mână. Îl ținea în fața lui, aplecat în jos. Şi, dus de calul ce alergă în galop, lovi la întoarcere, cu acest crâmpei de lance, capul lui Henric al II-lea. Viziera căştii fu smulsă de lovitură şi ciotul lancei intră adânc în ochiul regelui şi-i ieşi prin ureche. Doar jumătate dintre spectatori, de-acum neatenți şi ridicați în picioare, gata de plecare, văzură această lovitură cumplită. În vremea asta Henric, scăpând frâul, se lipise de gâtul calului şi străbătuse astfel pista de alergări la capătul căreia îl primiră în brațe domnii de Vieilleville şi de Boisy.

— Ah! Sunt mort! Acestea fură primele cuvinte ale regelui. Mai murmură: Domnul de Montgommery să nu se neliniştească... aşa a fost drept... îl iert... şi leşină.

Nu vom mai descrie tulburarea care s-a iscat. O duseră pe Caterina de Medicis aproape moartă. Regele fu transportat imediat în camera lui de Tournelles, fără să-şi fi recăpătat cunoştința. Gabriel coborâse de pe cal şi rămăsese în picioare, lângă barieră, nemişcat, împietrit şi ca lovit el însuşi de lovitura pe care-o dăduse.

Ultimele cuvinte ale regelui fuseseră auzite şi repetate.

Nimeni nu cuteza deci să-l tragă la răspundere. Dar se şuşotea în jurul lui şi era privit de departe cu un soi de frică. Amiralul de Coligny, care, asistase la turnir, avu însă curajul să se apropie de tânăr şi, trecând pe lângă el, îi spuse în şoaptă:

— Iată un accident cumplit, prietene; ştiu că întâmplarea e de vină; ideile şi discursurile noastre pe care le-ai auzit, după cum mi-a spus La Renaudie, la adunarea din piaţa Maubert, n-au, cu siguranţă, niciun amestec în treaba asta. Dar, mă rog! Măcar că nu poţi fi acuzat de acest accident, bagă totuşi de seamă. Te sfătuiesc să dispari şi să părăseşti pentru un timp Parisul şi chiar Franţa. Să contezi întotdeauna pe mine. Cu bine!

— Mulţumesc, răspunse Gabriel fără să-şi schimbe atitudinea. Un trist şi slab surâs înflorise pe buzele sale palide, în timp ce şeful protestanţilor îi vorbea.

Coligny făcu un semn din cap şi se îndepărtă. După câteva momente, ducele de Guise, care venise să vadă cum îl duc pe rege, trecu la rându-i pe lângă Gabriel, dând câteva ordine. Se apropie de conte şi, trecând, îi şopti la ureche:

— O lovitură nenorocită, Gabriel: dar fără să vrei... Vezi totuşi, dacă cineva ar fi auzit discuţia pe care-am avut-o noi la Tournelles, ce concluzii cumplite ar fi tras din acest accident stupid! Dar mi-e totuna. Acum sunt puternic! Nu te arăta câteva zile, dar nu părăsi Parisul, e inutil. Dacă cineva va îndrăzni să te acuze, să-ţi aduci aminte de ce ţi-am spus: contează pe mine, orice s-ar întâmpla.

— Mulţumesc, monseniore, zise Gabriel, cu acelaşi ton şi cu acelaşi surâs melancolic.

Era evident că şi Coligny şi ducele de Guise aveau mai mult decât o vagă bănuială că accidentul pe care se prefăceau că-l deplâng nu era chiar un accident. În fond, ambiţiosul şi protestantul presupuneau totuşi, unul că Gabriel profitase de ocazia de a da o mână de ajutor unui protector admirat, celălalt că fanatismul tânărului hughenot îl îndemnase să-şi elibereze fraţii oprimaţi de persecutorul lor.

După ce ducele plecă, Gabriel îşi aruncă în sfârşit ochii în jurul lui, văzu curiozitatea lacomă a mulțimii care-l privea şi se îndepărtă încet din acel loc. Se întoarse la palatul lui din strada Jardins-Saint-Paul, fără ca cineva să-l aresteze ori măcar să-l întrebe ceva. La Tournelles, uşa regelui fu închisă tuturor, cu excepția reginei, a copiilor săi şi a chirurgilor care alergaseră să-l ajute pe rănit. Dar Fernel şi toți ceilalți doctori recunoscură repede că nu mai era nicio nădejde şi că nu-l mai puteau salva pe Henric. Ambroise Paré era la Peronne. Ducelui de Guise nu-i dădu prin minte să-l caute. Regele rămase patru zile fără cunoştință. În a cincea zi nu-şi veni în fire decât ca să dea câteva porunci şi să ceară să se celebreze de îndată căsătoria surorii sale. O văzu pe regină şi-i făcu unele recomandări în privința copiilor săi şi a treburilor țării. Apoi îl cuprinseră febra şi agonia. În sfârşit, la 10 iulie 1559, a doua zi după ce, conform ultimei sale dorințe, sora sa Margareta, înlăcrimată, se căsătorise cu ducele de Savoia, Henric al II-lea muri, după unsprezece zile de agonie.

În aceeaşi zi doamna de Castro se îndreptă sau mai curând fugi la vechea mănăstire a Benedictinelor, din Saint-Quentin, redeschisă după pacea de la Cateau-Cambrésis.

DOMNIA LUI FRANCISC AL II-LEA

I

Noua stare de lucruri

PENTRU FAVORITĂ ŞI PENTRU favoritul unui rege, adevărata moarte nu este moartea propriu-zisă, ci dizgrația. Fiul contelui de Montgommery s-ar fi răzbunat îndeajuns pe conetabil şi pe Diana de Poitiers pentru cumplita moarte a tatălui său dacă, datorită lui, cei doi vinovați ar fi fost exilați şi uitați. Aceasta şi aştepta Gabriel în mohorâta şi visătoarea singurătate a palatului său, unde se retrăsese după turnirul din 30 iunie.

În timpul celor unsprezece zile de agonie ale lui Henric al II-lea, conetabilul de Montmorency făcuse totul ca să-şi păstreze influența. Scrisese prinților de sânge, îmboldindu-i să vină să facă parte din consiliul tânărului rege. Insistențele sale erau adresate mai ales lui Antoine de Bourbon, regele Navarrei, unul dintre frații regelui. Îi ceruse să se grăbească fiindcă cea mai mică întârziere putea da străinilor o prioritate pe care nu le-ar mai putea-o lua. În sfârşit, trimisese curier după curier, ațâțând pe unii, rugându-i pe alții şi se străduise cât putuse să alcătuiască un partid capabil să țină piept partidului prinților de Guise. Diana de Poitiers, cu toată durerea ei, îl ajutase cât putuse în eforturile sale; căci soarta sa era acum legată de cea a bătrânului ei amant. Cu el, ea putea domni încă, dacă nu direct, cel puțin în mod eficient.

Într-adevăr, când, la 10 iulie 1559, fiul cel mare al lui Henric al II-lea fu proclamat rege sub numele de Francisc al II-lea, tânărul prinț n-avea decât şaisprezece ani şi, măcar că

legea îl declara major, lipsa lui de experienţă şi sănătatea şubredă îl condamnau să lase, pentru mulţi ani, conducerea treburilor Statului în seama unui ministru care avea să fie mai puternic decât el însuşi. Or, cine va fi acest ministru, sau mai curând tutore? Ducele de Guise sau conetabilul? Caterina de Medicis sau Antoine de Bourbon? Asta era problema care se punea în modul cel mai acut chiar a doua zi după moartea lui Henric al II-lea. În ziua aceea Francisc al II-lea trebuia să primească, la ora trei, pe deputaţii Parlamentului. Cel care urma să le fie prezentat ca ministru-tutore putea fi socotit adevăratul rege. Acum începea, crâncenă, lupta pentru putere.

În dimineaţa zilei de 12 iulie, Caterina de Medicis şi François de Lorena se înfăţişară pe rând tânărului rege sub pretextul că-i aduc condoleanţe, dar în realitate cu scopul de a-i sufla la ureche felurite sfaturi. În vederea acestui scop important, văduva lui Henric al II-lea călcase chiar eticheta, care-i poruncea că patruzeci de zile să nu iasă din casă. Caterina de Medicis, părăsită şi uitată de Henric, simţi în aceste douăsprezece zile cum i se trezea acea ambiţie încrâncenată care a caracterizat-o până la sfârşitul vieţii ei. Cum nu putea să fie regenta unui rege major, singura sa şansă era de a domni printr-un ministru deviat intereselor sale. Conetabilul de Montmorency nu putea aspira la această cinste, căci el contribuise din plin, sub vechea monarhie, la îndepărtarea Caterinei de la putere, făcându-i loc Dianei de Poitiers. Regina-mamă nu-i ierta intrigile şi nu se gândea decât cum să-l pedepsească mai bine pentru purtările sale dure faţă de ea. Antoine de Bourbon ar fi fost bun, dar din păcate era reformat; apoi nevastă-sa, Jeanne d'Albert era prea ambiţioasă şi noua putere a soţului ei putea să-i inspire ambiţii periculoase. Mai rămânea ducele de Guise. Dar oare François de Lorena avea să recunoască autoritatea reginei-mame? Aşa că în dimineaţa zilei hotărâtoare, se bucură să dea ochii, la rege, chiar cu ducele de Lorena. Avea în sfârşit ocazia să-şi dea seama cam cum stăteau lucrurile în ceea ce priveşte intenţiile ducelui.

Ducele, la rândul său, la fel de abil în politică precum şi în război stătea cu grijă, în gardă. Acest prolog dinaintea piesei se petrecea la Luvru în camera regală, unde Francisc al II-lea fusese instalat în ajun şi avea ca actori pe regina-mamă, pe Însemnat, pe rege şi pe Maria Stuart. Francisc şi tânăra sa regină, în faţa acestor ambiţii egoiste ale Caterinei şi ale ducelui de Guise, păreau nişte copii fermecători, naivi şi îndrăgostiţi, bucuroşi să-şi acorde încrederea primului venit care ar fi ştiut să pună cu dibăcie mâna pe sufletele lor. Plângeau sincer moartea regelui, tatăl lor şi Caterinei i se părură amândoi foarte trişti şi dezolaţi.

— Fiule, îi zise ea lui Francisc, e bine că verşi aceste lacrimi în memoria celui pe care-l regreţi. Ştii că împart cu tine această durere amară. Totuşi, gândeşte-te că n-ai de îndeplinit numai îndatoriri de fiu. Eşti la rândul tău tată, tatăl poporului tău! După ce ai plătit trecutului acel legitim tribut al regretelor, întoarce-te spre viitor. Aminteşte-ţi, în sfârşit, că eşti rege, fiul meu, sau mai degrabă *majestatea voastră*, ca să mă conform titlului menit să-ţi amintească şi de obligaţiile, dar şi de drepturile tale.

— Vai, doamnă, zise Francisc al II-lea clătinând din cap, sceptrul Franţei este o povară prea grea pentru mâinile unui tânăr de şaisprezece ani şi niciodată nu m-am gândit că o asemenea greutate avea să copleşească atât de curând tinereţea mea fără experienţă.

— Sire, zise Caterina, acceptă cu resemnare şi recunoştinţă această sarcină. Mai pe urmă, va fi de datoria celor care te înconjoară şi te iubesc să hotărască pentru tine şi să-şi alăture eforturile alor tale, ca să te ajute să te susţii în mod demn...

— Doamnă... vă mulţumesc... murmură tânărul rege, încurcat de răspunsul pe care trebuia să-l dea.

Şi, maşinal, îşi întoarse privirile în partea unde se afla ducele de Guise, ca pentru a-i cere sfatul.

Ducele, privindu-l, îi spuse fără să ezite:

— Da, sire, regina-mamă are dreptate; mulţumiţi-i, mulţumiţi-i cu efuziune pentru vorbele bune şi

încurajatoare. Dar nu rămâneți doar la mulțumiri. Spuneți-i de asemenea, cu curaj, că printre cei pe care-i iubiți, ea este prima, că veți conta pe ajutorul ei dezinteresat şi matern în sarcina dificilă pe care sunteți chemat, atât de tânăr, s-o îndepliniți.

— Unchiul meu de Guise a fost interpretul fidel al gândurilor mele, doamnă, îi spuse regele, încântat, mamei sale, aşa că vă rog, doamnă şi iubită mamă, să acordați lipsei mele de experiență tot prețiosul dumneavoastră ajutor.

Regina-mamă aruncă ducelui de Guise o privire plină de bunăvoință.

— Sire, răspunse ea fiului ei, puțina înțelepciune pe care o am vă aparține şi voi fi fericită şi mândră ori de câte ori veți apela la mine. Dar eu nu-s decât o femeie şi, alături de tron, vă trebuie un apărător care să poată ține o spadă. Acest braț puternic, această energie bărbătească, majestatea voastră va să le găsească, desigur, chiar printre cei cu care se înrudeşte.

Caterina de Medicis îi plătea deci pe loc ducelui de Guise datoria într-un fel cât se poate de plăcut. Se încheie între ei un fel de pact mutual hotărât dintr-o privire, dar care nefiind sincer nici dintr-o parte, nici din cealaltă, n-avea să fie durabil. Tânărul îşi înțelese mama şi, încurajat de o privire a Mariei, întinse mâna sa timidă Însemnatului. Prin această strângere de mâna îi dăruia cârmuirea Franței.

Totuşi Caterina de Medicis nu voi să-şi lase fiul să se angajeze prea mult, până când ducele de Guise nu i-ar fi dat ei însăşi dovezi sigure ale statorniciei sale. Ea îl opri deci pe tânărul rege, care se pregătea probabil să confirme, printr-o făgăduiala formală, gestul său de încredere şi luă cuvântul:

— În orice caz, înainte de a avea un ministru, sire, zise ea, mama dumneavoastră are să vă ceară o favoare...

— Vreți să spuneți un ordin, nu o favoare, doamnă. Vorbiți, vă rog.

— Ei bine, fiule, e vorba de o femeie care mi-a făcut mie mult rău şi care a făcut şi mai mult Franței. Nu se cade să blamăm slăbiciunile celui mort. Dar, în sfârşit, deşi tatăl

tău, sire, nu mai este, această femeie, al cărei nume nu vreau să-l rostesc, cutează să locuiască încă aici şi mă supără cu insulta prezenței sale. În timpul lungii zăceri a regelui, i-am arătat că nu e bine ca ea să mai rămână la Luvru. „Cât timp regele mai respiră, mi-a spus ea, nimeni în afară de el nu-mi poate porunci să plec!" Şi n-a plecat.

Ducele de Guise o întrerupse cu respect pe regina-mamă, grăbindu-se să spună:

— Iertare, doamnă; dar cred că bănuiesc intențiile majestății sale în această privință.

Şi, fără alt preambul, lovi într-un timpan ca să cheme pe cineva. Apăru un valet.

— Anunțați-o pe doamna de Poitiers, spuse el, că regele vrea să-i vorbească.

Valetul se înclină şi ieşi ca să îndeplinească porunca.

Tânărul rege nu păru nici mirat, nici neliniştit de această intervenție şi mai ales de această frustrare a autorității sale. Dimpotrivă, era chiar încântat să-şi împartă răspunderea şi să fie cruțat de greutatea de a porunci şi a acționa. Totuşi Însemnatul voi să capete consimțământul regal.

— Nu cred că m-am grăbit, sire, anticipând anumite dorințe ale majestății voastre în această problemă, nu-i aşa?

— Nu, sigur, dragă unchiule, zise Francisc. Sunt dinainte sigur că tot ce vei face va fi bine făcut.

— Şi tot ceea ce spui tu e bine spus, îi strecură dulce, la ureche, Maria Stuart.

Francisc roşi de satisfacție şi de orgoliu. Pentru un cuvânt, pentru o privire de aprobare a adoratei sale Maria, ar fi dăruit toate regatele lumii. Regina-mamă aştepta cu o curiozitate plină de nerăbdare hotărârea care urma s-o ia ducele de Guise. Ea crezu totuşi că trebuie să adauge, atât pentru a umple tăcerea, cât şi pentru a-şi marca mai bine intenția:

— Ceea ce vă cer, sire, este să lăsați Luvrul doar reginei legitime de până acum şi încântătoarei regine de azi, adăugă ea înclinându-se cu grație către Maria Stuart. Opulenta şi frumoasa doamnă de Poitiers n-are ca loc de refugiu şi de

consolare superbul castel regal d'Anet de o mie de ori mai frumos decât casa mea simplă de la Chaumont-sur-Loire?

Ducele de Guise nu răspunse nimic, dar îşi notă în minte această insinuare. Dealtfel o detesta şi el pe Diana de Poitiers tot atât cât o detesta şi Caterina de Medicis. Ca să-i facă pe plac conetabilului ei, această doamnă de Valentinois pusese până atunci tot soiul de piedici în calea planurilor Însemnatului; şi ar mai fi uneltit poate încă multă vreme din umbră, dacă lancea lui Gabriel n-ar fi frânt odată cu viaţa lui Henric al II-lea şi puterea vrăjitoarei. Dar ziua revanşei sosise în sfârşit şi pentru François de Lorena care ştia la fel de bine să urască pe cât ştia să iubească. În acel moment uşierul anunţă cu glas puternic:

— Doamna ducesă de Valentinois!

Diana de Poitiers intră, evident tulburată, dar încă trufaşă.

II

Urmarea răzbunărilor lui Gabriel

DOAMNA DE VALENTINOIS SE înclină uşor în faţa tânărului rege, vag în faţa Caterinei de Medicis şi a Mariei Stuart şi se făcu a nu băga de seamă prezenţa ducelui de Guise.

— Sire, zise ea, majestatea voastră mi-a poruncit să mă înfăţişez în faţa sa...

Se opri. Francisc al II-lea, iritat şi tulburat totodată de atitudinea mândră a ex-favoritei, şovăi şi sfârşi prin a spune:

— Unchiul nostru de Guise va binevoi să-şi asume sarcina de a vă face cunoscute intenţiile, doamnă...

Şi începu să vorbească în şoaptă cu Maria Stuart.

Diana se întoarse încet spre Însemnat şi, văzând surâsul fin şi ironic care-i rătăcea pe buze, încercă să-i opună cea mai imperială dintre privirile sale de Junonă mâniată.

Dar Însemnatul era mult mai greu de intimidat decât regalul său nepot.

— Doamnă, îi spuse el Dianei, regele a aflat despre durerea sinceră pe care v-a pricinuit-o cumplita nenorocire ce ne-a lovit pe toţi. Mulţumindu-vă, majestatea sa socoate că preîntâmpină cea mai scumpă dorinţă a dumneavoastră îngăduindu-vă să părăsiţi Curtea şi să vă retrageţi în singurătate. Veţi putea pleca de îndată, de exemplu chiar astă-seară.

Diana îşi şterse o lacrimă de ciudă din ochii ei aprinşi.

— Majestatea sa îmi îndeplineşte într-adevăr dorinţa cea mai fierbinte, zise ea. Ce-aş mai avea de făcut acum aici? Nu

doresc decât să mă retrag în exilul meu şi asta, domnule, cât mai curând cu putinţă!

— Deci totul e cum nu se poate mai bine; zise cu nepăsare ducele de Guise, jucându-se cu ciucurii mantiei sale de catifea. Dar, doamnă, adaugă el, mai serios şi dând cuvintelor sale accentul şi semnificaţia unei porunci, castelul d'Anet, pe care-l datoraţi bunătăţii răposatului rege, este poate un loc de retragere cam prea deschis şi prea vesel, pentru o solitară dezolată ca dumneavoastră. Doamna regină Caterina vă oferă în schimb castelul său Chaumont-sur-Loire, mai depărtat de Paris şi mai potrivit gusturilor şi nevoilor dumneavoastră de moment. Vă va fi pus la dispoziţie de îndată ce veţi dori.

Doamna de Poitiers pricepu foarte bine că acest pretins schimb ascundea o confiscare arbitrară. Dar ce să facă? Toţi prietenii din ajun îi erau astăzi duşmani. Tremurând, trebuie să cedeze.

— Voi fi fericită, zise ea cu voce surdă, să ofer reginei măreţul domeniu pe care-l datorez într-adevăr generozităţii nobilului ei soţ.

— Primesc această reparaţie, doamnă, zise Caterina de Medicis aruncând Dianei o privire rece şi ducelui de Guise o privire de recunoştinţă. Castelul Chaumont-sur-Loire este al dumneavoastră, doamnă, adăugă ea şi va fi aranjat în aşa fel încât s-o primească în mod demn pe noua sa stăpână.

— Acolo, continuă ducele de Guise, în liniştea lui, veţi putea, doamnă, să vă odihniţi după oboseala pe care v-au pricinuit-o, mi s-a spus, în timpul ultimelor zile, ampla corespondenţă şi discuţiile purtate de dumeavoastră împreună cu domnul de Montmorency...

— Nu cred că l-am slujit rău pe cel care mai era încă rege, zise Diana, înţelegându-mă cu marele om de stat, cu cel mai de seamă războinic din timpul domniei sale, în tot ceea ce privea binele regatului.

Dar, în graba ei de a răspunde printr-o înţepătură unei alte înţepături, doamna de Poitiers nu se gândi că furniza arme împotriva ei însăşi şi că amintea Caterinei de celălalt

duşman al ei, conetabilul.

— Adevărat, zise, implacabilă, regină-mamă, domnul de Montmorency a umplut cu „gloria” sa doua domnii întregi! E timpul, fiul meu, adăuga ea adresându-se tânărului rege, să te gândeşti să-i asiguri şi lui retragerea onorabilă la care are dreptul.

— Domnul de Montmorency, zise Diana cu amărăciune, se aştepta, ca şi mine, la o astfel de recompensă după îndelungatul lui serviciu. Era la mine mai adineauri când majestatea sa m-a chemat. Trebuie să mai fie încă, am să-l găsesc şi am să-i anunț vestea bună; va putea să vină să-i prezinte imediat regelui mulțumirile sale împreună cu salutul lui de adio. Conetabilul e bărbat şi încă unul dintre cei mai puternici ai regatului! Sigur că va găsi, mai devreme sau mai târziu, prilejul de a-şi dovedi, mai eficace decât prin vorbe, profunda sa recunoştință fața de un rege atât de fidel unor sfătuitori ce concură atât de util la opera de dreptate şi de interes public pe care vrea s-o îndeplinească!

„O amenințare! îşi spuse Însemnatul. Vipera îşi mai înalță capul de sub călcâi. Cu atât mai bine! Prefer aşa!”

— Regele este totdeauna gata să-l primească pe domnul conetabil, zise regina-mamă care păli de indignare. Şi, dacă domnul conetabil are de adresat majestății sale cereri, n-are decât să poftească! Îl va asculta şi, aşa cum spuneți, doamnă, îi va face dreptate.

— Mă duc să-l trimit, zise doamna de Poitiers cu un aer de dispreț. Făcu din nou regelui şi celor două regine câte o reverență şi ieşi, cu fruntea sus, dar cu sufletul zdrobit, cu moartea în inima.

Dacă Gabriel ar fi putut s-o vadă, s-ar fi socotit răzbunat pe ea. Însăşi Caterina de Medicis fu satisfăcută. Dar regina-mamă remarcase cu nelinişte că la numele conetabilului ducele de Guise tăcuse şi nu mai ripostase la insolentele provocări ale doamnei de Poitiers. Însemnatul se temea oare de domnul de Montmorency sau voia să-l menajeze? Nu cumva se gândea, în caz de nevoie, la vreo alianță cu acest vechi duşman al Caterinei? Era important

pentru florentină să se oprească asupra acestui punct înainte de a lăsa puterea în mâinile lui François de Lorena. Deci, pentru a-l trage de limbă atât pe el cât şi pe rege, după ce Diana ieşi, zise:

— Doamna de Poitiers e foarte obraznică şi pare foarte sigură de conetabilul ei. Într-adevăr, dacă-i acorzi oarecare autoritate domnului de Montmorency, înseamnă să-i dai jumătate din ea Dianei...

Ducele de Guise tăcu.

— În ce mă priveşte, continuă Caterina, dacă-mi pot da o părere faţă de majestatea voastră, aş zise să nu vă împărţiţi încrederea între mai mulţi, să n-aveţi decât un singur ministru, sau pe unchiul vostru de Guise, sau pe unchiul vostru de Bourbon, sau pe domnul de Montmorency. Dar numai unul singur, nu doi, nu trei. Într-un Stat, o singură voinţă, n-am dreptate, domnule de Lorena?

„Da, îşi zise Caterina, am ghicit, se gândeşte să se sprijine pe conetabil. Dar trebuie să aleagă între el şi mine şi cred că n-are rost să mai şovăie".

— Mi se pare, domnule de Guise, zise ea foarte tare, că ar trebui să-mi împărtăşeşti mai cu entuziasm părerea care te favorizează; căci, regele îmi cunoaşte gândul şi n-aş voi să-i aibă ca miniştri nici pe conetabilul de Montmorency, nici pe Antoine de Navarra, ci pe dumneata!

— Doamnă, zise ducele de Guise, credeţi în profunda mea recunoştinţă şi totalul meu devotament.

Finul om politic rosti aceste ultime cuvinte ca şi cum s-ar fi hotărât şi l-ar fi sacrificat definitiv pe conetabil Caterinei.

— Să fie într-un ceas bun! zise regina-mamă. Când vor sosi acei domni din Parlament e bine să găsească între noi o unanimitate de vederi şi sentimente.

— Mai ales că eu mă bucur din toată inima de această bună înţelegere! strigă tânărul rege bătând din palme. Cu mama ca sfătuitor şi cu unchiul ca ministru, încep să mă împac cu această regalitate care mă înfricoşase atâta la început.

— Guvernăm în familie, adăugă veselă Maria Stuart.

Caterina de Medicis şi François de Lorena surâseră la aceste speranțe sau mai degrabă la aceste iluzii ale suveranilor lor. Fiecare dintre ei avea, pe moment, ceea ce dorise: el, certitudinea că regina-mamă nu se va opune ca puterea să-i fie încredințată lui; ea, credința că ministrul va împărți această putere cu ea. În vremea asta fu anunțat domnul de Montmorency. Conetabilul, trebuie s-o spunem, fu mult mai demn şi mai calm decât doamna de Valentinois.

Sigur că fusese prevenit de ea şi voia cel puțin să cadă cu cinste. Se înclină respectuos în fața lui Francisc al II-lea şi luă primul cuvântul.

— Sire, zise el, speram că bătrânul slujitor al tatălui şi al bunicului vostru s-ar putea bucura de puțină favoare pe lângă dumneavoastră. Nu mă plâng de această schimbare a soartei pe care am prevăzut-o. Mă retrag fără murmur. Dacă vreodată regele ori Franța vor avea nevoie de mine, mă vor găsi la Chantilly, sire şi bunurile mele, copiii şi propria mea viață, tot ceea ce am, vor fi întotdeauna ale majestății voastre.

Această modestie păru să-l mişte pe tânărul rege care, mai încurcat ca niciodată, se întoarse spre mama sa cu un soi de tristețe. Dar ducele de Guise, socotind bine că doar simpla sa intervenție va face să se întoarcă în mânie rezerva bătrânului conetabil, spuse atunci cu cea mai excesivă politețe:

— Pentru că domnul de Montmorency părăseşte Curtea, va binevoi, socot, să înapoieze majestății sale, înainte de a pleca, sigiliul regal pe care i l-a încredințat răposatul rege şi de care avem nevoie începând de astăzi.

Însemnatul nu se înşelase. Aceste vorbe aţâţară în cel mai înalt grad mânia invidiosului conetabil.

— Sigiliul, iată-l! zise cu ciudă scoțându-l din haină. L-aş fi dat majestății sale şi fără să fiu rugat; dar majestatea sa; văd, este înconjurată de oameni dispuşi să-l sfătuiască să-i jignească pe cei care n-ar avea drept decât la recunoştință.

— Ce anume vrea să spună domnul de Montmorency? întrebă cu un aer trufaş Caterina.

— Vorbeam despre cei care-l înconjoară pe majestatea sa, doamnă, zise conetabilul revenind la firea lui certăreață şi grosolană.

Dar îşi alesese prost momentul şi Caterina nu aştepta decât această ocazie ca să izbucnească. Se ridică şi, lăsând la o parte orice menajamente, începu să-i reproşeze conetabilului modul brutal şi demn de dispreț în care se purtase totdeauna față de ea, ostilitatea lui pentru tot ce era florentin, preferința pe care o arătase în mod public față de amanta regelui, ponegrind soția legitimă. Îi arătă că lui i se datorau toate umilințele îndurate de emigranții care-o urmaseră. Ştia că în primii ani de căsătorie, Montmorency cutezase să-i propună lui Henric al II-lea s-o repudieze ca fiind stearpă, că de atunci o calomniase în mod laş... La asta, conetabilul, furios şi puțin obişnuit cu reproşurile, răspunse printr-un rânjet care era o nouă insultă. În acest timp ducele de Guise cerea, chipurile, cu glas scăzut, porunci de la Francisc al II-lea sau mai curând i le dădea el regelui căci, ridicând glasul, îl fulgeră pe rivalul său, spre marea satisfacție a Caterinei ae Medicis, spunându-i cu politețe malițioasă:

— Domnule conetabil, prietenii şi cel care ocupă loc în Consiliu, împreună cu dumneavoastră, Bochetel, L'Aubespine şi alții şi mai ales eminența sa marele ministru al justiției, Jean Bertrandi, vor voi probabil să vă imite în dorința dumneavoastră de a vă retrage. Regele vă însărcinează să le mulțumiți din partea sa. Începând de mâine vor fi înlocuiți.

— Bine! murmură domnul de Montmorency printre dinți.

— Cât despre domnul de Coligny, nepotul dumneavoastră, care este guvernator şi în Picardia şi în Ile de France, continuă Însemnatul, regele consideră că sarcina e într-adevăr prea grea pentru un singur om şi-i ia domnului amiral unul din aceste guvernăminte, la alegerea sa. Veți avea, nu-i aşa, bunătatea să-l înştiințați...

— Cum? zise conetabilul îndurerat.

— În ce vă priveşte, domnule conetabil... continuă liniştit

ducele de Guise.

— Mi se ia şi bastonul de conetabil? întrebă cu ciudă domnul de Montmorency.

— Oh! zise François de Lorena, ştiți bine că lucrul e imposibil şi că funcția de conetabil nu e ca cea de locotenent-general al regatului: este pe viață. Dar nu se mai potriveşte şi cu cea de Mare Maestru cu care de asemenea ați fost învestit. Este părerea majestății sale care vă retrage această ultimă funcție, domnule, pe care mi-o acordă mie, fiindcă nu am alta.

— Şi mai bine! zise Montmorency care scrâşni din dinți. Asta-i tot, domnule?

— Aşa cred, zise ducele de Guise reaşezându-se.

Conetabilul simți că i-ar fi greu să-şi mai rețină multă vreme turbarea, căci, dacă ar fi izbucnit ar fi devenit din dizgrațiat, condamnat... Nu voi să-i dea această satisfacție dușmanului său de Guise. Salută scurt şi se pregăti să plece. Totuşi, înainte de a se îndepărta şi parcă aducându-şi aminte, zise tânărului rege:

— Sire, doar un ultim cuvânt, o ultimă datorie față de memoria gloriosului vostru părinte. Cel care i-a dat lovitura mortală n-a fost un neîndemânatic, sire; în acea întâmplare funestă s-a putut strecura, după mine, o intenție criminală. Omul pe care-l acuz fusese, ştiu, lezat de rege. Majestatea voastră va ordona, desigur, o anchetă severă în acest sens...

Ducele de Guise tremură în fața acestei acuzații periculoase împotriva lui Gabriel. Dar Caterina de Medicis îşi asuma sarcina să răspundă ea de data asta.

— Să ştiți, domnule, că nu era nevoie de intervenția dumneavoastră pentru a atrage, asupra unui astfel de fapt, atenția celor cărora viața regelui le-a fost la fel de prețioasă. Eu, văduva lui Henric al II-lea, nu i-aş putea lăsa nimănui inițiativa unei asemenea pedepse. Fiți deci liniştit în această privință, domnule.

— Atunci nu mai am nimic de adăugat, zise conetabilul.

Nu-i era nici măcar îngăduit să-şi satisfacă ura profundă împotriva contelui de Montgommery învinuindu-l de a se fi

răzbunat pe Henric. Sufocat de ruşine şi de mânie, ieşi supărat. Chiar în aceeaşi seară plecă la domeniul său din Chantilly. În aceeaşi zi părăsi şi doamna de Valentinois Luvrul unde domnise mai din plin decât regina şi se îndreptă spre mohorâtul şi îndepărtatul exil din Chaumont-sur-Loire de unde nu avea să mai revină niciodată la Luvru.

Față de Diana de Poitiers răzbunarea lui Gabriel fusese deci îndeplinită. E adevărat că la rândul ei, favorita îi purta o ură cumplită celui care-o prăvălise din măreția sa. În ce-l priveşte pe conetabil, Gabriel avea să se mai întâlnească cu el. Dar să nu anticipăm asupra evenimentelor şi să ne întoarcem în grabă la Luvru unde tocmai i se anunțaseră lui Francisc al II-lea deputații Parlamentului.

III

Schimbarea temperaturii

DUPĂ DORINȚA CATERINEI DE Medicis, trimişii Parlamentului găsiră la Luvru un acord perfect. Francisc al II-lea, având-o în dreapta pe soția sa şi în stânga pe mama sa, le prezentă pe ducele de Guise, locotenent-general al regatului, cardinalul de Lorena, supraintendentul finanțelor şi pe François Olivier, păstrătorul sigiliului. Însemnatul triumfa, regina-mamă surâdea, totul mergea cât se poate de bine! Şi nicio urmă de neînțelegere nu părea să tulbure fericitele auspicii ale unei domnii care făgăduia să fie pe cât de lungă, pe atât de bună. Unul dintre consilierii Parlamentului socoti că un gest de iertare n-ar fi rău venit în această atmosferă de înțelegere şi, păşind în fața regelui, strigă:

— Milă pentru Anne Dubourg!

Dar acest consilier uitase ce zelos catolic era noul ministru, Însemnatul, după cum îi era obiceiul, se prefăcu a nu fi înțeles bine şi, fără să-i consulte nici pe rege, nici pe regina-mamă – atât era de sigur de asentimentul lor – răspunse cu o voce puternică şi fermă:

— Da, domnilor, da, procesul lui Anne Dubourg şi al celor acuzați odată cu el va fi continuat şi terminat, fiți liniştiți!

La această asigurare, membrii Parlamentului părăsiră Luvrul, bucuroşi sau trişti, fiecare după cum gândea, dar convinşi cu toții că niciodată cârmuitorii n-au fost mai uniți şi mai mulțumiți unii de alții. După plecarea lor ducele de Guise văzu din nou pe buzele Caterinei de Medicis surâsul

acela care, de fiecare dată când îl zărea, i se părea şi mai de temut. Cât despre Francisc al II-lea, acesta se ridică obosit de toată această reprezentație.

— Iată-ne, în sfârşit, scutiți pentru astăzi de toate aceste treburi şi ceremonii, zise el. Mamă, unchiule, oare n-am putea, într-una din zile, să părăsim Parisul şi să ne ducem la Blois, de exemplu, pe malul Loirei pe care Maria o iubeşte atâta? N-am putea, spuneți?

— Oh! Faceți să se poată! zise Maria Stuart. În aceste frumoase zile de vară, Parisul este atât de plictisitor şi câmpiile sunt atât de vesele!

— Domnul de Guise va vedea ce se poate face, zise Caterina. Dar să ştii, fiul meu, că sarcina ta nu s-a isprăvit. Înainte de a te lăsa să te odihneşti, mai vreau să-ți cer o jumătate de ceas din timpul tău, ca să-ți îndeplineşti o datorie sacră.

— Care, mamă? întrebă Francisc.

— Să pedepseşti o faptă, sire, zise Caterina, o faptă pentru care şi domnul conetabil cere dreptate, deşi dreptatea soției este mai presus decât cea a prietenului.

„Ce vrea să spună?!" se întrebă alarmat ducele.

— Sire, continuă Caterina, augustul vostru tată a murit de o moarte violentă. Cel care l-a doborât a făcut-o cu voie ori fără voie? Înclin, în ce mă priveşte, să cred că a făcut-o cu voie... În orice caz, cer să fie pedepsit. Dacă acceptăm cu indiferență un asemenea atentat, câte pericole nu-i vor pândi de acum încolo pe regi şi în primul rând pe dumneavoastră, sire! Socot deci necesară o anchetă asupra a ceea ce s-a numit accidentul din 30 iunie.

— Dar atunci, zise Însemnatul, va trebui, doamnă, să-l arestăm imediat pe domnul de Montgommery...

— Domnul de Montgommery este arestat de azi-dimineață, zise Caterina.

— Arestat? Şi din al cui ordin? strigă ducele de Guise.

— Dintr-al meu, răspunse regina-mamă. Eu am dat acest ordin. Domnul de Montgommery putea în orice clipă să dispară, aşa că era nevoie să-l reținem. A fost condus la

Luvru fără zarvă şi fără scandal, îţi cer fiule, să-l interoghezi.

Fără altă permisiune, bătu într-un timpan ca să cheme un valet, aşa cum făcuse ducele de Guise cu două ceasuri mai înainte. Dar de data asta Însemnatul îşi încruntă sprâncenele. Furtuna se pregătea.

— Să fie adus prizonierul, zise Caterina de Medicis uşierului care apăru.

După ce uşierul ieşi, se aşternu o tăcere stânjenitoare. Regele părea nedecis, Maria Stuart neliniştită, ducele de Guise nemulţumit. Singura regina-mamă arăta demnitate şi siguranţă. Ducele de Guise lăsă să cadă aceste vorbe simple:

— Mi se pare că dacă domnul de Montgommery ar fi vrut să fugă, ar fi putut face asta încă de acum cincisprezece zile.

Caterina n-avu când răspunde, căci Gabriel fu adus chiar în acel moment. Era palid, dar calm. În dimineaţa aceea patru ostaşi bătuseră în poarta palatului său, spre marea spaimă a Aloysei. Gabriel îi urmase fără nicio rezistenţă; de atunci aştepta, fără să pară tulburat.

Când Gabriel intră cu pas ferm şi cu un aer liniştit, tânărul rege se schimbă la faţă fie de emoţia de a-l vedea pe cel care-i omorâse tatăl, fie de spaima de a îndeplini, pentru prima dată, funcţia de judecător despre care-i vorbise mama lui, datorie cumplită impusă regilor. Aşa că vocea de-abia i se auzi când îi spuse Caterinei, întorcându-se spre ea:

— Vorbiţi doamnă, aveţi cuvântul!

Caterina de Medicis se folosi pe loc de această îngăduinţă. Se credea acum sigură de atotputernicia ei asupra lui Francisc al II-lea şi a ministrului său. Se adresă deci lui Gabriel pe un ton măreţ:

— Domnule, am voit să fii adus în faţa majestăţii sale să te întrebăm noi înşine, în legătură cu fapta săvârşită, ca să nu mai fie nevoie de scuze dacă te vom găsi nevinovat şi ca pedeapsa să fie şi mai răsunătoare în cazul în care te vom găsi vinovat. Delictele neobişnuite cer judecători neobişnuiţi. Eşti gata să ne răspunzi, domnule?

— Sunt gata să vă ascult, doamnă, zise Gabriel.

Caterina fu mai curând iritată decât convinsă de acest

calm al omului pe care-l urâse înainte de a fi văduvă, pe care-l ura şi acum tot atât pe cât îl iubise odinioară. Reluă deci, cu un soi de amărăciune ofensată:

— Împrejurări ciudate se ridică împotriva dumitale, domnule şi te acuză; absenţele dumitale lungi din Paris, exilul voluntar, de aproape doi ani, de la Curte, prezenţa şi atitudinea dumitale misterioasă la acel turnir fatal, chiar şi refuzul de a lupta împotriva regelui. Cum se face că dumneata, obişnuit cu acele jocuri şi pase de arme, ai uitat precauţia obişnuită şi necesară de a-ţi trage înapoi lancea? Cum explici această stranie uitare? Răspunde! Ce ai de zis la toate astea?

— Nimic, doamnă, spuse Gabriel.

— Nimic? făcu regina-mamă uimită.

— Absolut nimic.

— Cum! zise Caterina, eşti de acord că... deci mărturiseşti...

— Nu mărturisesc nimic şi nu-s de acord cu nimic, doamnă!

— Atunci negi?

— Nu neg nimic. Tac.

Maria Stuart lăsă să-i scape un gest de aprobare.

Francisc al II-lea asculta şi privea cu un soi de lăcomie; ducele de Guise rămăsese mut şi nemişcat. Caterina reluă pe un ton din ce în ce mai aspru:

— Domnule, bagă de seamă! Ai face mai bine dacă ai încerca să te aperi şi să te justifici! Află un lucru: domnul de Montmorency, pe care la nevoie îl vom asculta ca martor, afirmă, după câte ştie el, că ai fi putut să ai împotriva regelui anumite motive de duşmănie personală.

— Care, doamnă? Domnul de Montmorency a spus care?

— Încă nu, domnule, dar le va spune, fără îndoială.

— Bine, să le spună dacă îndrăzneşte! zise Gabriel cu un surâs mândru şi liniştit.

— Deci refuzi cu orice preţ să vorbeşti? inisistă Caterina.

— Refuz.

— Ştii că tortura poate veni de hac acestei tăceri

orgolioase?

— Nu cred, doamnă.

— Te previn că în felul ăsta îți rişti viața.

— Viața mea nu mai prețuieşte nimic, doamnă!

— Eşti deci hotărât, domnule? Nicio vorbă?

— Nici una, doamnă, zise Gabriel scuturând din cap.

— Ei bine, strigă Maria Stuart ca mânată de un elan irezistibil. Tăcerea asta e nobilă şi mare! E a unui gentilom care nu vrea să respingă bănuiala, de teamă să nu fie bănuit. Eu susțin că această tăcere este mai elocventă decât justificările.

Regina bătrână se uită cu un aer sever şi mâniat la regina tânără.

— Da, poate că n-am dreptate să vorbesc astfel, adaugă Maria Stuart; dar cu atât mai rău! Spun ceea ce simt şi ceea ce gândesc! Gura nu-i va pune niciodată stavilă inimii. Trebuie să-mi mărturisesc impresiile şi emoțiile. Politica mea e instinctul. Or, el îmi strigă că domnul d'Exmès n-a conceput cu sânge rece şi n-a comis de bunăvoie o asemenea crimă, că n-a fost decât instrumentul orb al fatalității, că este deasupra oricărei bănuieli şi că i-e silă să se justifice. Instinctul striga asta în mine şi eu o strig la rândul meu în gura mare.

Tânărul rege se uită cu dragoste şi cu bucurie la „micuța" lui, cum îi spunea el, care se exprima cu atâta elocință şi însuflețire ce o făceau de douăzeci de ori mai frumoasă decât era.

În ce-l priveşte pe Gabriel, acesta strigă cu voce emoționată şi profundă:

— Oh! Mulțumesc, doamnă, mulțumesc! Îmi faceți mult bine procedând astfel!

— Da, ştiu asta, zise Maria cu accentul cel mai grațios ce se poate imagina.

— Să isprăvim cu copilăriile astea sentimentale! strigă Caterina supărată.

— Nu, doamnă, zise Maria Stuart, jignită în amorul ei propriu de femeie şi de regină, nu! Dacă dumneavoastră ați

isprăvit cu copilăriile, noi care, slavă Domnului, suntem încă copii, abia începem. Nu-i aşa, dragul meu rege? întrebă ea întorcându-se cu gingăşie spre tânărul ei soţ.

Regele nu răspunse, dar îi sărută vârfurile degetelor trandafirii pe care i le întinse Maria.

Mânia Caterinei, care până atunci se abţinuse, izbucni. Nu se obişnuise încă să-l trateze pe fiul ei ca pe un rege. În plus, conta pe sprijinul ducelui de Guise, care până atunci încă nu se pronunţase. Cuteză deci să se înfurie în mod făţiş.

— Ah, aşa, zise ea după ultimele cuvinte, uşor batjocoritoare, ale Mariei. Reclam un drept şi sunt luată peste picior! Cer ca ucigaşul lui Henric al II-lea să fie măcar interogat şi, când el refuză să se justifice, i se aprobă tăcerea, ba mai mult, este lăudat! Ei bine, pentru că lucrurile merg astfel să lăsăm deoparte orice rezervă laşă şi jumătăţile de măsură! Mă constitui acuzatoarea contelui de Montgommery! Regele va refuza să-i facă dreptate mamei sale fiindcă îi este mamă! Îl vom asculta pe conetabil, o vom asculta, dacă va fi nevoie, chiar şi pe doamna de Poitiers! Adevărul va ieşi la iveală şi dacă Statul are secrete care vor fi compromise în această treabă, vom avea judecători care ştiu să păstreze secretele. Dar moartea unui rege, asasinat mişeleşte în prezenţa întregului popor, va fi cel puţin răzbunată.

În timpul acestei ieşiri a reginei-mame, pe buzele lui Gabriel rătăcea un surâs trist şi resemnat.

„... În sfârşit, îl va iubi, apoi îl va ucide
Doamna regelui...”

Da, prezicerea, până acum atât de exactă, avea să se împlinească într-o bună zi! Caterina îl va condamna şi-l va omorî pe cel pe care-l iubise odinioară! Gabriel se aştepta la asta şi era gata.

Totuşi florentina, judecând că mersese cam prea departe, se opri un moment şi, întorcându-se cu cea mai mare graţie spre ducele de Guise, care continua să tacă, zise:

— Dumneavoastră nu spuneți nimic, domnule de Guise? Sunteți de aceeaşi părere cu mine, nu-i aşa?

— Nu, doamnă, zise încet Însemnatul, nu, nu sunt de aceeaşi părere cu dumneavoastră, mărturisesc şi iată de ce nu spun nimic.

— Ah! Deci şi dumneata eşti împotriva mea! zise Caterina cu voce surdă şi amenințătoare.

— De data asta regret, doamnă, zise ducele de Guise. Ați văzut totuşi că până acum am fost de partea dumneavoastră şi că, în ce-i priveşte pe conetabil şi pe doamna de Valentinois, am avut aceleaşi vederi ca şi dumneavoastră.

— Da, pentru că le serveau pe ale dumitale, murmură Caterina. Abia acum văd asta, dar e prea târziu.

— În ce-l priveşte pe domnul de Montgommery, continuă liniştit Însemnatul, nu vă pot împărtăşi sentimentele, doamnă. Mi se pare cu neputință să-l faci răspunzător de un accident cu totul întâmplător pe un gentilom brav şi cinstit. Procesul ar fi pentru el un triumf, pentru acuzatorii lui o ruşine. Cât despre pericolul care ar amenința viața regilor, doamnă, dacă ați manifesta indulgență față de o faptă pe care eu o consider mai curând o nenorocire decât o crimă, socot că, dimpotrivă, poporul nu s-ar obişnui cu ideea că viața regilor poate fi luată chiar atât de uşor.

— Iată nişte înalte maxime politice, zise cu amărăciune Caterina.

— Mie mi se par cel puțin adevărate şi de bun-simț, doamnă, adăugă Însemnatul şi, pentru toate aceste rațiuni, cât şi pentru multe altele, sunt de părere că ceea ce ne mai rămâne de făcut este să ne scuzăm față de domnul de Montgommery pentru arestarea sa arbitrară, rămasă din fericire secretă, din fericire mai mult pentru noi decât pentru el şi, aceste scuze odată acceptate, să-l trimitem acasă, onoratul şi onorat, aşa cum era ieri, cum va fi mâine, cum va fi întotdeauna.

— Minunat! zise rânjind Caterina. Şi adresându-se brusc tânărului rege, îl întrebă: Părerea asta este, din întâmplare şi a ta, fiule?

Atitudinea Mariei Stuart, ale cărei priviri şi surâs îi mulţumeau ducelui de Guise, nu-i mai îngădui lui Francisc al II-lea să şovăie.

— Da, mamă, sunt de părere că sfatul unchiului meu este cel mai bun.

— Trădezi deci memoria tatălui tău? zise Caterina cu voce tremurătoare şi profundă.

— Dimpotrivă, o respect, doamnă, zise Francisc. Primul cuvânt al tatei, după rănire, a fost să nu se neliniştească domnul de Montgommery. N-a întărit el, într-unul din momentele de luciditate ale agoniei, această cerere sau mai curând această poruncă? Îngăduiţi-i, doamnă, fiului să asculte de acest ordin al tatălui!

— Bine! Deci disprețuieşti dorința sfântă a mamei tale!

— Doamnă, o întrerupse ducele de Guise, daţi-mi voie să vă amintesc propriile dumneavoastră cuvinte. Într-un Stat, o singură voinţă!

— Dar susţin, domnule, că voința unui ministru nu trebuie să vină decât după cea a regelui!

— Da, doamnă, zise Maria Stuart, dar aţi adăugat că voința regelui ar putea fi întărită de persoanele care au interes să-i sporească gloria. Nimeni mai mult decât mine, soţia lui, presupun că n-are acest interes. Şi eu îl sfătuiesc, împreună cu unchiul meu de Guise, să creadă mai curând în cinstea decât în perfidia unui supus încercat şi viteaz şi să nu-şi înceapă domnia printr-o nedreptate.

— Cedezi în faţa unor astfel de păreri, fiule? zise din nou Caterina.

— Cedez în faţa glasului conştiinţei mele, mamă, răspunse tânărul rege, cu mai multă fermitate decât ar fi fost de aşteptat din partea lui.

— Este ultimul tău cuvânt, Francisc? zise Caterina. Bagă de seamă! Dacă refuzi mamei tale prima cerere pe care ţi-o adresează, dacă te arăţi încă de la început în faţa mea ca un stăpân independent şi pentru alţii ca un instrument docil, vei domni singur sau cu fidelii tăi miniştri! Nu mă mai ocup de nimic în legătură cu tine sau cu regatul nu-ţi mai dau

niciun sfat, mă dau deoparte şi te părăsesc, fiule! Gândeşte-te bine la asta!

— Vom deplânge această retragere, dar ne vom resemna, murmură cu voce joasă Maria Stuart, pe care doar Francisc o auzi.

Dar îndrăgostitul şi imprudentul tânăr, ca un ecou fidel al soției sale, repetă cu glas tare:

— Vom deplânge această retragere, dar ne vom resemna, doamnă...

— Bine... zise Caterina. Şi adăuga încet, arătându-l pe Gabriel: Cât despre el, mai devreme sau mai târziu, tot o să-mi cadă în mână!

Furioasă, ea învălui regala şi încântătoarea pereche şi pe ducele de Guise într-o privire de viperă, o privire însângerată şi cumplită care prevestea toate crimele izvorâte din ambiția Caterinei, toată sumbra istorie a celor din urmă Valois...

Apoi, cu această privire nimicitoare, ieşi fără să mai adauge un cuvânt.

IV

De Guise şi Coligny

DUPĂ PLECAREA CATERINEI DE Medicis urmă un moment de tăcere. Regele părea el însuşi mirat de îndrăzneala sa. Maria, printr-o delicată intuiție a dragostei sale, se gândea cu oarecare spaimă la acea ultimă privire amenințătoare a reginei-mame. În ce-l priveşte pe ducele de Guise, era încântat că scăpase, încă din primul ceas al puterii sale, de o asociată atât de ambițioasă şi de periculoasă. Gabriel, care prilejuise toată acea tulburare, luă primul cuvântul:

— Sire, zise el şi dumneavoastră doamnă şi dumneavoastră monseniore, vă mulțumesc pentru bunele şi generoasele intenții față de un nefericit pe care cerul l-a părăsit. Dar, în ciuda acestei recunoştințe de care mi-e pătrunsă inima față de domnia voastră, spun: la ce bun să îndepărtezi primejdiile şi moartea de lângă o ființă atât de tristă şi de pierdută ca mine? Viața mea nu mai serveşte la nimic şi nimănui, nici măcar mie. Nu i-aş fi disputat-o doamnei Caterina pentru că, de acum încolo, această viață e inutilă...

Şi în gândul său adăugă cu tristețe: „Şi pentru că într-o bună zi ar putea săvârşi fapte şi mai mari!"

— Gabriel zise ducele de Guise, viața dumitale a fost glorioasă în trecut, va fi şi mai glorioasă în viitor. Eşti un om energic cum ar trebui să fie mulți dintre cei care cârmuiesc imperiile...

— Şi apoi, adăugă vocea mângâietoare şi dulce a Mariei

Stuart, sunteți, domnule de Montgommery, un om mare şi o inimă nobilă. Vă cunosc de multă vreme şi doamna de Castro şi cu mine am discutat adesea despre dumneavoastră.

— În sfârşit, zise Francisc al II-lea, serviciile dumneavoastră din trecut, domnule, mă îndreptățesc să contez pe serviciile dumneavoastră viitoare. Războiul abia stins se poate reaprinde şi eu nu vreau să lipsesc vreodată patria de un apărător pe cât de loial, pe atât de viteaz.

Gabriel asculta cu un soi de surpriză melancolică şi gravă aceste vorbe bune de încurajare. Privi, rând pe rând pe fiecare dintre înaltele personaje care-i adresau aceste vorbe, părând să reflecteze adânc.

— Ei bine, da, zise el în sfârşit, această bunătate neaşteptată pe care mi-o arătați, dumneavoastră toți, care poate că ar fi trebuit să mă urâți, această bunătate îmi schimbă şi sufletul şi soarta. Sire, doamnă şi monseniore, atâta cât voi trăi această viață pe care mi-ați dăruit-o vă aparține! Fapta dumneavoastră mă mişcă până în străfundul inimii. Am fost făcut să fiu devotat, să mă sacrific, să slujesc ideile frumoase şi oamenii mari. Spada, sângele, întreaga mea ființă vă aparține. Îmi pun fără rezerve şi fără întoarcere brațul în slujba acestei cauze...

Nu spuse care cauză. Dar cei care-l ascultau erau catolici prea înfocați pentru ca gândul Reformei să le vină un singur moment în minte.

Elocventa dăruire a tânărului conte îi mişcă. Maria avea lacrimi în ochi, regele se felicită că izbutise să salveze această inimă recunoscătoare. Cât despre ducele de Guise, socotea că ştie mai bine ca oricine până unde putea merge la Gabriel această înflăcărată virtute a sacrificiului.

— Da, prietene, îi spuse el, am nevoie de dumneata. Voi cere într-o zi, în numele Franței şi al regelui, această spadă vitează pe care mi-ai făgăduit-o.

— Ea va fi gata, monseniore, astăzi, mâine, întotdeauna!

— Păstreaz-o pentru o vreme în teacă, zise ducele. Majestatea sa ți-a spus, acum e linişte, războaiele şi

facțiunile au fost potolite. Odihneşte-te, Gabriel şi lasă să se potolească zarva iscată în jurul numelui dumitale. Sunt sigur că nici unul dintre cei care au un titlu şi o inimă nobilă de gentilom nu te vor acuza pentru nenorocirea întâmplată. Mai târziu, după un an sau doi, vei cere din nou regelui, pentru dumneata, acea funcție de căpitan al gărzilor de care n-ai încetat să fii demn.

— Ah! zise Gabriel, astea nu-s onoruri pe care să le doresc, ci prilejuri de a fi util regelui şi Franței, prilejuri de a mă bate şi, nu cutez s-o spun de teamă să nu vă par ingrat, prilejuri de a muri.

— Nu vorbi astfel, Gabriel. Spune-mi mai bine că, atunci când regele te va chema împotriva duşmanilor săi, vei răspunde de îndată la această chemare.

— În orice loc m-aş afla, monseniore.

— Bine, zise ducele, nu-ți cer altceva.

— Şi eu, zise Francisc al II-lea, vă mulțumesc pentru această încredere şi voi face în aşa fel încât să nu vă căiți că mi-ați acordat-o.

— Eu, adăugă Maria Stuart, vă asigur că încrederea noastră va fi pe măsura devotamentului dumneavoastră şi că veți fi pentru noi unul dintre acei prieteni cărora nu le ascunzi nimic şi cărora nu le refuzi nimic.

Tânărul conte, mai emoționat decât ar fi vrut să şi-o mărturisească lui însuşi, se înclină şi sărută cu respect mâna pe care i-o întindea regina. Apoi strânse mâna ducelui de Guise şi, concediat printr-un gest binevoitor de rege, se retrase copleşit de mărinimia fiului acelui pe care se legase să-l urmărească şi dincolo de moarte. Întorcându-se acasă, Gabriel îl găsi pe amiralul de Coligny care-l aştepta. Aloyse îi spusese amiralului că stăpânul ei fusese chemat de dimineață la Luvru; îi mărturisise neliniştea ei şi Coligny hotărâse să rămână până ce contele de Montgommery s-ar fi întors; îl primi deci pe Gabriel cu efuziune şi-l întrebă ce se întâmplase.

Gabriel, fără să intre în amănunte, îi spuse doar că după lămurirea pe care o dăduse privind deplorabila moarte a lui

Henric al II-lea, fusese retrimis acasă fără să aibă de suportat nicio consecință.

— Nici nu se putea să fie altfel, zise amiralul, căci toată nobilimea Franței ar fi protestat împotriva unei bănuieli care ar fi pătat bunul nume al unuia dintre cei mai demni reprezentanți ai ei.

— Să nu mai discutăm despre asta, zise Gabriel cu tristețe. Mă bucur că vă văd, domnule amiral. Ştiți că eu aparțin, cu inima, partidului reformaților. V-am spus-o şi v-am şi scris-o. Pentru că socotiți că nu voi face de ruşine cauza dumneavoastră, accept să intru în rândurile reformaților.

— O veste bună şi care vine la vreme! zise amiralul.

— Mi se pare totuşi că, în interesul partidului dumneavoastră, va fi poate bine să ținem o vreme secretă aderarea mea. Aşa cum mi-a arătat mai adineauri domnul de Guise, larma iscată în jurul numelui meu trebuie să fie pentru o vreme evitată. Această întârziere îmi convine, dealtfel şi pentru unele îndatoriri pe care le mai am de îndeplinit.

— Vom fi întotdeauna mândri să te socotim printre ai noştri, zise amiralul. Prințul de Condé, La Renaudie, baronul de Castelnau te şi cunosc şi te apreciază la justa dumitale valoare.

— Mă tem, vai, să nu exagereze; căci această valoare este destul de neînsemnată.

— Nu, nu, zise Coligny, au dreptate să te socotească un om de preț. Dealtfel, continuă el coborându-şi vocea, poate că vom avea în curând prilejul să-ți punem la încercare zelul...

— Într-adevăr? zise Gabriel surprins. Domnule amiral, puteți conta pe mine; cu anumite rezerve pe care vi le voi aduce la cunoştință.

— Cine nu le are pe ale sale? zise amiralul. Dar ascultă, Gabriel, cel care a venit să te vadă astăzi nu e numai un prieten, ci şi un calvinist înfocat. Am vorbit despre dumneata cu prințul şi cu La Renaudie. Chiar înainte de

aderarea dumitale definitivă la principiile noastre, te socoteam un ajutor de preț, un om de o cinste exemplară.

— Am într-adevăr această calitate, zise Gabriel. Puteți fi siguri, dacă nu de ajutorul, cel puțin de cuvântul meu.

— Aşa că am hotărât să n-avem secrete față de dumneata, zise amiralul. Vei fi ca unul dintre şefi, inițiat în toate planurile noastre şi nu vei avea altă răspundere decât să taci. Nu eşti ca ceilalți oameni şi față de oamenii de excepție trebuie să te porți în mod excepțional, pentru început, să ştii un lucru: proiectele care ți-au fost dezvăluite la adunarea din piața Maubert vor fi concretizate astăzi. Slăbiciunea regelui, obrăznicia familiei de Guise, persecuțiile care s-au îndesit, totul ne cere să trecem la acțiune şi vom trece...

— Iertare, domnule amiral, îl întrerupse Gabriel. V-am spus că nu mă pot dărui cauzei dumneavoastră decât cu anumite limite. Francisc al II-lea, Maria Stuart şi chiar ducele de Guise m-au ajutat cu generozitate. Nu pot să le trădez încrederea, după cum nu vă pot trăda nici pe dumneavoastră. Îngăduiți-mi deci să mă abțin de la orice acțiune.

Domnul de Coligny reflectă un minut, apoi spuse:

— După câte înțeleg, ceri să nu fii deocamdată amestecat în conspirația noastră împotriva autorității regale. Fie! Fă cum vrei! Urmează-ne sau rămâi deoparte! Vei afla întotdeauna, fie prin scrisori, fie printr-un mesager, când şi cum avem nevoie de dumneata, iar dumneata vei proceda cum vei crede de cuviință. Dacă vei veni, vei fi binevenit; dacă vei lipsi, nimeni nu-ți va reproşa nimic. Iată ce s-a hotărât, în ce te priveşte, între şefii partidului nostru, chiar înainte ca aceştia să fie preveniți de poziția dumitale. Mi se pare că poți accepta asemenea condiții.

— Le accept şi vă mulțumesc, zise Gabriel.

V

Rapoarte şi denunţuri

TRECURĂ ŞAPTE SAU OPT LUNI fără mari evenimente, nici pentru eroii acestei cărți, nici pentru cei ai istoriei. Dar în acest interval de timp se pregăteau lucruri grave. Pentru a le cunoaşte n-avem decât să poposim în ziua de 25 februarie 1560 în locul unde se află întotdeauna veştile, adică în cabinetul domnului locotenent de poliție, care atunci se numea domnul de Braguelonne. Deci, în seara zilei de 25 februarie 1560, domnul de Braguelonne, aşezat cu nepăsare în marele său fotoliu de piele de Cordoba, asculta raportul jupânului Arpion, unul dintre secretarii săi.

Jupânul Arpion citea:

„Astăzi, faimosul hoț Gilles Rose a fost arestat în marea sală a palatului în timp ce tăia capătul cordonului cu franjuri de aur al unul canonic de la Sfânta Capelă”.

— Al unui canonic de la Sfânta Capelă! Ca să vezi! strigă domnul de Braguelonne.

— Lucru nelegiuit! zise jupânul Arpion.

— Şi dibaci! adăugă locotenentul de poliție, foarte dibaci! Căci un canonic este bănuitor. Îți voi spune imediat, jupâne Arpion, ce trebuie făcut cu acest pungaş viclean. Să trecem mai departe.

„Domnişoarele din strada du Grand-Heulem, continuă

Arpion, *s-au răzvrătit pe față...”*

— Şi de ce mă rog?

— Ele pretind că ar fi adresat regelui o jalbă ca să rămână şi pe mai departe în locuința lor, dar că până să vină răspunsul s-au luat la harță cu paza...

— Vai, ce caraghios, spuse râzând domnul de Braguelonne. Să se facă repede ordine în treaba asta. Bietele fete! Altceva?

Jupânul Arpion citi:

„Domnii deputați de la Sorbona, înfățişându-se, la Paris, doamnei prințese de Condé, ca s-o determine să nu mai mănânce carne în postul Paştelui, au fost primiți cu zeflemele de domnul de Sechelles, care le-a spus, printre alte jigniri, că-i iubea ca pe un cui în nas şi că nu se găsiseră alți trimişi mai de soi decât nişte viței ca ei...”

— Eh! Lucrul e grav! zise locotenentul de poliție ridicându-se. Să refuzi să posteşti şi să-i insulți pe domnii ăia de la Sorbona! Asta-ți sporeşte contul, doamnă de Condé. Şi când îți vom înfățişa lista... Asta-i tot, Arpion?

— Pentru astăzi, da. Dar monseniorul nu mi-a spus ce trebuie să fac cu Gilles Rose?

— Uite, spuse domnul de Braguelonne, să-l scoți din temniță odată cu cei mai dibaci pungaşi şi hoți de buzunare pe care ai să-i găseşti laolaltă cu el şi să-i duci pe toți aceşti amărâți la Blois, unde vreau ca, la serbarea ce se pregăteşte în cinstea regelui, s-o distreze pe majestatea sa arătându-şi îndemânarea şi dibăcia.

— Dar, monseniore, dacă şterpelesc de-adevăratelea obiectele luate în glumă?

— Vor fi spânzurați.

În acel moment un uşier intră şi anunță:

— Domnul Inchizitor.

Jupânul Arpion n-aşteptă să i se spună să iasă. Salută cu respect şi o şterse. Cel care intra era într-adevăr un personaj

important şi de temut. La titlurile sale obişnuite de doctor la Sorbona şi de canonic de Noyon, adăuga frumosul titlu de Mare Inchizitor al Credinţei din Franţa. Aşa că pentru a avea un nume la fel de răsunător ca şi titlul îşi spunea Démocharès, deşi se numea pur şi simplu Antoine de Mouchy.

— Ei bine, domnule locotenent de poliţie? îl întrebă Marele Inchizitor.

— Ei bine, domnule Mare Inchizitor? îl întrebă locotenentul de poliţie.

— Ce mai e nou prin Paris?

— Tocmai mă pregăteam să-ţi adresez aceeaşi întrebare.

— Asta înseamnă că nu e nimic, zise Démocharès cu un oftat adânc. Ah! Vremurile sunt aspre. Nu se întâmplă nimic. Nici cel mai mic complot! Nici cel mai mărunt atentat! Ce laşi sunt hughenoţii ăştia! Meseria noastră e pe ducă, domnule de Braguelonne:

— Nu, nu! răspunse cu convingere domnul de Braguelonne. Nu, domniile trec, dar poliţia rămâne.

— Totuşi, reluă cu amărăciune domnul de Mouchy, vezi unde a dus descinderea dumitale la acei reformaţi din strada des Marais? Surprinzându-i la masă în toiul Cinei lor de Taină, nădăjduiai să-i surprinzi mâncând carne de porc în loc de miel, aşa cum ne-au anunţat. Nu ni s-a adus din această grozavă expediţie decât o biată găină împănată. Crezi că asta, domnule locotenent de poliţie, face multă cinste instituţiei dumitale?

— Nu izbuteşti întotdeauna, zise domnul de Braguelonne înţepat. Dumneata ai fost mai fericit în afacerea cu avocatul ăla din piaţa Maubert, cu acel Trouillard, mi se pare? Te aşteptai totuşi la minuni...

— Aşa e, zise, demn de milă, Démocharès.

— Socoteai să dovedeşti, limpede ca lumina zilei, urmă domnul de Braguelonne, că acel Trouillard îşi dăduse fetele pe mâna coreligionarilor săi şi iată că martorii, pe care i-ai plătit atât de scump, ah! ah! ah! Retractează brusc totul şi te fac de ruşine.

— Trădătorii! murmură de Mouchy.

— În plus, continuă locotenentul de poliție, am primit rapoartele chirurgilor şi ale moaşelor: s-a stabilit cum nu se poate mai limpede că virtutea celor două fete nu suferise nici cea mai mică atingere.

— E o infamie! mormăi Démocharès

— O afacere care a dat greş, domnule Inchizitor. O afacere care a dat greş, repetă domnul de Braguelonne cu maliţiozitate.

— Ei, strigă nerăbdător Démocharès, dacă afacerea a dat greş, a fost din vina dumitale.

— Cum din vina mea? zise stupefiat locotenentul de poliție.

— Păi sigur. Te-ai oprit la rapoarte, la retractări, la neghiobii! Ce importanță au acele dezmințiri? Trebuiau urmăriți imediat şi chiar dacă nu s-ar fi întâmplat nimic, acei nelegiuiți de calvinişti să fi fost acuzați!

— Cum! Fără probe?

— Da! Şi condamnați!

— Fără crime?

— Da! Şi spânzurați!

— Fără judecată?

— Da, de o sută de ori da! Fără judecată, fără crime, fără probe!

— Dar ce urlete şi ce furie s-ar fi dezlănțuit împotriva noastră!

— Ah! Asta şi aşteptam! zise Démocharès triumfător. Asta e piatra de temelie a sistemului meu, domnule. Într-adevăr, unde-ar fi dus acea furie de care vorbeşti? La comploturi! Unde duc comploturile? La revolte! Ce reiese din revolte? Evidența utilității funcțiilor noastre!

— Din acest punct de vedere ai dreptate... zise râzând domnul de Braguelonne.

— Domnule, reluă cu un aer măreț Démocharès, ține minte un principiu: ca să culegi crime, trebuie să le semeni. Persecuția este o forță.

— Eh! zise locotenentul de poliție, mi se pare că, începând

cu această domnie, n-am prea căzut în greşeala persecuției. E şi dificil să aţâţăm noi mai mult decât atâta nemulțumirile de tot felul.

— Dar nici nu s-a făcut nimic în acest sens! zise cu un oarecare dispreț Marele Inchizitor.

— Ei cum, socoți zadarnice percheziţiile, atacurile şi prădăciunile zilnice la hughenoții vinovați ori nevinovați?

— Pe legea mea, le socot zadarnice, zise Démocharès; vezi bine că puțin le pasă de ele!

— Şi supliciul lui Anne Dubourg, ars acum două luni în piața Greve, tot zadarnic e?

— Nu înseamnă prea mare lucru, zise Inchizitorul. Ce rezultat a avut acel supliciu! Asasinarea preşedintelui Minart, unul dintre judecători şi o pretinsă conspirație, ale cărei urme n-au putut fi depistate nici până azi. Iată ce înseamnă să faci zarvă mare!

— Dar despre ultimul edict, ce părere ai? întrebă domnul de Braguelonne, ultimul edict, care-i atacă nu numai pe hughenoți, ci pe toată nobilimea Franței? În ce mă priveşte, i-am şi spus-o domnului cardinal de Lorena, mi s-a părut prea îndrăzneț.

— Cum! Vorbeşti de ordonanța aceea care a suprimat pensiile?

— Nu, ci de cea care porunceşte tuturor hughenoților, nobili ori oameni de rând, să părăsească în douăzeci şi patru de ore Curtea; altfel vor fi spânzurați. Ştreangul şi pentru gentilomi şi pentru oamenii de rând! Fără nicio deosebire!

— Da, lucrul nu-i lipsit de îndrăzneală, zise Démocharès cu un surâs de satisfacție. Acum vreo cincizeci de ani, o asemenea ordonanță ar fi ridicat toată nobilimea țării. Dar azi, vezi, nu s-a mişcat unul.

— Te cam înşeli, domnule Inchizitor, zise de Braguelonne coborându-şi glasul, căci dacă nu se mişcă la Paris, în provincie se mişcă.

— Cum! strigă de Mouchy, ai vreo veste?

— Încă n-am, dar aştept în orice clipă.

— Şi de unde?

— Din Loire.

— Şi-ai trimis emisari acolo?

— N-am decât unul, dar bun.

— Unul singur! E cam riscant! zise Démocharès.

— Prefer, zise de Braguelonne, să plătesc regeşte unul singur, dar de nădejde, inteligent şi sigur, decât douăzeci de tâmpiți.

— Da, dar cine răspunde de acest om?

— Mai întâi, el cu propriul lui cap!

— Oricum, tot e riscant.

În timp ce domnul de Mouchy vorbea încă jupânul Arpion intră încetişor şi-i şopti ceva la ureche stăpânului său.

— Ah! Ah! strigă triumfător locotenentul de poliție. Ei bine, Arpion, introdu-l imediat pe Lignières... Da, în prezența domnului Inchizitor; nu e şi el într-un fel de-ai noştri?

Arpion salută şi ieşi.

— Acest Lignières este omul despre care-ți vorbeam; zise de Braguelonne, frecându-şi mâinile. Ai să-l auzi. Vine din Nantes. N-avem secrete unul față de celălalt, nu-i aşa? Iar eu sunt bucuros să-ți pot dovedi că metoda mea e mai bună decât oricare alta.

Aici, jupânul Arpion deschise uşa domnului Lignières. Era chiar acel omuleț slab, negricios şi chel, pe care l-am mai văzut la adunarea protestanților din piața Maubert, acelaşi care-şi arătase cu atâta curaj medalia republicană şi care vorbise despre crini rupți şi coroane călcate în picioare. Vedem deci că, dacă în vremea aceea titlul de agent provocator încă nu exista, funcția începea să se afirme.

VI

Un spion

INTRÂND, LIGNIÈRES ÎI ARUNCĂ mai întâi lui Démocharès o privire rece şi dispreţuitoare şi, după ce-l salută pe domnul de Braguelonne, rămase tăcut şi nemişcat, aşteptând să fie întrebat.

— Sunt încântat să te văd, domnule Lignières, zise de Braguelonne. Poţi vorbi fără teamă în faţa Marelui Inchizitor al Franţei.

— Oh! sigur, strigă Lignières cu grabă şi dacă aş fi ştiut că mă aflu în prezenţa ilustrului Démocharès, credeţi-mă, monseniore, că n-aş fi ezitat...

— Foarte bine, zise dând din cap cu un aer aprobativ de Mouchy, evident flatat de respectul spionului.

— Haide, dă-i drumul, domnule Lignières, vorbeşte, zise locotenentul de poliţie.

— Dar poate că domnul Inchizitor nu este întru totul la curent cu ceea ce s-a petrecut la penultima adunare a protestanţilor, în La Ferté?

— Nu ştiu mare lucru, într-adevăr, zise Démocharès.

— Atunci, dacă-mi este îngăduit, voi povesti repede, în câteva cuvinte, faptele grave petrecute în aceste ultime zile.

Domnul de Braguelonne îi dădu, printr-un semn, încuviinţarea. Această mică întârziere nu-i convenea locotenentului de poliţie, care era nerăbdător să afle veşti noi, dar pe de altă parte voia ca Inchizitorul să-şi dea seama de capacitatea şi de elocinţa extraordinară a agenţilor săi.

— Această primă adunare de la Ferté n-a fost prea

grozavă, zise el. Nu s-au petrecut lucruri mari şi când eu am propus să răsturnăm pe majestatea sa şi să introducem în Franța constituția statelor elveține, nimeni n-a cutezat să mă aprobe. Adunarea a hotărât să adreseze regelui o jalbă în care să-l roage să pună capăt persecuțiilor împotriva hughenoților şi să-i destituie pe cei doi de Guise. Dar nu asta e important, ci că s-au organizat şi şi-au ales şefi. Alegerea căpeteniei le-a dat multă bătaie de cap. Căci şi domnul de Coligny şi prințul de Condé au respins primejdioasa cinste pe care voiau să le-o facă hughenoții. Era mai bine, ai zis ei, să aleagă un hughenot mai puțin cunoscut, pentru ca mişcarea să-şi păstreze caracterul popular. Un pretext bun pentru proşti! Ei au luat-o de bună şi după numeroase dezbateri l-au ales în sfârşit pe Godefroid de Barry, senior de La Renaudie.

— La Renaudie! repetă Démocharès. Da, e într-adevăr unul dintre şefii cei mai înflăcărați ai hughenoților. Îl cunosc, e un om energic şi convins.

— Acum, zise spionul, să revenim la cea de a doua adunare a noastră, care a avut loc la Nantes în 5 al lunii februarie.

— Aşa! strigară în acelaşi timp Démocharès şi de Braguelonne.

Şi amândoi se apropiară de jupânul Lignières cu o curiozitate lacomă.

— De data asta, zise Lignières, plin de importanță, hughenoții nu s-au mai mărginit la discursuri. Ascultați... După câteva discursuri nesemnificative, La Renaudie a luat cuvântul şi iată, în esență, ce-a spus: „Anul trecut, când regina Angliei a vrut să-i judece pe miniştri, la Stirling, toți supuşii lor au hotărât să-i urmeze în acest oraş; această mare mişcare a fost suficientă pentru a o intimida pe regină şi a o face să renunțe la pedeapsa la care se gândea. Propun ca şi în Franța să procedăm la fel: o mare mulțime de hughenoți să se îndrepte spre Blois, unde-şi are acum regele reşedința, să se înfățişeze acolo fără arme, ca să-i înmâneze o cerere în care să fie rugat să suprime edictele persecuției şi

să acorde reformaților drepturile pe care le cer; şi pentru că adunările nocturne şi secrete au fost calomniate, să ni se îngăduie să ne ținem adunările sub ochii autorităților.

— Fleacuri! îl întrerupse Démocharès dezamăgit. Manifestări paşnice care nu duc la nimic. Cereri! Proteste! Rugăminți! Astea sunt „teribilele" veşti pe care ni le aduci, jupâne Lignières?

— Aşteptați! Aşteptați! zise Lignières. Cum protestanții s-au arătat plictisiți de aceste acțiuni care nu duceau la nimic, La Renaudie şi-a dezvăluit proiectul la care visa de multă vreme...

— Să vedem despre ce proiect este vorba, zise Démocharès.

— Păi, zise Lignières, în timp ce atenția autorităților va fi distrasă de acea mulțime de petiționari timizi şi neînarmați, care se vor apropia de tron, cinci sute de cavaleri şi o mie de infanterişti, pricepeți, domnilor, o mie cinci sute de oameni înarmați se vor îndrepta în tăcere spre Blois, pe drumuri diferite, vor pătrunde în oraş, de bunăvoie sau cu forța, îi vor răpi pe rege, pe regina-mamă şi pe domnii de Guise şi-i vor înlocui cu prinții de sânge regal, credincioşi Reformei. Iată despre ce e vorba, domnilor. Ce spuneți de asta? Cred că nu vi se mai pare un lucru neinteresant!

— Drace! Vestea e grozavă! strigă Braguelonne.

— Rămâne de văzut! Rămâne de văzut! spuse Marele Inchizitor clătinând din cap.

— Ei! spuse domnul de Braguelonne, e uşor de ghicit că lucrurile nu se vor opri aici, că domnii de Guise se vor apăra şi că, chiar dacă majestatea sa va încredința puterea prințului de Condé, asta nu se face decât cu zarvă mare.

— Acum, ştim despre ce e vorba, zise Démocharès, tot ceea ce vor întreprinde calviniştii împotriva noastră, se va întoarce împotriva lor şi vor cădea ca proştii în propria lor cursă. Pun rămăşag că domnul cardinal va fi mai mult decât încântat să isprăvească odată cu duşmanii lui.

— Măcar de-ar fi aşa! zise domnul de Braguelonne.

Şi, adresându-se lui Lignières, care crescuse enorm în

ochii săi, zise:

— Cât despre dumneata, domnule marchiz (căci spionul era într-adevăr marchiz), cât despre dumneata, ai adus majestății sale şi Statului un neprețuit serviciu. Vei fi răsplătit după merit.

— Da, pe legea mea, zise Démocharès, meriți felicitări, domnule! Şi dumitale de asemenea, domnule de Braguelonne, sincerele mele felicitări pentru felul în care ai ştiut să-ți alegi oameni. Domnule de Lignières, te bucuri de toată considerația mea.

— Lauda aceasta este cea mai frumoasă răsplată, domnule, zise Lignières înclinându-se cu modestie.

— Mi se pare mie, ori mai ai ceva de spus? întrebă de Braguelonne. S-a fixat vreun termen? Vreun loc de întâlnire?

— Se vor reuni la Blois la 15 martie, răspunse Lignières.

— La 15 martie! strigă domnul de Braguelonne. Dar nu mai sunt decât douăzeci de zile până atunci. Şi domnul cardinal de Lorena care se află la Blois! Încă două zile pierdute ca să-l înştiințăm şi să primim ordinele sale!

— Dar ce triumf ne aşteaptă! zise Démocharès.

— Ia spune, dragul meu domn Lignières, zise locotenentul de poliție ai numele şefilor lor?

— Le am, răspunse Lignières.

— Un om de aur, zise Démocharès cu admirație.

Lignières îşi desfăcu puțin căptuşeala hainei, scoase o hârtiuță şi citi cu glas tare:

— *Lista şefilor cu numele provinciilor pe care urmează să le dirijeze: Castelnau de Chalosses – Gasconia, Mazères – Beam, Maillé de Brézé – Poitou, La Chesnaye – Maine, Sainte-Marie – Normandia, Cocqueville – Picardia, De Ferrière-Maligny – Ile-de-France şi Champagne, Châteauvieux – Provența etc.* Veți citi şi comenta această listă în linişte, domnule, zise Lignières înmânând locotenentului de poliție hârtia trădării.

— Ăsta-i război civil în toată regulă, zise domnul de Braguelonne.

— Mai notați, adăugă Lignières, că în timp ce hughenoții

se vor îndrepta spre Blois, şefii provinciilor vor trebui să reprime orice mişcare în favoarea domnilor de Guise.

— Bun! Îi vom strânge ca într-o plasă, zise Démocharès frecându-şi mâinile. Ah, ce figură consternată ai, domnule de Braguelonne! După primul moment de surpriză, declar că, în ce mă priveşte, aş fi într-adevăr supărat dacă toată povestea asta n-ar mai avea loc.

— Dar vezi cât de puţin timp ne rămâne! zise locotenentul de poliție. Într-adevăr, dragul meu Lignières, n-aş vrea s-o iei drept reproş, dar din 5 februarie şi până acum ai fi putut să mă previi...

— Când şi cum? zise Lignières. Am fost însărcinat de La Renaudie cu mai bine de douăzeci de comisioane pe care trebuie să le îndeplinesc tocmai ca să pot culege aceste prețioase informații; ca să vă scriu o scrisoare sau să trimit un mesager, ar fi însemnat să isc bănuieli.

— Ai dreptate! zise domnul de Braguelonne. Să vorbim mai bine nu de ceea ce s-a făcut sau nu, ci de ceea ce e de făcut. N-ai nimic de spus despre prințul de Condé? Nu era cu voi la Nantes?

— Era, răspunse Lignières. Dar înainte de a lua o hotărâre, dorea să-i vadă pe Chaudieu şi pe ambasadorul englez şi a spus că în acest scop îl va însoți pe La Renaudie la Paris.

— Deci va veni la Paris? La Renaudie va veni aici?

— Da, cred că a şi sosit, zise Lignières.

— Şi unde locuieşte? întrebă domnul de Braguelonne cu grabă.

— Asta n-o ştiu. Am întrebat unde l-aş putea găsi pe şeful nostru dacă aş avea să-i comunic ceva dar mi s-a indicat un mijloc indirect de corespondență. Sigur că La Renaudie nu vrea să-l compromită pe prinț...

— Iată un lucru supărător, zise locotenentul poliției. Trebuie să le luăm urma.

În acel moment jupânul Arpion intră din nou, cu pasul lui uşor şi misterios.

— Ce mai este, Arpion? zise cu nerăbdare domnul de

Braguelonne. Ştii bine că suntem ocupaţi cu treburi importante, ce dracu!

— Nici nu mi-aş fi permis să intru cu vreun lucru fără importanţă, răspunse Arpion.

— Hai spune, ce este? Spune repede şi tare. Suntem între noi...

— Un anume Pierre Des Avenelles... zise Arpion.

De Braguelonne, Démocharès şi Lignières îl întrerupseră pe Arpion cu acelaşi strigăt: „Pierre Des Avenelles!"

— E avocatul acela din strada des Marmousets care-i găzduieşte de obicei pe reformaţi la Paris, zise Démocharès.

— Şi pe a cărui casă stau de multă vreme cu ochii aţintiţi, zise de Braguelonne. Dar omuleţul este şiret şi prudent şi-mi dejoacă întotdeauna supravegherea. Ce vrea, Arpion?

— Să vorbească de îndată cu dumneavoastră, monseniore, zise secretarul. Mi s-a părut înfricoşat.

— Asta nu ştie nimic, zise Lignières cu oarecare gelozie. Dealtfel, adăugă el cu dispreţ, este un om cinstit.

— Să vedem! Să vedem! zise Marele Inchizitor (astea erau cuvintele lui preferate).

— Arpion, rosti de Braguelonne, introdu-l de îndată pe acest om.

— Imediat, monseniore, răspunse Arpion ieşind.

— Iertare, dragul meu marchiz, continuă de Braguelonne adresându-se lui Lignières, acest Des Avenelles te cunoaşte şi vederea dumitale neaşteptată ar putea să-l tulbure. Ai deci amabilitatea să treci în cabinetul lui Arpion, la capătul acestui culoar. Te voi chema de îndată ce vom fi terminat. Dumneata rămâi, domnule Inchizitor. Prezenţa dumitale impunătoare nu poate să ne fie decât utilă.

— Fie, rămân, ca să te ajut zise satisfăcut Démocharès.

— Eu o şterg, zise Lignières. Dar amintiţi-vă ce vă spun, domnule de Braguelonne: n-o să scoateţi mare lucru de la acest Des Avenelles. Un biet amărât!

— Vom face cum e mai bine. Hai, du-te du-te, dragul meu Lignières, iată-l pe omul nostru.

Lignières abia avu vreme să dispară şi în cabinet îşi făcu

apariția un om palid şi agitat, adus aproape pe sus de jupânul Arpion.

Era avocatul Pierre Des Avenelles pe care l-am văzut împreună cu Lignières, la adunarea din piața Maubert şi care obținuse, dacă ne amintim, un succes considerabil cu discursul lui cuminte şi aşezat.

VII

Un delator

ÎN ZIUA ACEEA LUI DES AVENELLES îi pierise toată bravura. După ce-i salută până la pământ pe Démocharès şi pe Braguelonne, spuse cu voce tremurătoare:

— Mă aflu, desigur, în prezența domnului locotenent al poliției...

— Şi a domnului Mare Inchizitor al Credinței, adăugă de Braguelonne arătându-l pe de Mouchy.

— Oh! Iisuse! strigă bietul Des Avenelles pălind şi mai mult. Domnilor, aveți în fața dumneavoastră un vinovat, un foarte mare vinovat. Pot nădăjdui să fiu iertat? Oare o mărturisire sinceră nu-mi poate micşora greşeala? Domnul de Braguelonne văzu pe loc cu ce fel de om avea de-a face.

— Nu-i de ajuns să mărturiseşti, spuse acesta cu o voce aspră, ci trebuie să şi dregi ce-ai făcut.

— Oh, dac-aş putea, aş face-o, monseniore!

— Ai putea, continuă locotenentul de poliție, dacă ne-ai da unele informații...

— Voi încerca să vi le dau, zise avocatul, cu vocea gâtuită.

— Să vedem ce ne poți spune, zise de Braguelonne, fiindcă de fapt noi ştim aproape tot...

— Cum? Ştiți?

— Tot. Şi la strâmtoarea în care te afli, căința dumitale târzie n-o să-ți mai poată salva capul.

— Salva capul? Cum? Mi-e în primejdie capul? Totuşi, am venit...

— Prea târziu, zise nemilos de Braguelonne. Nu ne mai

poți fi util, ştim dinainte ceea ce ai putea să ne dezvălui.

— Iertați-mi întrebarea, dar ce ştiți?

— Ştim, de pildă, că dumneata eşti unul dintre acei eretici blestemați, zise cu voce tunătoare Démocharès intervenind.

— Vai, vai, din păcate aşa e! răspunse Des Avenelles. Da, sunt hughenot. Dar mă voi lepăda de credința lor, monseniore, dacă-mi cruțați viața. Credința protestanților e prea primejdioasă. Revin la slujba catolicilor.

— Mai ştim că găzduieşti hughenoți...

— N-ați descoperit nici unul la nici una din percheziții, zise repede avocatul.

— Da, răspunse de Braguelonne, ai probabil vreo ieşire secretă, vreun coridor ascuns, vreo uşă neştiută care dă afară. Dar într-una din zilele astea o să-ți dărâmăm cocioaba până-n temelie şi-o să dăm noi de secretul ei.

— Vi-l spun eu singur, zise avocatul. Căci recunosc, monseniore, că uneori am găzduit şi hughenoți. Plătesc bine, iar procesele îmi aduc atât de puțin! Trebuie să trăiesc şi eu! Dar asta n-o să se mai întâmple şi dacă mă lepăd de credința lor niciun hughenot nu va mai cuteza, socot, să vină să bată la uşa mea.

— Ştim de asemenea, continuă Démocharès, că ai luat adesea cuvântul în adunările protestanților.

— Adevărat, zise jalnic Des Avenelles. Dar am propovăduit întotdeauna moderația. Şi, cutezând să ridice ochii către cele două înalte personaje, adăugă: Dar, iertare, mi se pare că nu ştiți chiar tot, căci nu-mi vorbiți decât despre mine în loc să mă întrebați lucruri mult mai importante... Văd, de pildă, că nu ştiți...

— Te înşeli, zise locotenentul de poliție şi-ți vom dovedi contrariul.

Démocharès îi făcu semn să bage de seamă.

— Te înțeleg, domnule Inchizitor, îi zise. Pot să-i destăinui acestui om unele lucruri, având în vedere că n-o să mai iasă multă vreme de aici.

— Cum să nu mai ies de aici? strigă cu spaimă Pierre Des Avenelles.

— N-ai să mai ieşi, zise domnul de Braguelonne cu calm. Îți închipui că, sub pretextul că vrei să ne faci dezvăluiri, vii aici că să afli ce ştim şi să te duci să le spui apoi totul complicilor dumitale? Nu, dragul meu domn şi din acest moment eşti prizonierul nostru.

— Prizonier! repetă Des Avenelles abătut. Apoi, după ce se gândi o vreme, luă o hotărâre. Ei bine, la urma urmelor fie şi aşa! Sunt mai în siguranță aici decât la mine acasă, în mijlocul comploturilor lor. Şi, fiindcă tot o să rămân aici, ați putea, domnule locotenent de poliție, să binevoiți a-mi răspunde la unele întrebări? Părerea mea e că nu sunteți informat pe cât credeți şi că voi găsi mijlocul de a vă dovedi buna-credință şi cinstea mea.

— Hm! Mă îndoiesc, zise de Braguelonne.

— Mai întâi, ce ştiți, monseniore, despre ultimele adunări ale hughenoților?

— Vorbeşti de cea de la Nantes? zise locotenentul.

— A, ştiți despre asta! Ei bine, să vorbim despre ea. Ce s-a petrecut acolo?

— Faci aluzie la conspirația pusă la cale?

— Da şi văd că nu mai am mare lucru să vă mai spun despre asta. Conspirația asta...

— Are ca scop să-l răpească pe rege, să-i înlocuiască pe domnii de Guise cu prinți protestanți, să convoace Statele Generale. Totul e poveste veche, dragul meu domn Des Avenelles, care datează din 5 februarie.

— Şi hughenoții care se cred atât de siguri de secretul lor! strigă avocatul. Sunt pierduți! Apoi, după o pauză: Dar pe şefii complotului îi cunoaşteți?

— Şefii secreți sau oficiali? Şefii secreți sunt prințul de Condé şi amiralul. Şefii oficiali sunt La Renaudie, Castelnau, Mazères şi mulți alții. Enumerarea ar fi prea lungă. Ține, iată lista cu numele lor şi al provinciilor pe care trebuie să le ridice.

— O, Doamne! Cât de abilă este poliția şi cât de nebuni conspiratorii! strigă Des Avenelles. Nu pot deci să vă dau cea mai mică informație? Ştiți măcar unde sunt acum prințul de

Condé şi La Renaudie?

— La Paris, amândoi!

— E cumplit. Nu-mi mai rămâne decât să-mi încredinţez sufletul în mâinile Domnului. Totuşi încă un cuvânt; unde anume la Paris? Domnul de Braguelonne nu răspunse imediat, dar privirea lui pătrunzătoare şi clară păru că vrea să sondeze sufletul şi ochii lui Des Avenelles. Acesta, abia răsuflând, repetă întrebarea: Ştiţi, monseniore, unde anume se află la Paris prinţul de Condé şi La Renaudie?

— O să-i găsim fără nicio greutate, zise de Braguelonne.

— Deci încă nu i-aţi găsit! strigă avocatul încântat. Ah! Domnul fie lăudat! Trădându-i, pot să-mi câştig iertarea! Ştiu eu, monseniore, unde sunt!

Ochii lui Démocharès străluciră, dar locotenentul de poliţie îşi ascunse bucuria.

— Unde? zise el pe cel mai indiferent ton cu putinţă.

— La mine, domnilor, la mine! răspunse mândru avocatul.

— Ştiam, spuse liniştit domnul de Braguelonne.

— Ce? Cum? Ştiaţi? strigă Des Avenelles pălind.

— Sigur! Dar am vrut să te încerc să văd dacă eşti de bună-credinţă. Haide! E bine! Sunt mulţumit de dumneata! Deşi cazul dumitale e destul de grav. Să dai adăpost unor asemenea vinovaţi...

— Eşti la fel de vinovat ca şi ei! zise sentenţios Démocharès.

— Oh, nu vorbiţi astfel, domnule; mă îndoiam de primejdia către care alergam. Apoi, de când cunosc înfricoşătoarele planuri ale oaspeţilor mei, aproape că nu mai trăiesc. Ar trebui să ştiţi că n-am fost la adunarea de la Nantes. Când prinţul de Condé şi seniorul de La Renaudie au venit la mine, la începutul acestei săptămâni, credeam că primesc nişte simpli reformaţi, nu nişte conspiratori. Mi-e groază de conspiratori şi de conspiraţii. Să expună astfel, fără ştirea sa, un biet om care nu le-a făcut decât bine! Dar oamenii mari au procedat întotdeauna astfel!

— Cum!? zise domnul de Braguelonne, care se socotea un

foarte mare personaj.

— Vorbesc de şefii Reformei! se grăbi să spună avocatul. Mai întâi, mi-au ascuns totul. Ziua şuşoteau împreună, noaptea scriau. Când îi căutai, primeau vizite. Am pândit, am ascultat. Ghicind despre ce e vorba, s-au crezut obligaţi să-mi mărturisească despre adunarea de la Nantes, despre conspiraţie, despre tot ceea ce ştiţi. Dar de când cu această descoperire, nu mai dorm, nu mai mănânc, nu mai trăiesc. De fiecare dată când intră cineva în casă, îmi închipui că au venit să mă ia şi să mă târască în faţa judecătorilor. Noaptea, în rarele mele momente de somn zbuciumat, nu visez decât tribunale, eşafod, călăi. Mă trezesc scăldat într-o sudoare rece şi nu mai pot adormi pentru nimic în lume gândindu-mă la riscurile pe care mi le asum...

— Riscurile pe care ţi le asumi? zise de Braguelonne. Păi, mai întâi, închisoarea...

— Pe urmă tortura, zise Démocharès.

— Apoi, probabil, spânzurătoarea, adăugă locotenentul de poliţie.

— Poate rugul, continuă Marele Inchizitor.

— Dacă nu cumva roata, zise de Braguelonne.

— Întemniţat! Torturat! Spânzurat! Ars! Tras pe roată! exclamă la fiecare replică a celor doi, jupânul Des Avenelles, ca şi cum ar fi îndurat fiecare dintre supliciile care i se enumerau.

— Drace, eşti avocat, cunoşti legea, zise de Braguelonne.

— O ştiu prea bine! strigă Des Avenelles. Aşa că, după trei zile de spaimă, n-am mai putut să rabd, am simţit că un astfel de secret era o povară prea grea pentru mine şi am venit să vi-l încredinţez, domnule locotenent de poliţie.

— E mult mai sigur, zise de Braguelonne şi deşi dezvăluirea dumitale nu ne e de prea mare folos, o să ţinem totuşi seama de bunăvoinţa dumitale.

Discută câteva clipe în şoaptă cu Inchizitorul care păru să-l facă să ia, nu fără oarecare greutate, o hotărâre.

— Înainte de orice, vă cer, le zise Des Avenelles rugător, să nu mă daţi de gol faţă de vechii mei... complici, cei care l-au

masacrat pe preşedintele Minard şi care ar putea face şi cu mine la fel...

— Nu te vom trăda, fii liniştit, zise locotenentul de poliție.

— Mă vârâți în temniță, nu-i aşa? zise des Avenelles cu un aer umil şi temător.

— Nu, poți să te întorci chiar acum acasă, răspunse de Braguelonne.

— Adevărat? Atunci vreți să-i înhățați pe oaspeții mei...

— Câtuşi de puțin. Vor fi la fel de liberi ca şi dumneata...

— Cum aşa? întrebă Des Avenelles stupefiat.

— Ascultă-mă, zise de Braguelonne cu autoritate şi bagă-ți bine în cap ce-ți spun. Ai să te întorci imediat acasă, ca nu cumva o absență lungă să işte vreo bănuială. Nu vei sufla un cuvânt oaspeților dumitale nici despre temerile dumitale, nici despre secretele lor. Vei lucra şi-i vei lăsa să lucreze ca şi cum n-ai fi intrat azi în acest cabinet. Pricepi? Nu te opune la nimic şi nu te mira de nimic. Lasă-i să facă ce vor.

— E mai uşor aşa, zise Des Avenelles.

— Dacă, adăuga de Braguelonne, o să avem nevoie de unele informații, o să ți le cerem pe ascuns sau o să te chemăm aici; dacă socotim necesară vreo descindere în casa dumitale, să fii pregătit să ne dai o mână de ajutor.

— Pentru că m-am apucat de treaba asta, o s-o duc până la capăt, zise cu un oftat Des Avenelles.

— Bine. În încheiere, încă un cuvânt. Dacă lucrurile se petrec în aşa fel încât să ne convingem că ne-ai ascultat, eşti iertat. Dacă bănuim că ți-a scăpat cea mai mică indiscreție, vei fi primul şi cel mai straşnic pedepsit.

— Vei fi ars la foc mic! zise Démocharès cu vocea lui lugubră şi profundă.

— Totuşi... voi să spună avocatul care tresări.

— Gata, zise de Braguelonne. Ai priceput? Adu-ți aminte ce ți-am spus... Cu bine!

Îi făcu un semn poruncitor din mână. Prudentul avocat ieşi răsuflând uşurat.

După plecarea lui, între locotenentul de poliție şi Marele

Inchizitor se lăsă un moment tăcerea.

— Ți-am făcut voia, zise în sfârşit cel dintâi. Dar mărturisesc că am unele îndoieli în privința acestui fel de a proceda.

— Nu, totul e cât se poate de bine, zise Démocharès. Vreau ca afacerea asta să-şi urmeze cursul şi pentru asta să fim atenți să nu trezim bănuielile complotiştilor. Ei îşi închipuie că păşesc în siguranță, în timp ce noi le urmărim toate mişcările. E minunat! O asemenea ocazie prin care să îngrozim de moarte erezia nu ni se va mai prezenta nici peste douăzeci de ani. Cunosc în privința asta părerile eminenței-sale cardinalul de Lorena.

— Ce ne rămâne totuşi de făcut?

— Dumneata, zise Démocharès, vei rămâne la Paris, îi vei supraveghea, prin Lignières şi Des Avenelles, pe cei doi şefi ai conspirației, într-un ceas, eu plec la Blois şi-l înştiințez pe domnul de Guise. Cardinalului îi va fi la început puțin frică, dar Însemnatul se află lângă el şi, după ce vor reflecta, vor fi încântați. E treaba lor să strângă în cincisprezece zile, fără zarvă, în jurul regelui, toate forțele de care pot dispune. Hughenoții nu vor bănui nimic. Vor cădea grămadă sau unul câte unul în capcana întinsă. Îi vom avea în mână şi-i vom măcelări până la unul.

Marele Inchizitor începu să se plimbe cu paşi mari prin cameră, frecându-şi bucuros mâinile.

— Deie Domnul, zise de Braguelonne, să nu ni se pună nicio piedică neprevăzută în fața acestui măreț plan al nostru!

— Imposibil! zise Démocharès. Îi avem în mână! Cheamă-l, te rog, pe Lignières să isprăvească ce are de spus că să-i pot şi eu raporta, mai departe, cardinalului de Lorena. Socot de pe acum erezia ca şi moartă. Îi vom măcelări până la unul!

VIII

Rege şi regină, copii

STRĂBĂTÂND CU GÂNDUL DOUĂ zile şi patruzeci de leghe, să pătrundem în ziua de 27 februarie, în splendidul castel de la Blois unde se stabilise, pentru o vreme, Curtea. În ajun fusese mare serbare şi veselie la castel, serbare rânduita de domnul Antoine de Baif, poetul, cu lupte cu lancea, balete şi alergări.

Aşa că în acea dimineaţa tânărul rege şi tânără regină, în cinstea cărora fusese organizată serbarea, se sculară mai târziu ca de obicei şi puţin obosiţi după atâta distracţie. Din fericire, în ziua aceea nu era prevăzută nicio recepţie. Aşa că leneveau amândoi în pat, discutând despre lucrurile frumoase pe care le admiraseră în ajun.

— În ce mă priveşte, spunea Mana Stuart, mi se pare că aceste distracţii sunt cele mai frumoase din lume.

— Da, zise Francisc al II-lea, mai ales baletele. Mărturisesc însă că sonetele şi madrigalurile mi s-au părut puţin cam lungi.

— O! strigă Maria Stuart, dimpotrivă, erau foarte galante şi spirituale.

— Dar veşnic elogioase, draga mea. Nu-i chiar aşa de amuzant să-i tot auzi pe toţi lăudându-te de dimineaţă până seara; adaugă la asta că domnii de Baif şi de Maisonfleur şi-au presărat mieroasele lor discursuri cu prea multe cuvinte latineşti pe care nu le pricep întotdeauna.

— Dar asta e de foarte bun-gust, sire, zise Maria.

— Tu eşti deşteaptă, Maria! zise regele suspinând. Faci

versuri şi înțelegi latina din care eu n-am putut niciodată învăța o iotă.

— O, sire, nouă, femeilor, ne e dat să ne cultivăm, după cum vouă bărbaților vă sunt hărăzite armele şi luptele.

— Ei, zise Francisc al II-lea, mărturisesc că mi-ar plăcea să fiu şi eu tot atât de instruit ca tine şi ca fratele meu Carol.

— Fiindcă veni vorba de fratele tău Carol, îl întrerupse Maria, l-ai observat ieri în alegoria *Credința apărată de cele trei virtuți teologice?*

— Da, zise regele, făcea pe unul din cavalerii care înfățişau virtuțile, parcă Mila...

— Tocmai, zise Maria, ei bine, ai văzut, sire, cu ce furie lovea în capul Ereziei?

— Da, într-adevăr, când eu a înaintat în mijlocul flăcărilor, unduindu-se cu acel trup ca de şarpe... Carol îşi cam ieşise din fire...

— Ia spune-mi, sire, zise regina, cu cine ți s-a părut că seamănă acel cap al Ereziei?

— Dacă nu mă înşel, zise Francisc al II-lea, parcă aducea cu domnul de Coligny, nu-i aşa?

— Ce aducea, că era leit domnul de Coligny.

— Ai văzut ce se mai bucura cardinalul? Dar surâsul mamei l-ai văzut?

— Era aproape înfricoşător! zise tânăra regină. Ascultă, Francisc, ştii că maică-ta era aproape frumoasă ieri în rochia aia de aur şi cu vălul acela de mătase cafenie? Dar cam prea înzorzonată!

— Lasă, zise regele, am să poruncesc şi pentru tine o rochie asemănătoare la Constantinopol şi un văl la fel de frumos ca al mamei.

— Oh, mulțumesc, dragul meu rege. Nu râvnesc soarta surorii noastre, Elisabeta a Spaniei, care se spune că nu pune niciodată de două ori aceeaşi rochie. Totuşi, n-aş vrea ca vreo femeie din Franța, fie chiar mama ta, să pară cuiva şi mai ales ție, mai frumos gătita decât mine.

— Eh, ce importanță are? zise regele, tot tu vei fi întotdeauna cea mai frumoasă.

— Ieri nu ți-am părut că-s cea mai frumoasă, zise Maria bosumflându-se, căci după dansul cu lumânarea pe care l-am dansat, nu mi-ai spus un singur cuvânt. Cred că nu ți-a plăcut...

— Cum! strigă Francisc. Dar ce-aş mai fi putut spune, Dumnezeule? Nu te complimenta toată lumea de la Curte? Nu te slăveau toți? Du Bellay pretindea că nici n-aveai nevoie de lumânare, ca celelalte doamne, că ochii tăi erau de ajuns ca să-ți lumineze chipul. Maisonfleur chiar se şi speriase de felul cum scânteiau pretinzând, vai, că puteau aprinde întreaga sală. La care, Ronsard îi explicase că stelele ochilor tăi puteau sta cu cinste alături de cele de pe cer... Ei şi după atâtea complimente să mai viu şi eu să-ți spun ce? Că eşti frumoasă?

— Sigur, zise Maria. Un cuvânt simplu de-al tău m-ar fi bucurat mai mult decât toate laudele lor.

— Ei bine, acel cuvânt ți-l spun în dimineața asta şi din toată inima; căci dansul a fost minunat, aproape că a întrecut *pavana* din Spania care-mi place atâta şi *pazzemeni* din Italia pe care l-a dansat atât de frumos Elisabeta. Tot ceea ce faci tu este totdeauna perfect. Eşti cea mai frumoasă dintre frumoase, cele mai minunate femei par nişte biete cameriste pe lângă tine. Eu nu te văd decât pe tine şi nu te iubesc decât pe tine.

— Şi eu la fel, Francisc, zise Maria.

— Ah! Doamne, ce mult îmi place să-mi plimb degetele prin aceste plete atât de moi, atât de blonde, atât de fine, să le încurc, să le răvăşesc... Ah! Adăugă cu patimă Francisc, dacă ar trebui să aleg între tine şi coroană, nu mi-ar fi deloc greu...

— Ce nebunie! zise tânără regină. Să renunți la cea mai frumoasă coroană din lume?

— Pentru tine, da... zise Francisc cu un surâs pe jumătate vesel, pe jumătate melancolic.

— Ah, strigă Maria, uitasem că avem de rezolvat o treabă... o treabă foarte importantă pe care mi-a încredințat-o unchiul meu, de Lorena. Ne-a rugat, zise cu

gravitate Maria, să ne decidem asupra culorilor veşmintelor gărzii noastre elveţiene.

— E o dovadă de încredere care ne face cinste. Haide deci să ne hotărâm. Care este, doamnă, părerea majestăţii voastre în această chestiune?

— Voi vorbi după dumneavoastră, sire!

— Bine! Socot că veşmintele pot rămâne aceleaşi: pantalon strâmt şi vestă largă, cu mâneci bufante din trei culori, nu-i aşa?

— Da, sire. Dar care vor fi acele culori? Aici e problema.

— Nu-i prea uşoară... Dă-mi o mână de ajutor, draga mea. Prima culoare?

— Să fie albul, zise Maria, culoarea Franţei.

— Atunci, a doua, zise regele, va fi cea a Scoţiei: albastrul.

— Fie. Dar a treia?

— Dac-ar fi galbenul?

— Nu. Asta-i culoarea Spaniei. Mai curând verde.

— Este culoarea familiei de Guise, zise regele.

— Ei bine, domnule şi ce dacă?

— Nu, nu se prea armonizează culorile.

— O idee! strigă Maria Stuart. Să punem roşul, culoarea Elveţiei; asta le va aminti acelor bieţi oameni de ţara lor.

— O idee minunată, Maria! Iată deci această importantă afacere isprăvită cu succes. Noroc că treburile serioase nu-mi dau niciun fel de bătaie de cap. Unchii tăi, Maria, îşi asumă ei toate greutăţile cârmuirii. E încântător! Ei scriu şi eu doar semnez, adesea chiar fără să mă lase să citesc. Dacă mi-aş aşeza coroana pe tron şi eu aş pleca, aproape că nici nu s-ar observa...

— Vai, sire, zise Maria, dar unchii mei n-au altă preocupare decât interesul vostru şi al Franţei!

— Ştiu! Mi-o repetă prea des ca să uit. Iată, azi e zi de consiliu, o să-l vedem venind pe domnul cardinal de Lorena cu manierele lui umile şi respectele sale exagerate care nu mă amuză întotdeauna, trebuie s-o mărturisesc şi-l vom auzi spunând cu vocea lui mieroasă şi înclinându-se la fiecare cuvânt: „Sire, propunerea pe care o supun majestăţii

voastre n-are în vedere decât onoarea coroanei voastre, majestatea voastră nu se poate îndoi de zelul care ne animă privind gloria domniei sale şi binele poporului său. Sire, splendoarea tronului şi a Bisericii este scopul unic etc...”

— Cât de bine îl imiți! strigă Maria râzând şi bătând din palme, dar pe un ton mai serios, zise: Trebuie să fii mai indulgent şi mai generos, Francisc. Crezi că mama ta, Caterina de Medicis, mă încântă mai mult când, cu mutra ei aspră şi palidă, îmi ține predici fără sfârşit despre podoabele, oamenii şi echipajele mele? Parc-o aud spunându-mi, cu gura pungă: „Fata mea, eşti regină; eu nu mai sunt astăzi decât a doua femeie din regat; dar dacă eram în locul tău, le obligăm pe femeile mele să nu lipsească de la nicio slujbă, ca să nu mai vorbim de vecernii şi de predici. Dacă eram în locul tău, n-aş fi purtat catifea roşie, pentru că e o culoare prea țipătoare. Dacă eram în locul tău, n-aş fi dansat niciodată, ci m-aş fi mulțumit să-i văd pe alții dansând. Dacă eram în locul tău...”

— Oh! strigă regele râzând cu hohote, eşti leită mama! Dar vezi tu, draga mea, la urma urmei e mama şi am jignit-o şi aşa destul de grav nelăsând-o să se amestece în afacerile Statului pe care le guvernează unchii tăi. Trebuie să-i trecem cu vederea unele lucruri şi să-i suportăm bombănelile. Eu, în ce mă priveşte, mă resemnez la tutela dulceagă a cardinalului de Lorena numai pentru că eşti nepoata lui, pricepi?

— Mulțumesc, dragă sire, mulțumesc pentru acest sacrificiu! zise Maria sărutându-l.

— Dar în realitate, continuă Francisc, am momente când sunt ispitit să părăsesc titlul de rege aşa cum am părăsit şi puterea.

— Ce tot spui? strigă Maria Stuart.

— Spun ce simt, Maria. Gândeşte-te! Sunt veşnic tracasat şi constrâns de tot soiul de lucruri. Ultimul dintre supuşi este mai liber decât mine. Dacă n-aş fi pus piciorul în prag, am fi avut fiecare apartamente separate. De ce? Pentru că se pretinde că aşa e obiceiul la regii şi la reginele Franței.

— Ce absurzi sunt cu obiceiurile lor! zise Maria. Ei bine, noi am schimbat obiceiul, slavă Domnului!

— Ascultă, Maria, ştii care e dorința pe care o nu trec de la un timp încoace?

— Care?

— Să evadez, să fug, să ne luăm zborul, să părăsim pentru o vreme grijile tronului, Parisul, Bloisul, Franța chiar şi să ne ducem... unde? nu ştiu, dar cât mai departe de aici! Să respir şi eu în voie, ca ceilalți oameni. Spune, Maria, crezi că o călătorie de şase luni, poate chiar de un an, ți-ar face plăcere?

— Oh! Aş fi încântată, dragul meu rege, răspunse Maria, mai ales pentru tine; sănătatea ta mă neliniştește uneori, suferi prea des de acele chinuitoare dureri de cap. Schimbarea aerului, schimbarea decorului, toate astea te vor distrage, îți vor face bine. Să plecăm, de ce să nu plecăm?... Dar cardinalul, regina-mamă se vor învoi?

— Eh! La urma urmei sunt rege, sunt stăpân. Țara e liniştită, n-au nevoie de mine ca s-o cârmuiască, aşa că se vor putea lipsi de prezența mea. Să plecăm înainte de a veni iarna, Maria, ca rândunelele. Haide, spune, unde vrei să mergi? Dacă am vizita Scoția?

— Să trecem marea? Să ne ducem în cețurile acelea primejdioase pentru sănătatea ta? Nu! Prefer veselul ținut al Turenei şi acest plăcut castel din Blois. Dar de ce să nu mergem în Spania, să-i facem o vizită surorii noastre Elisabeta?

— Aerul Madridului nu prieşte regilor Franței, Maria.

— Ei bine, atunci în Italia! Acolo e mereu cald, mereu frumos. Cerul e albastru, marea e albastră, portocalii în floare, muzică, serbări...

— Fie şi Italia! strigă vesel regele. Vom vedea marile monumente.

— Şi picturile lui Rafael, zise Maria şi biserica Sfântul Petru şi Vaticanul...

Dar în timp ce vorbeau astfel, uşa se deschise brusc şi cardinalul de Lorena, dându-l la o parte pe uşierul de

serviciu care nu mai avu când să-l anunțe, intră palid şi gâfâind în camera regală. Ducele de Guise, mai calm, dar la fel de serios, îşi urma fratele.

IX

Sfârşitul călătoriei în Italia

— EH! CUM, DOMNULE CARDINAL, zise tânărul rege, nu pot să am un moment de răgaz şi de libertate nici măcar în acest loc?

— Sire, zise Charles de Lorena, regret că trebuie să contravin ordinelor date de majestatea voastră; dar treaba care ne aduce pe fratele meu şi pe mine este de o asemenea importanță încât nu suferă nicio amânare.

— Ei bine, vă ascult, vorbiți, domnule, zise Francisc cardinalului.

— Sire, zise acesta, s-a descoperit o conspirație împotriva majestății voastre, zilele nu vă mai sunt în siguranța în acest castel din Blois. Trebuie să-l părăsiți imediat.

— O conspirație! Să părăsesc Bloisul! Ce înseamnă asta?

— Asta înseamnă, sire, că ereticii amenință viața şi coroana majestății voastre.

— Cum! zise Francisc, îmi vor răul mie, atât de tânăr, mie, abia ieri urcat pe tron, mie, care cu bună-ştiință n-am făcut niciodată rău numănui? Cine sunt aceşti oameni, domnule cardinal?

— Păi cine să fie dacă nu hughenoții aceia blestemați?

— Hughenoții! strigă regele. Sunteți sigur, domnule, că nu vă lăsați antrenat împotriva lor de bănuieli fără temei?

— Vai! zise cardinalul, de data asta nu mai e vorba de nicio îndoială.

Tânărul rege, atât de brutal întrerupt din visele sale de această neplăcută realitate, părea contrariat; Maria era

emoționată din pricina supărării lui, iar cardinalul, foarte tulburat de ştirile pe care le aducea. Singur Însemnatul, calm şi stăpân pe el, aştepta sfârşitul acelor discuții într-o atitudine impasibilă.

— Ce i-am făcut poporului meu ca să nu mă iubească? zise Francisc înciudat.

— Am spus, cred, majestății voastre, că revoltații sunt hughenoți, zise cardinalul de Lorena.

— Sunt tot francezi, zise regele. În sfârşit, domnule cardinal, v-am încredințat toată puterea mea, nădăjduind că-i veți face să mă binecuvânteze, dar nu văd în jurul meu decât tulburări, plângeri şi nemulțumiri.

— Oh, sire, zise cu reproş Maria Stuart.

Cardinalul de Lorena zise cu oarecare asprime:

— Nu e drept, sire, să ne faceți răspunzători de astfel de nenorociri.

— Totuşi, domnule, continuă tânărul rege, aş fi dorit să cunosc şi eu fondul lucrurilor şi, pentru o vreme, să nu mai stați alături de mine ca să văd şi eu dacă ceea ce se întâmplă e din cauza mea sau a dumneavoastră.

— Oh! Majestatea voastră! strigă din nou, afectată, Maria Stuart.

Francisc se opri, reproşându-şi că mersese cam prea departe.

Ducele de Guise nu arăta nici cea mai mică tulburare. După o tăcere de gheață, Charles de Lorena începu cu aerul demn al omului pe nedrept ofensat:

— Sire, pentru că avem durerea de a vedea eforturile noastre disprețuite şi inutile, nu ne mai rămâne, ca supuşi loiali şi ca rude devotate, decât să ne îndepărtăm şi să lăsăm locul altora mai demni şi mai fericiți...

Regele, încurcat, tăcu, iar cardinalul, după o pauză, reluă:

— Majestatea voastră n-are decât să ne spună în mâinile cui să ne depunem atribuțiile. În ceea ce mă priveşte, nimic nu va fi mai uşor decât să fiu înlocuit şi majestatea voastră n-are decât de ales între domnul cancelar Olivier, domnul cardinal de Tournon şi domnul de L'Hôpital...

Maria Stuart îşi ascunse fruntea în mâini; Francisc, căindu-se, ar fi vrut să îmbuneze lucrurile, dar tăcerea semeață a Însemnatului îl intimida.

— Numai că funcția de mare maestru şi conducerea treburilor de război, continuă Charles de Lorena, cer talente atât de rare şi o atât de înaltă pregătire, încât după fratele meu, nu ştiu dacă mai văd doi oameni care să poată îndeplini această sarcină: poate domnul de Brissac...

— Oh! de Brissac bombăne tot timpul, e mereu supărat, zise regele, imposibil!

— Eh, al doilea, zise cardinalul, ar fi domnul de Montmorency, care, dacă n-are calități, are cel puțin renume...

— Eh! zise din nou Francisc, domnul conetabil este prea bătrân pentru mine şi-l trata odinioară cu prea multă familiaritate pe Delfin ca să-l mai poată sluji azi, cu respect, pe rege. Dar, domnule cardinal, de ce nu pomeniți şi alte rude, ca de pildă prințul de Condé?

— Sire, zise cardinalul, regret că trebuie s-o spun majestății sale, dar printre numele şefilor secreți ai conspirației anunțate, primul este acela al domnului de Condé.

— E cu putință? zise tânărul rege stupefiat.

— Sire, e sigur.

— Deci acest complot împotriva Statului e cât se poate de grav? întrebă Francisc.

— E aproape o revoltă, sire, răspunse cardinalul şi, pentru că majestatea voastră ne scuteşte, pe fratele meu şi pe mine, de răspunderea cea mai cumplită care a apăsat vreodată asupra noastră, datoria mă obligă să-l rog să numească alții în locul nostru cât mai repede cu putință; căci reformații vor fi în câteva zile sub zidurile acestui castel.

— Ce spui, unchiule? strigă Maria speriată.

— Adevărul, doamnă.

— Rebelii sunt numeroşi? întrebă regele.

— Sire, se vorbeşte de două mii de oameni, zise cardinalul. Rapoarte cărora nu le-am dat crezare înainte de

a fi primit de la domnul de Mouchy confirmarea conspirației, semnalau sosirea lor aproape de La Carrelière... Deci noi, sire, domnul de Guise şi cu mine, ne ducem...

— Ei cum, zise cu mânie Francisc, mă părăsiți amândoi într-o asemenea primejdie?

— Am crezut că înțeleg, sire, zise Charles de Lorena, că asta era intenția majestății voastre.

— Ce vreți? zise regele, sunt atât de trist când văd că-mi faceți... că am duşmani! Dar haide să nu mai vorbim despre asta, unchiule; mai bine dă-mi amănunte despre această uluitoare tentativă de revoltă. Ce socotiți să faceți ca s-o preveniți?

— Iertare, sire! zise cardinalul încă supărat, după ceea ce majestatea voastră m-a făcut să aud, mi se pare că alții...

— Eh, unchiule, te rog să nu mai vorbim despre această ieşire pe care o regret, zise Francisc al II-lea; ce mai pot spune? Vrei să mă scuz, să-ți cer iertare?

— Oh, sire, făcu Charles de Lorena, din moment ce majestatea voastră ne redă prețioasa sa încredere...

— În întregime şi din toată inima, adăugă regele, întinzând cardinalului mâna.

— Iată câtă vreme pierdută! zise grav ducele de Guise. Era primul cuvânt pe care-l rostise de la începutul întrevederii. Înainta, ca şi cum ceea ce se petrecuse până atunci n-ar fi fost decât nişte treburi neserioase, un prolog plicticos în care-i lăsase cardinalului de Lorena rolul principal. Dar acum lua el, cu trufie, cuvântul şi inițiativa: Sire, iată despre ce-i vorba: două mii de revoltați, comandați de baronul de La Renaudie şi sprijiniți pe sub mână de prințul de Condé, vor coborî zilele astea din Poitou, din Béarn şi din alte provincii şi vor încerca să ia prin surprindere castelul Blois şi s-o răpească pe majestatea voastră.

Francisc făcu o mişcare de indignare.

— Să-l răpească pe rege! strigă Maria Stuart.

— Şi pe dumneavoastră împreună cu el, doamnă, continuă Însemnatul; dar liniştiți-vă, veghem asupra majestăților voastre.

— Ce măsuri veți lua? întrebă regele.

— N-am fost preveniți decât de o oră, zise ducele de Guise. Dar primul lucru, sire, este să asigurăm persoana voastră. Trebuie deci ca astăzi să părăsiți oraşul Blois şi acest castel fără apărare şi să vă retrageți la Amboise, castel fortificat care vă va pune la adăpost de orice lovitură.

— Cum! zise regina, să ne închidem în acel urât castel din Amboise. Cocoțat atât de sus, atât de întunecat şi de trist?

— Copilării! zise Însemnatul nepoatei sale. Apoi adăugă: Doamnă, trebuie!

— Fugim din fața acestor rebeli? zise tânărul rege tremurând de mânie.

— Sire, zise ducele de Guise, nu se fuge din fața unui duşman care încă nu te-a atacat, care nici nu ți-a declarat război. Noi suntem obligați să ignorăm planurile vinovate ale acestor răsculați.

— Dar le ştim, zise Francisc.

— Majestatea voastră să mi se adreseze mie în problemele de onoare, răspunse François de Lorena. Nu evităm lupta decât pentru a deplasa câmpul de bătaie. Şi nădăjduiesc că rebelii îşi vor da osteneala să ne urmeze până la Amboise.

— De ce spuneți că nădăjduiți, domnule? întrebă regele.

— De ce? zise Însemnatul, cu un surâs, pentru că vom avea ocazia de a sfârşi odată pentru totdeauna cu ereticii şi cu erezia, pentru că a venit vremea să-i lovim şi altfel decât cu ficțiuni şi alegorii, pentru că mi-aş da două degete de la mână... de la mâna mea stângă, ca să câştigăm această luptă pe care imprudenții o provoacă.

— Vai! zise regele, această luptă nu-i nici măcar un război civil.

— S-o acceptăm ca s-o isprăvim, sire, zise ducele de Guise. În două cuvinte, iată planul meu: majestatea voastră să-şi aducă aminte că n-avem de-a face decât cu revoltați. În afară de această retragere de la Blois, care nu ne va supăra prea tare, ne vom preface față de ei că suntem în cea mai completă siguranță şi cea mai desăvârşită ignoranță. Şi, când vor înainta ca nişte trădători pentru a ne surprinde, îi

vom surprinde noi pe ei şi-i vom face să cadă în propria lor cursă. Deci niciun fel de alarmă sau de zvon de fugă şi vă recomand asta mai ales dumneavoastră, doamnă, zise el adresându-se Mariei. Ordinele mele vor fi date, oamenii dumneavoastră preveniți, dar totul în secret. Cei din afară să nu vadă nimic rău în pregătirile noastre.

— Şi ce oră s-a fixat pentru plecare? întrebă Francisc cu un soi de resemnare abătută.

— Sire, ora trei după-masă, zise ducele de Guise; am dat dinainte dispozițiile necesare.

— Cum? Dinainte?

— Da, sire, dinainte, zise cu fermitate Însemnatul, căci ştiam dinainte că majestatea voastră va accepta sfaturile rațiunii şi ale onoarei.

— Perfect! zise cu un surâs slab tânărul rege, supus, vom fi gata la ora trei, domnule, avem toată încrederea în dumneavoastră.

— Sire, zise ducele, vă mulțumesc pentru această încredere. Voi fi demn de ea. Dar majestatea voastră să mă ierte, într-o astfel de împrejurare minutele sunt numărate şi am douăzeci de scrisori de scris şi o sută de treburi de făcut. Fratele meu şi cu mine o vom părăsi deci cu umilință pe majestatea voastră.

Salută destul de neglijent pe rege şi pe regină şi ieşi împreună cu cardinalul.

Francisc şi Maria se priviră un moment în tăcere foarte trişti.

— Ei bine, zise în sfârşit regele, cum rămâne cu frumoasa noastră călătorie la Roma?

— Se reduce la o fugă la Amboise, răspunse oftând Maria Stuart.

În acel moment intră doamna Dayelle, prima cameristă a reginei.

— E adevărat, doamnă, ce mi s-a spus? zise ea după reverența de rigoare. Trebuie să ne mutăm de îndată, să părăsim castelul Bois şi să mergem la Amboise?

— E cât se poate de adevărat, dragă Dayelle, răspunse

Maria.

— Dar ştiţi, doamnă, că nu există nimic, dar absolut nimic în acel castel? Nici măcar o oglindă ca lumea!

— Va trebui să ducem totul de aici, Dayelle, zise regina. Fă repede o listă cu toate lucrurile necesare. Am să-ţi dictez. Mai întâi rochia mea nouă de damasc cărămiziu cu fir de aur... Şi întorcându-se spre regele care rămăsese în picioare, gânditor şi trist, în ambrazura ferestrei: Ţi-ai fi închipuit, sire, zise ea, cutezanţa acestor reformaţi? Dar iartă-mă, cred că eşti şi tu preocupat de lucrurile pe care vrei să le iei cu tine...

— Nu, zise regele, las totul în grija lui Aubert, valetul meu. Eu nu mă gândesc decât la supărarea mea.

— Crezi că supărarea mea e mai mică? Doamnă Dayelle, notează şi rochia de stofă violet şi rochia de damasc alb cu fir de argint... Trebuie să te gândeşti ce-ţi trebuie, continuă ea adresându-se regelui, să nu te afli în situaţia de a nu avea acolo nici măcar lucrurile de primă necesitate... Doamnă Daylle, notează şi mantia mea de seară, vălul de argint, blana de lup... Au trecut secole, nu-i aşa, sire, de când vechiul castel din Amboise n-a mai fost locuit de Curte?

— Din vremea lui Carol al VIII-lea, zise Francisc, nu cred că vreun rege al Franţei să fi stat acolo mai mult de două sau trei zile.

— Şi cine ştie, dacă n-o să trebuiască să stăm acolo o lună întreagă! zise Maria. Oh! Răii de hughenoţi! Crezi, doamnă Daylle, că cel puţin camera de culcare va avea ce-i trebuie?

— Nu cred, doamnă, zise prima cameristă clătinând din cap, trebuie să luăm de toate ca şi cum ne-am duce într-un loc pustiu...

— Pune deci şi oglinda asta împodobită cu aur, sipetul de catifea violetă, covorul ăsta miţos ca să-l întindem în jurul patului... S-a mai văzut oare, sire, zise ea coborându-şi vocea şi întorcându-se lângă rege, supuşi care să se ridice împotriva stăpânului lor şi să-l alunge din casă?

— Niciodată, cred, Maria, zise cu tristeţe Francisc. S-au văzut uneori netrebnici care să nu asculte de porunca

regelui, cum s-a întâmplat acum cincisprezece ani la Méridol şi La Cabriere; dar să-l atace ei primii pe rege... asta nu mi-am putut-o închipui.

— Oh, zise Maria, deci unchiul meu de Guise are dreptate. Doamnă Dayelle, pune şi o duzină de pantofi, o duzină de perne şi alta de cearşafuri... Cred într-adevăr că mi-am pierdut capul. Pune, draga mea şi pernița asta de ace, sfeşnicul ăsta de aur, acul ăsta aurit...

— Doamna nu ia şi cele două podoabe ale sale din pietre scumpe? zise Dayelle.

— Ba da! Le iau! strigă cu însufleţire Maria. Cum să le las aici? Să cadă în mâinile acelor ticăloşi? Nu-i aşa, sire?

— Precauția e într-adevăr potrivită, zise Francisc cu un surâs slab.

— Mi se pare că n-am uitat nimic important, dragă Dayelle, zise Maria Stuart, privind în jurul ei.

— Doamna s-a gândit, nădăjduiesc şi la cărțile sale de rugăciune, zise camerista cu un aer solemn.

— Ah, bine că mi-ai adus aminte, zise cu naivitate Maria... Adu-le pe cele mai frumoase, cea pe care mi-a dat-o unchiul meu cardinalul şi cea de catifea roşu-aprins cu podoabe de aur. Doamnă Dayelle, las totul în grija dumitale. Vezi cât suntem de preocupați, regele şi cu mine, din pricina acestei plecări subite.

— Doamnă, n-are nevoie să-mi stimuleze zelul. Câte cufere, câte lăzi să comand ca să luăm toate astea? Cred că cinci vor ajunge!

— Cere şase, haide! răspunse regina. Nu e bine să n-ai ce-ți trebuie în acele depărtări. Şase. Fără a le pune la socoteală pe cele ale doamnelor mele, bineînțeles. Dar să se îngrijească şi ele de treaba asta, eu n-am acum chef să mă ocup de astfel de amănunte. Adevărat, sunt ca şi tine, Francisc, nu mă gândesc decât la hughenoții ăia... vai! Acum te poți retrage, Dayelle.

— Fără porunci pentru valeți şi catârgii, doamnă?

— Să-şi pună pur şi simplu hainele de postav, zise regina. Du-te, dragă Dayelle, du-te repede.

Dayelle salută şi făcu trei, patru paşi spre uşă.

— Dayelle, zise Maria, strigând-o: când spun că oamenii noşti să nu-şi pună decât hainele de postav, cred că înțelegi că hainele astea le vor purta pe drum. Să aibă grijă să-şi ia veşmintele de catifea şi mantiile violete, dublate cu catifea galbenă, înțelegi?

— Sigur, doamnă! Doamna nu mai are nimic de poruncit?

— Nu nimic, zise Maria. Dar tot ce ți-am spus să fie executat imediat. N-avem la dispoziție decât trei ceasuri. Şi nu uita mantiile lacheilor.

Davelle ieşi. Atunci, întorcându-se spre rege, Maria zise:

— Îmi dai dreptate, nu-i aşa, în legătura cu acele mantii ale oamenilor noştri, trebuie să dăm casei noastre ținuta corespunzătoare. Regalitatea nu trebuie umilită în fața acelor rebeli. Nădăjduiesc chiar, sire, că vom găsi mijlocul ca, drept în nasul lor, să dăm câteva mici serbări în acel Amboise, aşa înfricoşător cum e. Francisc ridică trist capul, în timp ce ea continuă: Oh! Nu-mi displace ideea asta. O să-i intimideze mai mult decât se crede, făcându-i să vadă că nu ne temem câtuşi de puțin de ei. Un bal, în acest caz, ar fi o idee excelentă şi nici chiar mama ta, care e foarte iscusită, n-ar fi găsit una mai bună. Dar, mă rog, asta nu înseamnă că inima mi-e mai puțin îndurerată!

X

Două chemări

DUPĂ TURNIRUL FATAL DIN 10 iulie, Gabriel dusese o viaţă liniştită, retrasă şi mohorâtă. Acest om de acţiune, plin de energie, ale cărui zile fuseseră odinioară atât de pline şi de pasionante, se complăcea acum în singurătate şi în uitare. Nu se mai arăta la Curte, nu mai vedea un prieten, nu mai ieşea nici măcar din palatul lui, unde petrecea ceasuri triste şi visătoare. Alături de doica sa Aloyse şi de pajul André, reîntors la Montgommery, după ce Diana de Castro se retrăsese pe neaşteptate la mănăstirea Benedictinelor din Saint-Quentin, Gabriel, deşi încă tânăr ca vârstă, era îmbătrânit de necazuri, trăia din amintiri şi nu mai nădăjduia nimic. De câte ori, în timpul acestor luni, mai lungi ca anii, nu regretase că nu murise! De câte ori nu se întrebase de ce ducele de Guise şi Maria Stuart se interpuseseră întotdeauna între el şi mânia Caterinei de Medicis? La ce bun toate astea? Existau şi unele momente în care tinereţea şi vigoarea sa protestau împotriva lui însuşi. Atunci îşi întindea braţul, îşi descreţea fruntea şi-şi privea spada. Simţea vag că viaţa nu i se isprăvise, că mai exista şi pentru el un viitor şi că ceasurile calde ale luptei şi poate ale victoriei vor reveni mai curând sau mai târziu. Şi totuşi, socotind bine lucrurile, nu mai întrezărea decât două posibilităţi în stare să-l redea vieţii adevărate, acţiunii: războaiele cu străinii sau cele religioase. Dacă Franţa, dacă regele se vor angaja într-un nou război, vor încerca să respingă atacul vreunui duşman, contele de Montgommery

îşi spunea că juvenila lui înflăcărare va renaşte fără greutate şi că-i va fi uşor să moară, aşa cum trăise, luptându-se. Şi apoi dorea să-şi plătească astfel datoria faţă de ducele de Guise, faţă de tânărul rege Francisc al II-lea... Gabriel se gândea de asemenea că ar fi tot atât de frumos să-şi dea viaţa şi pentru Reformă. Cauza Reformei, cauza dreptăţii şi libertăţii era fără îndoială sfântă şi nobilă. Tânărul conte începuse să înţeleagă marile idei ale unor luptători de seamă, pentru binele poporului cum erau Luther, Melanchton, Calvin, Théodore de Bèze şi atâţia alţii. Cărţile tuturor acestor liber-cugetători îl încântaseră, îl convinseseră, îl antrenaseră. Ar fi fost fericit şi mândru să semneze cu sângele său atestarea noii credinţe. Nobilul instinct al acestui tânăr era să-şi închine viaţa unui ţel înalt. Reforma sau Franţa?

În dimineaţa zilei de 6 martie, pe o vreme ploioasă, Gabriel, aşezat în faţa căminului, tocmai se gândea la aceste lucruri, când Aloyse pofti în odaie un mesager cu cizme înalte cu pinteni şi acoperit tot de noroi, ca după o lungă călătorie. Acest curier sosea din Amboise, cu o escortă puternică şi era purtătorul mai multor scrisori ale domnului duce de Guise, locotenent-general al regatului. Una dintre aceste scrisori, adresată lui Gabriel, cuprindea următoarele:

„Bunul şi dragul meu prieten,

Îţi scriu în grabă fără să am răgazul, nici posibilitatea să mă explic. Ne-ai spus, regelui şi mie, că ne eşti devotat şi că atunci când vom avea nevoie de acest devotament n-avem decât să te chemăm. Te chemăm acum. Pleacă de îndată spre Amboise, unde se vor instala, pentru câteva săptămâni, regele şi regina. Am să-ţi spun când ai să vii, în ce fel îi poţi sluji. Se înţelege că ai toată libertatea să ne ajuţi sau nu. Curajul dumitale îmi este prea preţios pentru ca să abuzez de el sau să-l compromit. Vino deci cât poţi de repede şi vei fi, ca întotdeauna, binevenit.

Al dumitale,
François de Lorena

P. S. Adaug un permis de liberă trecere pentru cazul în care, din întâmplare, vei fi oprit pe drum de vreo patrulă regală".

Trimisul ducelui de Guise şi plecase ca să îndeplinească celelalte comisioane când Gabriel isprăvi de citit această scrisoare. Se ridică imediat şi, fără să ezite, spuse doicii sale:

— Aloyse, cheamă-l te rog pe André şi spune-i să-mi înşeueze calul vânăt-roşcat şi să-mi pregătească lada de drum...

— Plecați, monseniore?

— Da, doică, plec peste două ceasuri la Amboise.

Nu era nimic de replicat şi Aloyse ieşi tristă, dar fără să spună nimic, ca să îndeplinească poruncile stăpânului său. În toiul pregătirilor, iată însă că un alt mesager ceru să vorbească în secret cu contele de Montgommery. Aceasta nu făcea zarvă şi n-avea nici escortă. Intrase în tăcere şi modest şi-i întinsese lui Gabriel, fără să rostească niciun cuvânt, o scrisoare pe care fusese însărcinat să i-o predea. Gabriel tresări recunoscând pe omul care-i adusese odinioară, din partea lui La Renaudie, invitația de a participa la adunarea protestanților din piața Maubert. Era într-adevăr acelaşi om şi scrisoarea purta aceeaşi semnătură. Această scrisoare spunea:

„Prietene şi frate

N-am vrut să părăsesc Parisul fără să te văd; dar timpul mi-a lipsit, evenimentele se înghesuie şi mă înghesuie; trebuia să plec şi nu ți-am strâns mâna, nu ți-am vorbit despre proiectele şi nădejdile noastre. Dar ştiu că eşti cu noi şi ştiu şi ce fel de om eşti. Cu oameni ca dumneata nu-i nevoie de pregătiri, de adulări, de discuții. Un cuvânt ajunge. Şi acest cuvânt iată-l: Vino! Avem nevoie de dumneata. Fii, în 10 sau 12 ale acestei luni, la Noizai, aproape de Amboise. Îl vei găsi acolo pe nobilul nostru prieten de Castelnau. Îți va spune despre ce-i vorba şi ce nu pot încredința hârtiei. Rămâne convenit că, nu eşti angajat față, de noi, că ai dreptul să stai

deoparte şi că vei putea întotdeauna să te abții de la luptă fără cea mai mică bănuială şi fără cel mai mic reproş din partea noastră. Dar, în sfârşit, vino la Noizai. Te voi găsi acolo. Şi, dacă n-ai să ne poți ajuta cu fapta, ne poți ajuta cu sfatul. Deci, cu bine şi pe curând la Noizai. Contăm pe prezența dumitale!

L. R.

P. S. Dacă te întâlneşti pe drum cu vreo patrulă de-a noastră, cuvântul de ordine este şi de data asta Geneva, iar cuvântul de legătură Glorie!"

— Plec într-o oră, spuse contele de Montgommery mesagerului tăcut, care se înclină şi ieşi.

„Ce să însemne toate astea? se întrebă Gabriel când rămase singur, ce scop au aceste două chemări venite din două părți atât de deosebite şi care îmi dau întâlnire aproape în acelaşi loc?"

După un ceas, Gabriel pornea la drum, însoțit doar de André. Nu prevedea deloc alternativa ciudată şi cumplită în care avea să-l arunce chiar loialitatea lui.

XI

O încredere periculoasă

LA CASTELUL DIN AMBOISE, ÎN apartamentul său, Însemnatul discuta cu un om înalt, nervos şi viguros, cu o înfăţişare mândră şi cutezătoare şi care purta uniforma de căpitan al archebuzierilor.

— Mareşalul de Brissac, zise ducele, m-a asigurat, căpitane Richelieu, că pot avea deplină încredere în dumneata.

— Domnul mareşal este prea bun, zise Richelieu.

— Se pare că ai ambiţie, domnule, rosti Însemnatul.

— Monseniore, o am cel puţin pe aceea de a nu rămâne toată viaţă căpitan de archebuzieri. Măcar că-s născut dintr-o viţă destul de nobilă, dar pentru că sunt destui seniori du Plessis la Bovines, eu sunt al cincilea din şase fraţi, sunt nevoit să ajut puţin soarta şi să nu pun multă bază pe averea mea.

— Bine! zise cu satisfacţie ducele de Guise. Poţi să ne aduci, chiar aici, domnule, câteva servicii de care nu te vei căi.

— Sunt gata, monseniore, să fac orice ca să vă fiu pe plac, spuse Richelieu.

— Pentru început, zise Însemnatul, am să-ţi încredinţez paza porţii principale a castelului.

— Făgăduiesc să fac treabă bună, monseniore.

— Nădăjduiesc, continuă ducele, că domnii reformaţi nu-s atât de prost informaţi încât să atace într-un loc unde ar trebui să ia cu asalt şapte porţi una după alta: dar, cum

nimeni nu poate să intre şi să iasă decât pe acolo, postul acela e unul dintre cele mai importante. Nu lăsa deci pe nimeni, fie din afară, fie dinăuntru, decât pe baza unui ordin anume semnat de mâna mea.

— Aşa voi face, monseniore; totuşi, un gentilom tânăr, contele de Montgommery, s-a înfăţişat mai adineauri doar cu un permis de liberă trecere semnat de dumneavoastră. Vine, spune el, de la Paris. Să-l las, aşa cum îmi cere, să vină la dumneavoastră?

— Da, da şi cât mai repede. Stai! N-am terminat cu instrucţiunile pe care vreau să ţi le dau. Astăzi, la poarta asta pe care-o ai în pază, trebuie să sosească, spre prânz, prinţul de Condé pe care l-am poftit aici ca să-l avem în mână şi care, ca să nu dea naştere la bănuieli, va veni în mod sigur. Ai să-i deschizi poarta, căpitane Richelieu, dar numai lui singur, nu şi celor care vor fi împreună cu el. Să ai grijă să împânzeşti cu soldaţi toate nişele de sub boltă şi de îndată ce va sosi, sub pretextul că-i dai onorul, să stea toţi ca la paradă, cu archebuzele în mână şi cu feştilele aprinse.

— Totul va fi executat întocmai, monseniore.

— În afară de asta, când reformaţii vor ataca, supraveghează-l dumneata însuţi pe prinţ, căpitane; dacă face vreun gest suspect, dacă dă impresia că vrea să se unească cu asediatorii, dacă şovăie să scoată spada împotriva lor, cum îi porunceşte datoria... doboară-l fără milă...

— Nu văd nicio dificultate în treaba asta, monseniore, zise cu simplitate căpitanul Richelieu, chiar dacă în calitate de simplu căpitan de archebuzieri nu-mi va fi poate uşor să stau tot timpul atât de aproape de el cât ar trebui.

Însemnatul se gândi un minut, apoi zise:

— Domnul stareţ şi ducele d'Aumale, care nu-l vor slăbi un pas pe trădător, îţi vor da semnalul şi dumneata îi vei asculta...

— Îi voi asculta, monseniore.

— Bine! zise ducele de Guise. Nu mai am alt ordin să-ţi dau, căpitane Richelieu. Du-te! Dacă gloria neamului

dumitale a început cu Filip-August, vei putea foarte bine s-o continui cu ducele de Guise. Contez pe dumneata, contează şi dumneata pe mine. Du-te! Pofteşte-l, te rog, pe contele de Montgommery...

Căpitanul Richelieu se înclină şi ieşi.

După câteva minute Gabriel intră la duce. Era trist şi palid şi primirea cordială a ducelui nu-l înveseli. Într-adevăr, după presupunerile sale şi după unele vorbe care le scăpaseră gărzilor, tânărul hughenot aproape că ghicise adevărul. Regele, care-i iertase şi partidul căruia i se devotase erau în război şi cinstea lui era pusă la grea încercare.

— Ei bine, Gabriel, îi zise ducele de Guise, cred că ştii acum pentru ce te-am chemat?

— Presupun, dar nu ştiu încă precis, monseniore, răspunse Gabriel.

— Reformaţii s-au revoltat, vor să atace cu armele castelul din Amboise!

— E o situaţie dureroasă şi cumplită, spuse Gabriel gândindu-se la propria lui situaţie.

— Prietene, e o ocazie minunată, zise ducele de Guise.

— Ce vreţi să spuneţi, monseniore?

— Vreau să spun că hughenoţii cred că ne vor lua prin surprindere şi când colo noi îi aşteptam... Vreau să spun că planurile lor sunt descoperite, proiectele trădate. E vina lor; au tras primii spada şi ne vor cădea plocon în mână. Sunt pierduţi, ţi-o spun eu!

— Nu e cu putinţă! strigă contele de Montgommery năucit.

— Află şi dumneata, continuă Însemnatul, amănuntele acestei întreprinderi smintite. În ziua de 16 martie, la amiază, trebuie să se adune în faţa oraşului şi să ne atace. Se înţeleseseră cu garda regelui; această gardă a fost schimbată. Prietenii lor trebuiau să le deschidă poarta dinspre apus: această poartă a fost zidită. În sfârşit, detaşamentele lor trebuiau să ajungă aici în taină, pe unele poteci din pădurea Château-Regnault; trupele regale vor

cădea pe neaşteptate asupra acelor detaşamente pe măsură ce se vor ivi şi nu vor lăsa să ajungă în faţa castelului Amboise nici jumătate din forţele lor. Suntem informaţi exact.

— Informaţi exact! repetă Gabriel îngrozit. Dar, adăugă el în tulburarea sa şi fără să-şi dea seama ce spune, cine v-a putut informa astfel?

— Ah! zise Însemnatul, doi dintre ei, care ne au dezvăluit toate planurile: unul pentru bani, celălalt de frică. Doi trădători, un spion plătit, un spion speriat... Cel plătit, pe care poate că-l cunoşti, ca dealtfel mulţi dintre noi şi pe care-l vei dispreţui desigur, este marchizul de...

— Nu-mi spuneţi numele! strigă Gabriel, nu-mi spuneţi acest nume! Cel mai greu pentru un om de onoare este să nu-i trădeze pe trădători...

— Oh, zise ducele oarecum surprins, avem toată încrederea în dumneata, Gabriel. Chiar ieri seară am vorbit despre dumneata cu tânăra regină; îi spuneam că te-am chemat încoace şi ea m-a felicitat...

— Şi de ce m-aţi chemat, monseniore? Încă nu mi-aţi spus.

— De ce? zise Însemnatul: fiindcă regele n-are decât un număr mic de slujitori devotaţi şi siguri. Dumneata te numeri printre ei şi vei comanda un detaşament împotriva rebelilor.

— Împotriva rebelilor? Imposibil! zise Gabriel.

— Imposibil? Şi de ce, mă rog? Nu sunt obişnuit să aud acest cuvânt din partea dumitale, Gabriel!

— Monseniore, zise Gabriel, fiindcă sunt calvinist!

Cu o tresărire bruscă, ducele de Guise se ridică în picioare şi se uită la conte cu o uimire aproape speriată.

— Aşa stau lucrurile, zise Gabriel surâzând trist. Când veţi binevoi, monseniore, să mă puneţi faţă în faţă cu englezii sau cu spaniolii, vă voi oferi bucuros viaţa; dar într-un război civil, să lupt împotriva compatrioţilor mei, împotriva fraţilor mei, mă văd obligat, monseniore, să fac uz de libertatea pe care aţi binevoit să mi-o garantaţi.

— Dumneata, hughenot! zise ducele de Guise.

— Şi încă un hughenot convins, monseniore, zise Gabriel. Cred în ideile noi în faţa cărora mă închin cu trup şi suflet, monseniore!

— Le închini şi spada, nu-i aşa? zise Însemnatul cu oarecare amărăciune.

— Nu, monseniore, răspunse grav Gabriel.

— Haida-de, vrei să mă faci să cred că nu ştiai nimic despre completul pus la cale împotriva regelui de către „fraţii" dumitale, cum văd că le spui şi că aceşti „fraţi" renunţă cu inima uşoară la ajutorul unui aliat atât de întreprinzător ca dumneata?

— Va trebui să credeţi, zise tânărul conte mai serios ca niciodată.

— Atunci dai bir cu fugiţii şi din tabăra noastră şi dintr-a lor; căci noua dumitale credinţă te face să nu mai ai nici una, după câte văd...

— Oh, monseniore! strigă Gabriel cu reproş.

— Atunci cum îţi explici refuzul dumitale? zise Însemnatul aruncându-şi cu un soi de mânie toca pe fotoliul pe care-l părăsise.

— Cum mi-l explic? zise Gabriel cu oarecare răceală. Foarte simplu. Când am devenit protestant le-am spus în mod cinstit şefilor hughenoţilor că, datorită unor obligaţii sacre faţă de rege, regină şi ducele de Guise, nu voi putea ridica niciodată spada împotriva lor. Ei ştiu că Reforma este pentru mine o credinţă şi nu un partid. Pe de altă parte, nu pot lupta nici alături de dumneavoastră, împotriva lor! Rămânând neutru, monseniore, nădăjduiesc să-mi pot păstra cinstea şi mâinile curate.

Însemnatul, calmându-se treptat, nu se putu abţine să nu admire francheţea şi noblеţea vechiului său tovarăş de arme.

— Eşti un om ciudat, Gabriel îi spuse el gânditor.

— De ce ciudat, monseniore? Din pricină că spun ce fac şi fac ce spun? Habar n-avem de această conspiraţie a protestanţilor, v-o jur! Totuşi, la Paris, am primit, mărturisesc, odată cu scrisoarea dumneavoastră şi o

scrisoare de la unul dintre ei; dar această scrisoare, ca şi cea a dumneavoastră, nu intră în amănunte şi nu-mi spune decât: „Vino!” Am presimțit cumplita alternativă în care aveam să mă aflu şi totuşi am răspuns la această dublă chemare, monseniore. Am venit ca să nu dezertez de la nici una din datoriile mele. Am venit să vă spun dumneavoastră: nu pot lupta împotriva celor a căror credință o împărtăşesc; am venit să le spun lor: nu pot lupta împotriva celor care mi-au cruțat viața.

Ducele de Guise întinse mâna tânărului conte de Montgommery.

— N-am avut dreptate, îi spuse el cu cordialitate. Pun mânia mea doar pe seama amărăciunii pe care am simțit-o, aflându-te tocmai pe dumneata, pe care contam atâta, printre duşmanii mei.

— Duşmani! zise Gabriel. Nu sunt şi nu voi fi niciodată duşmanul dumneavoastră, monseniore. Ca s-o spun mai deschis, pot fi eu duşmanul dumneavoastră, mai mult decât prințul de Condé şi decât domnul de Coligny, protestanți fără arme?

— Fără arme... Din păcate, ei sunt duşmanii mei, zise Însemnatul. Dacă însă ne vom întâlni, mă voi preface că nu ştiu acest lucru şi le voi declara în mod oficial nevinovăția. Comedie, e adevărat, dar o comedie necesară!

— Ei bine, monseniore, pentru că ați fost atât de bun să dezvăluiți față de mine unele din aceste convenții, spuneți-mi dacă, în afara politicii, mai credeți în devotamentul şi-n cinstea mea, un hughenot; spuneți-mi, dacă într-o bună zi ar izbucni un nou război, îmi veți face cinstea de a mă chema şi a mă trimite să mor pentru patrie?

— Da, Gabriel, am încredere şi voi avea întotdeauna încredere în dumneata şi, ca să ți-o dovedesc şi să-mi răscumpăr momentul de bănuială pe care-l regret, ia hârtia asta şi foloseşte-o cum îți va plăcea. Se duse la masă, scrise un cuvânt, semnă şi întinse hârtia tânărului conte, zicându-i:

— E ordinul de ieşire din Amboise, pe oriunde vei voi, zise

el. Cu această hârtie în mână, eşti liber. Şi această dovadă de stimă şi de încredere, să ştii, nu i-o voi da prinţului de Condé pe care l-ai pomenit mai adineauri; din clipa în care va pune piciorul în castel va fi supravegheat ca un duşman şi păzit ca un prizonier.

— Refuz această dovadă de încredere şi de stimă, monseniore, zise Gabriel.

— Cum? Şi de ce mă rog? zise ducele uluit.

— Monseniore, ştiţi unde mă voi duce dacă mă veţi lăsa să ies din Amboise?

— Asta te priveşte, eu nu te întreb, zise Însemnatul.

— Dar eu ţin să vă spun. Plecând de aici, monseniore, mă voi îndrepta către cealaltă datorie care mă cheamă; mă voi duce la rebeli, îl voi căuta pe unul dintre ei la Noizai...

— La Noizai? Acolo comandă Castelnau, zise ducele.

— Da, oh! Sunteţi bine informat, monseniore.

— Şi ce vei face la Noizai, nefericite? zise Însemnatul.

— Da, într-adevăr, ce voi face acolo? Le voi spune: „M-aţi chemat, iată-mă, dar nu pot face nimic pentru voi” şi dacă mă vor întreba ce-am auzit şi ce-am văzut pe drum, va trebuie să tac; n-o să-i pot înştiinţa despre capcana pe care le-o întindeţi. Încrederea dumneavoastră nu-mi dă dreptul ăsta! Deci, monseniore, am să vă fac o rugăminte...

— Care?

— Ţineţi-mă aici prizonier şi salvaţi-mă astfel dintr-o situaţie cumplită, căci, dacă mă lăsaţi să plec, n-aş putea să lupt alături de cei care urmează să piară, dar nu voi fi liber nici să-i salvez.

— Gabriel, zise ducele, după ce se gândi o vreme, nu pot şi nici nu vreau să-ţi arăt o astfel de neîncredere. Ţi-am dezvăluit întregul meu plan de luptă, întoarce-te printre prietenii dumitale al căror interes capital este să cunoască acest plan şi iată-ţi aici şi permisul de liberă trecere...

— Atunci, monseniore, zise Gabriel abătut, acordaţi-mi cel puţin o ultimă favoare. Vă implor, în numele a tot ceea ce am putut face pentru dumneavoastră la Metz, în Italia, la Calais, în numele a tot ceea ce am suferit pe urmă şi am

suferit într-adevăr...

— Despre ce e vorba? zise ducele. Dacă-mi va fi în putere, voi face, prietene.

— Puteți, monseniore, poate chiar trebuie, căci cei împotriva cărora veți lupta sunt francezi. Ei bine, îngăduiți-mi să-i întorc de la planul lor fatal, sfătuindu-i, rugându-i, conjurându-i...

— Bagă de seamă, Gabriel! zise solemn ducele de Guise. Dacă-ți scapă un singur cuvânt despre dispozițiile mele şi dacă răsculații vor persista în planul lor, modificând doar data punerii lui în aplicare, gândeşte-te că eu, că regele, că Maria Stuart vom fi pierduți. Cântăreşte bine asta! Te angajezi pe onoarea dumitale de gentilom să nu-i laşi să ghicească ori să bănuiască nici prin cuvânt, nici prin vreo aluzie, nici măcar prin vreun semn, nimic din ceea ce se petrece aici?

— Mă angajez pe cuvântul meu de gentilom! zise contele de Montgommery.

— Atunci du-te şi încearcă să-i faci să renunțe la atacul lor criminal, iar eu voi renunța cu bucurie la victoria mea uşoară, gândindu-mă că a fost cruțat atâta sânge francez. Dar, după cum cred şi ultimele rapoarte nu mint, au o încredere oarbă şi încăpățânată în ceea ce vor să facă şi vei da greş, Gabriel. Dar, mă rog! Du-te şi fă această ultimă încercare. Pentru ei, mai ales pentru dumneata, nu vreau să-mi refuz asta.

— Pentru ei şi pentru mine, vă mulțumesc, monseniore, zise Gabriel.

După un sfert de ceas se afla pe drumul spre Noizai.

XII

Necinstea cinstei

BARONUL CASTELNAU DE Chalosses era un tânăr generos, căruia protestanții îi dăduseră o însărcinare dificilă trimițându-l în fața castelului din Noizai, locul de întâlnire generală a detaşamentelor în ziua de 16 martie.

Trebuia să se arate hughenoților şi să se ascundă de catolici şi această poziție delicată cerea tot atâta prudență şi sânge rece pe cât curaj. Datorită parolei pe care i-o încredințase în scrisoare La Renaudie, Gabriel putu ajunge, fără prea mari piedici, până la baronul de Castelnau. Era în 15 martie, după-amiaza. Peste optsprezece ceasuri protestanții aveau să se adune la Noizai; peste douăzeci şi patru, trebuiau să atace Amboise. Deci nu era vreme de pierdut dacă voia să-i facă să renunțe la planul lor. Baronul de Castelnau îl cunoştea bine pe contele de Montgommery pe care-l văzuse de multe ori la Luvru şi despre care şefii partidului vorbiseră adesea în fața lui. Îi ieşi înainte şi-l primi ca pe un prieten şi ca pe un aliat.

— Iată-te, domnule de Montgommery, îi spuse el, când fură singuri. Adevărul e că nădăjduiam, dar nu te aşteptam totuşi. La Renaudie a fost certat de amiral pentru că ți-a scris acea scrisoare. „Trebuia, i-a spus el, să-l înştiințezi despre planurile noastre, nu să-l chemi aici. Ar fi făcut cum ar fi crezut el de cuviință. Contele ne-a spus doar că, atâta vreme cât va domni Francisc al II-lea, spada sa nu ne va aparține şi nu-i va aparține nici măcar lui însuşi!” La care La

Renaudie a răspuns că scrisoarea lui nu te angajează la nimic şi că-ți lăsa toată independența.

— E adevărat, zise Gabriel.

— Totuşi, ne gândeam că vei veni, reluă Castelnau, fiindcă în misiva sa baronul nu-ți spunea despre ce-i vorba; ei bine, am fost însărcinat să-ți aduc la cunoştință planul şi nădejdile noastre.

— Te ascult, zise contele de Montgommery.

Castelnau îi repetă atunci lui Gabriel tot ceea ce acesta auzise în amănunt de la ducele de Guise. Şi Gabriel văzu cu spaimă cât de bine fusese informat Însemnatul. Niciun punct din rapoartele delatorilor nu era inexact. Conjurații erau într-adevăr pierduți.

— Acum ştii totul, zise Castelnau şi nu-mi rămâne decât să-ți adresez o întrebare al cărei răspuns dealtfel îl prevăd. Nu poți merge alături de noi, nu-i aşa?

— Nu pot, zise Gabriel clătinând cu tristețe din cap.

— Bine, zise Castelnau, nu înseamnă că pentru asta nu vom fi buni prieteni. Ştiu că e dreptul dumitale să nu te amesteci în această luptă; şi mai ales în această împrejurare în care suntem siguri de victorie.

— Sunteți într-adevăr siguri?

— Perfect siguri, replică baronul, duşmanul habar n-are de nimic şi va fi luat ca din oală. Am avut un moment de teamă când Curtea şi regele au plecat din Blois şi s-au mutat în castelul fortificat din Amboise. Evident, au existat unele bănuieli...

— Asta sărea într-adevăr în ochi, zise Gabriel.

— Da, dar, reluă Castelnau, ezitările noastre s-au risipit, căci s-a socotit că această schimbare neaşteptată a reşedinței, departe de a dăuna planurilor noastre, dimpotrivă, le slujea şi mai bine. Ducele de Guise se complace într-o siguranța înşelătoare şi închipuie-ți, dragă conte, că avem oamenii noştri în acel loc şi că poarta de vest ne va fi deschisă de îndată ce vom ajunge acolo. Oh! Succesul e sigur, ți-o spun eu, aşa că poți, fără niciun scrupul, să te abții de la luptă.

— Oh, spuse Gabriel, câteodată şi cele mai mărețe speranțe pot fi înşelate.

— Dar aici toate şansele sunt de partea noastră, repetă Castelnau frecându-şi cu bucurie mâinile. Mâine vei asista la triumful partidului nostru şi la căderea partidului de Guise...

— Şi... trădarea? zise cu un efort Gabriel, mâhnit să vadă atâta curaj şi tinerețe aruncându-se cu ochii închişi în prăpastie.

— Trădarea este imposibilă, zise imperturbabil Castelnau. Nici unul dintre ai noştri n-ar fi capabil... Zău aşa, domnule de Montgommery, cred, pe legea mea, că eşti gelos pe noi din moment ce mi se pare că ne vrei cu tot dinadinsul răul din pricină că nu poți lua parte la luptă. O, invidiosule!

— Da, e adevărat, vă invidiez! zise Gabriel cu un aer întunecat.

— Eram sigur, strigă râzând tânărul baron.

— Totuşi, stai, ai puțină încredere în mine?

— O încredere oarbă!

— Ei bine, vrei să asculți un sfat bun, sfatul unui prieten?

— Care?

— Renunță la planul de a cuceri castelul Amboise. Trimite de îndată mesageri la toți cei care trebuie să vină aici în noaptea asta sau mâine şi spune-le că planul a căzut sau măcar că trebuie amânat.

— Dar de ce? De ce? zise Castelnau, care începu să se alarmeze. Ai vreun motiv grav ca să-mi vorbeşti astfel?

— Dumnezeule, nu, zise Gabriel.

— Nu mă sfătuieşti dumneata aşa, de florile mărului, să abandonez şi să-i fac şi pe ceilalți să abandoneze un proiect care se prezintă sub auspicii atât de favorabile... Ai vreun motiv?

— Nu, n-am niciun motiv, dar... Uite, mă amestec în treaba asta mai mult decât trebuie. Fă-mi hatârul şi crede-mă pe cuvânt, prietene, că nu te sfătuiesc prost...

— Ascultă, zise serios Castelnau, dacă iau asupră-mi această hotărâre stranie de a mă răzgândi în ultimul

moment, voi răspunde de asta în fața lui Renaudie şi a celorlalți şefi. Voi putea cel puțin să-i trimit la dumneata?

— Da, răspunse Gabriel.

— Şi lor ai să le spui motivele care ți-au dictat acest sfat?

— N-am dreptul!

— Cum vrei atunci să cedez în fața insistențelor dumitale? Nu mi se va reproşa oare că mi-am pierdut, la primul cuvânt aruncat aiurea, speranțele şi încrederea? Oricâtă stimă am avea cu toții față de dumneata, domnule de Montgommery, un om nu-i decât un om şi poate să se înşele chiar dacă are cele mai bune intenții din lume. Dacă nu ne poți argumenta în niciun fel „sfaturile" dumitale, suntem obligați să trecem peste ele.

— Bagă de seamă, strigă Gabriel, îți asumi, la rândul dumitale, răspunderea a tot ceea ce se poate întâmpla mai funest!

Castelnau fu izbit de accentul cu care contele rosti aceste cuvinte.

— Domnule de Montgommery! îi zise el, luminat de o sclipire bruscă, cred că presimt adevărul! Ți s-a încredințat sau ai surprins an secret pe care-ți este interzis să-l dezvălui. Ştii ceva grav în ce priveşte sfârşitul probabil al întreprinderii noastre, nu-i aşa?

— Nu spun asta! strigă cu însuflețire Gabriel.

— Poate că l-ai văzut pe ducele de Guise, care este prietenul dumitale şi care, neştiind poate că eşti protestant, ți-o fi spus ceva grav despre răscoală...

— Nimic din cuvintele mele nu te poate face să presupui asta, strigă Gabriel.

— Sau, urmă Castelnau, trecând prin Amboise, ai surprins unele pregătiri, ai auzit unele ordine, sau poate chiar unele confidențe... Complotul nostru e descoperit, nu-i aşa?

— Ți-am dat eu prilej, zise Gabriel speriat, să crezi asta?

— Nu, domnule conte, căci te-ai angajat să păstrezi taina, văd eu asta! Aşa că nu-ți cer o asigurare, nici măcar un cuvânt. Da, dacă nu mă înşel în ceea ce spun, un simplu

gest, o clipire din ochi, chiar tăcerea dumitale ar ajunge să mă lămurească.

Gabriel, plin de neliniște, își aminti de cuvântul dat ducelui de Guise. Se angajase, pe onoarea lui de gentilom, să nu lase să se bănuie nici prin cuvinte, nici prin aluzii, nici măcar printr-un semn ceea ce se petrecea la Amboise. Totuși, cum tăcerea se prelungea:

— Taci? zise baronul de Castelnau care-şi aţintise ochii pe chipul lui. Taci, te înțeleg; deci voi proceda în consecință.

— Ce vrei să faci? întrebă cu însufleţire Gabriel.

— Să-i previn pe ai noştri, aşa cum m-ai sfătuit la început. La Renaudie şi ceilalți şefi vor opri orice mişcare şi vor declara alor noştri, când vor sosi aici, că cineva în care trebuie să avem toată încrederea mi-a dezvăluit... mi-a dezvăluit o trădare probabilă...

— Dar nu e adevărat, îl întrerupse cu vioiciune contele de Montgommery. Nu ți-am dezvăluit nimic, domnule de Castelnau.

— Conte, zise Castelnau strângând cu o expresie mută mâna lui Gabriel şi tăcerea poate fi o înştiințare şi poate însemna salvarea noastră. Şi odată puşi în gardă, atunci...

— Atunci? repetă Gabriel.

— Totul va fi bine pentru noi şi rău pentru ei, zise Castelnau; vom amâna pentru timpuri mai bune întreprinderea noastră, îi vom descoperi cu orice preț pe trădători, ne vom întări precauțiile şi într-o bună zi, când totul va fi bine pregătit, siguri de data asta de lovitura noastră, ne vom reînnoi tentativa şi, grație dumitale, în loc să dăm greş, vom triumfa.

— Iată tocmai ceea ce aş voi să evit! strigă Gabriel care se văzu cu groază târât într-o trădare involuntară. Iată, domnule, adevăratul motiv al avertismentelor şi sfaturilor mele. Socot, vorbind în mod general, întreprinderea dumitale periculoasă. Îți atragi, atacându-i pe catolici, tot răul. Justifici toate represaliile lor. Din oprimați, faci răsculați. Dacă te-ai fi plâns miniştrilor, crezi că tânărul rege nu te-ar fi ajutat? Va trebui, pentru binele vostru, să

renunțați pentru totdeauna la răscoala asta nesăbuită. Lasă principiile să lupte pentru voi. Adevăr, dar fără sânge! Asta am vrut să-ți spun! Iată de ce te conjur să renunți, dumneata şi toți frații noştri, la acel funest război civil care nu poate decât să întârzie realizarea idealurilor voastre.

— Ăsta-i într-adevăr, singurul motiv al tuturor vorbelor dumitale? întrebă Castelnau.

— Singurul... răspunse Gabriel şovăielnic.

— Atunci, îți mulțumesc pentru intenții, domnule conte, zise Castelnau cu răceală, dar n-am să încetez să acționez aşa cum mi-au indicat şefii Reformei. Accept că, neputând lupta, e dureros pentru dumneata, un gentilom, să-i vezi pe alții luptând. Totuşi, nu vei putea să împiedici şi să paralizezi întreaga noastră armată.

— Aşa că, zise Gabriel palid şi mohorât, ai s-o laşi să-şi urmeze destinul ei fatal şi dumneata la fel?

— Da, domnule conte, răspunse Castelnau, cu o fermitate care nu admitea replică şi, dacă-mi îngădui, mă duc să dau ordinele necesare pentru atacul de mâine.

Îl salută pe Gabriel şi ieşi fără să aştepte răspuns.

XIII

Începutul sfârşitului

GABRIEL NU PĂRĂSI TOTUŞI castelul din Noizai, ci hotărî să-şi petreacă noaptea acolo. Prezența sa va fi pentru calvinişti un gaj al bunei sale credințe în cazul în care vor fi atacați şi, mai mult, nădăjduia să poată convinge a doua zi dimineața – cu toată împotrivirea lui Castelnau – vreun alt şef mai puțin orb şi încăpățânat. Dac-ar veni La Renaudie! Castelnau îl lăsa liber şi păru să nu-i mai dea nicio atenție. Gabriel îl întâlni de mai multe ori în seara aceea, pe coridoarele şi în sălile castelului, ducându-se şi venind, dând ordine. Dar aceşti doi tineri bravi, la fel de mândri şi de nobili, nu mai schimbară o vorbă. În timpul lungilor ore ale acelei nopți de spaimă, contele de Montgommery, prea neliniştit ca să poată dormi, rămase pe zidurile de apărare ascultând, meditând, rugându-se. Odată cu zorile, trupele reformaților începură să sosească în mici grupuri. La ora opt, ele erau de acum în număr destul de mare; la unsprezece Castelnau nu mai aştepta niciun grup. Gabriel nu cunoştea pe nici unul dintre şefii sosiți. La Renaudie anunțase că, pentru a ajunge la Amboise cu oamenii săi, o va lua prin pădurea de la Château-Regnault. Armata era gata de plecare. Căpitanii Mazère şi Raunai, care alcătuiau avangarda, coborâră pe terasa castelului pentru a-şi pregăti detaşamentele de marş. Castelnau era cum nu se poate mai fericit.

— Ei bine, îi zise el întâlnindu-l pe Gabriel şi iertându-i, în bucuria sa, discuția din ajun, ei bine, vezi, domnule conte,

că n-ai avut dreptate şi că totul va merge cât se poate de bine.

— Să vedem! zise Gabriel clătinând din cap.

— Ce să facem ca să crezi? zise surâzând Castelnau. Toți ai noştri şi-au ținut angajamentele şi au sosit la ora fixată cu mult mai mulți oameni decât făgăduiseră. Au străbătut provincii întregi fără să fie deranjați. Nu-i aşa că ăsta-i un noroc orb?

Baronul fu întrerupt de zgomotul trompetelor şi al armelor şi de un mare tumult. Dar, în amețeala succesului, nu se alarmă, căci nu putea crede decât într-o izbândă.

— Iată, îi zise el lui Gabriel, pun rămăşag că vin întăriri neaşteptate. Fără îndoială că sunt Lamothe şi Deschamps cu conjurații din Picardia. Trebuiau să vină mâine, dar au mers probabil în marş forțat, ca să ia şi ei parte la luptă şi la victorie. Aşa prieteni mai zic şi eu!

— Crezi că cei care vin sunt prieteni? zise Gabriel care pălise auzind sunetul trompetelor.

— Ce-ar putea să fie? zise Castelnau. Vino în galeria asta, domnule conte. De pe creneluri se poate vedea pe terasa de unde pare să vină zgomotul.

Îl trase pe Gabriel după el; dar ajungând la marginea zidului, scoase un strigăt puternic, îşi ridică brațele şi rămase împietrit. Nu trupele reformate, ci ostile regale pricinuiseră acel tumult. Nu Lamothe era cel care-i comanda pe noii veniți, ci Jacques de Savoia, duce de Nemours. Datorită pădurii cu care era înconjurat castelul de Noizai, cavalerii regali apăruseră pe neaşteptate pe terasa deschisă unde avangarda rebelilor tocmai se aranja în ordine de luptă. Dar nu mai avu loc nicio luptă, căci ducele de Nemours pusese chiar de la început mâna pe grămezile de arme. Mazère şi Raunai se predară fără luptă şi, în momentul în care Castelnau privea din susul zidurilor, ai săi, învinşi fără luptă, înmânau spadele învingătorilor. Acolo unde urma să-şi vadă soldații, nu mai văzu decât prizonieri. Nu-şi putea crede ochilor. Rămase un moment nemişcat, stupefiat, doborât, fără să rostească o vorbă. Un asemenea

eveniment era atât de departe de gândul lui încât la început îi fu şi greu să-şi dea seama. Gabriel, deşi mai puțin surprins de această lovitură neaşteptată, nu era nici el mai puțin copleşit. Cum se priveau amândoi, la fel de palizi şi de mohorâți şi unul şi celălalt, un stegar intră grăbit căutându-l pe Castelnau.

— Ce se întâmplă? îi spuse acesta, regăsindu-şi, plin de nelinişte, glasul.

— Domnule baron, răspunse stegarul, au pus mâna pe podul suspendat şi pe prima poartă; abia am avut vreme s-o închidem pe a doua; dar ea nu va rezista şi, într-un sfert de ceas, vor fi în curte. Să încercăm totuşi să le ținem piept sau să discutăm? Aşteptăm ordinele dumneavoastră.

— Să-mi pun armura şi cobor, zise Castelnau.

Intră grăbit în sala de alături ca să-şi ia cuirasa şi să-şi încingă sabia. Gabriel îl urmă.

— Ce vrei să faci, prietene? îi spuse Gabriel cu tristețe.

— Nu ştiu, nu ştiu, răspunse Castelnau rătăcit. Poate mor...

— Vai, de ce nu m-ai crezut ieri?

— Da, aveai dreptate, văd, zise baronul. Ai prevăzut ce-o să se întâmple, poate că ştiai dinainte?

— Poate... Şi poate că în asta constă cel mai mare chin al meu. Dar gândeşte-te, Castelnau, în viață există încercări ale sorții ciudate şi cumplite. Mi-am dat cuvântul meu de gentilom că nu te voi lăsa să bănuieşti, nici direct, nici indirect adevărul...

— În locul dumitale aş fi făcut la fel. Eu, smintitul, trebuia să înțeleg, trebuia să-mi dau seama că un viteaz ca dumneata nu mă sfătuieşte să renunț la luptă fără un motiv puternic... Dar vreau să-mi ispăşesc greşeala, vreau să mor...

— Voi muri împreună cu dumneata, zise Gabriel calm.

— Dumneata? De ce? strigă Castelnau. Nu eşti constrâns decât la un lucru: să te abții de la luptă.

— Nu voi lupta, zise Gabriel, pentru că nu pot. Dar viața mi-e povară; rolul, dublu în aparență, pe care l-am jucat

mi-e odios. Mă voi duce să lupt fără arme. N-am să ucid, dimpotrivă, mă voi lăsa ucis. Mă voi arunca poate în fața unei lovituri care ți-e destinată. Dacă nu pot fi o spadă, mai pot fi încă un scut.

— Nu, zise Castelnau, rămâi. Nu trebuie, nu vreau să te târăsc la pieire.

— Eh, zise Gabriel, ai să-i târăşti fără folos şi fără nădejde pe toți ai noştri care s-au închis împreuna cu dumneata în acest castel. Viața mea e mult mai nefolositoare decât a lor.

— Pot face altfel pentru gloria partidului nostru decât să le cer acest sacrificiu? zise Castelnau. Martirii sunt adesea mai utili şi mai plini de glorie decât învingătorii.

— Da, zise Gabriel, dar datoria dumitale de şef nu este de a încerca să salvezi mai întâi forțele care ți-au fost încredințate? N-ai decât să mori după aceea dacă salvarea nu se poate împăca cu onoarea.

— Deci, zise Castelnau, ce mă sfătuieşti?

— Să încerci prin mijloace paşnice, zise Gabriel. Dacă rezişti, n-ai nicio şansa să eviți înfrângerea şi masacrul. Dacă cedezi de nevoie, n-au, mi se pare, dreptul de a pedepsi o simplă tentativă. Dezarmând, îți vei dezarma duşmanii.

— Mă căiesc atât de tare că nu ți-am ascultat sfatul, zise Castelnau, încât măcar de data asta aş vrea să te ascult. Totuşi, mărturisesc, ezit. Mi-e silă să dau înapoi.

— Ca să dai înapoi, va trebuie să faci un pas înainte, zise Gabriel. Or, ce anume dovedeşte până acum că te-ai fi răsculat? Doar trăgând spada vei fi declarat vinovat. Prezența mea, slavă Domnului, poate să-ți mai fie de folos. Nu te-am putut salva ieri, vrei să încerc să te salvez azi?

— Ce vrei să faci? întrebă Castelnau mişcat.

— Nimic care să nu fie demn de dumneata, fii liniştit! zise Gabriel. Mă voi duce la ducele Nemours care comandă trupa regală, îl voi anunța că nu va întâmpina nicio rezistență, că i se vor deschide porțile şi că dumneata i te vei preda, dar pe cuvânt. Va trebui să se angajeze pe rangul lui de duce că nu vi se va face niciun rău nici dumitale, nici gentilomilor dumitale şi că după ce te va duce la rege ca să-i expui

plângerile şi cererile dumitale, te va lăsa liber.

— Şi dacă refuză? zise Castelnau.

— Dacă refuză, răspunse Gabriel, dreptatea va fi de partea noastră; va respinge o împăcare justă şi onorabilă şi toată răspunderea sângelui vărsat va cădea asupra capului său. Dacă refuză, mă voi întoarce printre voi, Castelnau, ca să mor alături de voi.

— Crezi, zise Castelnau, că dacă La Renaudie ar fi fost în locul meu, ar fi consimțit la propunerea dumitale?

— Sunt sigur? Cred că orice om rezonabil ar consimți la aşa ceva!

— Fie, zise Castelnau.

— Mulțumesc, zise Gabriel. Nădăjduiesc să reuşesc şi să apăr, cu ajutorul Domnului, atâtea nobile şi viteze vieți.

Coborî alergând, deschise poarta curții şi, cu un steag alb în mână, înaintă către ducele de Nemours care, pe cal în mijlocul alor săi, aştepta pacea ori războiul.

— Nu ştiu dacă monseniorul mă recunoaşte, zise Gabriel ducelui; sunt contele de Montgommery.

— Da, domnule de Montgommery, te recunosc, zise Jacques de Savoia. Domnul de Guise m-a prevenit că te voi găsi aici, cu îngăduința sa, recomandându-mi să te tratez ca pe un prieten.

— O precauție care ar putea să mă calomnieze în fața altor prieteni nenorociți... zise Gabriel clătinând cu tristețe din cap. Dar, monseniore, pot cuteza să vă cer un moment ca să discutăm?

— Sunt al dumitale.

Castelnau care, printr-o fereastră cu zăbrele a castelului, urmărea atent toate mişcările ducelui şi ale lui Gabriel, îi văzu trăgându-se mai la o parte şi discutând cu însuflețire. Apoi Jacques de Savoia întrebă ce să scrie şi, pe o tobă, înşiră câteva rânduri pe-o hârtie pe care-o înmână contelui de Montgommery. Gabriel păru să-i mulțumească. Existau deci speranțe.

Gabriel, într-adevăr, se întoarse grăbit în castel şi, fără să spună un cuvânt, abia trăgându-şi răsuflarea, îi înmână lui

Castelnau declarația următoare:

„Domnul de Castelnau şi tovarăşii săi din castelul de Noizai consimțind, la sosirea mea, să depună armele şi să se predea, subsemnatul Jacques de Savoia le-am jurat, pe onoarea mea de prinț şi pe sufletul meu de creştin, că, nu vor păți nimic şi că-i voi lua, teferi şi sănătoşi, pe cincisprezece dintre ei, împreună cu domnul de Castelnau, la Amboise. Dat în Castelul din Noizai, la 16 martie 1560. Jacques de Savoia”.

— Mulțumesc, prietene, îi zise Castelnau lui Gabriel după ce citi biletul; ne-ai salvat viața şi, mai mult decât viața, onoarea. În aceste condiții sunt gata să-l urmez pe domnul de Nemours la Amboise, căci cel puțin nu vom ajunge acolo ca prizonieri în fața învingătorilor, ci ca oprimați în fața regelui. Încă o dată, îți mulțumesc.

Dar, strângând mâna eliberatorului său, Castelnau băgă de seamă că Gabriel redevenise la fel de trist ca mai înainte.

— Ce mai ai iar? îl întrebă el.

— Mă gândesc că La Renaudie şi alți protestanți trebuie să atace în noaptea asta castelul Amboise, răspunse Gabriel. Pare prea târziu ca să-i mai salvez. Totuşi, dacă aş încerca? La Renaudie nu trebuia s-o ia prin pădurea de la Château-Regnault?

— Da, zise Castelnau cu grabă şi poate că ai mai putea să-l găseşti şi să-l salvezi, aşa cum ne-ai salvat şi pe noi.

— Cel puțin voi încerca, zise Gabriel. Socot că ducele de Nemours mă va lăsa liber. Cu bine deci, prietene, vreau să-mi continui, dacă pot, rolul de conciliator. Cu bine, la Amboise!

— Cu bine, zise Castelnau.

Aşa cum prevăzuse Gabriel, ducele de Nemours nu se opuse ca el să părăsească Noizaiul şi detaşamentul trupelor regale.

Pătimaşul şi devotatul tânăr putu deci să se arunce pe cal şi s-o pornească spre pădurea de la Château-Regnault. Castelnau şi cincisprece şefi, care trebuiau să meargă

împreună cu acesta, îl urmară, liniştiţi şi încrezători, pe Jacques de Savoia la Amboise. Dar, la sosirea lor, fură imediat închişi. Trebuiau să rămână acolo, li se spuse, până când se va isprăvi încăierarea şi nu va mai fi niciun pericol să-l lase să ajungă până la rege.

XIV

Pădurea de la Château-Regnault

PĂDUREA DE LA CHÂTEAU-Regnault nu se afla, din fericire, decât la o leghe şi jumătate distanță de Noizai. Gabriel se îndreptă într-oacolo în galopul calului; dar, odată ajuns în pădure, o străbătu în lung şi-n lat mai bine de un ceas fără să întâlnească vreo oaste prietenă ori duşmană. În sfârşit, crezu că aude, la cotitura unei alei, galopul regulat al cavaleriei. Dar cei care veneau nu puteau fi reformați, căci râdeau şi vorbeau şi hughenoții aveau tot interesul să păstreze cea mai completă linişte. Gabriel se năpusti în acea parte şi descoperi repede eşarfele roşii ale trupelor regale. Înaintând către şeful lor îl recunoscu şi fu recunoscut de acesta. Era baronul de Pardaillan, un tânăr şi viteaz ofițer, care luptase alături de el în Italia sub comanda ducelui de Guise.

— Ei, dar e contele de Montgommery! strigă Pardaillan. Te credeam la Noizai, conte.

— Vin de-acolo, zise Gabriel.

— Şi ce se întâmpla acolo? Mergi puțin cu noi şi povesteşte-mi şi mie.

Gabriel îi povesti despre sosirea neaşteptată a ducelui de Nemours, despre cucerirea castelului din Noizai, despre medierea sa între cele două părți şi despre supunerea paşnica ce avusese un rezultat atât de fericit.

— Drace! zise Pardaillan, domnul de Nemours a avut noroc şi tare aş vrea să am şi eu la fel. Ştii, domnule conte de Montgommery, împotriva cui mă îndrept eu acum?

— Împotriva lui La Renaudie, nu-i aşa?

— Exact. Şi ştii ce-mi este La Renaudie?

— Cred că ți-e văr, dacă-mi aduc bine aminte.

— Da, mi-e văr, zise Pardaillan şi chiar mai mult decât văr, tovarăşul meu de arme. Ştii cât e de greu să te baţi împotriva celui care s-a bătut de atâtea ori alături de tine...

— Da, zise Gabriel, dar, în sfârşit, eşti sigur c-ai să-l întâlneşti?

— Sunt sigur! Instrucțiunile care mi s-au dat sunt precise şi rapoartele celor care l-au trădat sunt şi mai şi. Mai mergem un sfert de oră, apoi o luăm pe a doua alee la stânga şi ne vom afla în faţa lui La Renaudie.

— Dar dac-o apuci pe aleea asta? îi suflă Gabriel.

— Voi dezerta de la onoarea şi de la datoria mea de soldat, zise Pardaillan. Dar chiar dac-aş vrea, n-aş putea. Cei doi locotenenți ai mei au primit ca şi mine ordinele domnului de Guise şi nu mă vor lăsa să mă abat de la ele. Nu, singura mea speranța este ca La Renaudie să consimtă să mi se predea. Nădejde vană, căci e mândru şi brav! El nu va fi surprins ca bietul Castelnau, dar în schimb noi îi vom fi superiori ca număr. În sfârşit, mă vei ajuta, nu-i aşa, domnule de Montgommery, să-l sfătuiesc să abandoneze lupta...

— Da, zise Gabriel, voi face ce voi putea.

— La dracu cu aceste războaie civile, strigă încheind Pardaillan.

Merseră aproape zece minute în tăcere. Când o luară pe a doua alee, la stânga, Pardaillan zise:

— Ne apropiem. Îmi bate inima. Pentru prima oară în viaţa mea, cred, să mă bată Dumnezeu, că mi-e frică.

Cavalerii nu mai râdeau şi nu mai sporovăiau, ci înaintau încet, cu precauție. Nu făcură nici două sute de paşi, când, străbătând un desiş de copaci, pe o potecă ce mergea paralel cu drumul, li se păru că văd lucind arme. Îndoiala lor nu ținu prea mult, căci aproape imediat o voce strigă:

— Stai! Cine e?

— E vocea lui La Renaudie, îi zise Pardaillan lui Gabriel. Şi

răspunse: Valois de Lorena!

Imediat, de pe aleea opusă, apăru călare La Renaudie, urmat de oastea lui. Totuşi, el porunci soldaților să se oprească şi făcu singur câțiva paşi înainte. Pardaillan îl imita, strigând oamenilor săi: „Staţi!" şi se îndreptă spre el însoțit doar de Gabriel. Ai fi zis că sunt doi prieteni grăbiți să se revadă după o lungă absență şi nu doi duşmani gata de luptă.

— Ți-aş fi răspuns aşa cum trebuie, zise La Renaudie apropiindu-se, dacă n-aş fi recunoscut vocea unui prieten... Sau mă înşel eu, sau viziera asta ascunde chipul dragului meu Pardaillan...

— Da, eu sunt şi dacă-ți pot da un sfat prietenesc, renunță la planul tău şi predă-te armatei mele.

— Şi ăsta e, mă rog, un sfat prietenesc? zise, cu ironie, La Renaudie.

— Da, domnule La Renaudie, spuse Gabriel arătându-se, e sfatul unui prieten loial. Castelnau s-a predat domnului de Nemours şi dumneata, dacă nu faci la fel, eşti pierdut.

— Ah! Ah! Domnule de Monrgommery! zise La Renaudie, ai trecut deci de partea lor?

— Nu sunt nici de partea lor, nici de partea dumitale, zise grav Gabriel. Te rog, te implor, nu risca o luptă inutilă şi fatală. Predă-te!

— Imposibil!

— Dar să ştii, zise Pardaillan, că nu ne aflăm aici decât cu o mică avangardă...

— Şi eu, răspunse şeful Reformei, crezi că n-am decât acest pumn de oameni pe care-i vezi?

— Te previn, zise Pardaillan, că în rândurile tale ai trădători...

— Acum sunt în rândurile voastre, zise La Renaudie.

— Îmi asum sarcina să-ți obțin iertarea de la domnul duce de Guise, zise din nou Pardaillan, care nu mai ştia la ce argument să recurgă.

— Iertarea mea! strigă La Renaudie. Nădăjduiesc că mai curând să-i iert eu pe alții decât să fiu iertat de ei!

— La Renaudie! La Renaudie! Cred că n-ai să mă constrângi să ridic arma împotriva ta! Godefroid, vechiul meu camarad, prietenul meu din copilărie!

— Va trebui totuşi să te pregăteşti pentru asta, Pardaillan; căci mă cunoşti mult prea bine ca să-ți dai seama că nu sunt dispus să cedez în fața ta.

— Domnule La Renaudie... strigă Gabriel, încă o dată, n-ai dreptate...

Dar fu brusc întrerupt... Cavalerii din cele două tabere, rămaşi la distanță, privindu-se unii pe alții, nu înțelegeau nimic din aceste discuții ciudate dintre şefii lor şi ardeau de nerăbdare să se încaiere. „Ce dracu îşi tot spun de atâta vreme?" murmurară soldații lui Pardaillan. „Ah! Aşa spuseră la rândul lor hughenoții. Cred că am venit aici ca să ne uităm la ei cum discută despre ale lor?"

— Stați! Stați! zise unul din armata lui La Renaudie unde orice soldat era şef, ştiu eu un mijloc de a le scurta conversația. Şi trase cu pistolul în trupa lui Pardaillan.

— Vezi, strigă îndurerat acesta, prima lovitură a pornit de la ai tăi!

— Fără ordinul meu! zise La Renaudie. Dar pentru că zarurile au fost aruncate, cu atât mai rău! Prieteni, înainte!

Se întoarse spre oamenii săi şi Pardaillan, ca să nu rămână în urmă, strigă şi el: „Înainte!" Şi lupta începu. În vremea asta, Gabriel stătea nemişcat între roşii şi albi, între regalişti şi reformați. Îşi împinse calul mai încolo şi rămase între focurile celor două tabere. Încă de la primele împuşcături, penele căştii sale fură retezate de un glonte şi calul fu ucis sub el. Îşi scoase picioarele din scări şi rămase drept, fără să se mişte, în mijlocul acestei cumplite învălmăşeli. Praful de puşcă isprăvindu-se, cele două oşti se năpustiră una asupra celeilalte, continuând lupta cu spada. Gabriel nu se clinti nici acum, nici măcar nu atinse mânerul spadei, ci se mulțumi să privească loviturile furioase care se dădeau în jurul lui, trist şi mohorât ca însăşi imaginea Franței între acei francezi învrăjbiți. Reformații, inferiori ca număr şi nedisciplinați, începură să bată în retragere. În

acel tumult La Renaudie se întâlni cu Pardaillan.

— Hai! strigă el, cel puțin să mor de mâna ta!

— Ah! zise Pardaillan, cel care îl va ucide pe celălalt va fi cel mai generos!

Loviturile pe care şi le dădeau răsunau pe armurile lor ca nişte ciocane pe nicovală. La Renaudie se răsucea în jurul lui Pardaillan care, ținându-se bine în şa, para loviturile şi ripostă fără să obosească. Doi rivali roşi de răzbunare n-ar fi fost mai încrâncenați decât ei. În sfârşit, La Renaudie îşi înfipse spada în pieptul lui Pardaillan, care căzu. Dar nu Pardaiîlan fu cel care striga, ci La Renaudie. Din fericire pentru învingător, nu mai avu când să privească funesta victorie. Montingni, pajul lui Pardaillan, îl ținti cu archebuza, aşa că La Renaudie pică de pe cal, rănit de moarte. Totuşi, înainte de a muri, aceasta mai găsi puterea de a-l ucide pe loc, cu mânerul spadei, pe pajul care-l lovise. În jurul acestor trei cadavre, învălmăşeala era mai furioasă ca niciodată. Dar hughenoții erau evident în inferioritate şi, în curând, lipsiți de şeful lor, fură puşi pe goană. Un mare număr dintre ei pieriră. Câțiva fură luați prizonieri, unii izbutiră să fugă. Această luptă atroce şi sângeroasă nu durase nici zece minute. Regaliştii se pregătiră să se întoarcă la Amboise. Aşezară pe acelaşi cal leşurile lui Pardaillan şi La Renaudie. Gabriel care, în ciuda înflăcăratei sale dorințe de a muri, nu căpătase nici măcar o zgârietură, contemplă cu tristețe trupurile încremenite ale celor mai nobili oameni din câți cunoscuse. „Care dintre ei a fost mai brav? îşi spunea el. Care dintre ei îl iubea mai mult pe celălalt? Care dintre ei doi va lipsi mai mult țării?”

XV

Despre politica secolului al XVI-lea

DUPĂ CE CASTELUL DIN NOIZAI s-a predat şi după scurta încăierare din pădurea de la Château-Regnault, prima parte a luptei luase sfârşit. Majoritatea conjuraților din Nantes însă, neavertizați de cele două eşecuri ale partidului lor, îşi continuau drumul spre Amboise, hotărâți să-l atace în noaptea aceea. Tânărul rege, care nu voise să se culce, se plimba neliniştit prin vasta sală goală care i se rezervase ca dormitor. Maria Stuart, ducele de Guise şi cardinalul de Lorena vegheau şi aşteptau lângă el.

— Ce noapte fără sfârşit! zise Francisc al II-lea. Capul parcă mi-a luat foc şi aceste dureri insuportabile din ureche au început din nou să mă chinuie. Ce noapte! Ce noapte!

— Bietul meu rege! zise Maria. Nu te mai agita astfel, te conjur. Odihneşte-te câteva clipe...

— Pot să mă odihnesc, Maria, pot să stau liniştit când poporul se răscoală şi se înarmează împotriva mea? Toate aceste griji o să-mi scurteze şi puțina viață pe care mi-a dat-o Dumnezeu!

— Majestatea voastră nu trebuie să se necăjească astfel, zise Însemnatul. Am mai avut cinstea să-i spun că am luat măsuri şi că victoria e sigură. Răspund de asta, sire!

— N-am început bine? adăugă cardinalul de Lorena. Castelnau prizonier, La Renaudie ucis, fapte de bun augur pentru cauza noastră.

— De bun augur, într-adevăr, zise cu amărăciune Francisc.

— Mâine se va sfârşi totul, continuă cardinalul, ceilalţi şefi ai rebelilor vor fi în puterea noastră; printr-o pedeapsă exemplară îi vom înspăimânta pe toţi cei care ar mai fi ispitiţi să-i imite. Trebuie, sire, zise el răspunzând unui gest de silă al regelui. Un solemn Act de credinţă, cum se spune în Spania, este necesar gloriei ultragiate a catolicismului şi securităţii ameninţate a tronului. Pentru început, îl vom condamna pe Castelnau. Domnul de Nemours şi-a asumat sarcina să-l cruţe, dar asta nu ne priveşte pe noi, care n-am făgăduit nimic. La Renaudie a scăpat de supliciu, murind; dar am şi dat ordin ca mâine dimineaţă capul să-i fie expus pe podul Amboise cu această inscripţie: „Şef al rebelilor".

— Şef al rebelilor! repetă tânărul rege. Dar dumneata însuţi ai spus că nu era şef şi că martorii şi scrisorile conjuraţilor îl arată ca şef al răscoalei pe prinţul de Condé!

— În numele cerului, nu vorbiţi atât de tare, sire, vă rog, îl întrerupse cardinalul. Da, ăsta e adevărul! Da, prinţul a condus totul, a dirijat totul de departe. Aceşti nelegiuiţi de calvinişti îl numeau „Căpitanul mut" şi după primul succes urmau să-l declare şef. Să nu-i împingem la vreo faptă periculoasă. Să nu ne arătăm ostili acestui puternic cap al revoltei. Să ne facem că nu-l vedem că să nu fim obligaţi să-l demascăm.

— Domnul de Condé este totuşi un rebel! zise Francisc, a cărui nerăbdare nu se prea potrivea cu acele „înscenări guvernamentale", cum s-au numit ele atunci.

— Da, sire, zise Însemnatul; dar prinţul, departe de a-şi mărturisi faptele, le neagă. Să ne prefacem că-l credem pe cuvânt. Prinţul a venit astăzi să ceară azil în castelul Amboise, unde nu-l slăbim din ochi, după cum nu l-am slăbit nici atunci când a pregătit răscoala... Să ne prefacem că-l acceptăm ca aliat, e mai puţin periculos decât să-l avem duşman. Prinţul, în sfârşit, dacă trebuie, îşi va nimici împreună cu noi complicii, în noaptea asta şi va asista la execuţia lor, mâine. Nu va îndura oare o pedeapsă de o mie de ori mai dureroasă decât cea pe care i-am impune-o noi?

— Da, sigur, zise regele, dar va face asta? Şi dac-o face, se

poate să fie într-adevăr vinovat?

— Sire, zise cardinalul, avem în mână şi vom remite majestății voastre, dacă doreşte, toate dovezile complicității domnului de Condé. Dar cu cât aceste probe sunt mai flagrante, cu atât trebuie să ne prefacem noi mai mult; în ce mă priveşte, încerc un puternic regret pentru câteva cuvinte care mi-au scăpat şi care, dacă i-au fost raportate, l-ar putea jigni pe prinț.

— Ți-e teamă să nu jigneşti un vinovat? strigă Francisc. Dar ce e zgomotul ăsta afară? Să fie rebelii?

— Alerg într-acolo, zise ducele de Guise.

Dar, mai înainte ca el să fi păşit pragul uşii, Richelieu, căpitanul archebuzierilor, intră şi-i spuse, cu însuflețire, regelui:

— Iertare, sire, domnul de Condé, care crede că ar fi auzit cuvinte jignitoare la adresa lui, cere cu insistență să se disculpe în mod public, în prezența majestății voastre, de aceste josnice bănuieli.

Poate că regele ar fi refuzat să-l vadă pe prinț; dar ducele de Guise şi făcuse un semn. Archebuzierii căpitanului Richelieu se îndepărtară şi domnul de Condé intră, cu capul sus şi cu privirea semeață. Era urmat de câțiva gentilomi şi de un număr de canonici florentini, oaspeți obişnuiți ai castelului Amboise, pe care cardinalul îi transformase în acea noapte în soldați şi care, lucru destul de obişnuit în acea vreme, purtau lângă mătănii archebuza şi sub glugă casca.

— Sire, scuzați-mi îndrăzneala, zise prințul după ce se înclină în fața regelui; dar această îndrăzneală este justificată prin cutezanța anumitor acuzații pe care mi le aduc duşmanii, împotriva loialității mele.

— Despre ce e vorba, vere? întrebă regele cu un aer serios.

— Sire. Zise prințul de Condé, unii cutează să spună că eu sunt adevăratul şef al rebelilor a căror tentativă nebună şi nelegiuită tulbură în acest moment Statul şi o consternează pe majestatea voastră.

— Ah? Se spune asta? zise Francisc şi cine anume o

spune?

— Am putut surprinde eu însumi aceste calomnii, sire, rostite de aceşti călugări florentini care, crezându-se desigur aici la ei acasă, nu se jenau să repete cu glas tare ce li se suflase în şoaptă.

— Şi-i acuzi pe cei care au repetat sau pe cei care au şoptit aceste lucruri? zise Francisc.

— Îi acuz şi pe unii şi pe alţii, sire, răspunse prinţul de Condé, dar mai ales pe instigatori...

Spunând acestea, se uită drept în ochii cardinalului de Lorena, care, foarte încurcat de atitudinea prinţului, încerca să se ascundă în spatele fratelui său.

— Ei bine, vere, zise tânărul rege, îţi îngăduim să demaşti impostura şi să-i acuzi pe impostori. Să vedem...

— Să demasc impostura, sire? repetă prinţul de Condé. Oare faptele mele n-ar face-o mai bine decât toate vorbele mele? N-am venit oare, la prima chemare, în acest castel să-mi ocup locul în mijlocul apărătorilor majestăţii voastre? Credeţi că aşa ar proceda un vinovat?

— Atunci acuză-i pe impostori! zise Francisc, care nu voi să-i răspundă la întrebare.

— O voi face, dar nu prin vorbe, sire, ci tot prin fapte, zise domnul de Condé. Să mă acuze dacă au curajul. Le voi arunca aici, în mod public, mănuşa, de faţă cu regele meu. Cel care va susţine că eu sunt autorul conjuraţiei să se lupte cu mine; mă voi bate cu el, indiferent de rang sau de condiţie socială, ca să-i dovedesc că minte.

Prinţul de Condé îşi azvârli mănuşa la picioare. Privirea sa disprepuitoare se aţinti cu mândrie în ochii ducelui de Guise care nici nu clipi. Urmă un moment de tăcere, fiecare gândindu-se fără îndoială la acest ciudat spectacol al minciunii dat de un prinţ de sânge în faţa unei Curţi întregi, unde nu exista nici măcar un paj care să nu ştie cine era şi ce făcuse. Singurul care avu naivitatea să se mire de acest lucru fu regele.

Metodele Curţii italiene în materie de politică, aduse de Caterina de Medicis şi de florentinii ei, erau pe atunci la

modă în Franța. Cel care înşela mai bine era cel mai bine văzut; să-ți ascunzi gândurile şi să-ți camuflezi faptele era socotită o mare arta. Sinceritatea ar fi trecut drept prostie. Nici cele mai nobile şi mai curate caractere ale timpului, Coligny, Condé, cancelarul Olivier, n-au ştiut sau n-au putut să se ferească de această boală. Aşa că ducele de Guise nu-l disprețuia pe prințul de Condé, ci dimpotrivă, îl admira. Şi cum era cel puțin tot atât de puternic ca şi el, făcu un pas înainte, îşi scoase încet mănuşa şi o aruncă alături de cea a prințului. Urmă un moment de surpriză şi se crezu mai întâi că ducele primea provocarea insolentă a domnului de Condé. Dar în acest caz n-ar mai fi fost marele politician care era. Cu o voce puternică şi fermă, el zise:

— Aprob şi susțin cuvintele domnului prinț de Condé şi-i sunt cu atât mai devotat, cu cât am fericirea să-i fiu şi rudă; mă ofer deci să-l sprijin şi voi ridica armele împotriva oricui îl va calomnia.

Şi Însemnatul îşi plimbă ochii săi de inchizitor asupra tuturor celor care-l înconjurau. Prințul de Condé, în schimb şi-i plecă pe ai săi. Se simți învins fără putere de replică.

— Nimeni, repetă ducele de Guise, nu ridică nici mănuşa prințului de Condé, nici pe a mea? Nimeni nu se mişcă?

— Vere, zise Francisc al II-lea cu un surâs melancolic, iată-te, după dorința dumitale, spălat în ochii noştri de orice bănuială de trădare.

— Da, sire, zise cu neruşinare Căpitanul mut şi mulțumesc majestății voastre de a mă fi ajutat... Se întoarse cu oarecare efort spre însemnat şi zise: Mulțumesc de asemenea bunului meu aliat şi rudă, domnul duce de Guise. Nădăjduiesc să-i pot dovedi şi să dovedesc tuturor, din nou, luptând în noaptea asta împotriva rebelilor, că a avut dreptate să mă apere.

După care, prințul de Condé şi ducele de Guise se salutară profund, cu multă curtoazie. Apoi, prințul se înclină în fața regelui şi ieşi, urmat de spectatorii care-l însoțiseră la intrare.

XVI

Zarva din Amboise

DUPĂ IEŞIREA PRINŢULUI DE Condé, nici regele, nici Maria Stuart, nici cei doi fraţi de Lorena nu mai pomeniră nimic despre discuţia care avusese loc. Printr-un acord tacit păreau să evite acest subiect primejdios. În tăcerea mohorâtă şi plină de nerăbdare, minutele şi ceasurile se perindau unele după altele. Francisc al II-lea îşi ducea adesea mâna la capul care-i ardea. Maria, aşezată mai departe, privea cu tristeţe chipul palid şi ofilit al tânărului ei soţ şi-şi ştergea din când în când câte o lacrimă. Cardinalul de Lorena era numai urechi la zgomotele de afară. Cât despre Însemnat, care nu mai avea ordine de dat şi pe care rangul şi funcţia sa îl obligau să stea lângă rege, părea să sufere cumplit din pricina acestei inactivităţi forţate şi adesea tresărea şi bătea din picior ca un cal de luptă ce-şi roade frâul. Orologiul castelului, apoi cel al capelei Saint-Florentin sunară ora şase, apoi şase şi jumătate. Începea să se facă ziuă şi niciun zgomot de atac, niciun semnal al sentinelelor nu tulburaseră întunericul nopţii.

— Oh! zise regele răsuflând uşurat, încep să cred, domnule cardinal, că acel Lignières a înşelat-o pe eminenţa voastră sau că hughenoţii şi-au schimbat planul.

— Cu atât mai rău, zise Charles de Lorena; căci eram siguri că-i vom învinge pe rebeli.

Dar cardinalul nu isprăvi de vorbit, că două lovituri de archebuză, semnalul convenit al alarmei, fură trase şi pe ziduri se auzi repetat, din post în post, strigătul: „La arme!

La arme!”

— Cu siguranță că sunt duşmanii! strigă cardinalul de Lorena pălind.

Ducele de Guise se ridică aproape vesel şi, salutîndu-l pe rege, spuse doar:

— Sire, pe curând! Fiți sigur pe mine!

Şi ieşi grăbit.

Tocmai i se auzea glasul puternic dând ordine în antecameră când izbucni o nouă salvă de archebuze.

— Vedeți, sire, zise cardinalul, poate pentru a-şi amăgi groaza cu sunetul vocii sale, vedeți că Lignières era bine informat şi că nu s-a înşelat decât cu câteva ceasuri? Dar regele nu-l mai asculta şi muşcându-şi cu mânie buzele, nu mai era atent decât la zgomotul crescând al artileriei şi al archebuzelor.

— Greu pot admite atâta îndrăzneală! murmură el. Un astfel de afront adus coroanei...

— O să le iasă pe nas ticăloşilor, sire, zise cardinalul.

— Socotind după zgomotul pe care-l fac, spuse regele, cred că reformații sunt destul de numeroşi şi nu se prea tem.

— Totul se va isprăvi într-o oră, ca un foc de paie, zise Charles de Lorena.

— Nu s-ar părea, căci zgomotul se apropie, spuse Francisc şi focul cred că se aprinde în loc să se stingă.

— Doamne! strigă Maria Stuart foarte speriată, auziți cum pocnesc gloanțele de ziduri?

— Mi se pare totuşi, doamnă... bâlbâi cardinalul. Cred, majestatea voastră... Cât despre mine, nu aud ca zgomotul să crească...

Dar fu întrerupt de o explozie cumplită.

— Iată că vă răspunde, îi zise regele cu un surâs amar, chiar dacă chipul dumneavoastră palid şi speriat nu suportă contrazicerea.

— Simt mirosul prafului de puşcă, zise Maria.

— Din ce în ce mai bine... adăuga Francisc. Probabil că reformații au sărit zidul oraşului şi vin să ne asedieze castelul.

— Da, sire, zise cardinalul tremurând, în această situație, n-ar fi oare mai bine ca majestatea voastră să se retragă în donjon? Puteți fi sigur că acolo nu vor ajuge.

— Cine? Eu? strigă regele, să mă ascund din fața supuşilor mei? Să fug din fața ereticilor? Lasă-i să ajungă până aici, unchiule, sunt curios să ştiu până unde vor merge cu îndrăzneala. Vei vedea că ne vor ruga să cântăm împreună cu ei câțiva psalmi şi să ținem o predică în capela noastră florentină.

— Sire, iertare, puțină prudență nu strică, zise Maria.

— Nu, spuse regele, vreau să merg până la capăt, aşa că am să-i aştept aici pe aceşti supuşi credincioşi ai mei şi, pe cuvântul meu de rege, primul care nu-mi va arăta respectul cuvenit va vedea că spada asta de la şold nu-i numai de paradă!

Minutele treceau şi archebuzele bubuiau din ce în ce mai des. Bietul cardinal de Lorena nu mai avea putere să rostească un cuvânt. Tânărul rege îşi strângea cu mânie pumnii.

— Cum! zise Maria Stuart, nimeni nu vine să ne aducă veşti? Primejdia e atât de mare încât nimeni nu poate părăsi o clipă locul?

— Ah! zise în sfârşit regele, fără să vrea, aşteptarea asta e insuportabilă. Dar ştiu eu un mijloc de a afla ce se petrece afară: să mă duc eu însumi acolo. Domnul locotenent-general nu va refuza să mă primească şi pe mine ca voluntar.

Francisc făcu doi sau trei paşi spre uşă. Maria se aruncă înaintea lui.

— Sire! Cum vă gândiți la una ca asta? Bolnav cum sunteți? strigă ea.

— Nu mă mai simt rău, zise regele. Indignarea a luat locul suferinței.

— Aşteptați, sire! zise cardinalul. De data asta mi se pare că într-adevăr zgomotul se îndepărtează. Da, loviturile sunt mai rare... Ah, iată un paj, cu veşti, desigur...

— Sire, zise pajul intrând, domnul duce de Guise mă

însărcinează s-o anunț pe majestatea voastră că reformații slăbesc şi sunt în plină retragere.

— În sfârşit! strigă regele.

— De îndată ce domnul locotenent-general va socoti că poate părăsi zidurile, continuă pajul, va veni să istorisească totul regelui.

Pajul ieşi.

— Ei bine, sire, zise cardinalul triumfător, n-am prevăzut că totul va fi o bagatelă şi că ilustrul şi viteazul meu frate o să-i facă praf pe toți acei cântăreți de psalmi?

— Oh, dragul meu unchi, ți-a revenit brusc curajul...

Dar în acel moment izbucni o a doua explozie şi mai înfricoşătoare decât prima.

— Ce mai e şi cu zgomotul ăsta? zise regele.

— Într-adevăr, e cam ciudat, zise cardinalul tremurând.

Din fericire, frica sa nu fu de lungă durată. Richelieu, căpitanul de archebuzieri, intră imediat, cu obrazul negru de pulbere şi cu o spadă ruptă în mână.

— Sire, zise Richelieu regelui, rebelii sunt în plină derută. Abia au mai avut vreme să facă să sară în aer, fără să ne pricinuiască vreo pierdere, o grămadă de pulbere pe care o aşezaseră lângă una dintre porți. Cei care n-au fost luați prizonieri ori uciși au trecut podul şi s-au baricadat într-o căsuță din foburgul Vendomois... Majestatea-voastră poate vedea chiar de la fereastra asta cum o să ne purtăm cu ei...

Regele se duse prompt la fereastră, urmat de cardinal şi, de departe, de regină.

— Da, într-adevăr, spuse el; iată-i la rândul lor asediați... Dar ce văd? Din casa aia iese fum!

— Sire, i s-a dat foc, zise căpitanul.

— Foarte bine, minunat, strigă vesel cardinalul. Uitați-vă, sire, sar pe fereastră... Doi... trei... patru... Alții şi alții... Le auziți strigătele?

— Doamne, bieții oameni! spuse Maria Stuart împreunându-şi mâinile.

— Mi se pare, zise regele, că disting în fruntea regaliştilor panaşul şi eşarfa vărului nostru de Condé. E într-adevăr el,

căpitane?

— Da, majestatea voastră, zise Richelieu. A stat tot timpul printre noi, cu spada în mână, alături de domnul de Guise.

— Deci, domnule cardinal, vedeți bine că nu s-a lăsat rugat...

— Şi bine a făcut, sire! răspunse Charles de Lorena. Altfel prințul ar fi riscat prea mult.

— O, strigă Maria dezgustată şi totodată atrasă de spectacolul de afară, flăcările cresc! Casa se va prăbuşi peste nenorociții ăia!

— Se şi prăbuşeşte! spuse regele.

— Gata! S-a sfârşit! strigă bucuros cardinalul.

— Ah, să plecăm de aici, sire, mi se face rău, zise Maria trăgându-l pe rege.

— Da, răspunse Francisc, acum mă cuprinde mila...

Şi se îndepărtă de la geamul la care doar cardinalul mai rămase, foarte bucuros. Dar se întoarse şi el repede auzind vocea ducelui de Guise. Însemnatul intrase calm şi mândru, însoțit de prințul de Condé care nu părea nici trist, nici ruşinat.

— Sire, totul s-a terminat, zise regelui ducele de Guise. Şi rebelii şi-au primit pedeapsa pentru crima lor. Slavă Domnului că am scăpat-o pe majestatea voastră de această primejdie; căci abia acum mi-am dat seama că această primejdie a fost mult mai mare decât s-a crezut la început. Sunt trădători printre noi, sire...

— E cu putință? spuse cardinalul.

— Da, răspunse Însemnatul; la primul atac reformații au fost ajutați de soldații pe care-i adusese La Motte şi care ne-au atacat din flanc. Un moment, au fost stăpânii oraşului.

— E înfricoşător! zise Maria, strângându-se lângă rege.

— Ar fi fost şi mai înfricoşător, doamnă, continuă ducele, dacă rebelii ar fi fost ajutați, cum sperau, de atacul pe care Chaudieu, fratele ministrului, trebuia să-l încerce asupra porții Bons-Hommes.

— Atacul a dat greş? întrebă regele.

— N-a mai avut loc, sire. Căpitanul Chaudieu, slavă Domnului, a întârziat şi n-a mai ajuns decât să-şi vadă prietenii zdrobiți! Acum n-are decât să atace cât o vrea! Şi, ca să aibă ce vedea, am poruncit să fie spânzurați vreo treizeci dintre complicii lui pe crenelurile din Amboise. Acest spectacol o să-i fie de ajuns, socot eu.

— Foarte bine ai procedat, zise cardinalul de Lorena.

— Îți mulțumesc, unchiule, spuse regele Însemnatului.

— Să se dea ordin, zise cardinalul, să fie pedepsiți vinovații care au supraviețuit. Sire, veți asista cu regina şi cu regina-mamă la executarea lor, nu-i aşa?

— Dar... e absolut necesar? întrebă tânărul rege, îndreptându-se spre uşă.

— Sire, e indispensabil, zise cu insistență cardinalul, urmându-l. Gloriosul rege Francisc I şi ilustrul vostru tată au asistat întotdeauna la arderea ereticilor. Cât despre regele Spaniei, sire...

— Alți regi n-au decât să facă ce le place, zise Francisc, fără să se oprească, eu voi face cum voi crede de cuviință!

— Trebuie s-o avertizez pe majestatea voastră că nunțiul papal contează în mod sigur pe prezența voastră la primul *„Act de credință”* al domniei voastre, adăugă nemilosul cardinal. Când toți vor fi de față, până şi prințul de Condé, pun pariu, credeți că majestatea voastră poate să lipsească?

— Vai! Doamne! Vom mai vorbi despre asta, zise Francisc. Vinovații nu sunt condamnați încă.

— Oh, sunt, majestatea voastră! zise cu convingere Charles de Lorena.

— Fie! spuse regele. Bine că s-a putut îndepărta primejdia acestei conspirații.

— Sire, zise ducele de Guise, să nu dăm lucrurilor mai multă importanța decât merită. Majestatea voastră să nu vorbească de o conspirație când în realitate n-a fost vorba decât de o zarvă oarecare.

XVII

Un „Act de credinţă”

DEŞI CONJURAŢII INSERASERĂ în textul găsit printre hârtiile lui La Renaudie condiția „de a nu atenta în niciun fel împotriva majestății sale, nici a prinților din familia lui, nici a regatului”, ei se revoltaseră totuşi pe față şi trebuiau, vrând-nevrând, să îndure soarta învinşilor.

Într-adevăr, cardinalul de Lorena puse în judecarea lor o patimă cu totul ecleziastică şi foarte puțin creştinească. Lăsă conducerea procesului în seama Parlamentului din Paris şi a cancelarului Olivier. Aşa că lucrurile merseră repede. Interogatoriile fură luate la repezeală, sentințele pronunțate şi mai iute. Se dispensară chiar şi de cele mai elementare formalități față de masa răsculaților, oameni neimportanți, care fură traşi pe roată sau spânzurați, ziua-n amiaza mare, la Amboise, fără să mai fie deranjat Parlamentul. Onorurile şi cheltuielile de judecată nu fură acordate decât oamenilor de un oarecare rang şi cu un oarecare renume.

În sfârşit, datorită zelului pios al lui Charles de Lorena, totul fu terminat în mai puțin de trei săptămâni. Ziua de 15 aprilie fu fixată pentru execuția publică, la Amboise, a douăzeci şi ceva de baroni, unsprezece conți, şapte marchizi, în total cincizeci de gentilomi şi şefi ai reformaților. Dealtminteri, nu se neglija nimic ca să se dea acestei ceremonii toată strălucirea şi pompa dorită. Se făcură pregătiri uriaşe. În ziua fixată, trei tribune elegante fură

ridicate pe platforma castelului; cea din mijloc, cea mai somptuoasă, era rezervată familiei regale, la piciorul ei urma să aibă loc sângeroasa reprezentație. În jurul pieții, băncile de scânduri fură ocupate de toți credincioşii din împrejurimi care, de voie ori de nevoie, se strânseseră aici; mulți, de frica amenințărilor, alții plătiți, unii chiar din curiozitate. Aşa că în ajunul execuției mai bine de zece mii de persoane se înghesuiau în jurul eşafodului. Încă din dimineața zilei de 15 aprilie, acoperişurile oraşului fură luate cu asalt, iar ferestrele care dădeau spre piață se închiriară cu zece scuzi, sumă enormă pentru vremea aceea. Pe uriaşul eşafod acoperit cu postav negru, ridicat pe terasa castelului, fu adus butucul pe care fiecare condamnat trebuia, îngenunchind, să-şi pună capul. Alături, un fotoliu drapat în negru era rezervat grefierului însărcinat să-i cheme rând pe rând pe gentilomi şi să citească, cu voce tare, sentința. Piața era păzită de o companie scoțiană şi de jandarmii casei regale.

După o slujbă ținută în capela Saint-Florentin, condamnații fură aduşi la piciorul eşafodului. Mulți dintre ei fuseseră torturați. Erau asistați de nişte călugări care încercau să-i facă să renunțe la credința lor; dar nici unul dintre hughenoți nu consimți la această apostazie, toți refuzară să răspundă călugărilor, pe care îi bănuiau a fi spionii cardinalului. În vremea asta, tribunele destinate Curții se umplură, cu excepția celei din mijloc. Regele şi regina, cărora aproape că trebui să li se smulgă consimțământul de a asista la execuție, obținuseră totuşi îngăduința să nu apară decât spre sfârşit şi numai la decapitarea şefilor principali. În orice caz, trebuiau să vină; asta era tot ce ceruse cardinalul.

La prânz, execuția începu. Când primul dintre condamnați urcă treptele eşafodului, tovarăşii săi intonară un psalm al lui Clément Marot, atât pentru a aduce o ultimă consolare celui ce urma să fie ucis, cât şi pentru a-şi dovedi tăria față de duşmanii lor şi față de moarte. Un verset însoțea fiecare cap care cădea. Dar fiecare cap care cădea

însemna o voce mai puțin în cor. După un ceas, nu mai rămăseseră decât doisprezece gentilomi, principalii şefi ai conjurației. Atunci se făcu o scurtă pauză: cei doi călăi erau obosiți şi, apoi, se aştepta sosirea regelui. Francisc al II-lea era livid. Maria Stuart se aşează în dreapta lui, Caterina de Medicis în stânga. Cardinalul de Lorena se aşeza alături de regina-mamă, iar pe prințul de Condé îl puseră alături de regină. Când prințul apăru pe estradă, aproape tot atât de palid ca şi tânărul rege, cei doisprezece condamnați îl salutară. Le înapoie, grav, acest salut.

— M-am înclinat întotdeauna în fața morții, spuse el tare.

Regele fu primit cu mai puțin respect, pentru a spune astfel, decât prințul de Condé. Nicio aclamație nu se auzi la sosirea lui. El băgă de seamă şi zise, încruntând sprâncenele:

— Ah, domnule cardinal, rău am făcut că am venit aici...

Charles de Lorena ridicase totuşi mâna pentru a da semnalul obişnuit şi câteva voci slabe strigară din mulțime: „Trăiască regele!"

— Auziți, sire? întrebă cardinalul.

— Da, zise regele clătinând cu tristețe din cap, aud câțiva neîndemânatici care fac să se bage şi mai bine de seamă tăcerea celorlalți.

În vremea asta, restul tribunei regale se umpluse. Frații regelui, nunțiul papal, ducesa de Guise intrară rând pe rând. Apoi veni ducele de Nemours, sfârşit şi chinuit parcă de remuşcări. Mai în fund se aşezară doi oameni a căror prezență nu era mai ciudată în acel loc şi în acel moment decât cea a prințului de Condé. Cei doi oameni erau Ambroise Paré şi Gabriel de Montgommery. Ambroise Paré fusese chemat de câteva zile la Amboise de către ducele de Guise, foarte neliniştit de sănătatea regalului său nepot şi de Maria Stuart, nu mai puțin alarmată decât unchiul ei; cei doi îl rugară deci pe chirurg să stea pe aproape ca în caz de nevoie să-i dea ajutor regelui. Cât despre Gabriel, venise să încerce să salveze, printr-un efort suprem, măcar pe unul din condamnați, pe care securea trebuia să-l doboare

ultimul şi pentru care-şi făcea reproşuri amare de a-l fi adus fără să vrea aici; adică pe tânărul şi bravul Castelnau de Chalosses. Castelnau nu se predase decât în urma cuvântul scris şi semnat de ducele de Nemours care-i garantase libertatea şi viaţa. Or, cum sosise la Amboise, fusese aruncat în temniţă şi acum urma să fie decapitat ultimul, ca cel mai vinovat. Trebuie să fim totuşi drepţi faţă de ducele de Nemours. Când îşi văzu semnătura de gentilom compromisă astfel, nu mai simţi decât mânie şi desperare şi, timp de trei săptămâni, se duse de la cardinalul de Lorena la ducele de Guise, de la Maria Stuart la rege, solicitând, reclamând, implorând eliberarea prizonierului său. Ca şi Gabriel, ducele de Nemours venise la spectacolul execuţiei, mai cumplit pentru el decât pentru oricare altul, cu nădejdea tainică de a-l salva pe Castelnau în ultimul minut. În vremea asta, ducele de Guise, călare, la piciorul tribunei, împreună cu căpitanii săi, făcu un semn călăilor, supliciul şi cântatul psalmilor, un moment întrerupte, reîncepură. În mai puţin de un sfert de ceas căzură opt capete. Tânără regină era aproape să leşine. Nu mai rămăseseră la picioarele eşafodului decât patru condamnaţi. Grefierul care-i striga citi cu voce tare:

— Albert Edmond Roger, conte de Mazères, vinovat de erezie, de crimă de lezmajestate şi de atac înarmat împotriva persoanei regelui.

— Fals! strigă de pe eşafod contele de Mazères. Apoi, arătând norodului braţele sale înnegrite şi pieptul zdrobit de tortură, zise: Iată starea în care m-au adus, în numele regelui!

Capul îi căzu. Ultimii trei reformaţi care-şi aşteptau rândul la piciorul eşafodului repetară primul verset al psalmului. Grefierul continuă:

— Jean-Louis Alberic, baron de Raunay, vinovat de erezie, de crimă de lezmajestate şi de atac înarmat împotriva persoanei regelui.

— Tu şi cardinalul tău vă purtaţi ca două secături, zise Raunay; împotriva lui şi a lui frate-său ne-am ridicat. Le

doresc la amândoi să moară tot atât de liniştiţi şi de curaţi ca şi mine!

Apoi îşi puse capul pe butuc... Grefierul îşi reluă sângerosul apel:

— Robert-Jean-René Briquemaut, conte de Villemongis, vinovat de erezie, de crimă de lezmajestate şi de atentat la persoana regelui.

Villemongis îşi înmuie mâinile în sângele lui Raunay şi, ridicându-le spre cer, strigă:

— Părinte ceresc! Iată sângele fiilor tăi! Răzbună-i!

Şi căzu secerat de moarte.

În nădejdea de a-l salva pe Castelnau, ducele de Nemours risipise mulţi bani. Grefierul, chiar şi călăii aveau interes să-l salveze. Primul călău zicând că ostenise, îl înlocui al doilea. Aşa că în mod forţat urmă o pauză. Jacques de Savoia se apleca atunci spre ducesa de Guise cu care se avea bine, se zice şi-i suflă un cuvânt la ureche. Ducesa avea multă influenţă asupra reginei. Ea se sculă imediat ca şi cum n-ar mai fi putut suporta acel spectacol şi spuse destul de tare, ca să fie auzită de Maria:

— Ah! E prea înfricoşător pentru o femeie! Regina, vedeţi, se simte rău! Să ne retragem!

Dar cardinalul de Lorena îşi aţinti asupra cumnatei sale privirea de gheaţă.

— Puţin mai multă fermitate, doamnă! îi spuse el cu asprime. Gândiţi-vă că sunteţi din neamul d'Este şi că sunteţi nevasta ducelui de Guise!

— Eh! Tocmai asta-i durerea mea! zise ducesa. Niciodată o mamă n-a avut prilejul să se întristeze astfel. Tot acest sânge nevinovat şi toate aceste uri înverşunate vor cădea asupra copiilor noştri!

— Femeie nebună! murmură cardinalul care era laş şi n-avea curajul s-o contrazică.

— Dar, zise ducele de Nemours, nu-i nevoie să fii femeie ca să te emoţionezi în faţa acestui tablou lugubru. Dumneata însuţi, prinţe, i se adresă el domnului de Condé, nu eşti emoţionat, spune?

— Oh! zise cardinalul, prințul este un soldat obişnuit să vadă moartea de aproape!

— Da, în bătălii, răspunse cu curaj prințul; dar nu pe eşafod! Şi nu cu sânge-rece!

— Un prinț de sânge are atâta milă de rebeli? zise din nou Charles de Lorena.

— Mi-e milă, zise prințul de Condé, de vitejii ofițeri care au slujit întotdeauna în mod demn pe rege şi Franța.

Dar în situația sa, ce putea să zică şi să facă mai mult prințul, el însuşi bănuit? Ducele de Nemours înțelese şi se adresă, reginei-mame:

— Vedeți, doamnă, n-a mai rămas decât unul singur, zie el fără să-l numească pe Castelnau. N-ar putea fi salvat?

— N-am nicio părere, zise Caterina de Medicis întorcând capul.

În vremea asta nenorocitul de Castelnau urca treptele eşafodului cântând. Poporul, profund mişcat, începu să strige într-un glas: „Iertare! Iertare!"

Ducele de Nemours se străduia în acel moment să-l înduioşeze pe tânărul duce de Orléans:

— Monseniore, îi spuse el, ați uitat că baronul de Castelnau e cel care a salvat zilele răposatului duce de Orléans în răzmerița care a avut loc chiar în acest oraş?

— Voi face, zise ducele de Orléans, ce va hotărî mama.

— Dar, zise ducele de Nemours rugându-l, dacă v-ați adresa regelui? Un singur cuvânt din partea dumneavoastră...

— V-o repet, zise sec tânărul prinț, aştept poruncile mamei.

— Ah! prințe, zise cu reproş ducele de Nemours. Şi-i făcu lui Gabriel un gest ae descurajare şi de desperare.

Grefierul citi atunci, cât putea de rar:

— Michel-Jean-Louis, baron de Castelnau de Chalosses, învinuit şi dovedit de crimă de lezmajestate, de erezie şi de atentat la persoana regelui.

— Fals, zise Castelnau, nu consider o crimă de lezmajestate faptul de a mă fi opus din toată puterea tiraniei

familiei de Guise. Mâine, poimâine or să se declare şi regi. Dar asta e treaba celor care vor veni după mine... Şi, adresându-se călăului: Tu, adăugă el cu voce fermă, fă-ți datoria!

Dar călăul, care observă o oarecare mişcare în tribune, se prefăcu a-şi aranja securea ca să câştige timp.

— Securea asta e tocită, domnule baron, îi spuse el în şoaptă şi dumneavoastră sunteți demn să muriți dintr-o singură lovitură... Şi cine ştie dacă nu cumva un moment în plus... Mi se pare că în tribună se petrece ceva în legătură cu dumneavoastră...

Întreg norodul strigă din nou: „Iertare! Iertare!" Gabriel, lăsând la o parte orice reținere în acel minut suprem, cuteză să strige tare Mariei Stuart:

— Iertare, doamnă regină!

Maria se întoarse, văzu privirea îndurerată, înțelese strigătul desperat al lui Gabriel şi, plecând un genunchi în fața regelui, zise:

— Sire, acordați-mi această iertare pe care v-o cer în genunchi!

— Sire, strigă de la locul lui ducele de Nemours, n-a curs destul sânge?

Francisc, care tremura din toate mădularele, păru izbit de aceste vorbe. Apucă mâna reginei.

— Amintiți-vă, sire, îi spuse cu severitate nunțiul papal, ca să-l aducă la ordine, amintiți-vă că sunteți un rege creştin!

— Da, îmi amintesc, zise cu fermitate Francisc al II-lea. Baronul de Castelnau să fie iertat!

Dar cardinalul de Lorena, prefăcându-se că se ia după sensul primei fraze a regelui, făcu un semn poruncitor călăului. În momentul în care Francisc al II-lea rostea cuvântul „iertat", capul lui Castelnau se rostogolea pe scândurile eşafodului.

A doua zi prințul de Condé plecă la Navara.

XVIII

Alt exemplu de politică

DUPĂ ACEASTĂ CRÂNCENĂ execuție, sănătatea lui Francisc al II-lea se şubrezi tot mai mult. După şapte luni, la sfârşitul lui noiembrie 1560, Curtea aflându-se la Orléans, unde fuseseră convocate Statele Generale de către ducele de Guise, bietul rege, în vârstă doar de şaptesprezece ani, căzu la pat. Alături de acest pat al durerii, unde se ruga, veghea şi plângea Maria Stuart, se făceau şi se desfăceau cele mai teribile planuri. Lupta, surdă şi neînduplecată, se purta între o femeie palidă şi un bărbat sinistru, aşezați unul alături de celălalt în noaptea de 4 decembrie, la câțiva paşi de bolnavul adormit şi de Maria aflată la căpătâiul lui. Bărbatul era Charles de Lorena, iar femeia, Caterina de Medicis. Răzbunătoarea regină-mamă care mai întâi se dăduse la fund, după tumultul din Amboise, înviase! Iată, în două cuvinte, ce făcuse, în ura ei tot mai profundă față de cei doi de Guise: se aflase în secret cu prințul de Condé şi cu Antoine de Bourbon; se împăcase în taină cu bătrânul conetabil de Montmorency. Noii şi ciudații ei prieteni, împinşi de ea, puseseră la cale nişte răscoale, ațâțate de Montbrun în Dauphine şi de frații Mouvans în Provence; Moligny încercase o tentativă chiar asupra Lyonului. Frații de Guise, la rândul lor, nu stăteau nici ei degeaba. Convocaseră, la Orléans, Statele Generale şi erau susținuți de o majoritate devotată. Apoi, îi chemaseră în fața acelor State Generale pe regele de Navara şi pe prințul de Condé. Caterina de Medicis

le trimisese prinților veste după veste pentru a-i determina să nu vină, să nu se încreadă în duşmanii lor. Erau însă obligați să se prezinte în fața Statelor Generale şi apoi cardinalul de Lorena le dăduse cuvântul că nu-i paşte nicio primejdie. Veniră deci la Orléans. Dar, chiar în ziua în care ajunseră, Antoine de Navara fu poftit într-o casă din oraş unde nu era nicio clipă scăpat din vedere, iar prințul de Condé fu aruncat în temniță. Apoi, o comisie extraordinara îl judecă pe prinț şi-l condamnă la moarte. Nu mai lipsea decât semnătura cancelarului L'Hôpital pentru că hotărârea să fie executată.

Iată unde ajunseseră lucrurile în acea seară de 4 decembrie pentru partidul de Guise, în care Însemnatul era brațul şi cardinalul capul şi pentru partidul Burbonilor al cărui suflet era Caterina. Totul depindea şi pentru unii şi pentru alții, de răsuflarea adolescentului încoronat. Dacă Francisc al II-lea putea să mai trăiască măcar câteva zile, prințul de Condé ar fi fost executat, regele Navarei ucis cu prilejul vreunei încăierări, Caterina de Medicis exilată la Florența. Prin Statele Generale, cei doi de Guise ar fi fost stăpâni şi, la nevoie, chiar regi. Dacă, dimpotrivă, tânărul rege murea înainte ca unchii săi să se fi debarasat de duşmanii lor, lupta reîncepea, cu şanse mai puține pentru ei. Deci, ceea ce Caterina de Medicis şi Charles de Lorena aşteptau şi pândeau cu spaimă în acea noapte rece de 4 decembrie, în acea odaie de tribunal din Orléans, nu era atât viața sau moartea regescului lor fiu ori nepot, cât triumful sau înfrângerea cauzei fiecăruia dintre ei. Singură Maria Stuart îşi veghea tânărul soț fără să se gândească la ceea ce-ar fi pierdut prin moartea lui. Nu trebuie să credem dealtfel că ura dintre regina-mamă şi cardinal se trăda prin gesturile sau prin discuțiile lor. Dimpotrivă, se arătau mai plini ca niciodată de încredere şi de afecțiune unul față de celălalt, chiar în acel moment, profitând de somnul lui Francisc, discutau în şoaptă, ca nişte buni prieteni, despre interesele lor cele mai tainice şi despre gândurile cele mai intime. Erau ca doi jucători care trişează şi îşi întind pe față

capcane unul împotriva celuilalt.

— Da, doamnă, zise cardinalul, da, îndărătnicul acela de cancelar L'Hôpital se încăpățânează să refuze a semna condamnarea la moarte a prințului. Ah, câtă dreptate ați avut, doamnă, acum şase luni, să vă opuneți, deschis, celui care-i urma lui Olivier. Cum de nu v-am putut înțelege atunci!

— Cum! Nu i se poate deci înfrânge cu nimic rezistența? zise Caterina care-i poruncise acea rezistență.

— Am folosit şi rugăminți şi amenințări, zise Charles de Lorena, dar e inflexibil.

— Dar dacă ar încerca şi domnul duce?

— Nimic nu l-ar putea înmuia pe acest catâr din Auvergne, zise cardinalul. Dealtfel, fratele meu a declarat că n-ar vrea să se amestece cu nimic în treaba asta.

— Devine într-adevăr stânjenitor, zise Caterina de Medicis, încântată în sinea sa.

— Ar mai fi totuşi un mijloc, spuse cardinalul, datorită căruia am trece peste toți cancelarii din lume.

— Care e mijlocul ăsta? zise neliniştită regina-mamă.

— De a-l face pe rege să semneze hotărârea, zise cardinalul.

— Pe rege? repetă Caterina. S-ar putea? Regele are acest drept?

— Da, s-a mai procedat astfel şi, în afacerea asta, cei mai buni legişti au declarat că, cu semnătura regelui, nici nu-l vor mai judeca pe prinț.

— Dar ce va spune cancelarul? strigă Caterina îngrijorată de-a binelea.

— Va bombăni, ca de obicei, răspunse liniştit Charles de Lorena, va amenința că înapoiază sigiliul...

— Şi dacă-l înapoiază?

— Dublu avantaj... Vom scăpa de cenzorul cel mai incomod, zise cardinalul.

— Şi când ați vrea să se semneze hotărârea? zise Caterina după o pauză.

— În noaptea asta, doamnă!

— Şi-l veți executa...

— Mâine.

— În noaptea asta! Mâine! Dar nu vă gândiți, zise ea, regele e prea bolnav, prea slab şi e destul de năucit ca nici măcar să nu înțeleagă ce-i cereți...

— Nu-i nevoie să înțeleagă ca să semneze, zise cardinalul.

— Dar mâna lui nu-i destul de puternică pentru a ține o pană...

— Va fi condusă, zise Charles de Lorena, fericit de spaima pe care o vedea în privirile duşmancei sale.

— Ascultați, zise cu seriozitate Caterina. Vă dau un avertisment şi un sfat. Sfârşitul bietului meu fiu este mai aproape decât credeți. Ştiți ce mi-a spus Chapelain, primul medic? Că numai printr-un miracol regele va mai trăi până mâine seară.

— Un motiv în plus să ne grăbim, zise cu răceală prelatul.

— Da, dar dacă Francisc al II-lea moare, vine la tron Carol al IX-lea şi regele Navarei va fi poate regent. Nu vă gândiți ce socoteală cumplită vă va cere dacă-i ucideți fratele? Nu veți fi la rândul dumneavoastră judecat, condamnat?

— Eh, doamnă, cine nu riscă, nu câştigă. Zise cardinalul înciudat. Dealtfel, cine ne garantează că Antoine de Navara va fi numit regent? De unde ştim că doctorul Chapelain nu se înşeală? În sfârşit, deocamdată regele trăieşte!

— Mai încet! Mai încet, unchiule, zise ridicându-se Maria Stuart speriată. O să-l treziți pe rege! Na, că l-ați şi trezit.

— Maria... unde eşti? zise într-adevăr Francisc, cu glas slab.

— Aici, lângă tine, dragul meu.

— Oh! Sufăr! zise regele, capul parcă mi-a luat foc. Durerea asta din ureche e ca o veşnică lovitură de pumnal. Şi-n somn mă doare! Ah, s-a sfârşit cu mine, s-a sfârşit!

— Nu vorbi astfel, nu vorbi astfel, zise Maria abia ținându-şi lacrimile.

— N-am memorie, zise Francisc. Oare am primit împărtăşania? O vreau cât mai repede!

— Toate dorințele îți vor fi îndeplinite, nu te mai frământa,

dragă sire.

— Îl vreau pe duhovnicul meu, domnul de Brichandeau.

— Imediat va fi lângă tine, zise Maria.

— Cel puțin v-ați rugat pentru mine?

— De azi-dimineață mă rog întruna!

— Draga mea Maria! Şi Chapelain unde e?

— În odaia de alături, gata la orice chemare. Mama ta şi unchiul meu, cardinalul, sunt şi ei aici, sire, vrei să-i vezi?

— Nu, nu, numai pe tine vreau să te văd, Maria! zise muribundul... Întoarce-te puțin... aşa... să te mai văd măcar o dată...

— Curaj! zise Maria Stuart, Domnul e bun! Şi-l rog atât de tare...

— Mi-e rău, zise Francisc. Nu mai văd şi abia mai aud. Dă-mi mâna, Maria!

— Iat-o! Sprijină-te de mine, zise Maria punând capul soțului pe umărul ei.

— Sufletul meu, Domnului, inima mea, ție, Maria! Pe veci! Vai! Vai! Să mori la şaptesprezece ani!

— Nu! Nu! N-ai să mori! strigă Maria. Ce i-am făcut cerului să ne pedepsească astfel?

— Nu plânge, Maria! zise regele. Ne vom întâlni acolo, sus... Din lumea asta nu te regret decât pe tine. Dacă te-aş putea lua cu mine aş fi fericit că mor. Călătoria în cer e mult mai frumoasă decât cea din Italia. Şi apoi, mi se pare că fără mine n-ai să mai fii fericită. Te vor face să suferi... Îți va fi frig, vei fi singură; te vor ucide, draga mea! Asta mă necăjeşte mai mult chiar decât moartea!

Epuizat, regele recăzu pe pernă şi se cufundă într-o tăcere împietrită.

— Dar, n-ai să mori, sire, n-ai să mori, strigă Maria. Ascultă, ne rămâne o mare nădejde, o şansă în care cred.

— Ce vrei să spui? o întrerupse mirată Caterina de Medicis, apropiindu-se.

— Da, zise Maria Stuart, regele mai poate fi încă salvat şi va fi salvat. Ceva strigă în inima mea că toți aceşti medici care-l înconjoară şi-l obosesc sunt orbi şi neştiutori. Dar

există unul dibaci şi renumit, un om care a salvat la Calais viața unchiului meu...

— Jupânul Ambroise Paré? zise cardinalul.

— Jupânul Ambroise Paré, repetă Maria. Se spune că acest om ar fi un eretic şi un blestemat şi că, chiar dacă ar accepta răspunderea unui astfel de tratament, nu i-ar putea fi încredințată.

— Asta e sigur, zise disprețuitoare regina-mamă.

— Ei bine, eu i-o încredințez! strigă Maria. Credeți că un om de geniu poate fi un trădător? Când eşti mare, doamnă, eşti bun!

— Da, zise cardinalul, fratele meu a şi vorbit cu el...

— Dar pe cine a trimis la el? zise Maria, indiferentă. Eu i-am trimis un prieten sigur şi va veni.

— Ar trebui să vină de la Paris, zise Caterina.

— E pe drum, dacă nu cumva a şi sosit, spuse tânăra regină. Prietenul despre care vă vorbesc a făgăduit să-l aducă chiar azi.

— Şi cine e, mă rog, acest prieten? întrebă regina-mamă.

— Contele de Montgommery, doamnă.

Înainte ca regina-mamă să aibă vreme să strige, Dayelle, prima cameristă a Mariei Stuart, intră şi-i spuse stăpânei sale:

— Contele de Montgommery e aici şi aşteaptă poruncile dumneavoastră; doamnă!

— Oh! Să intre, să intre! strigă cu însuflețire Maria.

XIX

Licărul speranţei

— UN MOMENT, STRIGĂ ATUNCI Caterina de Medicis, cu glas rece. Ca să intre omul ăsta, aşteptaţi cel puţin să ies eu. Dacă vă place să încredinţaţi viaţa fiului celui care a răpit-o pe a tatălui, mie nu-mi place nici să-l văd şi nici să-l aud pe ucigaşul soţului meu. Protestez deci împotriva prezenţei sale în acest loc şi mă retrag din faţa lui.

Ieşi, într-adevăr, fără să-i arunce fiului ei pe moarte, nicio privire. Oare acest om pe care-l ura, Gabriel de Montgommery, să-i fi adus aminte de prima jignire pe care o îndurase? Poate; totuşi nu se temea chiar atât pe cât spunea de sunetul vocii lui Gabriel, căci, retrăgându-se în odaia ei, alături de camera regelui, avu grijă să tragă draperia, să nu închidă de tot uşa care dădea afară, pe un coridor pustiu la acea oră înaintată din noapte şi să-şi lipească, de gaura cheii, când ochiul, când urechea ca să vadă şi să audă ceea ce urma să se petreacă după plecarea ei.

Gabriel intră, condus de Dayelle. Îngenunche să sărute mâna pe care i-o întindea regina şi făcu o plecăciune adâncă domnului cardinal.

— Ei bine? întrebă Maria Stuart nerăbdătoare.

— Ei bine, doamnă, l-am convins pe jupânul Paré, zise Gabriel. E aici.

— Oh, mulţumesc, mulţumesc, prieten credincios!

— Regele se simte cumva mai rău? zise în şoaptă Gabriel, îndreptându-şi privirea neliniştită spre patul unde stătea

întins Francisc al II-lea, palid şi nemişcat.

— Vai, nu se simte prea bine, zise regina. Jupânul Ambroise Paré a primit cu greu să vină aici, nu-i aşa?

— Nu, doamnă, răspunse Gabriel. Dealtfel, i se mai ceruse acest lucru; dar în aşa fel încât să provoace din partea lui un refuz. Voiau să se angajeze dinainte, cu capul şi cu cinstea lui, că-l va salva pe rege, fără ca măcar să-l fi văzut. Nu i s-a ascuns că, fiind protestant, ar putea fi învinuit că l-a ucis pe opresorul protestanților. I s-a arătat, în sfârşit, atâta neîncredere ofensatoare, i s-au pus nişte condiții atât de aspre, încât chiar dacă n-ar fi avut nicio fărâmă de prudență şi tot ar fi refuzat să vină. Ceea ce a şi făcut, spre marele său regret, fără să fie dealtfel câtuşi de puțin presat de cei care-i fuseseră trimişi.

— Se poate să fi fost astfel răstălmăcite intențiile noastre față de jupânul Paré? întrebă cardinalul de Lorena. Totuşi, a fost căutat de două, trei ori din partea mea şi a fratelui meu. Ni s-a adus la cunoştință refuzul său încăpățânat şi ciudatele sale îndoieli. Iar cei pe care i-am trimis erau oameni siguri...

— Erau într-adevăr, monseniore? zise Gabriel. Jupânul Paré crede, dimpotrivă, că abia acum i-am adus la cunoştință adevăratele dumneavoastră sentimente față de el. E convins că, fără ştirea dumneavoastră, cineva s-a străduit să-l îndepărteze de patul de suferință al regelui.

— Tot ce se poate, zise Charles de Lorena. Recunosc în asta mâna reginei-mame... Ea are, într-adevăr, tot interesul ca fiul ei să moară... Dar oare îi va corupe pe toți oamenii devotați pe care contăm?

În vremea asta, Maria Stuart, lăsându-l pe cardinal pradă gândurilor lui, îi zise lui Gabriel:

— În sfârşit, jupânul Paré a venit împreună cu dumneavoastră, nu-i aşa?

— La prima mea chemare, răspunse contele.

— Şi e aici?

— Aşteaptă doar îngăduința dumneavoastră ca să intre.

— Să vină imediat! strigă Maria Stuart.

Gabriel de Montgommery ieşi un moment pe uşa pe unde intrase şi se întoarse însoțit de chirurg.

În dosul uşii ei, Caterina de Medicis pândea mereu, mai atentă ca niciodată. Maria Stuart alergă în întâmpinarea lui Ambroise, îl luă de mână şi-l conduse ea însăşi la patul bolnavului, spunându-i:

— Îți mulțumesc că ai venit. Contam pe zelul dumitale, cum contez pe ştiința dumitale. Vino la patul regelui, repede...

Ambroise Paré, ascultând-o, fără să aibă timp să rostească o vorbă, o urmă spre patul în care Francisc al II-lea, răpus de durere, nu mai avea putere decât să scoată un geamăt slab, abia auzit. Marele chirurg se opri un minut ca să contemple, în picioare, acea față slăbită şi parcă micşorată de suferință. Apoi se aplecă asupra celui care, pentru el, nu mai era decât un simplu bolnav şi pipăi dureroasa umflătură de la urechea dreaptă cu o mână la fel de uşoară şi de blândă ca şi a Mariei. Regele simți instinctiv un medic şi se lăsa în voia lui fără ca măcar să deschidă ochii îngreunați.

— Oh! Mă doare! murmură el cu voce stinsă, mă doare. Nu puteți face să-mi treacă?

Lumina fiind un pic prea departe, Ambroise îi făcu semn lui Gabriel să apropie lumânarea; dar Maria Stuart luă sfeşnicul din mâna lui Gabriel şi-i făcu ea însăşi lumină chirurgului, în vreme ce acesta examină cu atenție locul răului. Acest soi de studiu mult şi minuțios dură poate zece minute. După care, Ambroise Paré se ridică grav şi absorbit de un fel de meditație interioară şi lăsă draperia patului să cadă. Tremurând, Maria Stuart nu cuteza să-l întrebe, de frică să nu-i tulburie gândurile... Dar îi pândea obrazul cu spaimă. Ce hotărâre avea să rostească? Ilustrul medic clătină cu tristețe din cap şi reginei i se păru că citeşte în ochii lui sentința.

— Cum! spuse ea incapabilă să-şi mai stăpânească neliniştea; nu mai e nicio cale de salvare?

— Nu mai e decât una singură, doamnă!

— Deci există una! strigă regina.

— Da, doamnă, dar din păcate nu-i prea sigură; totuşi, există şi aş avea toată nădejdea dacă...

— Dacă? întreba regina.

— Dacă cel care trebuie salvat n-ar fi rege, doamnă...

— Ei, strigă Maria, tratează-l ca pe ultimul dintre supuşii săi!

— Dar dacă dau greş? Nu mă vor acuza că l-am ucis? Această grea şi cumplită răspundere nu va apăsa asupra mâinii mele şi n-o va face să tremure, atunci când voi avea nevoie de atâta calm şi siguranţă?

— Ascultă, zise regina, dacă trăieşte te voi binecuvânta toată viaţa mea, dacă... moare, te voi apăra până la moarte. Aşa că încearcă! Încearcă! Te conjur, te rog! Pentru că spui că e singură şi ultima şansă, nu ne-o lua; ar fi o crimă!

— Aveţi dreptate, doamnă, zise Ambroise, voi încerca totuşi, dacă mi se îngăduie; nu v-o ascund că mijlocul la care voi recurge este extrem de rar folosit şi, în aparenţă cel puţin, violent şi periculos.

— Adevărat? zise Maria tremurând, nu există altul?

— Nu, doamnă! Şi aşa mă întreb dacă mai e vreme să-l folosesc: acum, mai poate fi salvat: mâine va fi poate prea târziu. În creierul regelui s-a format un fel de puroi şi dacă nu ajutăm materia strânsa acolo să iasă, printr-o operaţie grabnică, răspândirea ei în creier poate să-i pricinuiască moartea.

— Vrei deci să-l operezi pe rege imediat? zise cardinalul. Nu pot să-mi asum singur răspunderea asta!

— Iată că vă şi îndoiţi! zise Ambroise. Nu, nu-l pot opera decât la lumina zilei; restul acestei nopţi trebuie să mă gândesc la operaţie, să-mi exersez mâna, să fac una sau două experienţe. Dar mâine dimineaţă, mâine la ora nouă, voi fi aici. Să fiţi şi dumeavoastră aici, doamnă şi dumneavoastră, monseniore să încerce să fie şi domnul locotenent-general şi toţi cei care şi-au dovedit devotamentul faţă de rege. Dar nu alţii. Şi cât mai puţini doctori cu putinţă. Vă voi explica atunci ce am de gând să fac şi dacă

mă veți autoriza cu toții, voi încerca această unică şansă pe care o mai avem.

— Şi până mâine, niciun pericol? întrebă regina.

— Nu, doamnă, E necesar doar ca regele să se odihnească şi să capete puteri pentru această operație pe care trebuie s-o îndure. Pun în băutura inofensivă pe care-o văd pe masa asta două picături din acest elixir, adăugă el însoțindu-şi vorbele de fapte. Dați-i regelui să bea asta, doamnă şi-l veți vedea căzând într-un somn foarte adânc şi foarte liniştit. Vegheați, vegheați dumneavoastră înşivă dacă se poate, ca sub niciun pretext acest somn să nu-i fie tulburat.

— Fii liniştit, răspund eu de asta, zise Maria Stuart. Nu voi părăsi acest loc în noaptea asta.

— E foarte important, zise Ambroise Paré. Acum, nu mai am nimic de făcut aici şi vă voi cere îngăduința să mă retrag, ca să mă pregătesc pentru marea mea sarcină.

— Du-te, jupâne, du-te! zise Maria şi fii dinainte blagoslovit. Pe mâine!

— Pe mâine, doamnă, zise Ambroise. Nădăjduiți!

— Mă duc să mă rog, zise Maria Stuart. Vă mulțumesc şi dumneavoastră, domnule conte, adăugă ea adresându-se lui Gabriel. Sunteți dintre cei despre care vorbea jupânul Paré, al cărui devotament față de rege a fost dovedit. Fiți, deci, vă rog, mâine aici.

— Voi fi, doamnă, zise Gabriel, retrăgându-se împreună cu chirurgul, după ce-i salută pe regină şi pe cardinal.

„Şi eu voi fi, îşi zise Caterina de Medicis, de după uşa unde stătea la pândă. Da, voi fi aici, căci acest Paré e în stare să-l salveze pe rege şi să-l piardă astfel de prinț, ba chiar şi pe mine însămi, imbecilul! Dar voi fi mâine aici!”

XX

Un somn bine păzit

CATERINA MAI SPIONĂ O VREME, cu toate că în camera regală nu mai rămăseseră decât Maria Stuart şi cardinalul. Dar nu mai văzu şi nu mai auzi nimic interesant. Regina îi dădu lui Francisc să bea licoarea liniştitoare care, conform făgăduielii lui Ambroise Paré, îl făcu să cadă în curând într-un somn liniştit. Începând din acea clipă totul recăzu în tăcere. Cardinalul, într-un jilț, se gândea; Maria, îngenuncheată, se ruga. Regina-mamă se retrase încet la ea. Dacă ar mai fi rămas doar câteva minute ar fi putut totuşi asista la o scenă interesantă. Maria Stuart, ridicându-se după ruga ei fierbinte, îi zise cardinalului:

— Nimic nu te ține să veghezi alături de mine, unchiule, fiindcă eu voi rămâne aici până se trezeşte regele. Dayelle, doctorii şi oamenii de serviciu de alături mă vor ajuta dacă va fi nevoie de ceva. Te poți duce deci să te odihneşti puțin. Am să-ți dau de veste dacă va fi nevoie...

— Nu, zise cardinalul, ducele de Guise, reținut până acum de numeroase treburi, mi-a spus că înainte de a se duce la culcare va veni să afle veşti despre rege şi i-am făgăduit să-l aştept... Iată, doamnă, mi se pare chiar că-i aud pasul...

— Oh! Să nu facă zgomot! zise Maria grăbindu-se să-l avertizeze pe însemnat.

Ducele de Guise intră într-adevăr, foarte palid şi foarte agitat. O salută pe regină, dar nu ceru niciun fel de veşti despre rege, ci se duse drept la fratele său pe care-l luă

deoparte, în ambrazura largă a unei ferestre.

— O veste cumplită! O adevărată lovitură de trăsnet! îi spuse el cardinalului.

— Ce s-a întâmplat? întrebă Charles de Lorena.

— Conetabilul de Montmorency a plecat din Chantilly cu o mie cinci sute de gentilomi, zise ducele de Guise. Ca să se ascundă mai bine, a luat-o prin Ecouen, Corbeil, apoi prin Poithiviers, pe valea Essonne. Mâine va fi cu trupa lui aici, la porțile Orléansului. Tocmai am primit vestea...

— E cumplit, într-adevăr, zise cardinalul; soldățoiul ăsta vrea să-i salveze capul nepotului său prințul de Condé. Pun rămăşag că tot regina-mamă l-a înştiințat. Şi nu se poate face nimic împotriva acestei femei!

— Nu e momentul să luptăm împotriva ei, ci să luptăm pentru noi, zise Înșemnatul. Ce-i de făcut?

— Du-te cu ai noştri în întâmpinarea conetabilului, zise Charles de Lorena.

— Răspunzi de oraş când eu nu voi mai fi aici cu forțele mele? întrebă ducele.

— Vai, nu, adevărat, zise cardinalul. Toți oamenii ăştia din Orléans sunt hughenoți şi burboni. Bine că cel puțin avem de partea noastră Statele Generale.

— Şi pe L'Hôpital contra noastră, gândeşte-te la asta, frate! Situația noastră e grea! Cum îi merge regelui? zise, în sfârşit, amintindu-şi de unică lui nădejde..

— Îi e din ce în ce mai rău; dar Ambroise Paré, care a venit la Orléans chemat de regină, o să-ți explic eu şi povestea asta, speră să-l mai salveze mâine dimineață printr-o operație îndrăzneață, care ar putea avea rezultate fericite. Să fii deci mâine la nouă aici, frate, ca să-l susții la nevoie pe Ambroise.

— Sigur, zise Înșemnatul, căci în asta constă unica noastră nădejde. Autoritatea noastră se va duce pe copcă dacă moare Francisc al II-lea. Şi totuşi cum l-aş mai speria pe conetabil şi cum l-aş mai face să bată în retragere dacă l-aş întâmpina cu capul faimosului său nepot, prințul de Condé, înfipt într-o suliță!

— Da, ar fi frumos, zise cardinalul reflectând.

— Numai că acel blestemat de L'Hôpital ține în loc totul.

— Dar dacă în locul semnăturii lui am avea, pe condamnarea la moarte a prințului, semnătura regelui, zise Charles de Lorena, nimic nu ne-ar mai sta în cale, nu-i aşa, frate? Ca execuția să aibă loc mâine dimineață, înainte de sosirea lui Montgommery şi înainte de încercarea lui Ambroise Paré.

— N-ar fi prea legal, dar ar fi posibil, răspunse Însemnatul.

— Ei bine, şopti cu însuflețire Charles de Lorena, lasă-mă aici, frate; n-ai nimic deosebit de făcut în noaptea asta şi ai şi tu nevoie de odihnă. Orologiul tribunalului a sunat de două ori... Trebuie să-ți cruți forțele pentru mâine. Retrage-te şi lasă-mă pe mine. Vreau să încerc şi eu la rândul meu povestea asta cu condamnarea...

— Despre ce-i vorba? întrebă ducele de Guise. Nu fă nimic definitiv fără să mă consulți!

— Fii liniştit. Dacă am ceea ce doresc, vin să te trezesc dis-de-dimineață ca să mă înțeleg cu tine.

— Pe curând! zise Însemnatul. Eu mă retrag. Căci sunt într-adevăr foarte obosit. Fii prudent!

După care se duse să-i adreseze Mariei Stuart câteva cuvinte de mângâiere şi ieşi făcând, după sfatul ei, cât mai puțin zgomot cu putință. În vremea asta cardinalul se aşezase la o masă şi scrise o copie după hotărârea comisiei. Treaba asta odată făcută, se ridică şi se îndreptă spre patul regelui. Dar Maria Stuart, în picioare, în fața lui, îl opri.

— Unde te duci? îi spuse ea în şoaptă şi totuşi cu o voce fermă.

— Doamnă, răspunse cardinalul, e important, e indispensabil ca regele să semneze hârtia asta.

— Ceea ce e important şi indispensabil, zise Maria, e ca regele să se odihnească.

— Numele lui în josul acestei hârtii, doamnă şi nu-l voi mai deranja.

— Dar îl vei trezi şi eu nu vreau, zise regina, nu vreau!

Dealtfel, nu-i în stare în clipa asta să țină pana.

— O voi ține eu pentru el, zise Charles de Lorena.

— Am spus: Nu vreau! zise cu autoritate Maria.

Cardinalul se opri un moment, surprins de acest obstacol la care nu se gândise. Apoi reluă pe tonul lui insinuant:

— Ascultă-mă, doamnă... Draga mea nepoată, ascultă-mă! Am să-ți spun despre ce e vorba. Înțelegi că aş respecta odihna regelui dacă n-aş fi constrâns de împrejurări. E vorba de soarta noastră şi a ta, de salvarea noastră şi a ta. Ascultă-mă bine. Trebuie ca hârtia asta să fie semnată de rege înainte de a se face ziuă, sau suntem pierduți! Pierduți, bagă bine de seamă!

— Asta nu mă priveşte! răspunse liniştită regina.

— Dar ruina noastră înseamnă şi ruina ta, copilă ce eşti.

— Ei bine, ce mă priveşte? zise regina. Credeți că mă interesează ambițiile voatre? Ambiția mea e să-l salvez pe cel pe care-l iubesc, să-i apăr viața dacă pot şi, până atunci, prețioasa lui odihnă. Jupânul Paré mi-a încredințat somnul regelui. Îți interzic să i-l tulburi, domnule. La rândul dumitale, ascultă-mă bine. Regele odată mort, apune şi domnia mea, dar asta mi-e indiferent! Atâta timp cât îi va rămâne un suflu de viață, îl voi apăra împotriva odioaselor intrigi de Curte. Am contribuit, unchiule, mai mult decât ar fi trebuit, cred eu, să vă consolidez puterea, când Francisc era sănătos; dar toată această putere o iau înapoi acum când e vorba de a respecta ultimele ceasuri de linişte pe care poate că i le mai dă Dumnezeu în această viață. Regele, a spus jupânul Paré, va avea mâine nevoie de puținele forțe care-i mai rămân. Nimeni pe lume, sub niciun motiv, nu-i va smulge nici măcar o secundă din acest somn odihnitor...

— Chiar când motivul este nemaipomenit de grav şi de urgent? întrebă cardinalul.

— Chiar atunci, nimeni nu-l va trezi pe rege, zise Maria.

— Ah! Dar trebuie! spuse Charles de Lorena mâniat până la urmă de a fi fost atâta vreme ținut în loc de simpla împotrivire a unei fetişcane. Interesele statului, doamnă, nu se prea potrivesc cu treburile sentimentale. Îmi trebuie

semnătura regelui şi o voi avea.

— N-o vei avea, domnule cardinal, zise Maria.

Cardinalul făcu încă un pas spre patul regelui. Dar din nou Maria Stuart se aşează în faţa lui şi-i bară drumul. Regina şi ministrul se priviră un moment faţă în faţă, la fel de încordaţi, la fel de mâniaţi şi unul şi celălalt.

— Voi trece, zise scurt Charles de Lorena.

— Vei îndrăzni deci să pui mâna pe mine, domnule?

— Nepoată...

— Nu-s nepoata dumitale, ci regina. Da, regina dumitale, zise Maria şi dacă mai faci un pas spre patul regelui, voi alerga la uşă; îi voi chema pe cei care trebuie să vegheze acolo şi oricât ai fi de ministru, de unchi, de cardinal, eu, regina, voi porunci să fii arestat de îndată ca un criminal de lezmajestate.

— Un astfel de scandal... murmură cardinalul speriat.

— Care dintre noi doi îl vrea, domnule?

Cu ochii scăpărători, cu nările umflate, cu răsuflarea întretăiată, regina era în stare să-şi execute ameninţarea. Şi apoi era atât de frumoasă, de mândră şi în acelaşi timp atât de înduioşătoare, încât prelatul cu inimă de bronz se simţi învins şi emoţionat. Bătrânul cedă în faţa copilei, raţiunea de Stat cedă în faţa sentimentului.

— Bine, zise cardinalul oftând adânc, voi aştepta până ce regele se trezeşte.

— Mulţumesc, spuse Maria, revenind la accentul trist şi blând care-i era obişnuit de când cu boala regelui.

— Dar cel puţin, zise Charles de Lorena, de îndată ce se va trezi...

— Dacă va fi în stare să te asculte şi să-ţi satisfacă dorinţa, unchiule, nu voi avea nimic împotrivă.

Trebui deci ca Charles de Lorena să se mulţumească cu această făgăduiala. Se duse să se aşeze la masă şi Maria se întoarse la scaunul ei de rugăciune; el aşteptând, ea nădăjduind. Dar orele încete ale acelei nopţi de veghe trecură fără ca Francisc al II-lea să se trezească; trecuseră multe nopţi de când regele nu mai avusese parte de un somn

atât de lung şi odihnitor ca acesta. Din când în când făcea câte o mişcare, scotea un scâncet, rostea un nume, mai ales numele Mariei. Dar recădea aproape imediat în toropeala lui. Şi cardinalul, care se ridica în grabă, se întorcea, dezamăgit, la locul său. Încet, încet lumânările păliră şi zorii reci de decembrie înnălbiră ferestrele. În sfârşit, când sună ora opt, regele se mişcă; deschise ochii şi-o strigă pe regină.

Charles de Lorena se avânta cu hârtia în mână. Poate că mai era încă vreme! Un eşafod se ridică repede! Dar chiar în acel moment Caterina de Medicis intră în camera regală. „Prea târziu! Îşi zise cardinalul. Ah! Norocul ne părăseşte! Şi dacă Ambroise nu-l salvează pe rege, suntem pierduți!”.

XXI

Patul de moarte al regilor

ÎN TIMPUL ACELEI NOPȚI REGINA-mamă nu-şi pierduse timpul. Ea trimisese mai întâi pe cardinalul de Tournon, omul ei de încredere, la regele Navarei şi anulase convenţiile pe care le făcuse cu Burbonii. Apoi, înainte de a se face ziuă, îl primi pe cancelarul L'Hôpital, care o înştiința despre sosirea apropiată la Orléans a aliatului ei, conetabilul. L'Hôpital, prevenit de ea, făgădui să se afle la ora nouă în marea sală de lângă camera regelui şi să aducă acolo câți partizani de-ai Caterinei putea găsi. În sfârşit, regina-mamă porunci ca la opt şi jumătate să fie prezenți la palat Chapelain şi alți doi ori trei medici regali a căror mediocritate era cunoscută şi care erau duşmanii înverşunați ai lui Ambroise Paré. Luându-şi deci toate precauțiile, intră prima, aşa cum am văzut, în camera regelui, care tocmai se trezise. Se duse mai întâi la patul fiului ei, îl contemplă câteva clipe, clătinând din cap ca o mamă îndurerată, sărută mâna care atârna şi ştergându-şi o lacrimă sau două, se aşeză în aşa fel încât să-l aibă tot timpul sub ochi. Şi ea, ca şi Maria Stuart, voia să vegheze, bineînțeles fiecare în felul ei, această agonie. Aproape imediat intră ducele de Guise. După ce schimbă câteva cuvinte cu Maria, se îndreptă spre fratele său:

— N-ai făcut nimic? îl întrebă el.

— Nu, răspunse cardinalul.

— Norocul ne părăseşte, oftă Însemnatul. E lume multă în dimineața asta în antecamera lui Antoine de Navara.

— Despre Montmorency ai vreo veste?

— Nici una. L-am aşteptat degeaba până acum. N-a luat-o pe drumul obişnuit. Dacă Ambroise Paré dă greş cu operația, adio cu puterea noastră! zise Charles de Lorena.

Medicii, înştiințați de Caterina, intrară în acel moment. Regina-mamă îi conduse ea însăşi la patul regelui, ale cărui suferințe şi gemete reîncepură. Doctorii examinară pe rând bolnavul, apoi se strânseră într-un colț pentru a se consulta. Chapelain propuse o cataplasmă ca să scoată afară puroiul; dar ceilalți doi se pronunțară pentru o puncție în ureche. Tocmai se hotărâseră pentru acest ultim remediu, când intră Ambroise Paré însoțit de Gabriel. După ce îl examină pe rege, se alătură confraților săi. Ambroise, chirurg al cărui renume era de-acum de netăgăduit, devenise o autoritate în materie de operații. Medicii îi spuseră deci ce se hotărâseră să facă.

— Remediul e insuficient, zise Ambroise Paré cu glas tare şi totuşi trebuie să ne grăbim; căci creierul va fi năpădit de puroi mai repede decât am crezut.

— Oh, grăbiți-vă, pentru Dumnezeu, strigă Maria Stuart care auzise.

Regina-mamă şi cei doi frați de Guise se apropiară atunci de medici.

— Aveți cumva, jupâne Paré întrebă Chapelain, vreun mijloc mai bun şi mai prompt ca al nostru?

— Da, zise pare.

— Care?

— Regele trebuie trepanat! zise Ambroise Paré.

— Trepanat? strigară cu groază cei trei medici.

— Şi în ce constă această operație? întrebă ducele de Guise.

— Ea e încă puțin cunoscută, monseniore, zise chirurgul. E vorba ca, folosind un instrument inventat de mine, pe care-l numesc trepan, să fac în creştetul capului, sau mai curând în părea laterală, o deschidere de mărimea unui angelot[4].

[4] Veche monedă franceză înfățişând un înger răpunând un balaur.

— Dumnezeule! strigă cu indignare Caterina. Să umbli cu fiare în capul regelui? Şi dumneata ai cuteza asta?

— Da, doamnă, răspunse simplu Ambroise.

— Dar ar fi un asasinat! strigă Caterina.

— Eh, doamnă, răspunse Ambroise, să găureşti un cap cu pricepere şi precauţie nu e tot una cu ceea ce face zilnic pe câmpul de luptă spada oarbă a războinicului? Câte răni nu vindecăm noi?

— În sfârşit, întrebă cardinalul de Lorena, răspunzi de viaţa regelui, jupâne Ambroise?

— Numai singur Dumnezeu are în mâna lui viaţa şi moartea oamenilor, domnule cardinal. Tot ceea ce pot să vă asigur e că şansa asta e ultima şi singura în stare să-l mai salveze pe rege. Da, este unica şansă! Dar nu-i totuşi decât o şansă.

— Spui că operaţia dumitale s-ar putea să reuşească, nu-i aşa, Ambroise? zise Însemnatul. Ai mai făcut-o cuiva?

— Da, monseniore, răspunse Ambroise Paré; am făcut-o de puţină vreme domnului de la Bretesche, din strada Harpe, Rosei Rouge şi, ca să vorbesc despre lucruri pe care monseniorul s-ar putea să le cunoască, am făcut-o la Calais domnului de Pienne, care fusese rănit la cap.

Poate că nu chiar fără intenţie Ambroise Paré amintea despre Calais.

— Într-adevăr, îmi aduc aminte, zise ducele. Acum... nu mai ezit, consimt la operaţie.

— Şi eu la fel, zise Maria Stuart.

— Eu nu! strigă Caterina.

— Eh! Doamnă, pentru că vi s-a spus că e ultima noastră şansă? zise Maria.

— Cine spune asta? făcu regina-mamă. Ambroise Paré, un eretic! Dar nu e şi părerea medicilor.

— Nu, doamnă, zise Chapelain şi aceşti domni şi cu mine protestăm împotriva metodei pe care o propune jupânul Paré.

— Ah! Vedeţi? strigă Caterina triumfătoare.

Însemnatul, ieşindu-şi din fire, se duse la regina-mamă şi,

ducând-o în ambrazura unei ferestre, îi zise în şoaptă şi cu dinţii strânşi:

— Doamnă, ascultaţi, vreţi ca fiul dumneavoastră să moară ca să-l scăpaţi pe prinţul de Condé! V-aţi înţeles cu Burbonii şi cu conetabilul. Târgul s-a încheiat, prada e împărţită dinainte! Ştiu tot! Băgaţi de seamă! Vă spun că ştiu tot!

Dar Caterina de Medicis nu se intimidă uşor. Ea înţelese foarte bine că acum, când duşmanul îşi scosese masca, trebuia să fie îndrăzneaţă. Îi aruncă deci o privire nimicitoare şi, îmbrâncindu-l, alergă la uşă şi deschise ea însăşi cele două canaturi.

— Domnule cancelar! strigă ea.

L'Hôpital, conform ordinelor primite, se afla în marea sală, aşteptând. Îi adunase acolo pe toţi partizanii reginei-mame şi ai prinţului de Condé. La chemarea Caterinei înaintă în grabă şi o mulţime de seniori se înghesuiră, curioşi, în cadrul uşii deschise.

— Domnule cancelar, continuă Caterina, cu voce puternică pentru a fi bine auzită, vor ca eu să îngădui să i se facă regelui o operaţie violentă şi desperată. Jupânul Paré pretinde să-i deschidă ţeasta cu nu ştiu ce instrument. Eu, mama lui, protestez împreună cu cei trei medici aici de faţă împotriva acestei crime... Domnule cancelar, ţine te rog cont de declaraţia mea!

— Închideţi uţa! strigă ducele de Guise.

Cu toate murmurele gentilomilor strânşi în sala cea mare, Gabriel făcu ceea ce poruncise ducele.

Cancelarul rămase singur în odaia regelui.

— Domnule cancelar, îi spuse Însemnatul, această operaţie despre care vi s-a vorbit este necesară şi regina şi cu mine, locotenentul-general al regatului, răspundem, dacă nu de operaţie, cel puţin de chirurg.

— Eu, strigă Ambroise Paré, îmi asum în acest moment toate răspunderile. Îmi voi da viaţa dacă nu voi izbuti s-o salvez pe cea a regelui. Dar vai! Nu mai e vreme! Uitaţi-vă!

Francisc al II-lea, într-adevăr, livid, nemişcat, cu ochii

stinşi, părea să nu mai vadă, să nu mai audă, să nu mai existe. Nu mai răspundea nici mângâierilor, nici chemărilor Mariei.

— Grăbiți-vă, îi spuse aceasta lui Ambroise, pentru Dumnezeu, grăbiți-vă! Încercați să-i salvați bărbatului meu viața şi eu o voi ocroti pe a dumneavoastră.

— N-am dreptul să mă opun operației, zise cancelarul impasibil, dar datoria mea este să constat protestul reginei-mame.

— Domnule L'Hôpital, nu mai eşti cancelar, zise cu răceală ducele de Guise. Haide, Ambroise, începe, îi spuse el chirurgului.

— Noi ne retragem, zise Chapelain în numele chirurgilor.

— Fie, răspunse Ambroise. Am nevoie de cea mai mare linişte în jurul meu. Lăsați-mă deci, vă rog, domnilor. Dacă voi rămâne singur, voi fi singurul răspunzător.

De câteva minute Caterina de Medicis tăcea. Se retrăsese lângă fereastră şi privea în curtea palatului unde se auzea zarvă. Preocupați de acest deznodământ. Nimeni în afară de ea nu dăduse atenție zgomotului de afară. Toți, până şi cancelarul, aveau ochii ațintiți asupra lui Ambroise Paré, care-şi recăpătase sângele rece şi care-şi pregătea instrumentele. Dar în momentul în care se apleca asupra lui Francisc al II-lea, zarva izbucni chiar în sala vecină. Un surâs se ivi pe buzele palide ale Caterinei. Uşa se deschise cu violență şi conetabilul de Montmorency, înarmat ca la război, apăru amenințător în prag...

— Sosesc la țanc... strigă el.

— Ce însemnă asta? zise ducele de Guise, ducându-şi mâna la mânerul sabiei.

Forțat de împrejurări, Ambroise Paré se opri. Cei douăzeci de gentilomi care-l însoțeau pe Montmorency se răspândiră prin cameră. Lângă el fură văzuți Antoine de Bourbon şi prințul de Condé. Mai mult, regina-mamă şi cancelarul L'Hôpital veniră să se aşeze alături de conetabil. Nu mai exista nicio posibilitate de a pune stăpânire pe camera regală.

— Eu, zise Ambroise Paré desperat, mă retrag...

— Jupâne Paré, strigă Maria Stuart, eu, regina, îți poruncesc să faci operația!

— Eh! Doamnă, zise chirurgul, v-am spus că am nevoie de cea mai mare liniște. Vedeți şi dumeavoastră ce-i aici... Domnule Chapelain, îi zise el primului medic, încercați-vă leacul.

— E treabă de un minut, zise cu vioiciune Chapelain. Totul e pregătit...

Asistat de doi dintre confrații săi, el îi introduse de îndată regelui o mică sondă în ureche. Maria Stuart, cei doi de Guise, Gabriel, Ambroise îi lăsară să facă ce vor; tăceau zdrobiți şi parcă împietriți. Conetabilul vorbea prosteşte de unul singur.

— Perfect! zise el, satisfăcut de docilitatea silită a jupânului Paré. Când mă gândesc că fără mine i-ați fi găurit regelui țeasta! Nu-ți poți îngădui să-i atingi pe regi decât pe câmpul de luptă! Fierul duşmanului e singurul care-l poate lovi, fierul chirurgului niciodată! Şi bucuros de mâhnirea ducelui de Guise, reluă: Era şi timpul să sosesc, slavă Domnului! Ah, domnilor, mi s-a spus că ați vrut să-i tăiați capul dragului şi bravului meu nepot, prințul de Condé! Dar ați trezit bătrânul leu din vizuina lui şi iată-l! L-am eliberat pe prinț; le-am spus Statelor Generale că-l oprimați. În calitate de conetabil, am concediat sentinelele pe care le-ați pus la porțile Orléansului. De când e moda să pui astfel de gărzi la uşa regelui, ca şi cum n-ar fi în siguranță în mijlocul supuşilor săi?

— De care rege vorbiți? îl întrebă Ambroise Paré. Poate de Carol al IX-lea, căci cel de față e pe ducă. Vedeți, domnilor, le spuse el medicilor, puncția dumneavoastră în creier lucrează, lucrează radical...

Caterina de Medicis văzu aerul dezolat al lui Ambroise, care pierduse orice nădejde.

— Domnia dumitale e pe sfârşite, domnule, nu se putu ea abține să nu-i spună Însemnatului.

În acel moment, Francisc al II-lea se ridică brusc, căscă

nişte ochi mari, speriați, îşi mişcă buzele încercând să rostească un nume, apoi recăzu greoi, pe pernă. Murise. Ambroise Paré, îndurerat, vesti asta celor de fața.

— Ah! Doamnă, doamnă, v-ați ucis fiul! strigă Maria Stuart Caterinei, năpustindu-se pierdută, năucită spre ea.

Regina-mamă îşi învălui nora într-o privire veninoasă şi înghețată, din care izbucnea toată ura pe care o nutrise față de ea timp de optsprezece luni.

— Dumneata, drăguța mea, îi zise ea, nu mai ai dreptul să vorbeşti astfel, pricepi? Căci nu mai eşti regină. Ah! Ba da, regină a Scoției! Şi o să te trimitem cât mai curând acolo, să domneşti peste cețurile dumitale. Doamnă de Fiesque, continuă liniştită Caterina, du-te repede şi caută-l pe ducele de Orléans. Domnilor, reluă ea privindu-i pe ducele de Guise şi pe cardinal, Statul, care acum un sfert de ceas mai era încă al dumneavoastră, acum e al nostru, cred că nu vă mai îndoiți de asta. Am convenit cu domnul de Bourbon că eu voi fi regenta şi el locotenentul-general al regatului. Dar fiindcă eşti încă mare maestru, domnule de Guise, îndeplineşte-ți datoria care revine funcției dumitale şi anunță moartea regelui Francisc al II-lea.

— Regele a murit! zise Însemnatul cu o voce surdă şi adâncă.

Comandantul armatei repetă cu o voce puternică, pe pragul sălii celei mari, conform ceremonialului:

— Regele a murit! Regele a murit! Regele a murit! Domnul săi aibă în pază sufletul!

Şi imediat ducele zise:

— Trăiască regele!

Chiar în acel moment doamna de Fiesque îl aducea pe ducele de Orléans reginei-mame care-l luă de mână şi ieşi cu el pentru a-l arăta curtenilor, strigând împreună cu ei:

— Trăiască bunul nostru rege Carol al IX-lea!

— Norocul nostru s-a dus de râpă! zise cu tristețe cardinalul fratelui său rămas singur, mai în urmă, cu el.

— Al nostru poate, dar nu şi cel al casei noastre, răspunse ambițiosul. Acum trebuie să ne gândim să-i pregătim calea

fiului meu.

— Cum vom reînnoda legătura cu regina-mamă? întrebă gânditor Charles de Lorena.

— S-o lăsăm să se certe cu Burbonii şi cu hughenoții ei, zise Însemnatul.

Părăsiră camera printr-o uşă tainică, continuând să discute.

— Vai! Vai! murmură Maria Stuart sărutând mâna înghețată a lui Francisc al II-lea, nu mai sunt decât eu aici care să plângă pentru acest biet băiat care m-a iubit atâta!

— Şi eu, doamnă zise înaintând Gabriel de Montgommery, care stătuse până atunci deoparte.

— Oh! Mulțumesc, îi zise Maria cu o privire în care-şi puse tot sufletul.

— Voi face mai mult decât să-l plâng, zise în şoaptă Gabriel, urmărindu-l de departe cu ochi plini de mânie pe Montmorency, care stătea plin de sine alături de Caterina de Medicis. Îl voi răzbuna, continuându-mi propria răzbunare. Fiindcă acest conetabil a redevenit puternic, lupta dintre noi începe din nou!

XXII

Adio, Franţa!

LA OPT LUNI DUPĂ MOARTEA LUI Francisc al II-lea, la 15 august 1561, Maria Stuart era pe punctul de a se îmbarca la Calais ca să se întoarcă în Scoția. Aceste opt luni le smulsese zi cu zi, ceas cu ceas, Caterinei de Medicis şi chiar unchilor săi, grăbiți şi ei, pentru motive diferite, s-o vadă părăsind Franța. Dar Maria nu se putea hotărî să se îndepărteze de această dulce țară în care fusese o regină atât de fericită şi de iubită. În dureroasele ei aduceri aminte, reîmprospătate de prematura văduvie, aceste locuri îndrăgite aveau pentru ea un farmec şi o poezie din care nu se putea smulge. Maria Stuart nu simțea numai această poezie, ci o şi exprima. Nu plângea moartea lui Francisc al II-lea doar ca soție, ci şi ca poetă. Brantôme, în admirația sa pentru ea, ne-a păstrat acea dulce jelanie pe care a scris-o cu această ocazie şi care poate sta alături de cele mai frumoase poezii ale acelei epoci:

„În tristul, dulcele meu cânt
Atât de amar, atât de jalnic,
Mi-arunc cernitul meu veşmânt
Căci dus pe veci mi-e soțul falnic.
Şi-n lacrimi, ca o stană rece
De-acuma anii mi-oi petrece.

Durerea cruntă a sorții-amare
Nicicând pereche n-o avea

Căci o tristețe-atât de mare
Cum e acum tristețea mea
Nu cred că s-ar putea să fie
Nici de-aş fi eu pe năsălie...

Deşi-s în floarea tinereții,
În dulcea primăvară-a ei,
Plătesc amar tribut tristeții
Şi ochii mi-s de lacrimi grei,
Şi de nimica n-am plăcere,
Ci doar regret simt şi durere...

Tot ce-mi plăcea odinioară
Acuma-i greu de îndurat!
Până şi ziua cea mai clară
În noapte neagră s-a schimbat!
Din tot ce-i bun, frumos şi rar
Nimic nu-mi este necesar.

Oriunde-aş sta, oriunde-aş fi,
Fie-n păduri, fie-n câmpii,
În zorii vineții de zi,
Ori în amurguri purpurii,
Inima mea mereu tânjeşte
După cel dus, care-mi lipseşte.

Dacă spre ceruri uneori
Privirea tristă-ncerc să-mi sui
Văd, printre norii călători,
Surâzătorii ochi ai lui;
Dacă spre apă-n jos, privesc
Mormântul parcă i-l zăresc.

Când în culcuş zac ostenită
Şi somnul mi se-anină-n gene,
Îi aud şoapta potolită,
Îl simt cum mă mângâie-alene.

De stau ori nu, iubitul meu
Tot lângă mine e, mereu...

O, cântec, haide, isprăveşte
Jelania-ți îndureratã
Şi un refren îi potriveşte:
Iubirea sinceră, curată,
Va rămânea de-a pururi vie
Chiar despărțită pe vecie".

Mai întâi s-a retras la Reims, lângă unchiul ei de Lorena. Apoi, în urma tulburărilor religioase care izbucniseră în Scoția, trebui să plece într-acolo. Pe de altă parte, admirația aproape pătimaşă pe care Carol al IX-lea, copil încă, o arăta față de cumnata sa o neliniştea pe bănuitoarea regentă Caterina. Trebui deci ca Maria Stuart să se resemneze să plece. În luna iulie veni să-şi ia adio de la Curtea din Saint-Germain şi dovezile de devotament pe care le primi sporiră încă, dacă mai era cu putință, regretele ei amare. Moştenirea ei, ca soție a lui Francisc, asupra provinciilor Touraine şi Poitou, urma să-i aducă douăzeci de mii de livre rentă; în afară de bani ducea în Scoția bogății mari şi această pradă putea ispiti pe orice corsar al mării. Se mai temeau pentru ea de vreun act nesăbuit din partea reginei Elisabeta a Angliei, care vedea în tânără regină a Scoției o rivală. Numeroşi gentilomi se oferiră deci s-o însoțească pe Maria până în țara ei şi, când ajunse la Calais, se văzu înconjurată nu numai de unchii ei, ci şi de domnul de Damville, de Brantôme, în sfârşit de cea mai aleasă parte a acelei Curți elegante şi cavalereşti. Maria găsi în portul Calais două galere care o aşteptau, gata la primul ei ordin. Dar rămase la Calais încă şase zile, atât le era de greu celor care o însoțiseră până acolo să se despartă de ea. În sfârşit, 15 august fu, după cum am mai spus, data fixată pentru plecare. Timpul, în ziua aceea, era cenuşiu şi trist, dar fără vânt şi fără ploaie. Pe țărm, înainte de a pune piciorul pe puntea vasului, Maria a mulțumit tuturor celor care o

însoțiseră până la hotarul țării şi-n semn de rămas bun voi să dea fiecăruia mâna să i-o sărute. Toți veniră deci, trişti şi respectuoşi, să îngenuncheze în fața ei şi să sărute, rând pe rând, aceasta mână adorata. Ultimul dintre toți fu un gentilom care, de la Saint-Germain, nu părăsise suita Mariei, dar care pe tot parcursul drumului rămăsese mereu în urmă, ascuns sub mantia şi pălăria sa; un gentilom care nu se arătase şi nu vorbise cu nimeni.

Când veni să îngenuncheze în fața reginei, Maria îl recunoscu pe Gabriel de Montgommery.

— Cum? Dumneavoastră sunteți, conte? îi zise ea. Ah, cât sunt de fericită să vă văd din nou! Dar, dacă ați fost printre aceşti nobili gentilomi, de ce nu v-ați arătat? Mulțumesc încă o dată pentru această ultimă dovadă de ataşament, domnule conte, zise Maria Stuart. Aş vrea să vă arăt recunoştința mea altfel decât prin vorbe. Dar nu mai am nicio putere, afară doar dacă nu v-ar plăcea să mă urmați în biata mea Scoție, împreună cu domnii de Damville şi Brantôme...

— Ah! Aceasta ar fi cea mai vie dorință a mea, doamnă! strigă Gabriel. Dar o altă datorie mă reține în Franța. O persoană care mi-e la fel de dragă şi pe care n-am mai văzut-o de aproape doi ani mă aşteaptă chiar la ora când...

— E vorba de doamna de Castro? întrebă Maria.

— Da, doamnă, zise Gabriel. Printr-o scrisoare primită la Paris luna trecută, mă cheamă la Saint-Quentin azi, 15 august. N-am să ajung acolo decât mâine; dar, oricare ar fi motivul pentru care mă cheamă, mă va ierta, sunt sigur, când va afla că n-am voit să vă părăsesc decât în momentul în care veți părăsi Franța.

— Scumpa Diana! zise Maria gânditoare, ea m-a iubit şi a fost o soră pentru mine. Domnule de Montgommery, dați-i, în amintirea mea, acest inel şi duceți-vă repede la ea! Poate că are nevoie de dumneavoastră şi dacă-i vorba despre ea, nu vreau să vă mai rețin. Adio! Adio, prieteni, adio tuturora. Sunt aşteptată. Trebuie să plec, vai! Trebuie!

Se smulse din mâinile celor care voiau s-o mai rețină, puse piciorul pe puntea de lemn şi trecu pe galera domnului

de Mevillon, urmată de seniorii care trebuiau s-o însoțească până în Scoția. În picioare, la prova galerei, ea nu încetă să-şi salute rudele şi prietenii cu batista cu care-şi ştergea şi lacrimile. În sfârşit, corabia ajunse în larg şi privirile îi fură atrase de un vas care intra în portul din care ea tocmai ieşea; dar dintr-o dată nava aceea atât de frumoasă se aplecă înainte şi, tremurând din chilă până la catarg, începu brusc să se scufunde în mare; totul se petrecu atât de repede, încât dispăru înainte ca galera domnului de Mevillon să-şi poată lansa bărcile în ajutorul ei. Un moment, se văzură plutind, în locul unde se scufundase vasul, câteva puncte negre care se menținură o vreme la suprafața apei, apoi se scufundară unele după altele, înainte ca vreo barcă să poată ajunge la ei, oricât de tare vâsliră marinarii; aşa că bărcile se întoarseră fără să fi putut salva un singur naufragiat.

— O, Doamne, striga Maria, ce privelişte îngrozitoare!

În vremea asta, vântul se înteți şi galera începu să-şi umfle pânzele; ceea ce îngădui vâslaşilor să se odihnească. Maria, văzând că se îndepărta repede de pământ, se sprijini de peretele pupei, cu ochii spre port, cu privirea înceţoşată de lacrimile dese.

— Adio, Franța! Adio, Franța! repetă ea mereu.

Rămase astfel aproape cinci ceasuri, adică până în momentul în care începu să se întunece şi sigur că nu s-ar fi gândit să se retragă dacă Brantôme n-ar fi venit să-i spună că o aşteptau la masă. Atunci, întețindu-şi suspinele, zise:

— O, draga mea Franță, iată că te pierd din vedere, fiindcă noaptea, geloasă pe ultima mea bucurie, a început să-şi întindă vălurile-i negre. Adio deci, draga mea Franță, nu te voi mai vedea niciodată!

Apoi, făcându-i semn lui Brantôme să coboare înaintea ei, scoase un creion, se aşează pe o bancă şi, la ultimele licăriri ale zilei, scrise aceste versuri atât de cunoscute:

„Adio, Franță! Minunată glie,
Pământ slăvit,
Cel mai iubit!

Unde-am trăit din fragedă pruncie!
Adio, Franță, adio, zile minunate!
Corabia ce-acuma ne desparte
Din mine duce doar o jumătate;
Cealaltă e a ta şi ți-o las ție,
Încrezătoare-n calda-ți prietenie,
Să-ți amintească de acea care-i departe”...

Apoi coborî în sfârşit şi, apropiindu-se de comesenii care-o aşteptau, zise:

— Fac exact invers decât regina Cartaginei; căci Didona, după ce Eneas plecase, nu înceta să privească valurile, în vreme ce eu nu-mi pot desprinde ochii de la pământ.

O poftiră să se aşeze şi să mănânce, dar ea nu voi să ia nimic şi se retrase în camera sa, rugându-l pe timonier s-o trezească în zori dacă se mai zărea pământul Franței. Din punctul ăsta de vedere cel puțin, soarta o favoriza pe biata Maria; căci vântul potolindu-se, nava merse toată noaptea doar cu ajutorul vâslelor; aşa că atunci când se lumină de ziuă, Franța încă se mai zărea. Timonierul intră deci în camera reginei aşa cum îi poruncise; dar o găsi trează, aşezată pe pat şi privind prin fereastră țărmul iubit. Totuşi această bucurie nu fu prea lungă, vântul se înteți şi în curând țărmul nu mai fu zărit. Maria nu mai avea decât o nădejde: să întâlnească în larg flota engleză şi să fie obligată să se întoarcă din drum. Dar această ultimă şansă îi scăpă, ca şi celelalte; o ceață atât de deasă, încât nu vedeai de la un capăt la celălalt al galerei, se întinse pe mare, deşi era în plină vară. Navigară deci la întâmplare, cu riscul de a greşi drumul, dar cel puțin evitând să fie zăriți de duşman. A treia zi ceața se risipi şi corabia ajunse în mijlocul unor stânci de care cu siguranță s-ar fi zdrobit dacă ar mai fi înaintat câțiva metri în plus. Pilotul se urcă pe catarg, îşi dădu seama că se afla pe coastele Scoției şi, scoțând cu îndemânare nava dintre stâncile în care se încurcase, ancoră la Leith, aproape de Edinburg. Maria nu era aşteptată; aşa că pentru a ajunge la Edinburg trebuiră să se mulțumească, atât ea, cât şi

suita, cu nişte bieți măgari prost înhămați, dintre care unii fără şa şi care în loc de frâie şi de scări aveau nişte frânghii. Maria compară aceste biete animale cu minunații cai de paradă ai Franței, pe care era obişnuită să-i vadă la vânătoare şi în turnire. Mai vărsă câteva lacrimi de regret comparând țara pe care o părăsise cu cea în care păşise. Dar, în curând, cu grația ei fermecătoare, încercând să surâdă printre lacrimi, spuse:

— Trebuie să privesc totul cu stoicism din moment ce-am schimbat raiul cu iadul.

Astfel fu sosirea Mariei Stuart în Anglia.

Concluzie

ABIA A DOUA ZI, ÎN 16 AUGUST, Gabriel ajunse la Saint-Quentin. La poarta oraşului îl găsi pe Jean Peuquoy, care-l aştepta.

— Ah, iată-vă în sfârşit, domnule conte! îi zise bravul țesător. Eram sigur că veți veni! Din nenorocire prea târziu! Prea târziu!

— Cum prea târziu? întrebă Gabriel alarmat.

— Vai, da; doamna de Castro nu vă chemase ieri, în 15 august?

— Da, zise Gabriel, dar fără să insiste asupra acestei date, fără să-mi spună pentru care motiv mă chema aici.

— Ei bine, domnule conte, zise Jean Peuquoy, ieri 15 august, doamna de Castro şi-a rostit legământul veşnic, devenind călugăriță fără putința de a se mai întoarce la cele lumeşti.

— Ah! făcu Gabriel pălind.

— Dacă ați fi fost aici, zise Jean Peuquoy, poate că ați fi putut preveni ceea ce acum e un fapt împlinit.

— Nu, zise Gabriel cu un aer sumbru, nu, n-aş fi putut, n-ar fi trebuit şi nici n-aş fi vrut să mă opun acestei dorințe. Mai bine că n-am fost şi am lăsat-o doar cu gândurile ei...

— Oh, zise Jean Peuquoy, n-a fost singură...

— Da, te aflai dumneata aici, Jean şi Babette...

— N-am fost numai noi, domnule conte, zise Jean Peuquoy. Doamna de Castro a avut-o alături şi pe mama ei.

— Pe cine? Pe doamna de Poitiers? strigă Gabriel.

— Da, domnule conte, pe doamna de Poitiers, care, la scrisoarea fiicei sale, a alergat din locul unde se retrăsese, la

Chaumont-sur-Loire, ca să asiste la ceremonie; cred că se mai află încă şi acum lângă fiica ei.

— Oh! zise Gabriel speriat, de ce-a chemat-o doamna de Castro pe femeia asta?

— Dar, monseniore, cum zise şi Babette, la urma urmei e mama ei...

— Mă rog, spuse Gabriel. Încep să cred că trebuia să fiu ieri aici. Dacă doamna de Poitiers a venit, n-a venit ca să facă bine, nici ca să-şi îndeplinească o datorie. Haidem deci la mănăstirea Benedictinelor, jupâne Jean. Mă grăbesc acum mai mult ca niciodată s-o văd pe doamna de Castro. Presimt că are nevoie de mine! Haidem repede!

Gabriel de Montgommery, a cărui sosire era aşteptată încă din ajun, fu introdus fără nicio dificultate în vorbitorul mănăstirii.

Diana se afla în acest vorbitor împreună cu mama sa. Gabriel, revăzând-o, după o absenţă atât de lungă, mânat de un elan irezistibil, se sprijini, palid şi mohorât, de grilajul care-i despărţea pentru totdeauna.

— Diana! Diana! spuse el.

— Frate! răspunse cu durere Diana.

O lacrimă i se prelinse de-a lungul obrazului. Gabriel, întorcând capul, o zări pe cealaltă Diana, pe doamna de Poitiers. Râdea. Dar Gabriel, cu o nepăsare plină de dispreţ, îşi întoarse repede către Diana privirea şi gândurile.

— Diana! Soră! strigă el din nou cu patimă şi spaimă.

Diana de Poitiers spuse atunci cu răceală:

— Sigur că o saluţi ca pe sora dumitale întru Domnul, nu-i aşa, conte?

— Ce vreţi să spuneţi, doamnă? Ce vreţi să spuneţi? întrebă Gabriel tremurând.

Fără să-i răspundă direct, Diana de Poitiers se adresă fiicei sale.

— Copila mea, iată, cred, sosit momentul să-ţi dezvălui secretul despre care-ţi vorbeam ieri şi pe care socot că e de datoria mea să nu ţi-l mai ascund.

— Oh! Despre ce-i vorba? strigă Gabriel pierdut.

— Copila mea, continuă liniştită doamna de Poitiers, ți-am mai spus că nu numai ca să te binecuvântez am venit din locul unde m-am retras şi unde, mulțumită domnului de Montgommery, trăiesc de aproape doi ani. Nu e nicio ironie în cuvintele mele, domnule, zise ea pe un ton sarcastic, răspunzând mişcării pe care o făcuse Gabriel. Vă sunt nespus de îndatorată de a mă fi smuls într-un chip cam brutal, e adevărat, dintr-o lume ticăloasă şi coruptă. Ca să-ți mulțumesc, vreau să-ți cruț un păcat, poate o crimă.

— Despre ce-i vorba? zise la rândul ei Diana, tremurând.

— Copila mea, continuă cu sânge rece Diana de Poitiers, închipuie-ți ca ieri aş fi putut, cu un cuvânt doar, să opresc pe buzele tale jurământul pe care l-ai rostit. Dar era de datoria mea, o biată păcătoasă, să-i smulg Domnului un suflet care i se dăruia de bunăvoie? Nu!

— Nu cutez să ghicesc, nu cutez, murmură Gabriel.

— Astăzi, copila mea, reluă favorita, rup tăcerea pentru că văd în durerea şi înflăcărarea domnului de Montgommery că încă mai eşti stăpână pe gândurile lui. Or, trebuie să-l uiți, trebuie! Căci deşi s-a legănat tot timpul cu iluzia că-i eşti soră, deci fiica acelui conte de Montgommery, va trebui să renunțe, fără remuşcări, la amintirea ta... Află, Diana, că nu eşti sora domnului conte, ci într-adevăr fiica lui Henric al II-lea, pe care domnul conte l-a lovit de moarte în acel turnir fatal...

— Groaznic! strigă Diana de Castro ascunzându-şi fața în mâini.

— Minți, doamnă! strigă Gabriel cu violență. Minți! Vreau dovada că nu minți!

— Iat-o! răspunse liniştită Diana de Poitiers, întinzându-i o hârtie pe care-o scosese din sân.

Gabriel apucă hârtia cu o mână tremurătoare şi citi cu lăcomie.

— Este, după cum vezi, continuă doamna de Poitiers, o scrisoare a tatălui dumitale scrisă cu câteva zile înaintea întemnițării sale. Se plânge de asprimea mea, după cum poți constata. Dar se resemnează, după cum poți de asemenea

constata, gândindu-se că, în sfârşit, voi fi curând soţia lui şi că amantul n-ar fi luat soţului decât o părticică din fericirea cea mai deplină. Or, termenii acestei scrisori, semnată şi datată, nu sunt deloc echivoci, nu-i aşa? Vezi deci, domnule de Montgommery, că n-ar fi fost un lucru nelegiuit să te gândeşti la Diana; căci nicio legătură de sânge nu te leagă de cea care e acum mireasa lui Hristos. Procedând astfel, nădăjduiesc că m-am achitat faţă de dumneata şi că ţi-am răsplătit din plin fapta care m-a aruncat pe veci în cea mai neagră singurătate. Acum suntem chit, domnule conte şi nu mai am nimic să-ţi spun.

În timpul acestui discurs, Gabriel isprăvise de citit scrisoarea. Pentru el, acea hârtie era un glas ieşit din mormânt ca să confirme adevărul. Când bietul tânăr îşi ridică ochii rătăciţi, o văzu pe Diana de Castro zăcând leşinată la picioarele scaunului de rugăciune. Se năpusti instinctiv spre ea. Dar barele groase de fier îl opriră, întorcându-se, o văzu pe Diana de Poitiers, pe ale cărei buze rătăcea un surâs de satisfacţie. Nebun de durere, făcu doi paşi spre ea, cu mâna ridicată... Dar se opri, speriat de gestul lui şi lovindu-se cu mâna peste frunte, ca un smintit, strigă doar: „Adio, Diana, adio...” şi fugi.

Dacă ar mai fi rămas o secundă în plus nu s-ar fi putut abţine să n-o zdrobească, ca pe o viperă, pe acea mamă ticăloasă. Afară îl aştepta, nelinişţit, Jean Peuquoy.

— Nu mă întreba nimic! Nu mă întreba nimic! Îi strigă Gabriel. Şi, cum Peuquoy se uita la el cu o mirare îndurerată, Gabriel adăugă cu blândeţe: iartă-mă, cred că am să înnebunesc! Nu vreau să mă gândesc la nimic, vezi şi dumneata. Ca să scap de gândurile mele, mă duc, fug la Paris. Însoţeşte-mă, dacă vrei, prietene, până la poarta oraşului, unde mi-am lăsat calul. Dar, fie-ţi milă, nu mă întreba nimic şi vorbeşte-mi despre altceva!

Demnul ţesător, atât pentru a-l asculta pe Gabriel cât şi pentru a încerca să-l distragă de la ale lui, povesti atunci cât de frumos se purta Babette, cum îl făcuse de curând tatăl unui mic Peuquoy, cum fratele ei, Pierre, urma să vină să se

stabilească la Saint-Quentin ca armurier; cum, în sfârşit, primise luna trecută, printr-un soldat din Picardia întors la vatră, veşti de la Martin-Guerre, care continua să fie fericit cu Bertrande a lui. Orbit parcă de durere, Gabriel nu pricepea şi nu auzea decât crâmpeie din această povestire. Totuşi, când ajunse cu Jean Peuquoy la poarta oraşului, strânse cu căldură mâna burghezului.

— Cu bine, prietene, îi zise el. Mulțumesc pentru afecțiunea dumitale. Aminteşte-le despre mine tuturor celor pe care-i iubeşti. Sunt fericit să te ştiu fericit; gândeşte-te uneori, dumneata, căruia îți merge bine, la mine, care sufăr.

Şi, fără să aştepte răspuns, Gabriel se urcă pe cal şi o porni în galop. Ajungând la Paris, ca şi cum soarta ar fi vrut să-l copleşească cu toate nenorocirile dintr-o dată, o găsi pe buna lui doică, Aloyse, moartă, după o scurtă boală, fără să fi apucat să-l vadă. A doua zi se duse la amiralul Coligny.

— Domnule amiral, îi spuse el, ştiu că persecuțiile şi războaiele religioase nu vor întârzia să înceapă, cu toate eforturile făcute pentru a le preveni. Aflați că de acum încolo pot oferi Reformei nu numai inima, ci şi spada mea. Îmi pun viața în slujba cauzei dreptății, luați-o! În rândurile dumneavoastră, dealtfel, voi putea să mă apăr mai bine împotriva unuia dintre duşmanii mei şi să-l pedepsesc pe celălalt.

Gabriel se gândea la regina-regentă şi la conetabil. Nu-i nevoie să mai spunem că amiralul primi cu entuziasm oferta acestui cavaler ale cărui energie şi bravură le prețuise de atâtea ori.

Istoria contelui, începând din acest moment, fu deci cea a războaielor religioase care însângerară domnia lui Carol al IX-lea. Gabriel de Montgommery jucă un rol însemnat în aceste războaie şi, la fiecare victorie de seamă, numele lui o făcea pe Caterina de Medicis să pălească.

Astfel, când, după masacrul din Vassy, în 1562, oraşul Rouen şi întreaga Normandie se declarară pe față de partea hughenoților, organizatorul acestei mişcări în masă a unei întregi provincii fu contele de Montgommery.

În acelaşi an, contele luă parte la bătălia de la Dreux, unde făcu minuni de vitejie. El însuşi îl răni cu un glonte pe conetabilul de Montmorency şi l-ar fi dat gata dacă prinţul de Porcien nu l-ar fi luat prizonier.

Se ştie cum, la o lună după această bătălie în care Însemnatul a smuls victoria din mâinile inabile ale conetabilului, ducele de Guise a fost ucis prin trădare, în faţa Orléansului, de fanaticul Poltrot. Montmorency, scăpat de rival, dar lipsit de un aliat, fu şi mai puţin norocos în bătălia de la Saint-Denis, din 1567, decât în cea de la Dreux. Scoţianul Robert Stuart îl somă să se predea. El îi răspunse izbindu-l în obraz cu mânerul sabiei. Cineva trase atunci şi un glonte îl lovi de moarte. Prin ceaţa sângerie care i se pusese pe ochi i se păru că recunoaşte chipul lui Gabriel. A doua zi conetabilul muri... Deşi nu mai avea duşmani direcţi, contele de Montgommery nu-şi slăbi totuşi loviturile...

Când Caterina de Medicis întrebă cine readusese Béarnul sub puterea reginei de Navara şi făcuse ca prinţul de Béarn să fie recunoscut generalisim al hughenoţilor, i se răspunse: Montgommery.

Când regaliştii atacară cetatea La Rochelle, Gabriel se afla acolo împreună cu Lanue. La Rochelle suportă nouă asalturi şi făcu să piară patruzeci de mii de ostaşi din armata regală. Capitulând, cetatea îşi păstră libertatea şi Gabriel scăpă teafăr şi sănătos. Pătrunse apoi în oraşul Sancerre, asediat de guvernatorul din Berri. Un pumn de oameni din Sancerre, fără alte arme decât nişte ghioage ferecate rezistară patru luni unei armate de şase mii de soldaţi. Capitulând, ei obţinură, ca şi cei din La Rochelle, libertatea de conştiinţă şi siguranţa persoanei.

Caterina de Medicis vedea, cu furie crescândă, cum îi scapă de fiecare dată vechiul ei duşman. Montgommery lăsă oraşul Poitou, care era în plină răscoală şi se întoarse în Normandia care se potolise. Plecat din Saint-Lô, el luă în trei zile oraşul Carentan şi puse mâna pe toate muniţiile din Valognes. Toată nobilimea normanda se strânse sub

steagurile sale.

Caterina de Medicis şi regele ridicară imediat trei armate şi chemară sub arme pe toţi locuitorii din Mans şi din Perche. Şeful trupelor regaliste era ducele de Matignon. Montgommery, pierdut în rândurile hughenoţilor, îi ţinea piept, direct şi pesonal, lui Carol al IX-lea şi-şi avea armata lui, aşa cum şi-o avea şi regele pe a sa. Combina un plan admirabil, care trebuia să-i asigure o victorie strălucită. Îl lăsă pe Matignon să asedieze, cu toate trupele lui, Saint-Lô-ul, părăsi în taină oraşul şi se întoarse la Domfront. Acolo, François du Hallot urma să-i aducă toată cavaleria din Bretania, din ţinutul Caux şi din Anjou. Cu aceste forţe reunite trebuia să cadă pe neaşteptate peste regalişti, în faţa oraşului Saint-Lô şi prinzându-i astfel între două focuri, să-i nimicească. Dar trădarea îl învinse pe cel neînvins. O informaţie îl înştiinţa pe Matignon de plecarea secretă a lui Montgommery spre Domfront, însoţit doar de patruzeci de cavaleri. Matignon ţinea mai puţin la luarea oraşului Saint-Lô decât la prinderea lui Montgommery. Lăsă asediul în seama unuia dintre locotenenţii săi şi alergă în faţa Domfrontului cu două regimente, şase sute de cai şi o artilerie puternică. Oricare altul s-ar fi predat fără să încerce o rezistenţă inutilă. Dar el, cu patruzeci de oameni, voi să ţină piept acestei armate. Trebuie citit în *Istoria* lui De Thou[5] relatarea acestui asediu de necrezut. Domfrontul rezistă douăsprezece zile. În sfârşit, când zidurile oraşului înlesniră pătrunderea duşmanului, Gabriel îl părăsi, pentru a se retrage şi a lupta în turnul numit al lui Guillaume de Bellême. Nu mai avea decât treizeci de oameni. Matignon porunci asaltul cu cinci tunuri cu ghiulele mari, o sută de gentilomi împlătoşaţi, şapte sute de muşchetari şi o sută de sulițaşi. Atacul dură cinci ceasuri şi asupra vechiului donjon fură trase şase sute de lovituri de tun. Seara, Montgommery nu mai avea decât şaisprezece oameni, dar încă mai rezista.

[5] Francois de Thou (1607-1642), magistrat francez, decapitat împreună cu prietenul său Cinq-Mars. (n. tr.)

Îşi petrecu noaptea reparând o spărtură, ca un simplu lucrător. Asaltul reîncepu a doua zi. Matignon primise în timpul nopții noi întăriri. Acum, în jurul donjonului şi al celor şaptesprezece combatanți ai săi se aflau cincisprezece mii de soldați şi şaptesprezece tunuri. Şi nu curajul li se isprăvi asediaților, ci praful de puşcă. Montgommery, ca să nu cadă viu în mâinile asediatorilor, voi să se străpungă cu spada. Dar Matignon îi trimise un sol, care-i jură în numele şefului său că *„va fi liber şi va avea putința să scape”.*

Montgommery se predă încrezându-se în cuvântul acestui gentilom. Ar fi trebuit totuşi să-şi amintească de Castelnau. Chiar în aceeaşi zi l-au trimis legat la Paris. În sfârşit, Caterina de Medicis pusese mâna pe el! Printr-o trădare, e adevărat, dar ce conta? Carol al IX-lea tocmai murise; aşteptând reîntoarcerea lui Henric al III-lea din Polonia, ea era regină-regentă şi deci atotputernică.

Montgommery, adus în față Parlamentului, la 26 iunie 1574, fu condamnat la moarte. Trecuseră paisprezece ani de când lupta împotriva nevestei şi a fiilor lui Henrc al II-lea.

La 27 iunie, contele de Montgommery, căruia, printr-un rafinament de cruzime, i se aplicară torturi extraordinare, fu urcat pe eşafod şi decapitat. Trupul îi fu apoi rupt în patru. Caterina de Medicis asistă la execuție...

Astfel sfârşi acest om extraordinar, unul dintre sufletele cele mai puternice şi mai frumoase pe care le-a văzut secolul al XVI-lea. A stat tot timpul în rândul al doilea; dar s-a arătat întotdeauna demn de primul. Moartea sa împlini până la capăt prezicerea lui Nostradamus:

„În sfârşit, îl va iubi, apoi îl va ucide,
Doamna regelui...”

Diana de Castro nu mai află de această moarte. Murise cu un an înainte, stareță la mănăstirea Benedictinelor din Saint-Quentin.

SFÂRŞIT